

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOSOFICKÁ FAKULTA

Ústav českých dějin

POLITICKÝ OKRES MOST V ROCE 1938

(The political region Most in 1938)

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: prof. PhDr. Jan Kuklík, CSc.

Autor: Jitka Mocová

Praha 2007

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a pramenů.

Jitka Moudr

Chtěla bych poděkovat vedoucímu diplomové práce prof. PhDr. Janu Kuklíkovi Csc. za poskytnuté rady a konzultace. Zároveň děkuji PhDr. Janě Sýkorové, která mi pomohla při vyhledávání materiálů. Můj dík patří také Miroslavu Kindlovi za ochotu podělit se o své vzpomínky.

Obsah

Obsah	1
Úvod	2
I. část: Habsburská monarchie (od 70. let 19. století až do r. 1918)	8
I. A. Hospodářské a sociální poměry	8
I. B. Národnostní poměry	18
I. C. Spolkový život	23
I. D. Vývoj školství	28
I. E První světová válka	34
II. část Československá republika (1918 až 1937)	38
II. A. Vznik ČSR a provincie Deutschböhmen	38
II. B. Nejvýz. změny v sociální a hospodářské oblasti ve 20. letech	43
II. C. Bouřlivé období – třicátá léta	44
III. část Rok 1938	73
III. A. Leden – březen 1938	73
III. B. Duben – červen 1938	82
III. C. Červenec – září 1938	96
III. D. Říjen – prosinec 1938	107
III. E. Školství v politickém okrese Most v roce 1938	121
III. F. Stráž obrany státu a její činnost v politickém okrese Most	124
Závěr	131
Prameny	134
Literatura	135
Seznam zkratk	138
Přílohy	

Úvod

Jako téma své diplomové práce jsem si zvolila „Politický okres Most v roce 1938“. Cílem bylo postihnout vzájemný vztah českého a německého živlu v průběhu necelých 70. let, a to se zaměřením na rok 1938, jako na přelomový okamžik tohoto vztahu. Okres Most byl svým charakterem, v rámci pohraničních oblastí, zcela specifický. Jednalo se o oblast, kde se německé obyvatelstvo muselo vyrovnávat se silnou českou menšinou.

Sleduji politický okres od doby, kdy se začala jeho národnostní struktura měnit v souvislosti s těžbou uhlí, tedy do 70. let 19. století. Z tohoto důvodu je práce rozdělena do tří částí: I. část Habsburská monarchie (od 70. let 19. století do r. 1918), II. část Československá republika (1918-1935) a III. část: Rok 1938. Jednotlivé části jsou dále děleny na kapitoly.

V první části se snažím zachytit změnu národnostního složení obyvatelstva politického okresu v závislosti na rozvoji těžby hnědého uhlí. Opírám se především o práce Jana Měchýře¹ popisující jednak proces zakládání dolů, ale i život a smýšlení tehdejších horníků. Práce jsou staršího data a částečně ovlivněny dobovou ideologií, ale přesto, pokud se týče faktografických údajů a znalostí problematiky, jedná se o díla vysoké hodnoty. V kapitole, zabývající se národnostními poměry, využívám údajů Z. Šubrta a L. Fediuka², kteří prováděli v r. 1908 soukromé sčítání osob pro Národní jednotu severočeskou. Z českých řad se ozývaly hlasy, že sčítání osob na základě obcovací řeči není věrohodné, že se sčítací komisaři snaží počty Čechů záměrně snižovat. Údaje ze soukromého sčítání se mnohdy podstatně lišily od čísel oficiálních.³ Na druhou stranu je pravděpodobné, že soukromé sčítání naopak počty Čechů zvyšovalo. Soukromé sčítání přineslo údaje jen pro rok 1908. Pro jiná období se musíme spokojit pouze s čísly oficiálními. Přínosem je, že oba autoři zaznamenávali také české školy a spolky. Národnostnímu složení jednotlivých obcí věnuji poměrně velkou pozornost. Pokouším se sledovat proces, jak v tradičně německém okrese došlo k vytvoření celých českých enkláv. Tato skutečnost sehrála později, ve 30. let, podstatnou roli a předurčila Mostecku, spolu s Duchcovskem a Bílinskem, specifickou podobu v rámci celého

¹ MĚCHÝŘ, Jan – MATĚJČEK, Jiří: *Černé miliony*. Ústí nad Labem 1987. MĚCHÝŘ, Jan: *Počátky dělnického hnutí na hornickém severu*. Praha 1967.

MĚCHÝŘ, Jan: *První generace*. Praha 1973

² FEDIUK, Ladislav: *Národnostní poměry v okrese litvínovském*. In: *Vývoj a život českých menšin. Most 1908*.

ŠUBRT, Jeroným: *Národnostní poměry v okrese mosteckém*. In: *Život a vývoj českých menšin. Most 1908*.

³ Např. pro Záluží je v podle oficiální sčítání v roce 1900 uvedeno 1990 Čechů, ale podle soukromého v roce 1908 2567.

pohraničního území. Národnostním složením se zabývala v článku ve Věstníku Soka také Jana Sýkorová.⁴ Velmi přínosná je i diplomová práce Kateřiny Matouškové, která se týkala prvního českého spolku Vlastimila a Podkrušnohorského muzea, zpracovaná na základě rozboru archivního materiálu ve fondech obou spolků. Spolkovým životem se zabýval i Jan Netík. Českým školstvím na Mostecku a Litvínovsku se věnovali dva historikové - Ludomír Kocourek a Jan Doležal⁵. V další kapitole popisují situaci za I. sv. války, která znamenala první podstatný rozpor mezi příslušníky české a německé národnosti. Němci rukovali s nadšením, zatímco Češi válku odmítali. Jejich odpor narůstal se zhoršujícími se životními podmínkami. Otevřený boj nastal po vytvoření Československa, kdy Němci vyhlásili provincii Deutschböhmen. Touto problematikou se zabývala Jana Sýkorová ve své diplomové práci. Nutné je zmínit také příspěvek Zdeny Fröhlichové.⁶ První část své diplomové práce pojímám jako přehled vývoje politického okresu Most za Habsburské monarchie, záměrem je nastínit hlavní vývojové linie. Na hlubší analýzu nemám dostatečný prostor. Vycházím proto především z literatury. Jako pramen mi slouží obecní kroniky – Obecní kronika Souše, která byla sice napsaná Vítězslavem Illichem až v roce 1933, avšak popisovala i období od 80. let 19. stol, příchod českého obyvatelstva na Mostecko, formování jeho spolkového života, vytváření českých škol atd. Autor disponoval poměrně přesnými údaji a jeho kronika má velmi vysokou výpovědní hodnotu. Podobnou formu má i kronika Třebušic. Nejdůležitější pramennou základnu představuje německý regionální tisk. Brüxer Zeitung byly založené roku 1879, jejich předchůdce byly noviny s názvem „Bote von der Eger und Biela“, které v roce 1874 od rodiny Schönfeldů zakoupil Ferdinand Böge. Podtitul „Bote von der Eger und Biela“ noviny nesly až do roku 1884. Prvním šéfredaktorem byl Michael Brauner. V tuto dobu vycházely 2 krát týdně, ve středu a v sobotu. V roce 1888 se od Brüxer Zeitung vydělily Brüxer Volkszeitung. Roku 1891 začal vést Brüxer Zeitung Karl Theodor Heidrich, od roku 1898 jeho bratr Julius. V tuto dobu zažívaly rozvoj, který umožnilo přesídlení do nové budovy s názvem „Das Gutenberghaus“. 1. ledna 1904 koupil Brüxer Volkszeitung „Schriftleiter“ Anton Partes. Oboje noviny měly vždy blízko k německým nacionálním kruhům, nejdříve kolem starosty Poherta, později kolem Josefa Herolda, Josefa Truntschka a

⁴ SÝKOROVÁ, Jana: Příspěvek k národnostnímu vývoji na Mostecku v letech (1870 – 1914). In: Věstník Soka Most 1985. MATOUŠKOVÁ, Kateřina: *Spolek Vlastimil a Podkrušnohorské muzeum*. Diplomová práce PF UJEP 2005. NETÍK, Jan: *Příspěvky k počátkům dělnického hnutí na Mostecku*. In: Věstník Oka Most. Most 1976. REINDL, Zdeněk: *Počátky českých spolků na Mostecku*. Písemná záv. práce PF UJEP 1967

⁵ KOCOUREK, Ludomír: *Dějiny mosteckého školství*. In: Věstník Oka Most, Most 1978. DOLEŽAL, Jan: *Česká škola v Litvínově 1900 až 1960*. In: Regionální studie Litvínovsko – Mostecko II., Most 1962. DOLEŽAL, Jan: *Z bojů o českou školu v Podkrušnohoří*. In: Regionální studie Litvínovsko-Mostecko II., Most 1962.

⁶ FRÖHLICHOVÁ, Zdena: *Vznik Československa a Severní Čechy*. In: Historický sborník Ústecka 1968. SÝKOROVÁ, Jana: *Mostecko 1918 - 1919*. Diplomová práce FF UK, 1981.

Ludwika Vogela. Jako pramennou základnu pro zjištění nálad obyvatelstva během první světové války používám edici „*Souhrnná hlášení prezidia pražského místodržitelství...*“⁷ Velmi přínosná je i edice pramenů, kterou uspořádali Josef Harna a Jaroslav Šebek.⁸

Ve II. části práce se zaměřuji na předpoklady vzestupu henleinovského hnutí, především hospodářskou situaci v první polovině 30. let. Mostecký okres zažíval velký hospodářský propad, těžba byla utlumována, následkem čehož vzrůstal počet nezaměstnaných horníků. V této souvislosti je třeba zabývat se i Mosteckou stávkou, jako jedním ze zásadních okamžiků v dějinách města. Literatura k této problematice je však již zastaralá. Nejdůkladnější rozbor Mostecké stávky vytvořil L. Vebr, jehož práce pochází z r. 1955.⁹ Po faktografické stránce je velmi obsáhlá, avšak odpovídá době, ve které vznikla. Po roce 1989, pokud je mi známo, se nikdo tímto tématem nezabýval. Snažila jsem se proto vycházet především z archivního materiálu. Nejvíce z fondu Předsednictva ministerské rady (PMR) a Zemského úřadu – prezidia (PZÚ- AMV)¹⁰. Jedná se většinou o hlášení státních orgánů (okresní úřad, policejní ředitelství, vládní komisař aj.) o situaci v okrese, na jejichž základě je možné si vytvořit víceméně ucelený obraz. Velmi sugestivní popis mostecké stávky a zásahu četnictva proti demonstrantům je obsažen v kronice Souše, z tohoto důvodu byla navržena na národní kulturní památku. Dále se zabývám tím, jak neutěšená hospodářská situace, pocit ukřivdění ze strany čs. státu (v tisku se velmi často tento moment objevuje, je poukazováno na to, že nejhorší nezaměstnanost je právě v oblastech osídlených německým obyvatelstvem) podnítilo příklon velké části Němců k negativistickým stranám, resp. k SHF. Tato skutečnost se plně projevila v parlamentních volbách v roce 1935. Uvádím nejprve souhrnné výsledky z celého okresu, poté z jednotlivých obcí. Velmi zajímavé, je sledovat volební výsledky v závislosti na národnostním složení obyvatel obce. V archivních fondech se volební výsledky z jednotlivých obcí nenachází. Proto používám údaje uveřejněné v tisku, ať v českém či německém, mezi nimiž se vyskytují zanedbatelné rozdíly. Volební výsledky obsažené v obecních kronikách byly většinou převzaty z novin. Volby v ústecké oblasti jsou

⁷ Souhrnná hlášení prezidia pražského místodržitelství o protistátní a protiválečné činnosti v Čechách 1915 – 1918. Praha 1957.

⁸ Státní politika vůči německé menšině v období konsolidace politické moci v Československu v letech 1918 – 1920. Uspořádali: HARNA, Josef – ŠEBEK, Jaroslav. Historický ústav. Praha 2002.

⁹ VEBR, Ladislav: *Mostecká stávka 1932*. Praha 1955

¹⁰ Zemský úřad Praha – Prezidium (PZÚ – AMV), (1931 – 1940), č. f. 207. Předsednictvo ministerské rady (PMR), č. f. 1082.

tématem sborníku JUVELIA vydaném Zdeňkem Radvanovským a jeho spolupracovníky.¹¹ Formováním henleinovského hnutí se zabývají práce V. Kurala, O. Nováka či R. Kvačka.¹² Faktograficky přínosná může být i práce J. Césara a B. Černého o německých buržoazních stranách pocházející však z roku 1962.¹³

III. část diplomové práce je věnována průběhu roku 1938. Pro lepší orientaci jsem ji rozdělila na 4 kapitoly, takže každá popisuje období 3 měsíců. Další 2 kapitoly jsou již vymezeny tématicky – Školství v roce 1938 a Činnost SOS v politickém okrese Most. Jako rozhodující pramenná základna mi slouží regionální tisk. V Mostě byly vydávány již zmiňované německé noviny. Brüxer Zeitung vycházely každý den, kromě neděle a svátku, odpoledně v pět hodin s datem dne, kdy vyšly. Brüxer Volkzeitung v roce 1938 vycházely také každý pracovní den v pět hodin, avšak s datem dne následujícího, odpovědným redaktorem byl Franz Wagner. Rozdíl mezi těmito dvěma německými novinami byl, že Volkszeitung informovaly o politických událostech stručněji, jejich články nebyly tak obsáhlé a více prostoru věnovaly zábavným rubrikám. Avšak pohled obou novin byl stejný, články byly psány z hlediska německého nacionalismu, v plné loajalitě k HDP. V Mostě vycházely pouze jedny české noviny – Stráž na Severu – a to každou sobotu. Jednalo se o tisk národních socialistů, jehož redaktorem byl Josef Trnka. Noviny informovaly s týdenním zpožděním a neměly příliš prostoru na podrobnější rozbor. Další český tisk byl vydáván jednou týdně v Teplicích, ale dění na Mostecku se také věnoval. Jednalo se o sociálně demokratický list Severočeský dělník, který vycházel ve čtvrtek a národně socialistický Hlas od hranic, jenž se objevoval ve středu, jeho odpovědným redaktorem byl také Josef Trnka. Jednotlivé články mezi Hlasem od hranic a Stráží na severu byly často přebírány. Krušnohorský obzor, který patřil národním demokratům, vycházel v Duchcově každou sobotu. Český tisk informoval relativně objektivně, samozřejmě s přihlédnutím ke stranické orientaci. Z hlediska faktografie má význam kronika Horního Litvínova, která byla pochází z r. 1939 a popisuje události roku předcházejícího, avšak kronika je psána plně v nacistické ideologii. Poměrně vysokou výpovědní hodnotu mají kroniky Louky a Souše, které byl psány zpětně, v r. 1945. Dalšími obecními kronikami, které se věnují roku 1938 jsou: kronika Holešic (1926-1938), Dolního Litvínova (1929-1938), Líšnice (1918-1938), Židovice (1937-1938), Malé Březno (1836-

¹¹ BÍŽOVÁ, Kateřina - PŘENOSIL, Michal – RADVANOVSKÝ, Zdeněk: Volby v ústecké oblasti v letech 1920 – 1938, sborník UJEP- JUVENILIA. Ústí nad Labem 2000.

¹² KURAL, Václav: *Společenství místo konflikt?* Praha 1993. KURAL, Václav: *Češi Němci a mnichovská křížovka.* Praha 2002. KVAČEK, Robert – CHALUPA, Aleš – HEYDUK, Miloš: *Československý rok 1938.* Praha 1988. NOVÁK, Otto: *Henleinovci proti republice.* Praha 1987.

¹³ CÉSAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil: *Politika německých buržoazních stran v Československu II..* Praha 1962

1938), Chudeřín (do r. 1938), Fláje (1936-1938), Janov (do r. 1938), Sedlec (1920-1944), Střimice (do r. 1938), Lom (1937-1940). Tyto kroniky vesměs nemají velkou výpovědní hodnotu, obsahují většinou informace obsažené v tisku a to ještě velmi zestručnělé. Minimum informací týkající se událostí roku 1938 je zachováno ve fondu Archív města Mostu (až na oběžníky a dokumenty k zániku spolku Podkrušnohorského muzea, inv. č. 5276). Tisk tak zůstává nejdůležitějším zdrojem informací pro dané období. Z literatury, která by se zabývala Mosteckem v roce 1938 existuje pouze jeden článek Zdeny Fröhlichové ve sborníku, který byl sestaven k 50. výročí Mnichova. Tato stať je však psána z pohledu minulého režimu, i když faktograficky může být přínosná, bohužel však hodnotu článku snižuje fakt, že neobsahuje seznam pramenů a literatury, ze kterých autorka čerpala. Fröhlichová se podílela také na studii Pátá kolona v severních Čechách, avšak tato práce je již také zastaralá.¹⁴

Nejprve se věnuji průběhu krize v mostecké správní komisi, jenž vypukla na základě postoje SdP, která požadovala takový počet mandátů, který by odpovídal výsledkům parlamentních voleb z roku 1935. Dále náladami německého obyvatelstva po anšlusu Rakouska a změnami uvnitř aktivistického tábora, které způsobil. Po březnu 1938 došlo k nárůstu sebevědomí u příznivců Henleinovy strany, což se projevilo na manifestacích 1. května a při stavění tzv. májů. Sudetoněmecká strana požadovala vypsání obecních voleb. Zabýváme se předvolební kampaní SdP, projevy funkcionářů strany v Mostě a v jiných obcích okresu a samotným průběhem voleb. Volební výsledky jsou uváděny opět základě tisku. Snažím se porovnávat volební údaje nejen mezi jednotlivými obcemi, ale i posun rozložení hlasů vůči posledním volbám. V obecních volbách v roce 1931 SdP nekandidovala, proto srovnávám výsledky s volbami do parlamentu v roce 1935, i když je zřejmé, že oba typy voleb jsou naprosto odlišné. Pozornost si zaslouží i jednotlivé slavnosti SdP, které mají manifestační, až provokativní charakter a při sebemenším projevu odporu Čechů proti příznivcům Henleinovy strany, je poukazováno na „útlak“, který německé obyvatelstvo v Československu zažívá. Velmi obtížné je sledovat dění ve druhé polovině září, protože v této době český tisk přestal vycházet¹⁵ a v německém tisku cenzura odstraňovala celé články. Problémem je stanovit počet obyvatel okresu, kteří odešli do vnitrozemí. Možné je porovnat údaje o počtu obyvatelstva v roce 1930 a sčítání provedené německými úřady v roce 1939, o jehož věrohodnosti jsou oprávněně pochybnosti. Pro autentičnost jsem použila

¹⁴ FRÖHLICHOVÁ, Zdena: *Mnichov a Mostecko*. In: *Mnichov 1938 II.*, Praha 1988. FRÖHLICHOVÁ, Zdena – MACEK, Jaroslav: *Pátá kolona v severních Čechách. Fakta a dokumenty*. Ústí nad Labem 1960.

¹⁵ Poslední vydání: Hlas od hranic 9. září 1938, Stráž na Severu 17. září 1938, Severočeský dělník 23. září 1938.

vzpomínky pamětníků z Mostecka, které byly zachyceny ve třech sbornících.¹⁶ Zároveň jsem hovořila s pamětníkem Miroslavem Kindlem, tehdy desetiletým chlapce, jehož vzpomínky uveřejňuji v přílohách. Stejně tak je nejspíš nemožné zjistit počty zatčených Čechů, antifašistů a Židů po obsazení. Poměrně velký prostor jsem věnovala problematice doplňovacích voleb do říšského sněmu, především otázku propagandy. Té záleželo na tom, aby počet odevzdaných hlasů s kladným označením byl impozantní. Zaměřila jsem se také na české obyvatelstvo, které bylo vystaveno hrozbám, nátlaku a vlně zatýkání. Opět jsem se snažila srovnat volební výsledky v jednotlivých obcích s národnostním složením. Můžeme mít pochyby o tom, do jaké míry údaje zveřejněné v tisku odpovídají skutečnosti, avšak většina Čechů, až na výjimky, se podrobila novému režimu a odevzdala hlas s kladným označením. Dění po 1. září 1938 se věnuje především kolektiv autorů kolem Z. Radvanovského a sborníku HOP, dále V. Kural, S. Biman, J. Bartoš. Základní jsou také práce V. Zimmermanna.¹⁷ V kapitole o školství v roce 1938 jsem se opírala o tisk a vzpomínky pamětníků. Při popisování činnosti praporu SOS Most vycházím především z archivního materiálu obsaženého ve fondech Předsednictvo zemského úřadu, Ministerstvo vnitra – stará registratura¹⁸, kde jsou záležitosti týkající se jeho činnosti. Informace o incidentech v pohraničí obsahuje Předsednictvo ministerské rady. Nutno říci, že dokumenty týkající se praporu SOS Most jsou značně torzovité a hlášení, které bylo praporem podáváno nahodilé. Prakticky žádné prameny se zde nenacházely pro období od konce pohotovosti do posledního týdne v září. Činnosti SOS se badatelsky věnuje především O. Holub.¹⁹

Na závěr práce jsem zařadila přílohy, které rozdělují na část statistickou, kde jsou obsaženy tabulky s údaji, ze kterých v práci vycházím a fotografickou část, jenž má dokreslit atmosféru doby. V poslední části příloh se nachází vzpomínky pamětníka Miroslava Kindla.

---

¹⁶ Vyhnání Čechů z pohraničí 1938. Vzpomínky. Praha 1996. Vyhnání a život Čechů v pohraničí (1938 - 1945). Vzpomínky II. Praha 1999. *Opožděná svědectví. Mnichov a ČSR 1938*. Sestavil a vydal OVČÁČEK, Emil. Děčín 2001

¹⁷ KURAL, Václav - RADVANOVSKÝ, Zdeněk: *Sudety pod hákovým křížem*. Ústí nad Labem 2002. ZIMMERMANN, Volker: *Sudetští Němci v nacistickém státě*. Praha 2001

¹⁸ Prezídium zemského úřadu (PZÚ), (1931 – 1940), č. f. 753/1/1. Ministerstvo vnitra – stará registratura (MV-SR), (1936 – 1940), č. f. 1075. Předsednictvo ministerské rady (PMR), č. f. 1082.

¹⁹ HOLUB, Ota: *Organizace a příprava Stráže obrany státu k bojové činnosti při zajištění státní hranice ČSR v letech 1936 – 1938*. In: *Historie a vojenství* 3, 1991.

I. část: Habsburská monarchie (od 70. let 19. stol. do r. 1918)

I. A. Hospodářské a sociální poměry

Změna národnostní struktury v severozápadních Čechách byla bezprostředně spjata s hospodářským rozvojem započatým v druhé polovině 19. století. Nové technologie s sebou přinesly zahájení velkotěžby hnědého uhlí. I předtím se sice těžilo, avšak nešlo o intenzivní činnost. Jednalo se spíše o soukromou iniciativu několika málo jedinců²⁰. Teprve rozvoj průmyslu způsobil, že do zdejší německé oblasti začal pronikat český živel.

Postupné „zprůmyslování“ kraje směřovalo od východu na západ, kopírující tak pokládání železnice. Základní byla trať vedoucí z Prahy přes Ústí nad Labem, Podmokly do Drážďan, na níž byl zahájen provoz 6. dubna 1851. Ústí se v této době, díky své vhodné poloze, stávalo jedním z center chemického průmyslu.

Roku 1856 začala stavba ústecko-teplické trati. V Teplicích se však dráha zastavila. Železnice byla prodloužena až v r. 1870, kdy spojila Most a Chomutov s Ústím n. Labem. V letech 1873 – 1884 byla vybudována trať umožňující spojení Prahy s Horním Litvínovem, Lomem a Moldavou v Krušných horách, čímž se otevřela cesta do Saska. Během 70. let 19. století tak došlo k protkání celého kraje železnicemi a nic nebránilo rozvoji a zintenzivnění těžby.

---

²⁰ O tom, jak vypadala těžba uhlí před r. 1860 nás informuje Kronika obce Souše, napsána Vítězslavem Ilichem 1933, rkp. uložen v Soka Most, č. f. 90, inv. č. 1, sv. č. 1, str. 60.... „ mlynář J. Spitz z Mostu měl ruční důl na úpatí Ressleru. V širém poli stála dřevěná bouda 3m x 3m, uvnitř bylo síto na prohazování, rumpál s okovem, který zavěšen byl na konopném laně. Těžební jáma byla v průměru 1m a byla vydřevěna. Ve vzdálenosti 100 m byla podobná jáma, která pokryta byla sítím. Byla to větrací jáma. Horník uhlí nakopal, naplnil okov, dal smluvené znamení a jiný nahoře uhlí rumpálem vytáhl. Uhlí se třídilo a prodávalo na okovy. Nevázilo se často. Důlní okov musel mít tyto rozměry: nahoře 18, dole 17, 5, výšku 16 ½ coule vídeňské.“ Velmi primitivní byl i systém větrání: „ pod větrací jámou topilo se na ohništi. Proudící vzduch přiváděl vzduch čistý. Bylo-li pošmourno na ohništi oheň špatně hořel. Horníkům nehořely olejové kahany. Horníci nemohli dýchat a pracovat. Zlepšení nastalo až zavedením elektrických větráků“

Nejstarším dolem na Mostecku byl Robert v Holešicích (těžbu zahájil 1865), přečkal většinu dolů a existuje dodnes pod jménem Jan Šverma. Roku 1868 pak přibyly důl Anna v Souši a doly Emma a Maria u Liptic. Glück auf! (Nazdař bůh) v Jiřetíně, důl Georg v Litvínově. V okolí Mostu to pak byly doly Therezia (zal. 1863, maj. A. Perutz, 70 zaměstnanců), St. Mariahilf (zal. 1857, maj. Nestmann z Lipska, Müller z Mostu, 80-100 zam.), Anna, Carolina a Beust (zal. 1871, maj. Brüxer Kohlenbergbaugesellschaft, 180 zam.) či Anton (zal. 1873, maj. Wenzel Pösch)²¹

Jan Měchýř uvádí²², že koncem čtyřicátých let se těžilo v severozápadních Čechách něco přes 100 tisíc tun uhlí ročně, v roce, kdy byl zahájen provoz na Ústecko-teplické dráze (1858), obnášela roční produkce asi 385 tisíc tun. V roce 1860 se těžilo asi 500 tisíc tun, 1867 přesáhl objem těžby 1 milion tun a roku 1871 vzrostla těžba na 2 miliony. Za další dva roky dosáhla těžba hranice tří milionů tun uhlí ročně. Od roku 1861 do roku 1880 vzrostla tedy těžba desetkrát.

Ještě v 60. letech 19. století byli majiteli dolů většinou příslušníci šlechty, hrabě Nostic (patřili mu doly Maria-Antonia v Roudnikách, August, Albert, Concordia u Tuchomyšle). Hrabě Lobkovic (důl Rudiay v Bílině) či Valdštejnové (doly Georg a Antonia u Lomu). Postupem času však doly zakupovaly jednotlivé společnosti, které disponovaly silným kapitálem. Jmenujme například nejstarší a nejsilnější Britanii (zal. 1866), Wiener Kohlen Industrie-Verein, Společnost ústecko-teplické dráhy a Společnost dráhy duchcovsko-Podmokelské. Proniknout do této oblasti se neúspěšně pokusila i Živnostenská banka, která nakoupila velké pozemky u Lomu, avšak po krizi v r. 1873 neměla dostatek volného kapitálu na zahájení těžby a na celé záležitosti nakonec prodělala skoro 300 tisíc zlatých²³. Postupem času si však jednu z nejsilnějších pozic vybudovala Mostecká uhelná společnost. Tato společnost byla založena r. 1871 Vídeňskou směnečnou bankou a základní kapitál společnost byl 2, 5 miliónu zlatých.²⁴ Do správní rady společnosti byli dosazeni hrabě von Kielmannseg a Gustav Robert von Beust. Jeden z nejvýnosnějších kroků začínající společnosti byl, že zakoupila důl Anna v Souši a dosud neotevřená pole na západ od Mostu. Právě na těchto polích pak v letech 1873-4 otevřela další doly – Beusta a Carolinu²⁵. Po krizovém roce 1873 Vídeňská směnečná banka ukončila svojí činnost a Mostecká uhelná společnost přešla do

²¹ MĚCHÝŘ, Jan: *Počátky dělnického hnutí na hornickém severu*. Praha 1967, str. 27.

²² MĚCHÝŘ, Jan: *První generace*. Praha 1973.

²³ Více viz ADAMEC, Dalibor: *Pronikání Živnobanky do Severočeského hnědouhelného revíru*. In: SHR včera a dnes, Ústí nad Labem 1969, str. 40.

²⁴ MĚCHÝŘ, Jan: *Černé miliony*, Ústí nad Labem 1987, str. 218.

²⁵ Na dolu Beustu se těžilo v letech (1872-1886), důl Carolina byl otevřen v roce 1910. Více viz ŠTĚPÁNEK, L.: *Horníci na Mostecku*. In: Krušnohorský historický sborník-Regionální studie VII.. Most 1968.

rukou Erlangerů. V polovině 80. let byl po požáru na dole Beust otevřen nový důl s názvem Matylida. Od 80. let začala společnost prosperovat a zkupovala další doly - od Vídeňského uhelného spolku²⁶, od E. M. Weberové²⁷ a od hraběte Westphalen. Poté se však Erlangerové zbavují části akcií, které kupuje především vídeňská Anglobanka a Pozemková vídeňská banka. Kuřavské katastrofa²⁸ měla za následek, že do společnosti vstoupili i Petschkové.

Naopak ke státním dolům patřily například Julius II v Mostě, Julius III (založen 1881 u Kopist), Julius IV (těžba v letech 1891-1911) či Julius IV u Souše.

Celková produkce hnědého uhlí v Severočeském hnědouhleném revíru v roce 1898 byla kolem 15 miliónu tun uhlí. Mezi čtyři největší producenty patřily tyto společnosti: Mostecká uhelná společnost (4,1 mil. tun), následovalo Těžařstvo lomských uhelných dolů (1,4 mil. tun)²⁹, Severočeská společnost (1,3 mil. tun) a státní doly (0,8 mil. tun)³⁰

Podnikatelé z určité oblasti se museli sdružovat v tzv. revír.³¹ V čele revíru stálo volené představenstvo, které zastupovalo revír navenek, spolupracoval s horním úřadem a dalšími správními úřady. 1. ledna 1879 vznikl spojením několika menších revírů „Mostecko-duchcovsko-hornolitivínovský revír“³². Ještě předtím r. 1868 byl založen „Spolek pro horní zájmy v severozápadních Čechách“ (Verein für die Bergbauliche Interessen im Nordwestlichen Böhmen) se sídlem v Teplicích.³³ Tento spolek existoval až do druhé světové války a bránil především zájmy těžařů.

Průmyslový rozvoj, postupné otevírání stále nových a nových dolů si vyžadoval přísun pracovních sil, který nemohl být uspokojen pouze z místních zdrojů. Proto od 70. let začal

²⁶ Doly Václav, Carolina, Otto a Stefanie u Teplic.

²⁷ Doly Ema a Marie u Duchcova, Frida a Ludvik u Bíliny.

²⁸ Jako kuřavka se označuje tekutý písek, tvořený z 20–30 % vodou. Náhlé provalení kuřavky do dolu mělo katastrofální následky, které si často vyžádalo obětí na životech mezi horníky. Proto se voda preventivně s větším či menším úspěchem z dolu odčerpávala. V noci z 19. na 20. června 1895 došlo k provalení vody do dolu Anna v Souši, následkem zmizelo ložisko kuřavky, sahajícího pod Most v části zvané Tachelberg. Tím vznikly v podzemí obrovské prázdné prostory (prý kolem 90 000 m³), do kterých se propadly domy v Plynárně a Nádražní ulici. Příčinou této katastrofy mělo být přílišné odtěžení uhelného pilíře Mosteckou uhelnou společností. Jako odškodné musela pak vyplatit kolem 1 miliónu zlatých, což byl trojnásobek jejího ročního zisku. Skoro polovičního poklesu ceny akcií Mostecké uhelné využili právě Petschkové. Více viz MĚCHÝŘ, J.: *Černé milióny*, str. 264.

²⁹ Mezi nejvýznamnější doly této společnosti patřily: Jan (1889), Moritz (1892) v Lomu, Pluto (1895) a Pavel I (1896) v Louce, Pavel II, v Horním Litvínově, Venuše (1897) u Konobřže, Himmelfürst (1907) v Hamru, Jan II (1901) u Lomu. SÝKOROVÁ, Jana: *Mostecko 1918 - 1919*. Dipl. práce FF UK, 1981, str. 8.

³⁰ Tamtéž

³¹ Na základě Horního zákoníku z r. 1854.

³² V Mostecko-duchcovsko-litivínovském revíru se mělo v r. 1882 vytěžít 8, 9 mil. uhlí, r. 1913 21 mil. tun, r. 1919 13 mil. tun, 1929 17, 4 tun. A zaměstnávat v r. 1882 přes 12 000 horníků, v r. 1913 30 172, r. 1919 34 218 osob. Avšak údaje jsou převzaty pouze ze Kroniky obce Souše, tudíž se nejedná o oficiální čísla, viz kronika, str. 58.

³³ Spolek vydával vlastní časopis *Mitteilungen des Vereines ...*, pozd. čtrnáctideník *Der Kohleninteressent*.

masivní příchod nového obyvatelstva, vesměs české národnosti. Zprvu byli najímání horníci z krušnohorských rudných dolů, jejich odbornost byla na značně vysoké úrovni, stávali se z nich většinou štajgři, tzn. důlní mistři. Ovšem to byl pouze zlomek potřebné síly. Docházelo tedy k najímání nekvalifikovaného, většinou bývalého zemědělského obyvatelstva³⁴. Jak ještě uvidíme, pro vlastní rubání uhlí, prováděné z rozhodující části ručně, byla nejdůležitější fyzická zdatnost a vytrvalost. Přicházející zájemci o práci nemuseli disponovat žádnou jinou kvalifikací.

Souvislé údaje o počtu dělníků v severočeských hnědouhelných dolech máme od šedesátých let 19. století³⁵. Měchýř³⁶ odhaduje, že v prvním desetiletí se počet horníků pohyboval kolem čtyř stovek, na počátku 70. let 19. stol. již kolem 3 – 4 tisíci.

Jak je z tabulky č. I. v příloze patrné, byl nárůst v průběhu necelých dvaceti let trojnásobný. Nové pracovní síly přicházely především s vidinou vyššího výdělku a platy zde byly opravdu nadprůměrné. Tento stav se udržel až do r. 1873, kdy nastala hospodářská krize. V roce 1882 si horník vydělal za dvanáctihodinovou směnu průměrně 150 krejcarů. Zároveň si však musíme uvědomit, že jen za stravu vydala tehdy rodina průměrně 25 zlatých měsíčně a např. hornické kladivo, nezbytný výrobní prostředek horníka, stál kolem 1, 70. zl.³⁷

Zpočátku sem nepřicházeli pracovníci na stálo, ale pouze na přechodnou dobu, vraceli se zpět domů, kde sháněli pro majitele dolů další horníky³⁸. Později za muži přicházely i rodiny, které se usazovaly v okolí Mostu. Vznikali tak hornické kolonie nabývající stále více český ráz. Tyto osady vznikaly s podporou těžařů. O tom jak vypadal takový byt v kolonii píše J.Měchýř: ³⁹ „... byla k dispozici jedna či dokonce dvě místnosti se vchodem z pavlače či chodby, společný záchod a vodovod pro celé patro a případně dřevník či chlév na uskladnění

---

³⁴ „Důlní dozorcí rozprostřeli svoje sítě. Do práce najímali kde koho. Ukázal-li se nějaký dělník na dvoru závodu, ihned byl najat, vtisknut mu do ruky špičák a lopata a za zlatých slibů vehnán do práce. Dozorcí čekali nejen na dvorech, nýbrž i u silnic, cest a lapali každého koho jen spatřili. Ani cikáni nebyli ušetřeni nástrah. Lomská společnost z nedostatku pracovních sil pokusila se usaditi kočovný národ cikánů na svých dolech. Svobodný tento národ, jenž svoji potulnou svobodu cenil výše než všechny slibované výhody, snažil se využití dané příležitosti. Na přání správců dolů usadili se nedaleko Lomu a první jejich práci bylo získání záloh. Vybírali těchto tolik, kolik se prostě dalo. Dostali zálohy na zařízení a ubytování atd. Pak utekli.“ Kronika obce Souše, str. 545.

³⁵ Statistik des böhmischen Braunkohlen-Verkehrs, uveřejňovány údaje o počtu dělníků v jednotlivých revírech

³⁶ MĚCHÝŘ, Jan: *Počátky...*, str. 33.

³⁷ Tamtéž, str. 38.

³⁸ Uvádím epizodu, která se stala v Souši v říjnu 1879. Jistý Benda měl verbovat v okolí Žacléře horníky do dolů Mostecké uhelné, přičemž jim měl slibovat výdělek až dva zlatý za směnu. Nakonec však horníci dostali plat sotva poloviční. Proto vtrhli do kanceláře Bendy, aby si to s ním vyřídili. Benda před horníky utekl a na důl poslalo okresní hejtmanství četníky. 150 Horníků odmítli pracovat a vstoupili do stávk. Okresní hejtmanství a místodržitelství mělo zájem na uklidnění situace, proto naléhali na společnost, aby věc urovnala. Tamtéž, str. 143.

³⁹ MĚCHÝŘ, Jan: *První generace.*, str. 86

zásob uhlí, brambor a chov domácího dobytka (králíci, koza)“ . Tento způsob bydlení představoval slušný standart, některé tyto byty se používaly i po druhé světové válce.

V počátcích těžby se jednalo spíše o jámy, ze kterých se ve vědrech vynášelo uhlí. „Dolovalo“ se v zimních měsících, kdy nebylo třeba pracovat na polích. Od 60 let se již jedná o intenzivní způsob získávání této suroviny. Avšak prakticky až do 20. let 20. století⁴⁰ se v celém severočeském hnědouhelném revíru těžilo hlubinným způsobem. Tehdejší technické prostředky nebyly na takové úrovni, aby bylo možné provádět plošnou skrývku. Výjimkou byl pouze důl Hartmann u Ledvic, kde již v roce 1884 bylo nainstalováno první parní rypadlo.⁴¹ Další parní zařízení sloužila především pro pohánění čerpadel nebo jako těžní stroje. Přesto drtivá většina dolů byla odkázána na ruční rubání ve štolách. Postup při těžbě uhlí byl zjednodušeně asi takový: nejdříve se vyhloubila těžní jáma, to trvalo ze začátku týdny nebo měsíce, avšak kolem r. 1900 mohlo trvat vyhloubení a vystrojení velkých dolů až dva roky a více. Po té se z vstupní jámy hloubily postranní štoly. Je nutno říci, že při ražení a hloubení chodeb se nepoužívaly stroje. Veškerá tato činnost byla prakticky odkázána na lidské ruce a střelivo. Ložisko uhlí pak bylo dalšími chodbami rozděleno na velké bloky, které se dále členily na pilíře. Ovšem ne všechny pilíře se vybíraly, některé musely zůstat celé, aby sloužily jako podpěra pro nadloží.⁴²

Jako nejstarší dobývací metoda sloužily tzv. dukly. Byly to jakési jeskyně ve sloji s jednou přístupovou chodbou. Uhlí se v dukle vybíralo, dokud se neprovalila spodní voda, nebo se nesesunul strop. Po té byla vytvořena další dukla na jiném místě. Vytěžené uhlí se vynášelo na povrch pomocí vědra a rumpálu.

Další metodou bylo chodbicování, neboli pilířování. Dvě svislé šachty byly horizontálně spojovány širšími chodbami, ze kterých se těžilo uhlí. V této době se vedla dokumentace o jednotlivých šachtách velmi ledabyle, takže tito první těžaři připravili svým potomkům krušné chvíle, když se propadl těžký stroj do starého vyrubaného prostoru, o kterém nikdo nevěděl.

V druhé polovině 19. století se používalo tzv. komorování⁴³. Jednotlivé pilíře uhlí se dále rozdělily chodbami na komory o rozměrech většinou 10 x 10 m. Uhlí se těžilo z chodby směrem do středu komory do výše 2m. Vyrubaný prostor se pak zpevňoval stojkami. Nyní

⁴⁰ Uvádí se, že ještě v roce 1921 bylo sotva 30% dolů povrchových. Měchýř, J., *Počátky dělnického hnutí na hornickém severu.*, str. 16. Praha 1967.

⁴¹ MĚCHÝŘ, Jan: *Počátky...*, str. 26.

⁴² Více viz MĚCHÝŘ, Jan: *Černé milióny*, str. 49 an.

⁴³ Ať již komorování na zával nebo bez závalu. Komorování na zával, tedy kdy se jednotlivé komory nechaly znovu zavalit nadložím, se používal od 70. let 19. století. Tímto způsobem se zmenšil tlak nadloží na ostatní komory a mohly se nechávat slabší pilíře uhlí.

jakoby „visel“ ze stropu masiv uhlí podepřený zesponu dřevěnými kůly. Pak se vytvořilo při stěnách komory jakési lešení, na kterém horník stál a dál rubal uhlí, někdy až do výšky 12 m.⁴⁴ Práce v této výšce byla velmi nebezpečná a namáhavá. Nejen že zde byla vysoká teplota a nedostatek kyslíku, ale hrozilo také sesunutí uhelného masivu. Nakonec se uhelný blok při stropě komory strhával dolů a velké kusy pak ještě dále rozstřelovaly dynamitem.

Poslední způsob bylo etážování. To se používalo především tam, kde uhelný masiv byl rozdělen podélně vrstvou hlušiny na dvě části. Při etážování se vytvořily dvě rovnoběžné chodby nad sebou. Vyrubané prostory se nejdříve zpevnily výdřevou, po té se nechala chodba zavalit. Dobývala se nejdříve horní chodba poté spodní.

Jak jsem se již výše zmínila, největší část činnosti při dolování spočívala v lidské síle. Dokonce i hunty (tj. vozíky) s uhlím byly taženy po kolejí k těžební jámě lidmi. Koně se používali velmi málo⁴⁵. Důvod byl ten, že pro koně by se musely razit širší chodby a čím byly chodby širší, tím více hrozilo riziko samovznícení. Nejdůležitější výrobním prostředkem zůstalo hornické náčiní – lopata, krumpáč, mláto, špičák.

Nemůžeme se divit jisté radikalizaci, která tradičně vládla mezi horníky, kteří museli těžce fyzicky pracovat v úmorném horku a přitom byli stále ohrožováni na životě, ať již závalem, provalením vody či výbuchem metanu⁴⁶. Tato skutečnost se odrazila i na mentalitě horníků, kteří se považovali za privilegovanější mezi ostatními dělníky. Tomu odpovídaly i platové podmínky, které byly vždy, i v krizových letech, o něco vyšší než u jiných povolání.

Horní zákoník z roku 1854 zřizoval nové správní rozdělení báňských úřadů. Jednak byla zavedena báňská hejtmanskví pro jednotlivé korunní země⁴⁷ a dále revírní báňské úřady. Od r. 1871 spravoval revírní báňský úřad v Mostě doly v katastru politického okresu Most a soudních okresů Bílina, Duchcov a Postoloprty. Úkolem revírních báňských úřadů bylo: „...dbát na dodržování horního zákona, pečovat o národohospodářský rozvoj hornictví, provádět dozor nad hornickým provozem, dbát na bezpečnost osob i zařízení apod. Byly také rozhodčí institucí v případných sporech, k nimž v hornictví docházelo. Ve většině případů se

⁴⁴ Více viz MĚCHÝŘ, J.: *Černé milióny*, str. 188.

⁴⁵ Ještě v roce 1874 bylo v celém revíru k tomuto účelu využíváno pouze 8 koní. Měchýř, Jan, *Černé milióny*, str. 51.

⁴⁶ „Museli bychom vidět havíře při teplotě třiceti i více stupňů rváti se s uhlím nebo nahazovat jako stroj po celé hodiny. Nahé, jak je pán Bůh stvořil, jen s fíkovým listem kolem beder a s hadry pod koleny uvázanými, aby nepadalo uhlí do bot, zalévané potem, v mračnu uhelného prachu, jak začerněné jejich obličej mění potůčky potu svými stopami ve strašidelné příšery, a v tomto stavu ještě stále poháněné přítomnými dozorci.“ Takové svědectví zanechal horník A. Šefl, Viz MĚCHÝŘ, J.: *Černé milióny*, str. 137.

⁴⁷ Pro Čechy bylo sídlo báňského hejtmanskví v Praze.

však zabývaly převážně technickou stránkou hornictví a do otázek politických nezasahovaly, přenechávající je především úřadům politickým“⁴⁸

Jednotlivé doly si vytvářely bratrské pokladny. Ty se vyvinuly z původně hornických bratrstev. Postupem času ztratily svůj náboženský charakter a staly se institucí podpůrnou. Jednalo se jakousi nemocenskou a invalidní pojišťovnu horníků. Do pokladem přispívali sami horníci, z menší části také majitelé dolů. Největší problém nastával u pokladen malých dolů, které často ztrácely platební schopnost. Proto se horníci snažili, aby se pokladny spojovaly na revírní nebo lépe státní úrovni. Problematika bratrských pokladen se stávala spolu s otázkou mezd jedním ze spouštěcích témat četných hornických stávek. V roce 1878 vznikla spojená mostecko-duchcovsko-litvínovská pokladna. Přesto ještě na počátku 80. let existovaly další 3 bratrské pokladny. Až v r. 1893 zahájila svoji činnost Centrální bratrská pokladna pro severozápadní Čechy, jenž spojila všechny zdejší pokladny⁴⁹. Při odchodu z dolu ztrácel horník nárok na svoje vklady. Toto ustanovení se změnilo až v roce 1878, kdy při odchodu na jiný důl v revíru zůstávaly vklady v bratrské pokladně zachovány. A těm, kteří odešli z revíru mělo být vyplaceno 75% vkladů. Avšak byl-li horník z dolu propuštěn ztrácel veškeré své nároky.⁵⁰

Vedle toho si horníci vytvářeli jakési „podpůrné spolky“, které také měly pomáhat horníkům či jejich rodinám při nemoci, úrazu nebo smrti živitele.

Později vznikaly „spolky odborné“⁵¹, ty se zase snažily působit na zaměstnavatele v otázkách mezd a pracovních podmínek, i když jejich požadavky byly vesměs nevyslyšeny. Roku 1882 vznikl v Mostě Odborný spolek horníků a hutníků⁵².

Vedle toho existovaly dále „spolky vzdělávací“, které měly za úkol šířit mezi horníky osvětu, pořádaly nejrůznější přednášky či zřizovaly vlastní knihovny. První dělnický vzdělávací spolek na Mostecku byl založen v červenci 1869 Viktorem Winterem. Již v únoru 1870 místopředsedství povolilo založit při tomto spolku nemocenskou a invalidní pokladnu.⁵³

---

⁴⁸ Tamtéž, str. 26.

⁴⁹ Tato pokladna existovala až 1. října 1924, kdy byla, dle zákona ze dne 11. 7. 1922 č. 242 Sb. zák., nahrazena Revírní bratrskou pokladnou. Obvod její působnosti byla stanoven na veškeré báňské podniky příslušející báňským úřadům v Mostě, Chomutově a Teplicích. K 31. prosinci 1930 pak měla pokladna 32 326 členů. Ústřední bratrská pokladna v Praze, zřízena také v roce 1922, měla podle zákona působnost pro celou Československou republiku. Kronika obce Souše, str. 102.

⁵⁰ MĚCHÝŘ, J.: *Počátky ...*, str. 52.

⁵¹ V těchto spolcích byla používána čeština i němčina. MATOUŠKOVÁ, Kateřina: *Spolek Vlastimil a Podkrušnohorské muzeum*. Diplomová práce PF UJEP 2005, str. 10. Prvním spolkem tohoto typu byl Odborný hornický spolek v Duchcově, založen 1875, který měl přímo ve stanovách, že se mají „přednášky, návrhy a otázky v obojích zemských řečech odbývat“ MĚCHÝŘ, J.: *Počátky*, str. 101.

⁵² Tento Odborný spolek horníků byl krátce po svém založení místopředsedstvím v důsledku hornické stávky 1882 rozpuštěn. MĚCHÝŘ, J.: *Počátky*, str. 13

⁵³ SÚA, České místopředsedství 1856-1883 30/6 č. 3648, či MĚCHÝŘ, J.: *Počátky ...*, str. 67.

Avšak brzy se objevily rozpory, které vyvrcholily odchodem některých členů a založením nového „Nemocenského podpůrného spolku pro pomocné dělníky a nuzné členy stavebního družstva v Horním Litvínově“. Jednalo se o nepolitickou organizaci, členy byli vesměs místní řemeslníci. Naopak Dělnický vzdělávací spolek získával stále silnější socialistické tendence, až byl úřady v roce 1882 rozpuštěn⁵⁴. Ten samý rok vznikl v Mostě také „Všeobecný dělnický vzdělávací a podporující spolek“, ve kterém se původně sdružovali jak čeští, tak i němečtí horníci. Avšak od r. 1893 měl spolek již pouze český charakter⁵⁵. Další dělnické spolky vznikaly na přelomu století v Havrani, v Louce u Litvínova, Záluží, Kopistech či Souši. Jednalo se především o hornicko-hutnické spolky.

Zmíněné podpůrné spolky byly značně roztržité a nemohly disponovat dostatečnou silou k prosazení požadavků horníků. Postupně se začala objevovat myšlenka celostátních odborových svazů. Existoval zde sice Ústřední svaz horníků, ovšem ani ten neměl velkou autoritu. R. 1895 se vytvářejí jednotlivé revírní svazy, jejichž vrcholnou instancí byl bývalý Ústřední svaz, nyní přejmenovaný na „Centrální svaz revírních svazů“.⁵⁶ Revírní svazy postupem času získaly na důležitosti, neboť je důlní podnikatelé uznaly za partnery, s kterými byli ochotni jednat. Tato skutečnost se ovšem změnila v souvislosti se stávkou v roce 1900. Centrální svaz měl být rozpuštěn a zřízena nová unie zastřešená Odborovou komisí ve Vídni⁵⁷. Po složitých jednáních tedy 1. října 1903 zahájila činnost „Unie horníků a hutníků rakouských“, horníci si také prosadili, aby jejím sídlem nebyla Vídeň, ale opět Trnovany.

V roce 1908 měla Unie přes třicet tisíc členů, avšak v severních Čechách bylo jejími členy necelých čtyři tisíce, což odpovídalo 9-12% všech zdejších horníků⁵⁸. Za touto skutečností může stát několik faktorů. Jednak mnoho zdejších horníků zůstalo na straně „neodvislých anarchistů“, ale především zde hrála svoji roli národnostní otázka. Mimo Unii stáli němečtí nacionalisté, kteří si vytvořili na sjezdu v Chabařovicích svůj „Reichbund deutscher Berg- und Hüttenarbeiter“.⁵⁹ Stejně tak vznikla v roce 1896 národnostně česká odborová organizace, která však také byla málo početná. O rok později začala vyvíjet svoji činnost v Praze ustanovená „odborná komise“, která měl pomáhat vídeňské centrále při přeměně spolků v místní odborové pobočky. Opak však byl pravdou. Pražská organizace si začala nárokovat, aby dostávala příspěvky českých členů. A nejen to, po r. 1906 začaly i

⁵⁴ Tamtéž ..., str. 67

⁵⁵ SÝKOROVÁ, J.: *Mostecko 1918 - 1919.*, str. 20

⁵⁶ Revírní svazy se měly dvakrát ročně scházet na valných hromadách. Zemský revírní svaz sídlil svaz v Trnovanech, u Teplic. MĚCHÝŘ, J.: *Černé milióny*, str. 278 -9.

⁵⁷ Tato organizace zastřešovala i unie jiných oborů.

⁵⁸ MĚCHÝŘ, J.: *Černé milióny*, str. 286.

⁵⁹ Ovšem je nutno podotknout, že tento nacionalistický spolek měl ve zdejších revíru pouze několik stovek stoupenců. Tamtéž.

ostatní profesní unie, do té doby sdružené v centrální vídeňské komisi, odcházet do pražské organizace. R. 1911 tedy vystoupili čeští horníci z Unie horníků rakouských a vytvořili si Svaz českých horníků.⁶⁰

Nakonec musíme zmínit ještě jeden faktor, který způsoboval jistou „svéráznost“ mentality horníků, jak píše Jan Měchýř⁶¹: ... „*Rozmáhal se alkoholismus se všemi průvodními jevy. Značná část hornických příjmů plynula do kapes majitelů hospod a kantýn. V dělnickém tisku se často ozývaly stesky, že si horníci hledí spíše kořalky a karet, než aby věnovaly čas společnému hnutí za zlepšení poměrů*“

Vedle oficiálních spolků, které měly zakázanou politickou činnost, existovaly na konci 70. let tajné sociálně demokratické sekce „kluby“ nebo „rodiny“.

V době konání břevnovského sjezdu⁶² (1878) měly být v severních Čechách čtyři sekce sociálně demokratické strany a to v Trnovanech, Teplicích, Duchcově a Ústí nad Labem. Postupem času se z těchto sekcí stávaly krajské a okresní organizace sociální demokracie.

V Mostě byla formálně ustanovena v roce 1893 krajská organizace sociálně demokratické strany⁶³. Kolem roku 1900 vedle sebe existovaly československá a německá organizace sociální demokracie.⁶⁴

V hornických oblastech bylo tradičně silně zastoupeno anarchistické hnutí, které bojovalo proti autoritám. Ať již to bylo přímo státní zřízení rakouské či proti státu jako takovému⁶⁵ Boj byl také směřován proti zaměstnavatelům, tedy majitelům dolů⁶⁶. Nástrojem k dosažení těchto cílů měla být hospodářská stávková. Sporná byla i národnostní otázka. Obecně byl anarchismus „proti vlastenectví a šovinismu“⁶⁷, avšak v jazykově smíšeném pohraničí byly národnostní poměry vyhraněnější a plně neodpovídaly této tezi.

---

⁶⁰ Tamtéž, st. 288.

⁶¹ MĚCHÝŘ, J.: *Počátky ...*, str. 42.

⁶² Na ustanovujícím sjezdu československé socialistické strany byl za severozápadní Čechy horník František Choura z Duchcova.

⁶³ Okresní organizace pravděpodobně v Mostě existovala již kolem r. 1882. Tamtéž, str. 120.

⁶⁴ Tamtéž, str. 117.

⁶⁵ Čistý anarchismus je i proti proletářskému státu a diktatuře proletariátu, jeho cílem je nastolení beztrždní nestátní společnosti. Tůma, Jiří: *Bohuslav Vrbenský*. Praha 1980, str. 10.

⁶⁶ „*My chceme vést boj ... proti veškeré tyranii, nechť povstala z kterékoliv strany. Boj pro vymanění proletariátu z nynější hospodářské krize a odstranění veškerá pouta nevolnosti tak, aby zavládla úplná volnost všem. ... chceme vésti boj ku rovnání cel společnosti lidské (ve) směru komunistického (pospolitého) volného žití*“ Omladina č. 1, 7. 11. 1895.

⁶⁷ Viz např. článek „Co jsou a co chtějí anarchisté“ v Omladině ze dne 27. října 1904. „*Proti vlastenectví a šovinismu, jež nelze odůvodnit a jímž zcela neprávem udržují hranice a rozeštvávají národ proti národu a poněvadž nejsou v pravdě nežli náboženstvím, sloužícím k udržení privilegií mocných, jež snaží se jim nahradit hroutící se náboženství staré*“

Prozatím anarchisté usilovali především o zkrácení pracovní doby, omezení pracovních dnů v týdnu, zrušení noční práce. Tyto požadavky byly horníkům samozřejmě blízké.⁶⁸

V hornickém prostředí se začali anarchisté formovat na přelomu osmdesátých a devadesátých let minulého století. Nejprve jako tzv. neodvislí socialisté uvnitř sociální demokracie. V roce 1904 zahájila svoji činnost Česká anarchistická federace. Ve stejném roce vznikla také Česká federace všech odborů (ČFVO)⁶⁹. Postupem času se uvnitř ČFVO objevily spory o to, jestli tato organizace bude neutrální nebo anarchistická. Situaci se pokoušel vyřešit mimořádný sjezd svolaný na 18. – 20. dubna do Záluží u Mostu. Anarchistické křídlo, reprezentované především Bohuslavem Vrbenským, však sjezd předčasně opustilo a ČFVO se prohlásila za neutrální odborovou organizaci. Toto opatření však nepomohlo, neboť místopředsedství uskupení 6. srpna 1908 rozpustilo s tím, že je nebezpečné státu.⁷⁰

Přes všechny snahy anarchistů o spojení do jednotných organizací, zůstávalo hnutí značně roztržité. A jak píše Jan Měchýř: „*A to vše, celé toto hnutí, stále se sjednocující a rozdvoující, tu získávající jednu dvě nové skupiny o několika desítek členů, aby se vzápětí jiné skupiny osamostatnily a vytvořily vlastní organizaci či založily nový časopis, tato žabomyší vojna strhla do svého víru zhruba asi 1000 – 1300 osob. To bylo vlastně ono slavné anarchistické hnutí.*“⁷¹

K roku 1910 se v politickém okrese Most nacházely prakticky v každé obci, kde bylo početnější české obyvatelstvo, nějaké anarchistické skupiny. Nejvíce jich bylo v Lomu⁷², dále pak v Hořanech, Horním Litvínově, Chudeříně, Kopistech, Komořanech, Třebušicích, Souši a Záluží. V Mostě měli anarchisté dvě skupiny a také zde krátce vycházely anarchistické časopisy⁷³. Anarchisté měli příznivce především mezi českým obyvatelstvem, zatímco Němci se hlásili spíše k německé sociální demokracii.⁷⁴

⁶⁸ TŮMA, J.: *Bohuslav Vrbenský*, str. 25.

⁶⁹ V červnu 1906 se odtrhlo od ČFVO Volné sdružení českých horníků, které začalo vydávat v Duchcově Hornické listy. Hornické listy navázaly na časopis Horník, vydávaný od července 1900 Františkem Hajšmanem, známým anarchosyndikalistou. TOMEK, Václav: *Český anarchismus a jeho publicistika 1880 – 1925*. Praha 2002, str. 445

⁷⁰ TŮMA, J.: *Bohuslav Vrbenský*, str. 17.

⁷¹ MĚCHÝŘ, J.: *Černé miliony*, str. 158.

⁷² Celkem zde byly tři anarchistické skupiny.

⁷³ Jednalo se o Omladinu v letech 1893-1894, redaktorem a vydavatelem byl Karel Rosák, po jeho zatčení vyšlo 16. ledna 1895 jedno číslo Nové Omladiny, jehož nakladatelem byl Antonín Rubeš, redaktorem pak Josef Přibáň. Ten vydal i dvě čísla Pokrokové Omladiny ve dnech 14. – 28. března 1895. TOMEK, Václav: *Český anarchismus a jeho publicistika 1880 – 1925*. Praha 2002, str. 358

⁷⁴ Tamtéž.

Důlní společnosti patřily samozřejmě v mosteckém regionu k největším zaměstnavatelům, avšak existovaly zde i další podniky. Jednalo se především o cukrovary⁷⁵. Dále můžeme zmínit porcelánku, jejímiž majiteli byli K. Spitz a W. Hermann, Email-Werke und Metalwarenfabrik „Austria“, ocelárna či továrna na obvazový materiál RICO-Werke. V Horním Litvínově byla tradiční textilní výroba. Již od roku 1828 zde působila přádelna bavlny a mechanická tkalcovna firmy Marach a Rücken, dále pak Baumwollen a Abfallspinnerei M. Schicka, jenž byla založena v roce 1846 a továrna na výrobu plstěných klobouků firmy Keller a com. (1858)⁷⁶. V litvínovském soudním okrese se také nacházelo několik továren na zpracování dřeva a výrobu nábytku nebo hraček. Například Firma M. Schwarze, která vyráběla dřevěný nábytek, či v Hamru Hellerova továrna na výrobu hraček⁷⁷. Stejně tak v soudním okrese Hora Svaté Kateřiny převládal textilní a dřevozpracující průmysl.

I. B. Národnostní poměry

Až od roku 1880 si můžeme učinit představu, jak se národnostní struktura v této oblasti měnila. Toho roku došlo poprvé v Rakousku-Uhersku, po dlouhých letech příprav a diskusí, ke sčítání obyvatelstva. Na mezinárodním kongresu v Petrohradě byl přijat návrh, aby docházelo ke sčítání každých deset let ve všech evropských státech. Tím měla být zajištěna srovnatelnost údajů. Dotazníky měly obsahovat i rubriku jazyk – jakožto objektivní znak národnosti. „*Pojem národnosti však zůstal teoreticky nejasněn a nebyl proto ani přesně definován*“⁷⁸ Obecně se považovalo, že se za řeč bude brát „řeč rodinná – Familiesprache“ tj. řeč, kterou se mluví doma. Ovšem rakouské úřady⁷⁹ těsně před zahájením sčítání zavedly nový termín a to „řeč obcovací Umgangssprache“. Tento pojem byl značně nejasný, většina obyvatel nevěděla, co si pod ním představit, jestli jazyk, kterým mluví běžně doma, nebo veřejně ve styku s úřady či v zaměstnání. Poučení na sčítacím archu se omezovalo na

⁷⁵ Například Zuckerfabrik in Brüx (1868), Landwirtschaftliche Aktien – Rübenzucker Fabrik bei Brüx (1871) či Zuckerraffinerie in Brüx (1887). In: Ressel's Brüx Bezirks Adressbuch, Brüx 1890-1891, str. 205.

⁷⁶ Firma Marbach a Rücken měla zaměstnávat v roce 1908 700 dělníků, přádelna M. Schicka pak 460 dělníků a továrna na plstěné klobouky měla mít o necelých 100 zaměstnanců méně. Viz FEDIUK, Z.: *Národnostní poměry v okrese litvínovském*. In: *Vývoj a život českých menšin*. Most 1908, str. 404-405.

⁷⁷ Heller zaměstnával kolem 60 a továrna M. Schwarze 120 dělníků. Tamtéž.

⁷⁸ PITRONOVÁ, Blanka: *Otázka národnosti v rakouských statistikách (1880 – 1910)*. In: Slezský sborník 68, Opava 1970.

⁷⁹ Přesněji rakouské ministerstvo vnitra

formulaci: *řeč, kterou používá osoba v běžném styku*⁸⁰ Celkem bylo vyjmenováno 9 jazyků, které přicházely v úvahu a to: německý, česko-moravsko-slovenský, polský, rusínský, slovinský, srbochorvatský, italsko-ladinský, rumunský a maďarský (v Bukovině). Termín obcovací řeč povolal více prostoru pro manipulaci, byl méně jasný. Do určité míry nahrával více němčině. Proto se hned po jeho zavedení objevili kritici, kteří poukazovali na to, že je nepřesné, aby se na základě používané řeči v sociálním styku činili národnostní závěry.⁸¹ Přes všechny protesty se pojem obcovací řeč vžil a až do konce monarchie byl používán.

Vedle oficiálního sčítání obyvatelstva existovalo i sčítání soukromé. To prováděly menšinové organizace, například Národní jednota severočeská. Rozdíl mezi čísly oficiálními a neoficiálními se v některých případech zásadně liší. Je jisté, že obě strany si na číslech přidávala. Přesto jiné údaje nemáme k dispozici.⁸²

O tom, jak se hnědouhelná oblast na konci 19. století demograficky rozvíjela, svědčí tato čísla: v letech 1881-1890 celkem přibylo v soudních okresech Most, Duchcov, Bílina a Teplice 29 871 Němců (tj. 25,5 %) a 10 215 (tj. 97,1 %) Čechů, v dalším desetiletí to bylo 50 140 Němců (33,9 %) a 24 389 % (tj. 116,2 %) Čechů⁸³

Roku 1880 uvedlo v celém politickém okrese Most 92,1%⁸⁴ obyvatel jako svoji obcovací řeč němčinu a češtinu pouze 7,82 %. Co se však týče národnostních poměrů, vyskytovaly se zde značné rozdíly. Politický okres Most se rozděloval na 3 soudní okresy - Hora Sv. Kateřiny, Horní Litvínov Most - a každý tento okres měl jinou sociální a národnostní strukturu.

Horský okres Hora Sv. Kateřiny byl jedním z nejmenších, tvořen výlučně německým obyvatelstvem. Pro r. 1880 uvedlo němčinu jako svoji obcovací řeč 99,8%, o deset let později pak 99,2 % obyvatel. Až do r. 1921 nepoklesl podíl Němců pod 99 %.⁸⁵ Jednalo se o oblast řídce osídlenou, zdrojem obživy bylo pastevectví a výroba dřevěných předmětů a hraček.

Tato charakteristika by byla vhodná i pro některé horské obce dalšího soudního okresu – Horního Litvínova. Zde se k německé obcovací řeči přihlásilo v prvním roce sčítání 99,04% obyvatel. Ovšem v roce 1890 to bylo 95,9 % a o deset let později již jen 74,7 % obyvatelstva. I v dalších letech vidíme posilování české menšiny, r. 1910 se k české obcovací řeči přihlásilo již 24,7 % a v r. 1921 uvedlo československou národnost 37,5 % zdejších

⁸⁰ PITRONOVÁ, B.: *Otázka ...*, s. 247

⁸¹ Mezi kritiky této praxe patřili např. H. Rauchberg, H. Mayerhofer von Grünbühel či německý statistik G. Von Mayr

⁸² Viz ŠUBRT, Jeroným: *Vývoj a život českých menšin. Most 1908.*

⁸³ Viz SÝKOROVÁ, Jana: *Příspěvek k národnostnímu vývoji na Mostecku v letech (1870 – 1914)*. In: *Věstník OkA Most 1985.*

⁸⁴ Uvádím nyní čísla oficiálního sčítání.

⁸⁵ R. 1921 uvedlo jako svoji národnost německou 99,3 % zdejších obyvatel.

obyvatel. Největší zastoupení českého obyvatelstva měl Lom a to r. 1900 57,4 %, podle soukromého sčítání 61,3%. Následoval Dolní Litvínov s 33% českého obyvatelstva⁸⁶, Chudeřín 27,4%⁸⁷ a dvacetiprocentní hranici přesáhla také Louka⁸⁸.

Prakticky výhradně německé obyvatelstvo žilo v horských obcích: v Klínech, Mníšku a Křižatkách.

Soudní okres Most měl největší podíl českého obyvatelstva: r. 1880 13,6 %, o deset let později již 25,6 %, r. 1900 31,3 %⁸⁹, pro rok 1910 je v úředních záznamech zapsán určitý pokles, češtinu jako svoji obcovací řeč uvedlo 27,8 % obyvatelstva. Ovšem r. 1921 se přihlásilo k čs. národnosti 46,5 % zdejších obyvatel.

Celkově můžeme říci, že v politickém okrese Most docházelo k postupnému posilování českého živlu do té míry, že r. 1921 uvedlo československou národnost 40,6 % a německou 58,9 % obyvatel.⁹⁰

V soudním okrese Most bylo rozložení české menšiny značně nerovnoměrné. Tuto oblast můžeme rozdělit na dvě části. První ležící v severní části měla převážně průmyslový charakter, v okolí zdejších obcí se nacházely doly a obyvatelstvo tvořili z převážně horníci českého původu. Jižní část naproti tomu měla spíše zemědělský ráz a geograficky patřila do Českého středohoří. Obyvatelstvo bylo z převážné části německého původu. Ovšem i zde byly obce, které vykazovaly v r. 1921 kolem 40 % českého obyvatelstva. Jednalo se především o obce Obrnice, Čepirohy, Hořany nebo Střimice.

Právě do severní části okresu směřovalo od 70. let nově příchozí obyvatelstvo, takže zdejší obce se rychle rozvíjely. Na této skutečnosti se nepodílelo jen přistěhovalectví, ale i přirozená velká porodnost. V osmdesátých letech vykazovalo Mostecko největší přebytky natality nad mortalitou a to o 11,34 %⁹¹. Takto rychle se rozvíjející obcí byla například Souš, která již v roce 1880 měla českou většinu. Právě Souš by nám mohla posloužit jako ukázkový příklad, jak se z malé osady zemědělského charakteru stala hornická obec s českou většinou. Na okraji Souše vznikly kolonie Karolína a Matylda, poskytující horníkům ubytování. O tom, jak se Souš v průběhu desetiletí měnila nám může ilustrovat ukázka z kroniky, pocházející

⁸⁶ Podle soukromého sčítání dokonce 48,%. Údaje dle ŠUBRT, Jeroným, Národnostní poměry v okrese mosteckém. In: Život a vývoj českých menšin. Most 1908. a FEDIUK, Ladislav: Národnostní poměry v okrese litvínovském. In: Tamtéž. Oficiální sčítání na základě *Statistický lexikon obcí v Čechách*. Vydán na základě výsledků sčítání lidu z 15. února 1921. Praha 1923, str. 208 an. *Statistický lexikon obcí v Čechách*. Vydán na základě výsledků sčítání lidu z 1. prosince 1930. Praha 1934, str. 222 an.

⁸⁷ Soukromé sčítání uvádí 45,2%.

⁸⁸ Češtinu jako svoji obcovací řeč uvedlo 23,7%, podle soukromého sčítání zde žilo 44,3% Čechů.

⁸⁹ Soukromé sčítání uvádí dokonce 39,7 %

⁹⁰ zbývající údaje pro politický okres Most: r. 1890 česká ob. řeč 17,4 %, němčina 82,6 %, r. 1900 česká ř. 27,2%, německá 72,8 %, r. 1910 česká 25 %, německá 75%.

⁹¹ Viz SÝKOROVÁ, J., *Příspěvek ...*, str. 23.

z pera Vítězslava Iliche⁹². Ilich napsal svoji kroniku až v roce 1933, ovšem přesto bych ráda použila jeho až poetické líčení: „*Tichounce a spokojeně žilo se německým osadníkům v Souši. Tenkrátě ještě dusivý kouř kouřících hald neválel se nad zdejší krajinou, vysoké komíny šachetní neházely oblaky dýmu do kraje, neklapaly jednotvárně ve dne sortýrky (pozn. třídičky uhlí). Jako v klubíčko stočeny stály tu jednotlivé usedlosti kolem nevelkého kostelíčka a čtverhranné návsi. Počtem sotva čtyřicet čísel, kolonie Karolínské a Matyldské nebylo, na místě domků za drahou táhly se pásy úrodných polí a v nich prohýbaly se pod tíhou svých plodů ovocné stromy, nebylo domků za českou školou při Bělině, nebylo šachet, nebylo školních budov, ani opatrovny, nestávala budova dnešního obecního úřadu. Zelené, kvetoucí lučiny a úrodná, velmi často hrachem osetá lada prostírala se tam, kde dnes zejí strže a propasti. Nad krajem proudil čistý zdravý vzduch. Tenkrátě byla Souš malou obcí německých rolníků, kteří pečovali o svoje pole. Byla to doba idylického života, nekaleného českými požadavky a národnostními třenicemi.... (...) Při hloubení šachet nastal v Souši nový život. Sešli se zde Češi, Uhři, Italové, Slovinci, Sasové, Prusové. Mnoho Němců přicházelo z okolí, aby se po skončení práce vraceli domů. Vůbec národnosti se snášely dobře. Houfněji se do Souše stěhovali Češi teprve od r. 1875. Aby bylo kde bydlet, nastavěla společnost kolonie...Ilich ve své kronice zaznamenává i to, jaký byl postupný demografický nárůst v Souši ... „vesnička sotva o 300 obyvatelích měla již v roce 1880 - 1804 duší, roku 1890 - 2665 duší a roku 1900 - 3794 duší. A dále se můžeme dočíst, že ... „ Doba hloubení dolů, začátky české kolonizace, jakožto i léta osmdesátá byla zlatá doba Souše, kdy vydělali horníci 3-4 zlaté za směnu, nebylo zrovna vzácností. V těchto prvních letech nebylo mezi hornictvem patrnějšího uvědomění národního. Česká menšina neprojevovala se nijak navenek i zdá se, že Čechové přesazeni osudem do cizího prostředí nemohli v sobě nalézt české já, a že bylo nutno dopřát si času k zapuštění kořenů v nové půdě. Také národního vědomí nikde v nich neburcoval. Od Němců byli přijímáni s vlídností, vždyť u nich nakupovali a měli z nich užitek v každém ohledu. Češi téměř splyvali s Němci, navštěvovali německé hostince, pili německé pivo, děti posílány do německé školy (část do matiční školy v Mostě) a žilo se celkem v dobré shodě.*

Kromě mnoha jiných skutečností nám přináší ukázka i jiný, dosud nezmíněný postřeh, že mezi přistěhovalci do severních Čech nebyli pouze Češi, ale i Němci a další národnosti. Příkladem může být založení spolku udržující zvyky Němců příšlých sem z Chebska⁹³

⁹² Kronika obce Souše, str. 394

⁹³ viz SÝKOROVÁ, J.: Příspěvek ..., s. 24.

Podle oficiálního sčítání obyvatel měla Souš r. 1900 již 2 633 obyvatel české obcovací řeči a 1 151 německé, tedy 69 % populace bylo české. Podle soukromého sčítání to bylo dokonce 76%⁹⁴ Do české školy bylo téhož roku zapsáno 511 žáků, kdežto do německé 380. Český živel byl zastoupen i mezi živnostníky⁹⁵. Roku 1921 se k československé národnosti přihlásilo 3592 obyvatel Souše, k německé pak 714 a v roce 1930 se označilo za příslušníky československé národnosti 4029 občanů a 697 německé.

Další obcí se silnou českou populací bylo Záluží. To dokonce podle soukromého sčítání mělo mít v r. 1900 83% obyvatel českého původu. Oficiální čísla hovoří „pouze“ o 64%. Jiné obce z této oblasti, které vykazovaly dle oficiálního sčítání v r. 1900 více jak 50 % českého obyvatelstva, byly: Kopisty (61%), Růžodol (59%). V Třebušicích (47%), Komořanech, Kopistech, Paředlech, Konobržích, Dolním Jiřetíně tvořil český živel z 30 – 40 % . Můžeme tedy říci, že počet českých obyvatel se v severní oblasti pohyboval průměrně kolem 40 –50 %.

Jižní polovina soudního okresu Most byla zemědělského charakteru, kde celkové procentuální zastoupení českého obyvatelstva nedosahovalo takové výše, jako v severní části.

Při sčítání obyvatelstva r. 1900 zde bylo dokonce několik obcí, kde ani jeden obyvatel neuvedl češtinu jako svoji obcovací řeč a to v Lišnici, Nemilkově, Moravěvsi, Saběnicích, Poleradech, Velebudicích, Kamenné Vodě, Sedlci, Korozlukách, Volevčicích, Bedřichově Světcí, Vysokém Březně, Bylanech, Vtelnu. Ovšem podle soukromého sčítání by mělo být i v těchto obcích minimálně kolem 10 % českého obyvatelstva⁹⁶ Naproti tomu zde byly i místa s poměrně silným českým zastoupením- Střimice (35%), Obrnice (39%)⁹⁷, Čepirohy (38%), Hořany (35%), Slatinice (28%), Havrany (24%)⁹⁸. Mezi 10- 20% měli Rudolice (20%), Bečov (20%), Volevčice (13%) a Polerady (10%).

Bylo již řečeno, že čeští horníci se usazovali především v okolních obcích. Avšak v ve městě Most postupem času sílila česká menšina. K češtině jako svojí obcovací řeči se v r.1880 přihlásilo 10% zdejšího obyvatelstva⁹⁹. O deset let později to bylo již 16 % a v r. 1900 19%. Soukromé sčítání pro ten samý rok dokonce hovoří o 26% českého obyvatelstva. Šubrt píše, že ... „Českou menšinu zdejší tvoří hlavně hornický lid a dělný lid v průmyslových závodech, zřízení a úředníci železniční, dělníci i mistři řemeslní, 17 učitelů českých a několik úředníků

⁹⁴ viz ŠUBRT, J.: *Národnostní...*, str. 42

⁹⁵ V obci měli být 2 čeští kupci (8 něm.), 11 hokynářů a prodejen s láhvovým pivem (3 něm.), 2 čeští mlékaři (2 něm.), 6 českých obuvníků (1 něm.), 4 čeští krejčí (0 něm.), 1 český truhlář (1 něm.), 3 čeští pekaři (1 něm.), 2 čeští řezníci (3 něm.), 2 čeští holiči, 5 švadlen (1 něm.), 1 něm. kovář , 3 české porodní babičky. Viz Šubrt, s. 51.

⁹⁶ V Kamenné Vodě dokonce 22 % Čechů, v Chanově 17%

⁹⁷ Podle soukromého sčítání 43 %

⁹⁸ Podle soukromého sčítání 38%

⁹⁹ Přesně 1026 obyvatel.

státních. Čeští živnostníci zastoupeni jsou téměř ve všech odvětvích a zdatně konkurují s německými.

Zajímavé je, že se v průběhu 80. let začaly objevovat německé tzv. Schutzvereine, tedy něco jako ochranné spolky „proti počesťování pohraničí“¹⁰⁰

I. C. Spolkový život

Již jsem se zmiňovala o hornických spolcích, nyní bych zaměřila svoji pozornost na národnostní a vlastenecké spolky, jenž začaly na Mostecku postupně vznikat od 80. let 19. století. V této době již většinou česká menšina dostatečně zakořenila a začala se organizovat v nejrůznějších zájmových organizacích.

Za první český spolek můžeme považovat Čtenářskou besedu založenou v roce 1878 v Třebušicích. O činnosti této organizace nám není pro nedostatek pramenů nic známo, můžeme pouze konstatovat, že neměl dlouhého trvání, neboť byl po třech letech rozpuštěn¹⁰¹.

Naopak slušný archivní materiál se dochoval pro druhý zdejší český spolek – Vlastimil, jenž měl být podle svých stanov: „čtenářsko-zábavný spolek, sloužící ke vzájemnému vzdělávání a ke společné zábavě. Tohoto účelu má dosáhnout čtením knih a časopisů, přednáškami, deklamováním, zpěvem, hudbou, divadlem, výlety a dovolenými hrami.“¹⁰²

Spolek byl založen v Mostě roku 1881 a členskou základnu tvořilo 109 místních Čechů nejrůznějšího sociálního postavení: inženýři, přednostové stanice, ředitel cukrovaru, ředitel dolů, stavitel, vlakvedoucí, sládek, poručík zemské obrany, úředníci, účetní, obchodníci, průvodčí, lékárník, drogist, statkář, hostinský, ale i jeden malíř a akademický sochař.¹⁰³ Výčet profesí názorně ukazuje, jak široké bylo sociální rozvrstvení české menšiny, kterou tehdy tvořilo necelých 10% obyvatel Mostu. Bylo by tedy omylem se domnívat, že zdejší Češi byli pouze horníky.

Právě sociální složení mělo zakrátko způsobit rozpory uvnitř spolku. V roce 1883 odpustilo 16 členů Vlastimila a založilo si vlastní Českou občanskou besedu. Jednalo se především o drobné řemeslníky a živnostníky, přesněji řečeno ševce, pekaře, natěrače, 2 obchodníky, 2 strojní zámečníky, 2 holiče, 2 krejčí, kupce, horníka, políra, strojníka a

¹⁰⁰ Viz SÝKOROVÁ, J.: *Příspěvek ...*, str. 26.

¹⁰¹ Pamětní kniha obce Třebušice díl 1., SokA Most, Archiv obce Třebušice č. f. 106, ev. č. 1, č. j. 1, s. 154.

¹⁰² MATOUŠKOVÁ, K.: *Spolek Vlastimil ...*, str. 21.

¹⁰³ Tamtéž, str. 27.

kloboučníka. Jako důvod odchodu se uvádí, že se tito členové cítili ve spolku znevýhodnění a přehlížení.¹⁰⁴

Ve stanovách Vlastimila tedy formálně zůstalo, že členem může být každý řádný Čech nebo Češka bez rozdílu zaměstnání, postupem času se však členská základna utvářela z lépe situovaných měšťanů. Členstvo v průběhu let dosti kolísalo, nikdy již nedosáhlo počtu 109-ti osob z roku 1881. Od r. 1908 se členská základna ustálila na 40 jedinců. Ženy byly ve Vlastimilu zastoupeny ve velmi malém počtu, vesměs se jednalo o manželky členů.¹⁰⁵

Tak jako jiné české spolky, potýkal se i Vlastimil s nedostatkem spolkových prostor. Nejprve se využívaly německé hostince, později Ústřední matice školská pronajala spolku dům č. 15 v Sadech nad Bělou, kde našla svoje útočiště i Národní jednota severočeská a Česká občanská beseda. Později Vlastimil sídlil v Jánském dvoře a nakonec v hostinci U Zeleného stromu.

V roce 1884 byl v Mostě založen místní odbor Ústřední matice školské, jejíž hlavní náplní mělo být zavádění českých škol v jazykově smíšených oblastech, nebo tam, kde není umožněn vznik školy veřejné. Podrobněji se budu věnovat činnosti matice na Mostecku v kapitole věnované školství. Nyní bych se pouze obecně zmínila, že Ústřední matice vznikla jako reakce na ustanovení Deutscher Schulverein a prvním starostou spolku byl zvolen F. L. Rieger.

Další významný spolek v jazykově smíšených oblastech představovala Národní jednota severočeská, ustanovená v Praze 22. března 1885. Ze stejného roku pocházela i místní organizace NJS v Mostě. Jejím úkolem bylo „*přispívat k národnímu, duševnímu i hmotnému zvelebení krajin na severu Čech a uplatňování rovného práva češtiny v krajích zněmčených v úřadě, ve škole i v životě veřejném a tím k hájení celistvosti království Českého.*“¹⁰⁶ Spolek měl mít r. 1900 - 50 tisíc členů a příjem 100 – 160 tisíc korun ročně. Podporoval především zřizování spolkových budov, knihoven i českých škol, organizoval přednášky, besedy, vydával knihy a časopisy. Nezapomínal i na charitativní podporu chudých dětí.¹⁰⁷

V reakci na NJS vznikl v Teplicích „Bund der Deutschen in Böhmen“, jeho místní organizace se ustanovily postupně v Horním Litvínově, Louce, Lomu, Hoře Sv. Kateřiny, Dolním Jiřetíně, Chudeříně, Českém Jiřetíně a Brandově.

---

¹⁰⁴ Tamtéž, str. 28.

¹⁰⁵ Tamtéž, str. 29-30.

¹⁰⁶ REINDL, Zdeněk: *Počátky českých spolků na Mostecku*. Písemná záv. práce PF UJEP 1967, str. 18.

¹⁰⁷ Tamtéž.

Naopak podle německého vzoru „tzv. Turnvereinů“ vznikl 16. února 1862 tělocvičný spolek Sokol, jehož cílem bylo: „ *Tělesné a z části i mravní vychování a šlechtění všeho národa, odchování jeho k síle, statečnosti, ušlechtilosti a brannosti zvýšené*“¹⁰⁸

Roku 1882 byl konán první všesokolský slet v Praze na Střeleckém ostrově. Správní organizace Sokola byla následující: místní jednotky byly sdruženy v župy a ty pak v Českou obec sokolskou, v roce 1892 vznikla Moravsko-slezská obec sokolská a o čtyři roky později Svaz českoslovanského sokolstva.

Sokol podporoval vznik jednot ve jazykově smíšených oblastech a některé organizace vnitrozemí se stávaly patronkami těch v pohraničích. Vzájemně pak pořádaly společné cvičení.

Další tělocvičné organizace, hojně rozšířené v této oblasti, představovaly Dělnické tělovýchovné jednoty provázané se sociální demokracií.

O tom, jaké spolky se nacházely na přelomu 19. a 20. století v jednotlivých obcích politického okresu Most, máme poměrně jasnou představu díky J. Šubrtovi a Fediukovi, kteří zde prováděli soukromé sčítání osob a při této příležitosti zaznamenávali zdejší spolkový život. Nemá smysl popisovat všechny obce, ale zaměřím se pouze na ty významnější. Zároveň je vhodné podotknout, že se většinou četnost spolků kryla s národnostním zastoupením dané obce. Avšak nemuselo to být pravidlem. Jak dále uvidíme, existovaly obce se silnou českou menšinou, avšak zakládání spolků zde mohlo probíhat později než tomu bylo jinde. Právě Souš může sloužit jako takový případ. Tato obec měla již v roce 1890 českou většinu. Avšak první český spolek zde byl ustanoven až v roce 1892, jednalo se o „hornicko-hutnický spolek“. O rok později vznikl v Souši zásluhou horníka Jana Vlka¹⁰⁹ odbor Národní jednoty severočeské. Roku 1893 začaly v Souši působit dvě organizace - místní jednota Sokola a Omladina, což byl čtenářsko-zábavný spolek ustanovený krátce před zavražděním Mrvy. Z tohoto důvodu proběhlo vyšetřování, zda spolek neměl styky s pražskou Omladinou.¹¹⁰ Mezi příslušníky Sokola a Turnvereinu docházelo opakovaně k roztržkám. Asi největší proběhla 13. září 1903, kdy měli mít Němci slavnostní vystoupen v Souši, ovšem akce se zvrhla v rvačku po té co „*německé obyvatelstvo mělo provokativní chování*“¹¹¹ Střediskem německých spolků byl podle kroniky hostinec pana Biebra.

---

¹⁰⁸ Tamtéž, str. 19.

¹⁰⁹ Jan Vlk byl známý svojí neúnavnou zakladatelskou činností. Ještě než přišel do Souše založil český spolek v Oseku u Duchcova, avšak byl donucen odtud odejít. Ani v Souši však nenašel klidu, pro neshody v NJS opustil tamní odbor a založil si vlastní spolek a to Občanskou besedu. Obecní správa se ho prý snažila vypovědět z obce, ale bez úspěchu. Více viz Kronika obce Souše, str. 501.

¹¹⁰ Viz Kronika obce Souše, str. 512.

¹¹¹ Tamtéž, str. 511.

Obyvatelé Souše provozovali ochotnické divadlo a jejich první hra s názvem „ Na dušičky, aneb modlitba na hřbitově“ byla sehrána 1. 11. 1893 u příležitosti založení místního Sokola. Podle kroniky sklidili ochotníci, které v této době tvořili především učitelé, velký úspěch.¹¹²

Od roku 1900 se Souš také mohla, jako jedna z mála obcí v okolí, pochlubit českou veřejnou knihovnou, která byla vytvořena z příspěvků místního Sokola a NJS. Knihovna byla umístěna v opatrovně Ústřední matice školské a na její provoz každoročně přispívaly místní české spolky. Knihovník musel každoročně překládat hejtmanství v Mostě seznam knih.¹¹³

Podle záznamů v kronice se obyvatelé Souše hojně věnovali sportování. Kromě již zmíněného Sokola a německého Turnvereinu¹¹⁴ zde působil od r. 1909 Klub českých velocipedistů a především Dělnická tělocvičná jednota. Spolek se původně nazýval „ všeodborový spolek dělnicko-tělocvičný Jarost“ a vznikl 4. září 1904 v hostinci J. Kabelky. Na jeho založení se podíleli členové skupiny horníků a hutníků, sociální demokraté, anarchisté, neodvislí socialisté. Celkem jej tvořilo 50 členů. Mezi členy byli hojně zastoupeni i Němci, kteří prý neuměli vůbec česky. Naopak dlouho se cvičení neúčastnili ženy, na rozdíl od Sokola, kde byly cvičenky všech věkových kategorií hojně zastoupeny. Jednota vydávala i časopis s názvem „ Tělocvičný ruch“

Ve dvacátých letech, v době rozkolu v soc. demokracii, mělo spolek opustit 2/3 členů. Mezi sociálními demokraty a komunisty se tak rozhořel čtyřletý spor o materiální zázemí spolku.¹¹⁵

Mezi významné spolky patřily také dobrovolní hasiči. Německý sbor dobrovolných hasičů byl v Souši ustanoven 24. května 1877. Původně bylo pouze pět zakládajících členů, avšak časem se sbor rozrostl až na 42 mužů. Mezi hasiči nebyl ani jeden Čech, podle kroniky neměli před rokem 1918 Češi o hasičskou práci zájem.¹¹⁶ Situace se změnila po vzniku Československa, kdy byl 3. září 1921 v Souši založen český hasičský sbor, prý první na českém severu.¹¹⁷ Vítězslav Ilich věnuje ve své kronice dobrovolným hasičům poměrně dosti prostoru. Jistě mu bylo zřejmé, že jsou to právě hasiči, kteří se velkou měrou podílí na kulturním a společenském dění v obci. Můžeme se dočíst, že ... „ český hasičský sbor, který má více jak 200 členů založili ve zdejší obci zástupové politických stran, čs. socialisté, soc. demokraté, komunisté, jiných politických stran v obci nebylo. Prvním starostou byl sboru

¹¹² Tamtéž, str. 529.

¹¹³ Tamtéž, str. 526.

¹¹⁴ Turnverein v Souši se po r. 1918 rozpadl.

¹¹⁵ Tamtéž, str. 523.

¹¹⁶ Tamtéž str. 146.

¹¹⁷ Tamtéž.

starosta obce Václav Jaroš“ A dále že ...*„Německý sbor pro malý počet členů neposkytoval obci dostatečnou záruku obci. Také nechtěl přijímat mezi sebe muže české národnosti, proto musel být ustanoven sbor samostatný. Sám velitel německých hasičů měl celou záležitost komentovat slovy: „Havířům se práce hasičská brzy znechutí a český sbor se neudrží.“*¹¹⁸ Velitel se však mýlil, naopak právě němečtí hasiči se „sotva drželi nad vodou“. Obecní rada byla po vzniku Československa tvořena z rozhodující části Čechy a sbor finančně velmi podporovala. Postavila novou zbrojnicu, zakoupila kombinovanou stříkačku, 700 m nových hadic a výzbroj pro 50 činných členů. Naopak německý sbor byl odkázán pouze na členské příspěvky a dary. I peníze na motorovou stříkačku musely být získány ve sbírce mezi německými obyvateli.

O tom, jaký byl spolkový život v Souši, máme díky kronice Vítězslava Iliche poměrně dost informací. Bohužel pro jiné obce není materiál s takovou výpovědní hodnotou k dispozici. Jak jsem se již výše zmiňovala, obrázek o spolcích na Mostecku si můžeme učinit na základě prací J. Šubrt a Fediuka, jenž zaznamenávají období pouze do r. 1908.

Další obcí, která měla již kolem roku 1900 českou většinu, bylo Záluží. Do roku 1908 zde byly zaznamenány tyto národní spolky: Odbor národní jednoty severočeské, Sokol, Osvěta, Pokrok, a pěvecko-hudební Lidumil. Kromě národních či vlasteneckých spolků se zde nacházely i spolky politické, Tělocvičný spolek Jarost a ženský spolek Svornost. V obci působili i neodvislí socialisté, kteří se organizovali ve spolku Rovnost a Divadelním spolku Thálie.

I v Kopistech vyvíjely činnost spolky podobného charakteru: Odbor NJS, Sokol, Pěvecko-vzdělávací spolek Lidumil či divadelní ochotnický spolek Lumír.

V jižní části soudního okresu Most se Češi organizovali do spolků v malé míře. Respektive kolem roku 1908 neexistoval zde, až na Obrnice, ani jeden český spolek. Dokonce ani v Havrani, kde Češi podle soukromého sčítání tvořili 38%, nebyl žádný český spolek. V Obrnicích působil odbor NJS (s 75 členy) a dále 2 spolky železničních zřízenců – národně sociálních a sociálně demokratický. Železniční stanice v Obrnicích totiž představovala významný železniční uzel.

V soudním okrese Horní Litvínov, jak píše L. Fediuk, „... český spolkový život jest, vyjma Lomu, v němž jest 17 českých spolků, velice mdlý a činnost spolková zadržována je lhostejností k nejdůležitějším institucím národním. Práce národní rozbíjí se a tříští

---

¹¹⁸ Tamtéž.

rozháraností společenskou, nevraživostí jednoho spolku na druhý a nesjednoceností politických stran, jednotlivé spolky reprezentujících“¹¹⁹

Nejstarším českým spolkem byl odbor Národní jednoty severočeské, ustanovený 20. ledna 1889 v Horním Litvínově. Spolek měl 59 zakládajících členů a sídlil v hostinci E. Vycpálka. Kvůli nedostatku vhodných prostor našly v tomto hostinci útočiště i další české spolky. Roku 1893 k němu přibyl společensko-vzdělávací spolek Omladina v Dolním Litvínově, jehož členstvo se hlásil^o především k neodvislému socialismu. Následoval Sokol, který zahájil činnost 30. srpna 1896 a o rok později vznikl český dělnický a vzdělávací spolek „Lassalle“. Zdejší železničáři se sdružovali ve dvou organizacích: ve Spolku čes. železničních úředníků (1902) a Zemské jednotě zřízenců drah (1900).

Nejvíce spolků se nacházelo v Lomu. V dubnu 1893 byl v hostinci U Lípy ustanoven místní odbor Ústřední matice české, každý rok pak přibyl další spolek, od r. 1900 dokonce 2 spolky. Po ÚMŠ následoval Sokol, NJS, Klub cyklistů Blesk, Spolek českých šermířů Tyrš, Řemeslnicko-vzdělávací beseda Havlíček, Spolek divadelních ochotníků Rudohořan atd. Dále zde působily odborové spolky – nejen hornické, ale i spolek strojníků Parokruh, Spolek českých poplatníků, Zemská jednota zřízenců drah, Spolek stavebníků a další.¹²⁰

Poměrně rozvinutý spolkový život byl i v Louce, kde nechyběl odbor NJS, založený 1898. Spolek ÚMŠ a Sokol zde však byly založeny poměrně pozdě, až po r. 1900. Podobná situace byla i v Horním Jiřetíně, kde většina spolků vznikla až v roce 1907.

V dalších obcích soudního okresu Horní Litvínov se již české spolky prakticky nenacházely. Totéž platí i pro soudní okres Hory Sv. Kateřiny, kde nebyl zaznamenán vůbec žádný český spolek.

I. D. Vývoj školství

Německé školství

V roce 1869 byla uvedena v život reforma školství, na základě níž byl vytvořen nový systém základního školství. Školní docházka byla prodloužena do 14 let. Vedle osmiletých obecních škol byly zřízeny i měšťanské školy, které víceméně odpovídaly posledním třem ročníkům obecné školy.¹²¹ V Mostě byla německá obecná škola o pěti třídách a tříletá

¹¹⁹ FEDIUK, Ladislav: *Národnostní poměry v okrese litvínovském*, str. 400. Most 1908.

¹²⁰ Viz tamtéž, str. 402-403.

¹²¹ KOCOUREK, Ludomír: *Dějiny mosteckého školství*. In: *Věstník OkA Most 1978*, s. 7

měšťanská škola. Vedle těchto škol se nacházela na Svatováclavském předměstí původně farní a od r. 1872 obecná škola.¹²²

Na přelomu 19. a 20. století tedy v Mostě existovaly tyto německé školy základního školství: měšťanská škola chlapecká, měšťanská škola dívčí (se 3 ročníky), obecná škola chlapecká, obecná škola dívčí (pro vlastní město, s 5 ročníky) a konečně obecná škola chlapecká a obecná škola dívčí (u Sv. Václava, také s 5 ročníky). Vedle toho také v Mostě působila něm. mateřská školka.¹²³

Kořeny německé gymnázia sahají až do pol. 18. století, kdy se poprvé objevily snahy o jeho založení, r. 1768 bylo skutečně piaristické gymnázium zřízeno. O takřka sto let později dochází k laicizaci ústavu a stává se z něj reálné a vyšší gymnázium.¹²⁴ Od r. 1910 pak gymnázium přebírá podobu tzv. děčínského typu, to znamená, že zahrnuje v sobě všechny tři větve- reálnou, reálně-gymnaziální a klasicko-gymnaziální.¹²⁵ Staré prostory gymnázia přestaly vyhovovat požadavkům moderního vzdělávání, a proto v roce 1912 byla postavena nová budova.

Vedle gymnázia se v Mostě nacházela německá obchodní škola, za jejímž vznikem stál Spolek obchodníků a průmyslníků a jeho předseda A. Gröbner, jemuž se také podařilo v roce 1878 ústav zřídit. Učivo bylo rozděleno nejprve do dvou, od r. 1891 do třech ročníků. R. 1892 se také změnil statut školy, do své správy ji převzalo město.¹²⁶ Co se týče sociálního složení žáků, jednalo se především o děti z rodin drobných obchodníků či živnostníků, z menší části horníků.¹²⁷ Ve 20. letech se pak škola pokouší přeměnit na obchodní akademii, avšak ministerstvo školství na tento návrh nepřistoupilo s tím že ... „ *se v severních Čechách nachází několik německých obchodních akademií, nejbliže v Teplicích, a že je třeba nejprve dobudovat síť českého základního školství*“¹²⁸.

Pro úplnost bych se ještě zmínila o Německé živnostenské škole pokračovací a Pokračovací škole pro horníky. Je zajímavé, že nebyla v Mostě průmyslová škola, o jejímž vzniku se uvažovalo již v roce 1814¹²⁹ Tato skutečnost je zarážející, uvědomíme-li si, jaký byl charakter zdejšího regionu. Tuto mezeru pouze částečně nahrazovala právě živnostenská škola pokračovací, kde se mohl studovat obor se zaměřením na kovozpracování (elektrotechnici, mechanici, kováři)

¹²² Na konci 19. století již stávající budova nedostačovala, proto bylo započato s výstavbou nové.

¹²³ KOCOUREK, L.: *Dějiny ...* str. 10.

¹²⁴ Od r. 1891 se již jedná o školu státní.

¹²⁵ KOCOUREK, L.: *Dějiny ...* str. 17.

¹²⁶ Tamtéž, str. 23.

¹²⁷ Tamtéž str. 26.

¹²⁸ Tamtéž str. 28.

¹²⁹ Tamtéž, str. 32.

České školství

Od 80. let 19. století, jak početně sílilo české obyvatelstvo, začaly se objevovat požadavky na zřízení českých škol. Děti navštěvovaly místní německé školy, a jelikož se v rodinách mluvilo zpravidla česky, měly potíže porozumět výkladu učitele. Do jejich řeči pronikaly nejrůznější poněmčené výrazy: ... „z Čauše chodí lidé na jarmark do Briksu. Přijde tam švígrfotr z Haretn, švígrmutr z Kamen, (...), Fotr chodí na šichtu do Kopic. Musí jít pěšourem, nejede tam šnelzuk ani personzuk. (...), v cimře je faulenc a šrank se šupletem. (...) Dopolodne frýštykuje a večer jde aus. (...) Možná, že bude pobírat umfalku. Štěstí, že mu Cukluft nezhasl blicku.“ Takto prý mezi sebou hovořili obyvatelé Souše, jak „pohoršeně“ poznamenává pan učitel Ilich ve své kronice¹³⁰.

Prosincová ústava zaručovala ve článku 19 všem národnostem právo na vzdělání v řeči v zemi obvyklé¹³¹. Dále měly být založeny školy tam, kde „bylo po dobu pěti let více než 40 dětí, které musely docházet do školy vzdálené více než 4 kilometry“¹³²

Pokusy o založení české školy téměř všude narážely na silný odpor obecních či městských rad, které byly v německých rukou. Ovšem i další organizace se snažily o zastavení „počešťování pohraničí“. Příkladem může být Deutscher Schulverein, jenž byl založen v květnu r.1880 ve Vídni a již o rok později měl svojí pobočku v Mostě. Stejnou náplň měl i nacionální Akademische Ferialverbindung Pontana¹³³. V tomto spolku se sdružovali příznivci Všeněmce Schönerera, který na jejich pozvání navštívil 23. září 1884 Most. Nutno říci, že krátce poté bylo toto sdružení rozpuštěno. Ze stejného roku jako Deutscher Verein pochází Matice školská¹³⁴, která naopak měla za cíl budovat a dále finančně podporovat české školy.¹³⁵ Právě díky Matici školské vznikla 25. září 1882 první česká škola v Mostě¹³⁶. Ovšem již o rok dříve zde byla zřízena česká opatrovna pro děti horníků¹³⁷. Do české školy se v prvním školním roce přihlásilo 196 dětí a učilo se ve 2 ročnících, přičemž první třída měla 2 paralelky. Řídícím učitelem byl jmenován Josef Rašín¹³⁸, učitelé Jan Krčák

¹³⁰ Kronika obce Souše, str. 404.

¹³¹ Zákon č. 142/1867 ř. z. , viz DOLEŽAL, Jan: *Z bojů o českou školu v Podkrušnohoří*. In: Regionální studie Litvínovsko-Mostecko II., 1962, str. 83.

¹³² Zákon č. 62/1867, viz DOLEŽAL, J.: *Z bojů ...*, str. 84.

¹³³ SÝKOROVÁ, J.: *Příspěvek...* str. 25.

¹³⁴ Založena 24. 10. 1880 v Praze

¹³⁵ Pobočka matice školské v Mostě vznikla 1883.

¹³⁶ Zemská školní rada tento záměr schválila 18. srpna 1882.

¹³⁷ KOCOUREK, L.: *Dějiny ...* str. 34. O vznik se zasloužil Karel Čechák a Pavel Hloušek. Do „školky“ bylo v prvním roce přihlášeno 56.

¹³⁸ Jednalo se bratra bud. čs. ministra financí F. Rašína, který přišel do Mostu 1. září 1882, avšak dlouho se zde nezdržel, kvůli stálým útokům na svoji osobu z Mostu odešel.

a Jan Voves.¹³⁹ Škola sídlila v domě č. 612 v ulici Na Příkopech, který za peníze Ústřední matice školské zakoupil K. Čechák¹⁴⁰. V této budově sídlila kromě školy i již zmíněná opatrovna.

Ještě před otevřením české školy mělo opakovaně docházet k strhávání plakátů informující rodiče o zápisu. Brüxer Zeitung se ve článku z 6. září 1882 o této skutečnosti zmiňuje, avšak nepřináší žádné informace, kdo za tímto činem stál¹⁴¹. Autor dále poukazuje, že soukromá česká škola bude bezplatná. Proto by se prý představení obce měli zabývat myšlenkou, aby také na německé obecní škole mohlo být vyučování bezplatné pro chudé žáky. U mnoha lidí prý národní ideály mizí, když přijdou na řeč peníze.

V souvislosti s odstraněním plakátů české školy, přinesl 16. září 1882 Brüxer Zeitung reakci na článek uveřejněný Národními listy. Tento český plátek prý zuřivě zaútočil na záměr německých obyvatel v Holešovicích¹⁴², kteří bydleli ve zdejších továrních koloniích, zříditi si zde školu. Národní listy měly označit tento úmysl jako „*Frechheit der Kornblumenritter*“. O německém školství měly napsat, že ničí lidské duše a Němce nazvaly Prušáky, kteří ztrhávají plakáty českých škol. České děti jsou prý v německých školách vychovávány k hlouposti.

Brüxer Zeitung dále označuje jako lež to, že by za každý odstraněný plakát české školy měli místní chlupci dostávat 10 krejcarů. Takto si prý Češi představují smíření? A článek nakonec končí slovy ... „*Dann wundern sich die herren Czechen, wenn sich endlich der deutsche Michel ermannt? Je bunter und änger sie's treiben werden, um so sicherer dürfen sie auf die entscheidenste Gegenwehr rechnen.*“

Stejně tak se zmiňované německé noviny ohrazují 23. září 1882 proti článkům v Národních listech a to v souvislosti s umazáním české školní budovy v Mostě blátem: ... „*das Gebäude, wo die czechische Schule unterbracht werden soll, mit Koth bewarf, ein Akt, dessen Anwendung den Prager Czechen sehr geläufig ist, wird Brüx als Sitz germanischer Brutalität, gegen das czechische Volk hetzender Preußen und Kornblumenritter verläumd.*“

Městská rada se v reakci na zřízení české školy snažila o otevření německé mateřské školy v Mostě¹⁴³. Tomuto záměru se, jak vyplývá ze stránek Brüxer Zeitung, poměrně

¹³⁹ Kronika obce Souše, str. 393

¹⁴⁰ KOCOUREK, L.: *Dějiny...*, str. 34.

¹⁴¹ Brüxer Zeitung se zmiňuje později o „ein Gassenjunge“, který umazal budovu české školy blátem, „mit Koth gewarf“. B. Z. 23. září 1882

¹⁴² Německá škola zde byla skutečně otevřena o několik dní později (20. září), avšak komise obecního zastupitelstva školu, kterou mělo navštěvovat okolo 200 dětí, ihned uzavřela z důvodu „veřejné bezpečnosti“. Ovšem okresní školní rada toto rozhodnutí krátce na to zrušila, komise totiž překročila své kompetence. Brüxer Zeitung na toto reaguje ve článku 23. 9. 1882 a píše, jak by bylo Čechům, kdyby městská rada v Mostě také použila jako záminku „veřejnou bezpečnost“ a zdejší českou školu uzavřela.

¹⁴³ Školka byla slavnostně otevřena v pondělí 18. 9. 1882 za účasti starosty Pohnerta, okresního komisaře (hejmana) Lorenze, okresního školního inspektora Wehmana a dalších. viz Brüxer Zeitung 16. 9. 1882

intenzivně věnovala. Zmiňované periodikum, které bylo spojeno s nacionálními kruhy především kolem starosti Pohnerta, přináší 2. září článek, kde zmiňuje 30. výročí smrti zakladatele první mateřské školky. Dále se zde píše, že v německém městě Mostě musí být německá školka a nikoliv pouze česká.¹⁴⁴

Záhy bylo zřejmé, že soukromá matiční školy nemá dostatek kapacity pro všechny zájemce. Ve školním roce 1884/1885 navštěvovalo školu 500 žáků a to nejen z Mostu, ale i ze Souše, Třebušic a Kopist.¹⁴⁵ Proto se 4 třídy přesunuly na Bělskou promenádu do domu č. 15.

Již v r. 1883 se začalo jednat o zřízení české veřejné školy v Mostě. Měla se nacházet na Svatováclavském předměstí, kde žila početná česká menšina. Jak nás informuje soušská kronika¹⁴⁶, 24. ledna 1885 byla zemskou školní radou žádost o školu schválena. Ovšem na odvolání města ke správnímu soudu bylo rozhodnutí zemské školní rady zrušeno¹⁴⁷. Jednání se vlekla několik let, místní školská rada¹⁴⁸ neustála kladla nové překážky, avšak nakonec zemská školní rada 8. února 1888 povolila opět zřízení veřejné obecní školy o čtyřech třídách¹⁴⁹. Vyučování pro 293 žáků začalo až 16. září 1890.¹⁵⁰

Dříve než byla skončena jednání o otevření české veřejné školy v Mostě, byla v roce 1887 zřízena škola stejného typu v Souši. Jednalo se o druhou veřejnou školu v celém regionu¹⁵¹. Tvořily ji 2 třídy se 160 (!) žáky¹⁵² a řídícím učitelem byl ustanoven Jan Hovora. Za zmínku stojí, že otevření české veřejné školy nastalo o pět let dříve, než byl založen první český spolek. „...škola nejen, že vychovávala v mateřském jazyce, ale přispívala též, aby lid český mohl se snadněji vyvíjet ze svých kořenů, aby nebyl zdržován pod vlivy cizími, aby neztrácel svého osobitého rázu. Ona snažila se zachovati pro vždy naše české nazírání na

---

¹⁴⁴ „...unter diese wenigen gehört durch die jüngste Errichtung des deutschen Kindergartens die deutsche Stadt Brüx. Wohl waren es vor Allem die nationale Motive, welche diese Errichtung zur Folge hatten, handelte es sich doch aus gleichen Gründen hier ins Leben gerufenen czechischen Kindergarten ein Paroli zu bieten.“

¹⁴⁵ Tamtéž, str. 36.

¹⁴⁶ Kronika obce Souše, str. 393

¹⁴⁷ Správním soudem bylo shledáno, že se při úředním šetření vzala data ze soukromé školy. Spor byl o to, jestli je splněn zákonem daný požadavek nejméně 40 dětí na třídu v průběhu 5 let. V matrice matiční školy se uvádělo dokonce 70 dětí, ovšem správní soud označil tento údaj jako neprůkazný. Viz KOCOUREK, L.: *Dějiny...*, str. 36.

¹⁴⁸ I když se oficiálně jednalo o českou školní radu, měli v ní rozhodující slovo Němci. Viz DOLEŽAL, J.: *Z bojů...*, str. 99. Tato skutečnost se netýkala pouze Mostu, ale i např. v Kopistech se většina členů německé školní rady přihlásila k německé národnosti, více viz Kronika města Kopist, str. 200.

¹⁴⁹ Nyní byl úředním šetřením skutečně potvrzen pětiletý průměr 44 dětí. Viz kronika obce Souše, str. 393

¹⁵⁰ Tamtéž.

¹⁵¹ První byla v Duchcově v r. 1885, avšak tato veřejná škola vznikla přeměnou ze školy matiční, kdežto v Souši vznikla rovnou veřejná škola. DOČKAL, J.: *Z bojů...*, str. 85.

¹⁵² Kronika obce Souše, str. 397. V této kronice se zachoval i seznam žáků, kteří byli zapsáni v prvním školním roce. V seznamu jsou uváděna i rodná místa dětí, ze 160 žáků se jich pouze 51 narodilo v Souši, ostatní mají své rodné místo jinde, většinou v českém vnitrozemí. Z obcí se nejčastěji opakují Krušovice, Rakovník a Kladno. Viz str. 390.

svět, podněcovati naše české vnímání a cítění i jednání, aby vždy a všude vynikl náš národní ráz, škola vynasnažila se býti záštitou naší národní i lidské hrdosti.“¹⁵³

Škola se nalézala v domě vedle fary, žáci navštěvovali třídy v přízemní, které však byly tmavé a i jinak nevyhovující. Později byla další třída zřízena v domě, kde předtím bývala obecní šatlava¹⁵⁴. V letech 1891-1892 sídlila škola ve třech budovách a celkem ji navštěvovalo 279 dětí, z toho v první třídě bylo 127 dětí, ve druhé 83 a ve třetí 69.¹⁵⁵

Od roku 1890 probíhala jednání o zřízení školy v Kopistech, kde byl také potvrzen pětiletý průměr 40 dětí na rok. Matiční škola byla zřízena již r. 1893 a navštěvovalo ji 172 dětí ve třech třídách.¹⁵⁶ O dva roky později byla také otevřena matiční škola v Záluží. Do matiční školy v Mostě pak docházely jen děti z okolních obcí, především z Třebušic, Komořan, Čepiroh a Hořan.¹⁵⁷ Matiční škola v Třebušicích byla otevřena ve školním roce 1898/99, měla tři třídy a navštěvovalo ji v prvním roce celkem 323 dětí¹⁵⁸. Po zahájení vyučování v Třebušicích, byla matiční škola v Mostě 15. července 1898 uzavřena. Veřejnou školu navštěvovalo nyní 835 dětí rozdělených do 10 tříd.¹⁵⁹ Stará budova Na Komendě již takovému množství žáků nestačila, proto se zahájilo jednání o přestěhování školy. Město ovšem nabídlo pouze budovu bývalé německé školy, která se nacházela na Václavském předměstí. Proti tomuto návrhu se u rodičů dětí objevily protesty. Poukazovaly na to, že budova je staticky poškozena sesuvem půdy. Nakonec však ministerstvo kultu a vyučování rozhodlo, že v budově může probíhat vyučování. V letech před první světovou válkou navštěvovalo školu kolem tisíce dětí, přičemž se učilo v 17 třídách po 8 ročnících.¹⁶⁰

Snahy o zřízení české školy v Horním Litvínově, tak snahy o zřízení české školy se zde začaly objevovat již kolem 1894 a to prostřednictvím Národní Jednoty Severočeské.¹⁶¹ Žádosti vyhověla zemská školní rada až v r. 1900. Obecní zastupitelstvo se proti tomuto rozhodnutí neúspěšně odvolalo k Nejvyššímu správnímu úřadu do Vídně.¹⁶² Česká veřejná škola začala vyučovat od školního roku 1900/1901 ve dvou místnostech v Chudeříně a

¹⁵³ Kronika obce Souše, str. 396.

¹⁵⁴ Tamtéž.

¹⁵⁵ Tamtéž, str. 397.

¹⁵⁶ Tamtéž, str. 393.

¹⁵⁷ Již od r. 1893 byly snahy o zřízení české školy v Třebušicích, avšak prozatím neúspěšné. KOCOUREK, L.: *Dějiny...*, str. 37.

¹⁵⁸ Kronika obce Souše, str. 393.

¹⁵⁹ Tamtéž, str. 38.

¹⁶⁰ Tamtéž.

¹⁶¹ NJS byla Horním Litvínově založena 1889 jako první zdejší český spolek.

¹⁶² DOLEŽAL, J.: *Česká škola v Litvínově 1900 až 1960*. In: Regionální studie Litvínovsko-Mostecko 1962, str. 80.

navštěvovalo ji 142 žáků.¹⁶³ V roce 1904/1905 byla otevřena další škola na okraji Horního Litvínova. Náklady na stavbu nové školy se pohybovaly kolem 100 000 K, které plně hradila obec. V budově se nacházelo 7 učeben, tělocvična, sborovna, 2 kabiny a byt řídícího učitele a školníka. „Otevření zdejší české školy dělo se poměrně dosti klidně bez pronásledování českých rodičů, kteří dali své děti zapsati do české školy, ačkoliv obec podala protest proti zřízení školy u všech instancí, jenž byl konečně 21. června 1902 zamítnut.“¹⁶⁴

Již roku 1897, tedy ještě dříve než v Chudeříně, došlo k otevření české veřejné školy v Lomu. Školní zařízení tvořily dvě třídy umístěné v místních hospodách a navštěvovalo ho 471 dětí (!). Proto byli žáci rozděleni do 4 skupin a zavedeno polodenní vyučování. O rok později opatřila Ústřední matice školská další dvě místnosti, avšak ještě dalších pět let se v důsledku velkého počtu žáků vyučovalo polodenně. V roce 1907 rodiče dětí zahájili dokonce školní stávkou pro zlepšení poměrů ve škole¹⁶⁵. Ministerstvo školství pak slíbilo zjednat nápravu. Měšťanské školy se Horní Litvínov dočkal až v roce 1919.

I. E. První světová válka

Začátek války přivítalo německé obyvatelstvo s nadšením, tak jako na jiných místech monarchie. Mezi Čechy se začaly objevovat první náznaky odporu, někteří odvedení Češi nosili černé pásky a kravaty či naopak stuhy ve slovanských barvách. Příkladem může být jistý Franz Krahulík z Lomu, který byl zatčen 11. června 1915 kvůli rušení veřejného klidu, způsobeným... „*demonstratives Tragen einer schwarzen Binde als Landsturmpflichtiger bei der Landsturmusterung*“ Jako jiný projev odporu můžeme uvést případ Ernsta Koppa, který zůstal demonstrativně sedět při hymně zpívané v hospodě, další tři horníci byli posláni do vězení v Terezíně, když si nesundali z hlavy klobouk během hymny¹⁶⁶. Sidonie Wirthová z Chudeřína byla zatčena a předána vojenskému velitelství, poté co se dopustila urážky majestátu. O císaři měla říci, že je slepý, hluchý a blbý. Stejněho činu se dopustil Franz Hampl, svobodník od polních myslivců, který nabízel k prodeji nejdříve za 6, později za 4

¹⁶³ Tamtéž.

¹⁶⁴ FEDIUK, L.: *Národnostní poměry v okrese litvínovském*, str. 405.

¹⁶⁵ Školu nyní navštěvovalo 989 dětí v 6 třídách a 8 prozatímních pobočkách. Na druhou stranu zdejší německou školu navštěvovalo 689 dětí v 5 třídách a 3 pobočkách. FEDIUK, L.: *Národnostní poměry...*, str. 410. Takže podle mého názoru německá škola na tom byla ještě hůře.

¹⁶⁶ Viz Souhrnná hlášení prezidia pražského místodržitelství o protistátní, protirakouské a protiválečné činnosti v Čechách 1915-1918. Praha 1957. č. 353, 477, 746. Za nošení slovanských barev byli potrestáni Antonie Januchová ze Souše, č. 662. Jako úsměvný se může zdát příběh Stanislava Sovy, žáka obecné školy v Dolním Jiřetíně, který měl také nosit červeno-modro-bílou kokardu a ukazovat ji svým spolužákům. Na žluto-černou rakouskou vlajku měl udělat „fuj“. Událost dokonce vyšetřovala zemská školní rada, která se zajímala o to, jestli nebyla ve škole zanedbána podpora „pozitivního patriotismu“. Č. 993.

koruny hodiny s portréty Jeho Majestátu a německého císaře. Celý „obchod“ měl doprovázet slovy: „*Ty uličníci přece za to stojí!*“¹⁶⁷

První mobilizační výzva odvedla z dolů SHR přes pět tisíc mužů, do konce r. 1917 se jejich počet zvýšil na 14 tisíc. Horníci byli však pro hospodářské důvody velmi často osvobozováni z vojenské služby.¹⁶⁸ Ale zároveň museli skládat zeměbraneckou přísahu a každé porušení disciplíny se trestalo podle vojenských zákonů.¹⁶⁹ Jednalo o svévolné porušování pracovních výkonů. Jako příklad mohou posloužit horníci Alois Aubrecht, Josef Salánský a Gustav Kumpera z Komořan, kteří odmítli vykonat příkázanou práci a tím způsobili hodinové přerušení provozu na šachtě Saxonia, následkem toho byli zatčeni a dopraveni do terezínské věznice.¹⁷⁰ Horníci byli často vyjmuti z přidělového systému v obci a zásobováni samotnými důlními společnostmi.

S postupem války se mezi obyvateli začaly vést „velezrádné řeči“ o tom, že Rakousko bude poraženo. Karl a Marie Vostry z Horního Jiřetína se měli vyjádřit takto: „*Die Österreicher sind zu schwach, auf einer Seite gehen sie vor, auf der anderen Seite kommen die Russen wieder herein. Die Besprechung der Erfolge der österreichischen Truppen in den deutschen Zeitungen ist unwahr, in den böhmischen Zeitungen steht es anders. Unsere gefangenen Soldaten haben es in Russland sehr gut, aber die gefangenen Russen haben es bei uns sehr schlecht. Österreich müsse vernicht werden, Russland hat vile Leute, Geschütze und andere Waffen.*“ Podobně se nevyplatilo pochybovat o úspěších rakouských jednotek Vincencovi Reimannovi. Pošťák z Havraně, Franz Hunek, zase v červenci 1915 pochvaloval české jednotky, které se přidaly k nepříteli.¹⁷¹ Ludmila Palečková, žena horníka z Lomu, měla říci, že až sem přijdou Rusové, zkrotí ihned Němce a Židy.¹⁷² „Servítky“ si nebral ani horník Tomáš Kolařík z Dolního Jiřetína: „*Němečtí psi musí být poraženi, Rakousko zničeno a jeho území dáno Rusům, stejně tak Německo připadne Francii.*“¹⁷³ Pět horníků z Kopist a Třebušic bylo posláno také k vojenskému velitelství v Litoměřicích a to za zpívání rakouské hymny s pozměněným textem¹⁷⁴.

V průběhu války se na dolech začali objevovat váleční zajatci, jednalo se především o Rusy a Italy. Jákýkoliv přátelský kontakt s nimi byl ihned trestán vojenským velitelstvím.

¹⁶⁷ Tamtéž, č. 689, 832, .

¹⁶⁸ Kronika obce Souše, s. 789.

¹⁶⁹ SÝKOROVÁ, J: *Mostecko...*, str. 44.

¹⁷⁰ Souhrnná hlášení, č. 690

¹⁷¹ Tamtéž č. 868, 663, 501.

¹⁷² Tamtéž, č. 939.

¹⁷³ Tamtéž, č. 1033.

¹⁷⁴ Tamtéž, č. 966.

Příděly jídla v zajateckých táborech byly velmi malé, místní obyvatelstvo se jim proto snažilo trochu vypomoci. V hlášení okresního hejtmanství je velmi mnoho zpráv o tom, že někdo z místních dal zajatci chleba, ovoce, cigarety, zápalky nebo převzal od něj dopis¹⁷⁵ Vyskytly se i případy milostného poměru mezi zajatci a místními ženami.¹⁷⁶ Zakázáno bylo i mávat na transporty Rusů. Za tento čin byla čtrnáctiletá Josefina Eymannová předána vojenskému velitelství, stejně tak jako Anna Čabalová, která strávila dva dny ve vězení.¹⁷⁷ Dělnice ze Souše, Anna Hrušková, byla poslána k vojenskému velitelství, když darovala jednomu ruskému zajatci kytici růží.¹⁷⁸

Většinou také ženy vedly směnný obchod s ruskými důstojníky. Avšak nejen ony, ke 48 hodinám vězení byl odsouzen nájemný dělník Josef Radoš, po té co si chtěl koupit od válečného zajatce pár holínek.¹⁷⁹

Již v letech 1915, 1916 se objevují první známky nespokojenosti s přidělovým systémem. Příděly potravin, stejně tak jako mzdy se snižovaly, přičemž nároky na pracovní výkonnost vstoupala. Každý horník musel vytěžít za směnu 20 vozíků uhlí, jinak mu byla stržena část mzdy a odejmuty některé potravinové lístky.¹⁸⁰

Silně se rozvíjelo tzv. keřasení, především ženy se vypravovaly do zemědělských oblastí na Lounsko, Rakovnicko a okolí Lysé nad Labem, kde sháněly pro své rodiny potraviny.

Jistý Franz Pokorný, horník v Horním Litvínově se měl v dubnu 1916 o celé situaci Rakouska vyjádřit takto: „ *In Österreich ist Hungersnot, es nagt am Hungertuch, es bleibt nichts anderes übrig, als die weiße Fahne auszustechen, der Feind wird die Grenzen besetzen, die Deutschen ziehen ihre Truppen zurück und Österreich ist der Hungersnot preisgegeben.*“¹⁸¹

Všechny dosud popisované projevy odporu proti válce byly činěny vesměs jednotlivci, nebyly tedy organizovány větší skupinou lidí. Avšak v průběhu roku 1915 se vyskytly první hornické stávkou za zvýšení mezd. Jen v období od 9. března do 15. října 1915 jich proběhlo

¹⁷⁵ Tamtéž č. 134, 232, 233, 479, 478, 539, 629, 768, 828-83, 1139, 1269, 1347, 1399.

¹⁷⁶ Tamtéž, č. 965.

¹⁷⁷ Tamtéž, č. 720, 480. Další podobné případy: 502, 570

¹⁷⁸ Tamtéž, č. 1282.

¹⁷⁹ Tamtéž, č. 80.

¹⁸⁰ SÝKOROVÁ, J.: *Mostecko...*, str. 52.

¹⁸¹ Souhrnná hlášení, č. 1180.

na Mostecku celkem deset¹⁸² Špatné zásobování pak bylo příčinou i stávek v dubnu až září 1916.¹⁸³

V týdnu od 5. do 11. března 1917 zaslalo okresní hejtmanství pražskému místodržitelství zprávu upozorňující, že v okolí Lomu hlad.¹⁸⁴ 30. března vypukla na Mariengrube stávka, která, tak jako většina ostatních, trvala pouze jeden den. Jak píše politické hejtmanství: „*Ruhe wurde nicht zerstören*“¹⁸⁵ Pořádek však nebyl zachován v Mostě ve dnech kolem 11. července 1917, kdy se dav žen a dětí srotil před radnicí, požadovaly vydání chleba a mouky bez lístků. O dva dny později asi 100 žen vyrabovalo místní pekárnu.

Kvůli množícím se stávkám horníků¹⁸⁶ byl na dolech zaveden „*militärische Strafverfahren*“ . Horníci byli do dolů doprovázeni vojáky a četníky.¹⁸⁷

Zpráva z přelomu srpna a září 1917 hodnotí situaci na Mostecku těmito slovy: „*Obyvatelé jsou pobouřeni nedostatkem brambor, horníci jsou roztrpčeni horentnými cenami potravin. Všechno obyvatelstvo toužebně očekává mír.*“¹⁸⁸

I počátkem r. 1918 probíhaly v Mostecko-duchcovském revíru stávky, stávkovat mělo kolem 7296 mužů¹⁸⁹

25. ledna 1918 se uskutečnila v Mostě manifestace, které se účastnilo 6 tisíc lidí. Hlavní slovo na demonstraci měli představitelé české i německé sociální demokracie Aster a Pohl. Horníci žádali rychlé ukončení války, reorganizaci přídělového systému, demokratizaci veřejné správy a zrušení militarizace dělnictva. Po té se průvod vydal k okresnímu hejtmanství a revírnímu úřadu. Vrchní rada Mayer slíbil zlepšit zásobovací poměry a požadoval, aby nebyla přerušována práce na dolech.¹⁹⁰

Ovšem příděly se dále snižovaly a horníci dále stávkovali.¹⁹¹ V polovině května vypukla masová stávka, které se zúčastnilo přes 80 % horníků z okresů Most, Chomutov, Duchcov a Falknova (Sokolov). Požadavky byly opět stejné: všeobecný mír, možnost dělníků

¹⁸² Na dole Venuše 9. 3. a 22. 6., Jan 9. 3. a 22. 4., Moritz 10. 3. a 21. 4., Pluto 11. 3., Himmelfürst 12. 3. a 21. 4. Evžen 15. 10. GAWRECKIJ, D. - MACHÁČOVÁ, J.: *Dělnické hnutí do roku 1918*, str. 272 –277.

¹⁸³ Venuše 4. 4., Julius III 5. 4., Tegetthof 4. 8., Quido a Humbolt 5. 8., Habsburg 8. 8., Radatzky 12. 9. Tamtéž.

¹⁸⁴ „*Drohende Hungersnot unter den Bergarbeitern in Brucher Kohlbezirke.*“ Souhrnná hlášení, č. 1647.

¹⁸⁵ Tamtéž, č. 1729.

¹⁸⁶ V týdnu od 25. až 1. července 1917 se stávkovalo na dolech Paul, Pluto, Jan, Moritz, Mariengrube, Radetzky, Habsburg, Himmelfürst, Wilhelm a Viktoria. Zatčeno bylo 24 horníků, což je vzhledem k počtu stávkujících relativně malé číslo. Tamtéž č. 2038.

¹⁸⁷ Kronika obce Souše, str. 811 – 812.

¹⁸⁸ Souhrnná hlášení, č. 2270.

¹⁸⁹ Tamtéž č. 2404.

¹⁹⁰ Tamtéž, č. 2405, též Sýkorová, J.: *Mostecko...*, str. 57.

¹⁹¹ Březen 1918 doly Centrum, Humbolt, Quido, Tegetthof Radetzky. Stávkovalo až na výjimky celé osazenectvo dolů. Souhrnná hlášení č. 2519.

kontrolovat přerozdělování potravin, zvýšení mezd¹⁹². Do Mostu mělo být povoláno dalších 86 četníků, kteří měli uklidnit situaci, což se jim samozřejmě nepovedlo. Stávka byla ukončena 27. května po příslibu navýšení mezd o 50 %.

23. května v Záluží pak asi 3000 osob, vesměs žen, vytlouklo kameny okna v bytech obecních představitelů. Do Záluží museli být povoláni vojáci z dolů, aby dav rozehnali. 11 osob zatčeno bylo zatčeno.¹⁹³

Poslední velká manifestace se v Mostě uskutečnila v polovině září 1918, kdy se vedle obvyklých požadavků objevilo i volání po zavedení osmihodinové pracovní doby.

Během první světové války a hlavně v posledních dvou válečných letech, jako by národnostní problémy ustupovaly trochu do pozadí. Češi i Němci trpěli nedostatkem potravin a válečnou nouzí. Za zlepšení poměrů stávkovalo celé osazenstvo dolů. I mezi německým obyvatelstvem se objevovaly hlasy volající po ukončení války.

II. část: Československá republika (od 1918 – 1937)

II. A. Vznik Československa a provincie Deutschböhmen

Při vytyčování podoby budoucího státu se čelní představitelé zamýšleli nad průběhem jeho hranic. Nabízely se dvě koncepce: historické státní právo či zachování etnického principu. Historické právo vymezovalo hranice nového státu jednoznačně, byly jimi hranice tří korunních zemí - Čech, Moravy, Slezska. Tím by byly zachovány jednotlivé tradiční hospodářské a geografické celky. Naproti tomu při etnickém principu by došlo k umělému roztržení těchto celků.

Dalším silným argumentem při vytváření nového státu bylo právo národů na sebeurčení. Ale jak píše Jan Galandauer jednalo se o dvousečný argument: „ *Na základě sebeurčovací zásady bylo možno žádat českou samostatnost a popírat suverénní práva rakouského státu. (...) Týmž princip se však mohl obrátit i proti českému programu. Jestliže bylo právo národů na sebeurčení pochopeno jako právo každého jednotlivce náležet ke svému národnému státu,*

---

¹⁹² Souhrnná hlášení, č. 2756.

¹⁹³ Tamtéž, č. 2757.

znamenal to, že český stát by mohl vzniknout pouze v hranicích daných většinou českého osídlení.¹⁹⁴

Stát vytvořený podle etnického principu by nebyl z hlediska ekonomického, komunikačního a strategického životaschopný. Proto se česká politická reprezentace rozhodla interpretovat právo na sebeurčení tak, aby zůstaly zachovány historické hranice.

Tato skutečnost byla jednoznačně formulována 6. ledna 1918 v tříkrálové deklaraci českých poslanců na říšské radě: „*Národ náš hlásí se o svou samostatnost, opíraje se o své historické právo a jsa prodchnut všecek vřelou touhou, aby ve svobodné soutěži s jinými národy svobodnými a ve svém státě svrchovaném, plnoprávném, demokratickém, sociálně spravedlivém i na rovnosti všeho svého občanstva vybudovaném a v hranicích historických zemí a sídel svých a své větve slovanské přispět mohl k novému velkému rozvoji lidstva, založenému na volnosti a bratrství, přiznáváje v tomto státě národním menšinám plná rovná práva národní*“

Na tuto deklaraci reagovali 22. ledna 1918 němečtí poslanci z českých zemí, zastupovaní R. Pacherem, dr. Élvertem a dr. Oberleithnerem. Ve svém prohlášení jednoznačně odmítli tříkrálovou deklaraci a tedy vytvoření státu v historických hranicích. Podle jejich názoru mělo být z území obývaným německým obyvatelstvem vytvořena samostatná korunní země - provincie Deutschböhmen.¹⁹⁵

Čelní představitelé reagovali na argument českých Němců, že i oni mají právo na sebeurčení, tímto způsobem: právo na sebeurčení se týká národa jako celku, neznamená to, že by každý jednotlivý příslušník národa musel patřit do svého národnostního státu. Věc nelze vést ad absurdum. Sebeurčovací princip Němců byl naplněn existencí Německa a budoucího Rakouska.¹⁹⁶

Sama rakouská vláda se snažila o krajské rozdělení Čech podle národností. Mělo vzniknout 12 krajů, 7 českých a 4 německé, přičemž České Budějovice by byly rozděleny na dvě správní části. Kraje by podléhaly přímo Vídní, tím by se redukovaly české samosprávné orgány. Plánované zřízení mělo vstoupit v platnost 1. ledna 1919, k čemuž samozřejmě nedošlo.

Případný vznik provincie Deutschböhmen byl odmítnut všemi složkami české společnosti - českými poslanci i obyčejnými lidmi. Byly konány protestní manifestace¹⁹⁷.

¹⁹⁴ GALANDAUER, Jan: *Vznik Československé republiky 1918*, Praha 1988, str. 154.

¹⁹⁵ GALANDAUER, J.: *Vznik ...*, str. 155.

¹⁹⁶ Tamtéž, str. 160

¹⁹⁷ 8. dubna se sešli zástupci všech českých stran ze severních Čech, aby se vylovlili proti Deutschböhmen. Stejně tak manifestovali i čeští horníci 16. května 1918 v Mostě.

Naopak německé obyvatelstvo se přihlásilo k provincii. Obecní zastupitelstvo Dolního Jiřetína se v únoru 1918 jednomyslně vyslovilo pro zřízení Deutschböhmen, stejně tak v Kopistech. Dokonce i v Souši, kde Češi tvořili rozhodnou většinu obyvatelstva, obecní rada, která byla ovšem tvořena výlučně německými zástupci, vydala prohlášení, kde se žádalo naplnění práva na sebeurčení pro české Němce¹⁹⁸.

Proti vzniku Deutschböhmen protestovali i příslušníci sociální demokracie na své krajské konferenci v Teplicích v červenci 1918. Na to reagoval přední německý sociální demokrat Selinger takto: „*Třídním zájmům německého dělnictva bylo by například velmi prospěšno, kdyby (...) četní českonacionální a anarchističtí horníci v okolí Mostu a Duchcova stali se pokojnou německou asimilací. Tím by byli zproštěni dodatečného vlivu sociálního složení jejich domovských okresů, jež se projevuje v nacionálním šovinismu a anarchismu a mohli by býti získáni pro sociální demokracii.*“¹⁹⁹

Celá situace na Mostecku se začala vyostřovat v průběhu prvních říjnových dnů. V některých zdejších obcí začali Češi vytvářet různé „rady a výbory“, které měly bojovat proti vzniku Deutschböhmen a případně převzít správu obce do svých rukou. 5. října 1918 tak vznikl výbor v Hořanech, o tři dny později byla ustanoven osmičlenná socialistická rada v Lomu, 14. října následovala revoluční socialistická rada v Dolním Jiřetíně. O něco později vznikl národní výbor v Komořanech. Naopak neúspěšný byl pokus ustanovit dělnickou radu v Kopistech.²⁰⁰

O tom, že byl v Praze proveden státní převrat, se obyvatelé Mostecká dozvěděli pravděpodobně večer 28. října. Příští den již přijížděli vlaky ozdobené národními vlajky a právě železničáři přinášeli také nejnovější zprávy z vnitrozemí.²⁰¹

Zatímco Češi nadšeně oslavovali vznik samostatného státu, německé obyvatelstvo spíše jen pasivně přihlíželo a do oslav nijak nezasahovalo. V Louce, v Lomu a v dalších obcích byly strhávány rakouské státní znaky. V Souši vyvěsili Češi slovanské prapory. Oslavy proběhly všude pokojně, bez nějakých zásadnějších incidentů²⁰²

Ve Vídni 29. října 1918 byl vyhlášen německými poslanci z českých zemí vznik provincie Deutschböhmen. Tato provincie měla mít svoji zemskou vládu, za jejíž sídlo byl

¹⁹⁸ Kronika Dolního Jiřetína str. 43, Kronika Kopist 254 –255 a Kronika obce Souše str. 814.

¹⁹⁹ GAWRECKIJ, D. - MACHÁČOVÁ, J.: *Dělnické ...*, str. 196 -198.

²⁰⁰ SÝKOROVÁ, J.: *Mostecko...*, str. 68 –69.

²⁰¹ Tamtéž, str. 70.

²⁰² Pouze četník v Kopistech se snažil zastavit slavnostní průvod obcí, samozřejmě bez úspěchu. Tamtéž str. 71.

vybrán Liberec²⁰³. Deutschböhmen spolu s dalšími provinciemi – Böhmerwald, Deutschsüdmähren a Sudetenland – se přihlásilo k Německému Rakousku.²⁰⁴

Mezi Němci na Mostecku toto sdělení nevyvolalo nějaký větší rozruch, rozhodně neoslavovali tak jako den předtím Češi, spíše zůstávali v určité pasivitě a odevzdanosti.

Byl vytvořen německý „Okresní národní výbor“ (Bezirks-nationalausschuß), jež tvořili jednak členové obecních zastupitelstev z Mostu, Lomu, Dolního Jiřetína, Kopist, dále zástupci živnostníků, obchodníků a průmyslníků a v neposlední řadě příznivci nacionalů a sociálních demokratů. Celkem měl výbor 36 členů a to rozdělených do čtyř odborů: zásobování, bezpečnost, finance a doprava. Jeho úkolem bylo tedy převzít správy okresu a zajistit zásobování a pořádek.²⁰⁵ V některých obcích pak byly ustaveny „Nationalausschüße“.

České národní výbory začaly vznikat na všech úrovní správy. Nejvýše stál pražský Národní výbor. Pod ním v Duchcově zřízený „Ústřední národní výbor pro severní Čechy“. Od něj přijímal nařízení „Okresní národní výbor v Mostě“, který měl zároveň dohlížet na jednotlivé „místní národní výbory“ v obcích. Místní národní výbory vznikaly buď zcela nově, nebo přeměnou bývalých socialistických rad. Jejich kompetence byla omezena pouze na otázky zásobování a zřizování stráží. Ve většině případech bylo vlastní obecní zastupitelstvo vyřazeno ze hry. Tyto orgány místních národních výborů často svoje pravomoce, dané pražským ústředím, porušovaly. Příkladem může být odvolání vedoucích pracovníků na dolech Jan a Kaisergrube národním výborem v Lomu. Na dole Jan byla ustavena horníky dělnická rada²⁰⁶. Podobně postupovali i horníci na Anně v Souši, kteří nejen že „dali výpověď“ provoznímu, ale zavedli si sami i osmihodinovou pracovní dobu²⁰⁷.

Horníci také přednesli důlním společnostem své požadavky, ostatně nebylo na nich nic nového, opět se tu objevilo stanovení minimálních mezd, změny v systému pojištění, dohled dělníků na přerozdělování potravin.²⁰⁸ Sám revírní báňský úřad nakonec povolil 18. 11. 1918 zkrátit pracovní dobu na osm hodin.

Národní výbory si zřizovali tzv. národní obrany, což byly dobrovolné strážní oddíly, tvořené vesměs členy spolků – Sokola, Dělnické tělovýchovné jednoty – či vracejícími se vojáky z války. Jejich úkolem bylo udržet klid a pořádek v obcích a zároveň pomáhalo při přerozdělování potravin, nebo pořádaly kontroly na nádražích proti „keřasům“.

²⁰³ Mostecký starosta Herold se stal členem této vlády. Na starosti měl obecní a okresní správu.

²⁰⁴ Německé Rakousko bylo vyhlášeno 29. 10. 1918 poslanci provizorního národního shromáždění. (v té době jediného akceschopného orgánu v Rakousku) Tento stát měl sdružovat území býv. monarchie, kde převažovalo německy mluvící obyvatelstvo. Německé rakousko by se později stalo součástí Německa.

²⁰⁵ SÝKOROVÁ, J.: *Mostecko...*, str. 72.

²⁰⁶ Kronika obce Lomu, str. 417.

²⁰⁷ Kronika obce Souše, str. 848.

²⁰⁸ Sýkorová, str. 77

Stejně strážní oddíly měly i Němci, jednalo se buď o Bürgerwehr, což byla jakási pořádková služba, nebo o Volkswehr, branná síla.²⁰⁹ Pod dohled Volkswehru byly přiděleny zajatecké tábory, avšak v mnoha případech je obsadily dříve Národní obrany.

Často vedle sebe existovaly obcí strážní oddíly Čechů a Němců, přesto mezi oběma skupinami nebyl žádný konflikt.²¹⁰ V Louce dokonce oba spolupracovaly. Samozřejmě nelze říci, že ve všech případech, ale velmi často byli němečtí příslušníci pasivnější než čeští. Například v Dolním Jiřetíně již po jednom dni Němci z místní ozbrojené stráže odevzdali zbraně a v obci zůstala jen česká skupina. Stejná situace se opakovala i v převážně české Souši.

Pohraniční území mělo pro nový stát strategický, hospodářský a komunikační význam, bez kterého si svoji budoucí existenci nemohl představit. Nacházela se zde převážná většina nerostného bohatství státu.²¹¹ Zájem o něj však samozřejmě vyvíjelo i Německé Rakousko. Proto 24. 11. 1918 vydává jeho ministerstvo veřejných prací výnos, jímž chce podřídit báňské ředitelství v Mostě. Zakazuje vyvážet uhlí do českého vnitrozemí.²¹²

Československá vláda se snažila o rychlý vojenský zásah. Mostecko se mělo podřídit Praze jako jedno z prvních míst v Deutschböhmen. Již 20. 11. 1918 byla Národní obrana v Mostě připojena jako setnina k českému náhradnímu praporu č. 92 v Lounech.²¹³

Němci se snažili obsadit strategický železniční uzel v Obrnicích, na pomoc jim bylo posláno 84 příslušníků Volkswehru z Chomutova. Avšak Obrnice zůstaly v českých rukou, po té co místní ozbrojení Češi nedovolili Němcům ani opustit vlak.

Stejně tak měla Národní obrana v Souši hlídat železniční trať a znemožnit tak příjezd dalších německých posil. V Komořanech byly ze stejného důvodu vytrhány koleje²¹⁴.

Oddíl československého vojska dorazil do Mostu v počtu 350 mužů ve večerních hodinách 27. 11. 1918²¹⁵. Během dvou dnů byla obsazena všechna strategická místa – nádraží, poštovní úřad, okresní hejtmanství. Boj nastal až u starých kasáren, kde se nacházel oddíl

²⁰⁹ V Mostě působila od 1. 11. 1918, nejprve ji tvořilo asi 150, později až 600. Tamtéž, str. 82

²¹⁰ Hlášení okresního hejtmána z 5. 11. 1918.: „sokolské a německé oddíly konají společně bezpečnostní službu, nedochází k žádným třenicím“. Tamtéž.

²¹¹ Na zasedání ministerské rady 15. listopadu 1918 se projednávala také situace v mostecko-duchcovské uhelné pánvi. „Pan ministr Vrbenský oznamuje, že průmyslníci němečtí v Mostě vyslovují se pro setrvání v Republice československé. Pan ministr dr. Rašín se přimlouvá za to, aby čeští horníci v obcích uhelné pánve duchcovsko-mostecké domáhali se u všech městských rad poměrného zastoupení ve správě obecní.“ Státní politika vůči německé menšině v období konsolidace politické moci v Československu v letech 1918 – 1920, č. 16. Uspořádal: HARNA, Josef – ŠEBEK, Jaroslav. Historický ústav. Praha 2002.

²¹² Oka Most, fond č. 318, inv. č. 8, či FRÖHLICHOVÁ, Zdena: *Vznik Československa a Severní Čechy*, str.

127

²¹³ SÝKOROVÁ, J.: *Mostecko...*, str. 84

²¹⁴ Tamtéž, str. 98.

²¹⁵ Státní politika ....., č. 19.

Volkswehru. Střílet z oken okolních domů mělo i německé obyvatelstvo. Střelba si vyžádala devět mrtvých Čechů. Nakonec bylo uzavřeno příměří, jež zprostředkoval Bohumil Vrbenský²¹⁶. Volkswehr odevzdal zbraně a byl rozpuštěn, stejně tak se rozešly i národní obrany. 28. listopadu 1918 leželo již celé město v českých rukách a o dva dny později byl „osvobozen“ i Horní Litvínov.²¹⁷

V obcích, kde žilo české obyvatelstvo, ale nemělo zastoupení v obecních orgánech, byly zřízeny tzv. správní komise. Ty tvořilo 6 členů české a 6 německé národnosti. Předseda byl té národnosti, která měla v obci převahu. Výjimkou byl Most, kde sice žila německá většina, ale předsednické křeslo obsadil Čech. Německé zastupitelstvo v Mostě proti tomuto nařízení protestovalo, neboť zastupitelstvo vzešlo z řádných voleb a tudíž nemá vláda právo do jeho kompetencí zasahovat.²¹⁸ Správní komise měly řídit obce až do nových voleb²¹⁹. Vedle komise fungoval v Mostě až do 7. 12. 1918 Národní výbor, avšak státní moc měla zájem na jeho rozpuštění, takže již v této době nedisponoval žádnými zásadními rozhodovacími pravomocemi.

Již v prosinci 1919 se znovu objevily hornické stávky. Horníci požadovali zlepšení zásobování a zvýšení mezd. Stát potřeboval zvýšit těžbu uhlí, proto 19. 12. 1918 uzákonil osmihodinovou pracovní dobu. Jde o formální akt, protože horníci již přes dva měsíce pracovali osm hodin. Takže stávky pokračovali dál. V květnu 1919 pak propukly v Mostě, tak jako na jiných místech, protidrahotní bouře. Nespokojeno bylo i německé obyvatelstvo, které stále volalo po sebeurčení. Na jaře 1919 se Němci chtěli demonstrativně účastnit voleb rakouského Národního shromáždění, což vláda zakázala. V den voleb se v Mostě konala velká manifestace, které se mělo údajně zúčastnit na pět tisíc Němců. Při projevech čelních německých představitelů začali okolo stojící Češi zpívat národní písně. Nakonec celý dav muselo rozehnat vojsko a četnictvo.

Blížící se obecní volby postavily před německé představitele otázku, zda se jich účastnit či nikoli. Účastí by formálně uznali existenci Československé republiky, avšak zároveň se jim nechtělo přenechat místa v obecních zastupitelstvích Čechům. Nakonec se voleb, které proběhly 15. června 1919, účastnili.

---

²¹⁶ V této době zde ministr Vrbenský jednal o převzetí státních dolů

²¹⁷ Tamtéž, str. 99. Celá provincie Deutschböhmen byla převzata do 16. prosince. 1918. Duchcov byl dobyt již 1. prosince., Teplice 9. prosince., Chomutov a Liberec 16. prosince.

²¹⁸ SÝKOROVÁ, J.: *Mostecko...* str. 103.

²¹⁹ Správní komise měly i v jiných obcích nahradit národní výbory, které většinou existovaly až do pol. roku 1919.

II. B. Nejvýznamnější změny v sociální a hospodářské oblasti ve 20. letech

Po r. 1920 nastává celkové zklidnění, nejen, co se týče národnostních třenic, německá menšina se pro tento čas „smířila“ se vznikem Československa, ale i v sociální oblasti, kde parlament schválil několik zásadních zákonů. Jednalo se o uzákonění osmihodinové pracovní doby a zavedení 46 hodinového pracovního týdne. Snad ještě zásadnějším se jevil zákon z 25. 2. 1920, který povoloval vznik závodních a revírních rad a jejich účast na správě dolů. Revírní rady získaly právo podílet se na vzniku nových hornických zákonů. Horníkům byl dále přiznán nárok na podíl na zisku, jenž mohl dosahovat až 10 %. Z těchto prostředků byl později vytvořen tzv. uhelný fond.²²⁰ Jistě pozitivně také působilo schválení placené 12-ti denní dovolené 1. 7. 1921.

Do konce 20. let se ustanovily nejvýznamnější odborové organizace. Členství v nich bylo rozvrstveno podle stranické orientace. Nejstarší byly organizace sociální demokracie – Svaz horníků a Union der Bergarbeiter. V roce 1921 vzniklo národní sdružení - odborová organizace národních demokratů. Po rozkolu v sociální demokracii se od Svazu horníků odtrhlo komunistické křídlo a vytvořilo Sekci horníků při Mezinárodním všeodborovém svazu, od r. 1929 přejmenovanou na Průmyslový svaz horníků. Příznivci národních socialistů se organizovali v Jednotě čsl. horníků a hutníků.²²¹

Vedle těchto sociálních opatření se podílel na celkové stabilizaci poměrů i příznivý hospodářský vývoj, který nastal sice o něco později, po r. 1924²²², ale trval až do r. 1929.

Koncem dvacátých let vzrostla těžba hnědého uhlí až na 22, 5 miliónů tun v roce 1929, nebyla sice překonána hodnota z roku 1913, kdy těžba přesáhla 23 mil. t, avšak jednalo se o nejvyšší objem těžby v období první republiky. Na druhé straně poklesl počet zaměstnaných horníků v hnědouhelných dolech, v roce 1929 to bylo pouze 38, 6 tis. oproti 51, 4 tis. horníků z roku 1921. Z těchto údajů vyplývá, že vzrostl nárok na výkonnost horníků. Tato racionalizace těžby je příznačná pro celá dvacátá a především třicátá léta²²³.

II. C. Bouřlivé období - třicátá léta

²²⁰ Viz MĚCHÝŘ, J.: *SHR včera a dnes*, str. 24 –25.

²²¹ V roce 1930 měli jednotlivé organizace tento počet členů: Svaz horníků 16. 123, vydával časopis „Nazdar“, Union der Bergarbeiter 13. 725, čas. „Glück auf“, Národní sdružení 12. 085, Jednota čsl. horníků a hutníků 6. 500, čas. „Hornické listy“. Průmyslový svaz horníků – 14. 283 čas. „Rudý horník“, „Rote Bergarbeiter“, „Robotník“. Viz VEHR, Ladislav: *Mostecká stávka 1932*. Praha 1955, str. 53.

²²² V první třetině 20. let se snažili těžaři vyrovnat s obytovou krizí snížením mezd horníků. Horníci reagovali sérií stávek, z nichž nejdelší trvala 7 týdnů, a vynutili si uzavřít novou kolektivní smlouvu. Více viz LEHÁR, Bohumil: *Kapitoly z dějin SHP v letech 1918-1929*. In: SHR včera a dnes, str. 96.

²²³ VEHR, L.: *Mostecká stávka*. str. 387.

Po letech konjunktury nastává po r. 1929 zlom. Hospodářská krize zasáhla hornictví v plné síle. V Československu těžba uhlí byla orientovaná na vývoz, avšak v průběhu krize ustával mezinárodní obchod. Fakticky řečeno, vývoz hnědého uhlí během let 1930-1931 poklesl o 36 %, v roce 1932 došlo k propadu o dalších 21 %.²²⁴

Ovšem i na vnitřním trhu poklesl odbyt uhlí. Jednotlivé průmyslové podniky omezovaly výrobu, tedy i odběr uhlí.²²⁵ Celkově v průběhu let 1934-1936 poklesla těžba hnědého uhlí až o 40 % oproti roku 1929.²²⁶

V ruku v ruce s poklesem objemu těžby došlo i k výraznému propuštění horníků. Index nárůstu neumístěných uchazečů z oboru hornictví u zprostředkovatelen práce byl v roce 1933 - oproti roku 1929 - 58 násobný!(viz tabulka č. ~~VI~~^{IV} v přílohách)

Pokles dělníků pracujících v oboru hornictví byl následující: v roce 1929 bylo v hornictví zaměstnáno skoro 41. tis. lidí, o pět let později již jen 29, 5 tis. (viz tabulka č. ~~VI~~ v přílohách)

Průměrná mzda za směnu zůstávala i v době hospodářské krize relativně stabilní. V době kulminace krize se pohybovala kolem 40 Kč, což byl denní plat horníka i v roce 1929. V době útlumu těžby se pracovalo pouze ve 2 – 3 směnách týdně. Celkový počet směn poklesl v roce 1933 oproti roku 1929 o 40 %. K tomu se přidávalo zvyšování cen, takže životní úroveň hornictva neustále klesala.

Jak hlásí hejtman mosteckého okresu prezidiu zemského úřadu již 19. ledna 1931: „...na většině dolů pracuje se nyní již jen na 3 směny, takže výdělky horníků jsou tak nízké, že nestačí k výživě rodiny. Komunistická strana (kom. senátor Stránský) využívá ovšem této situace pro své politické cíle a na schůzích usiluje přiměti horníky ke stávce, pro kterou ale dle dosud získaných informací, není mezi horníky příliš nálady (...) Prosím o intervenci u ministra soc. péče, aby zdejšímu okresu byl přiděl pro státní vyživovací akci vzhledem k stále stoupající nezaměstnanosti zvýšen, neboť podpory tyto, ač nepatrné, přece mají určitý uspokojující vliv na nezaměstnané horníky.“²²⁷

Od roku 1925 platil v Československu tzv. gentský systém, který přinášel změnu ve výplatách dávek v nezaměstnanosti. Stát již neposkytoval podporu přímo nezaměstnaným, ale pouze přispíval odborovým organizacím. Ty pak podporovaly nezaměstnané, tedy pouze ty,

²²⁴ Tamtéž, str. 39

²²⁵ Spotřeba hnědého uhlí na domácím trhu poklesla z 18. mil. tun v roce 1929 na 14, 5 mil. tun v roce 1931. Z toho průmysl spotřeboval v roce 1929 9, 5 mil. tun ale v roce 1931 již jen 7, 3 mil. tun. Viz VEBR, L.: *Mostecká stávka*, str. 389.

²²⁶ Viz *Statistická ročenka republiky Československé pro rok 1936*. Praha 1936, str. 64

²²⁷ NA, PZÚ 207/543/5, fol. 10.

kteří byli jejich členy a platili příspěvky minimálně jeden rok. Výše podpory se pohybovala průměrně kolem 9 korun denně. Tímto systémem se velký počet nezaměstnaných, stojících mimo odbory, ocitl prakticky bez jakékoliv podpory a zůstávali odkázáni pouze na charitativní akce, většinou organizované obcemi.

Krise postihla všechny obory, nejen hornictví. Celkový pokles zaměstnanosti byl v ČSR oproti roku 1929 o 25 %.²²⁸

Pohraniční oblasti byly krizí zasaženy ze všeho nejvíce. Důvodem byla jednostranná orientace hospodářských odvětví. Převažoval těžební, dřevozpracující, textilní a sklářský průmysl.²²⁹ Tedy odvětví orientovaná na export. Jen ve velmi malém podílu bychom zde našli zastoupeny i jiné sféry – zemědělství, potravinářský a spotřební průmysl.

Na začátku března r. 1932 přesáhl počet nezaměstnaných v Čechách 390 tisíc. Největší počet vykazovaly tyto okresy – Praha: 22, 5 tis., Jablonec n. N.: 20, 5 tis., následovala Plzeň s 14, 2 tis., Děčín: 14 tis., Most: 13, 5 tis., Teplice: 11 tis. obyvatel. Na základě těchto údajů německý tisk poukazoval na to, že skoro 60 % nezaměstnaných v Čechách pochází z okresů s německou většinou.²³⁰ Zároveň ze statistik vyplývá, že čím bylo v dané oblasti silnější německé osídlení, úměrně tomu rostl i podíl nezaměstnanosti.²³¹

Jak vnímalo situaci v této době německé obyvatelstvo na Mostecku, se můžeme dočíst v Brüxer Zeitung ze dne 20. 2. 1932: *...Jene 10. 000 Arbeitssuchenden im Politischen Bezirk Brüx stehen alle in erwerbsfähigem Alter. Die Mehrzahl von ihnen, Männer und Frauen, sind Familienhalter. Nach vorsichtiger Schätzung leben im Bezirk Brüx, dessen Bevölkerung 108. 000 Seelen zählt, 20 – 25. 000 Menschen ohne Arbeitseinkommen. Das ist ein ganz anderes Verhältnis und ein ganz anderes Art von Arbeitslosigkeit, wie etwa in Prag oder in Pilsen²³², wo nur ein kleiner Teil der Bevölkerung erweblos ist, und sich durch Gelegenheitsarbeit an dem sonst intakten Wirtschaftskörper immer noch täglich mehr verdient, als bei uns ein Arbeitsloser in der Woche. (...) für uns ist die Arbeitslosigkeit ein sicheres Schicksal, dem wir nach und nach alle verfallen. Hier, bei uns, ist die Arbeitslosigkeit für eine großen Teil der*

²²⁸ Statistická ročenka rep. Československé, roč. 1936, str. 202.

²²⁹ V roce 1933 vzrostla nezaměstnanost oproti roku 1929 v textilním průmyslu 16 krát, v průmyslu kamene a zemin 28 krát, ve sklářství dokonce 73 krát. Statistická ročenka rep. Československé, roč. 1938, str. 218-219.

²³⁰ Brüxer Zeitung 16. března 1932, str. 2.

²³¹ V okresech osídlených německým obyvatelstvem byl podíl nezaměstnaných na 1000 výdělečně činných osob k 31. prosinci 1935 následující: 100-80% něm. obyvatelstva - 192, 2 nezaměstnaných, 80-50% něm.obyv. - 174, 5 nezam., 50-20% něm.obyv. - 174,6 nezam., 20-0% - 91,6 nezam. Dle KURAL, Václav: *Konflikt místo společenství?* Praha 1993, str. 104.

²³² V tomto se autor článku mylí, protože Plzeň patřila také mezi oblasti, které vykazovaly velké procento nezaměstnanosti. Avšak to nic nemění na skutečnosti, že se němečtí obyvatelé v pohraničí cítili „ukřivděni“, že jsou jejich problémy vládou přehlíženy.

Bevölkerung bereits Normalstand, ganz wie drüben im Deutschen Reiche. (...) Wir haben in Nordwestböhmen Ortschaften, die zu drei Vierteln von Arbeitslosen bewohnt sind. (...) Unser Leben ist grau in grau und voller Sorge.“ Autor článku dále naléhá na vládu, aby se pokusila s tímto stavem něco učinit.

Objevovaly se i hlasy, které tvrdily, že se v dolech propuští více Čechů než Němců. V největších těžařských společnostech byl prakticky počet českých a německých horníků vyrovnán. Avšak vyšší důlní úředníky tvořili v drtivé většině Němci. Na tuto skutečnost bylo trvale poukazováno, vládní místa vydávala nařízení, aby se zvýšil podíl úředníků české národnosti, avšak toto stav trval až do roku 1938.²³³

Bylo obecně známo, že na každou změnu sociálního postavení reagují horníci velmi prudce. Tuto skutečnost si uvědomovali i vládní představitelé, svědčí o tom fonogram ministra vnitra zasláný všem severočeským hejtmanům již 15. ledna 1931, tedy v době, kdy zdaleka krize nedosahovala své kulminace. „...*Patrně v měsících únoru a březnu nastane v hornictví situace kritická, vznikající hlavně tím, že správy dolů budou asi omezovat počet horníků. Vzhledem k tomu žádá se o opatření, aby příslušné úřady bezpečnostní podaly podrobné zprávy o stavu věcí ve svých obvodech a věnovaly této otázce stálou pozornost*“²³⁴

Prozatím však byla situace relativně klidná, mezi horníky sice panovala nespokojenost a neklid, avšak nedošlo ještě k jejich masovému vystoupení. Počátkem roku 1932 zahájili horníci v ostravsko-karvinském revíru stávkou proti zamýšlenému masovému propouštění doprovázeném snížením mezd. V severočeském revíru měla stávka pouze symbolickou odezvu. Změna nastala až v souvislosti s událostmi na hlubinném dole Koh-i-noor patřící Lomské uhelné společnosti. V úterý 15. března 1932 při noční směně došlo k výbuchu uhelných plynů. Společnost v rámci úspor porušila bezpečnostní opatření a propustila dozor – tzv. hlídače ohňů, kteří měli kontrolovat nehoří-li někde uhelný prach. Jejich práci zastávali mladí absolventi hornické školy, kteří však neměli dostatečné zkušenosti, neznali jednotlivá ložiska ohňů. Naštěstí v době kdy došlo k výbuchu, bylo v dole jen asi 30 horníků tzv. sváteční směny. Záchrané práce probíhaly dosti zmateně, v dole uvízlo 8 horníků, kteří pro oheň a jedovaté plyny nemohli ven. O několik hodin později nastal druhý výbuch. Při něm zbytečně zemřel strojník František Suchý, který měl odčerpávat vodu, aby nedošlo k zatopení dolu. Po druhém výbuchu nebyla prakticky žádná naděje, že uvízlí horníci zůstanou na živu. Nakonec se správa dolu rozhodla oheň udusit zastavením přístupu vzduchu do dolu.²³⁵

²³³ NA, PMR k. 567, fol. 70, 231, 70-77, 80.

²³⁴ VEHR, L.: *Mostecká stávka*, str. 70.

²³⁵ Brüxer Zeitung, 18. březen 1932, str. 1-2.

Otázkou zůstalo, co se stane s 1200 horníky z Koh-i-nooru, když důl byl uzavřen. Správa dolu spolu s revírní radou rozhodly, že 1/3 osazenstva zůstane na Koh-i-nooru zaměstnána, další třetina dostane práci na jiných dolech a posledních 400 horníků bude propuštěno.²³⁶

Události na dole Koh-i-noor značně zradikalizovaly atmosféru mezi hornictvem. Nyní se již čekalo na bezprostřední impuls, který způsobí masové vystoupení horníků. Tento impuls přišel již 21. března, kdy Severočeská uhelná společnost dala výpověď všem 383 zaměstnancům na dole Humboldt v Dolním Jiřetíně. Záměrem ředitele společnosti ing. Löckera bylo zcentralizovat těžbu na Humboldtovi a sousedním Centrumu a tím ušetřit na nákladech.

A jak hlásí přednosta okresního úřadu v Mostě, osazenstvo výpovědi nepřijalo a závodní rada si vyžádala u báňského revírního úřadu v Mostě jednání se správou dolu, které nic nezměnilo. Proto následujícího dne horníci vytáhli k sousedním dolům, aby také zde zastavili práci. Úspěšní byli na dolech Centrum, Kolumbus, Herkules, Quido I/III. Přednosta okresního úřadu dále hlásil, že se komunistická strana svou agitací snaží vyvolat všeobecnou stávkou.²³⁷

Během jediného dne tak vstoupilo do Mostecké stávky, až na jeden, všech 8 dolů Severočeské uhelné společnosti, tedy kolem 3, 5 tis. horníků. Příští den se ke stávkujícím přidalo dalších 14 dolů s více jak 2 700 horníky. 25. března již stávkovala prakticky celá mostecká uhelná pánev – Mostecko, Duchcovsko, Teplicko, Chomutovsko -15. 390 horníků na 34 dolech²³⁸ V průběhu celé stávky sfárala do dolů pouze ochranná družstva.²³⁹

27. března se konala v Mostě revírní konference delegátů závodní rad za účasti poslanců K. Gottwalda a A. Zápotockého, kde bylo přijato toto usnesení: 1. výpovědi na dolech Humboldt, Nelson, Robert, Anna-Ondřej mají být odvolány 2. uzavření kolektivní smlouvy na další rok 3. šestihodinová pracovní doba 4. výplata náhrad za prostávkované směny 5. odstranění gentského systému 6. průmyslový svaz horníků postaven do čela stávky. Na konferenci byl zvolen ústřední stávkový výbor.²⁴⁰ Nepodařilo se mi zjistit, jaké bylo složení tohoto stávkového výboru, prezidium zemského úřadu hlásí ministerstvu vnitra pouze to, že zde byli pouze komunisté a jejich důvěrníci.²⁴¹

²³⁶ Tamtéž.

²³⁷ PZÚ – 207/543/5, fol. 201

²³⁸ VEBR, L.: *Mostecká stávka*, str. 110

²³⁹ Na některých málo dolech se těžilo stále. Jednalo se především o důl Hedvika, který zásoboval uhlím ervěnickou elektrárnu. Ta měla strategický význam, vyráběla elektřinu pro Prahu. V prvních dnech stávky se snažili horníci o její ovládnutí, ovšem vláda k ní vyslala četnictvo a vojsko s kulomety. Viz tamtéž, str. 107.

²⁴⁰ PMR k.566, č. 58/32.

²⁴¹ PMR k. 566, č. 95/32

V této chvíli komunisté převzali ve stávce iniciativu. Snažili se využít situace a získat na svoji stranu nové příznivce, především ze strany sociálních demokratů a národních socialistů. Svědčí o tom slova K. Gottwalda pronesená již v r. 1931 na IV. sjezdu KSČ: „ *Musíme překládat řeč našich tezí do řeči milionových mas. Musíme dělníkovi říkat: Chceš jíst, pracovat, lépe žít než teď? Je to možné? My říkáme ano, Ty vidíš ale, že kapitalisté ti berou chleba, dřou tě bez nože. Sociální demokraté, sociálfašisté a kapitalisté k tobě přicházejí a říkají, že se v krizi nedá nic dělat, že i ty musíš trpět. (...) Ano, je hospodářská krize, a abys krizi odstranil, musíš odstranit i kapitalismus.*“²⁴²

Ústřední stávkový výbor byl okresním hejtmanstvím 1. dubna rozpuštěn, protože po odvolání výpovědí na dolech Humboldt, Nelson²⁴³ „... *odpadly důvody ke stávce a činnost výboru ohrožuje veřejný klid a pořádek* „²⁴⁴

Avšak již 5. dubna byl do čela stávky zvolen nový orgán – Sbor revírních důvěrníků, jehož složení bylo následující: z 53 delegátů bylo 18 členů Průmyslového svazu horníků, každý po 9 členech měl Svaz horníků a němečtí národní socialisté, 5 čl. připadlo Jednotě, 4 čl. byli indiferentní, 2 čl. za Národní souručenství, 2 čl. zastupovaly ženy a 4 čl. za Union der Bergarbeiter.²⁴⁵ Ani tento orgán nebyl oficiálně úřady uznán a zástupci těžařů s ním i nadále odmítali jednat.²⁴⁶

Prozatím stávka probíhala velice klidně, byly sice konány tábory lidu, ale jak z hlášení okresních hejtmanů vyplývá, vždy se obyvatelstvo rozešlo v pokoji. Příkladem může být tábor lidu, který proběhl v Mostě 5. dubna za účasti 14. tisíc osob. Svoji řeč tu pronesli A. Zápotocký (člen zemského zastupitelstva), B. Vrbenský (býv. ministr), F. Malík (odborový tajemník) a německý nár. socialista Proske.²⁴⁷

Vládní rada Jan Němec, vyslaný vládou do stávkové oblasti pro koordinování bezpečnostních a zpravodajských záležitostí, vyzval ministerstvo veřejných prací, aby zprostředkovalo jednání mezi zástupci odborových organizací a těžaři.²⁴⁸ Vrcholné jednání bylo naplánováno na 13. dubna 1932. Ústřední stávkový výbor, jako sdružení bez jakékoliv právní povahy, nebyl k jednání přizván, proti čemuž komunističtí delegáti silně protestovali.²⁴⁹

²⁴² SRB, František - PEŠKOVÁ, Hana: *Velká stávka mosteckých horníků roku 1932*. Praha 1952, str 40.

²⁴³ Výpovědi byly odvolány na základě rozhodnutí báňského revírního úřadu. PMR k. 566/1388, č. 58/32.

²⁴⁴ PZÚ 207/543/3, fol.160.

²⁴⁵ PZÚ 207/543/3, fol. 123.

²⁴⁶ PMR k. 566, č. 125/32.

²⁴⁷ PMR k. 566, č. 58/32.

²⁴⁸ PMR k. 566, č. 120/32.

²⁴⁹ Na jednání byly pozvány tyto osoby: za těžaře dr. Ing. Löcker (gen. ředitel Severočeské a Mostecké uhelné společnosti), ing. Baumgartner (gen. ředitel Lomské uhelné společnosti), ing. Galler (gen. ředitel České

Zástupci Svazu horníků a Union der Bergarbeiter předložili na „předporadě“ konané u ministra veřejných prací Dostálka podmínky, při jejichž splnění byli ochotni ukončit stávkou. Tato „předporada“ se konala bez komunistů. Cílem bylo postavit je před hotovou věc.

Sociálnědemokratické podmínky byly tyto:

1. zastavení provozu na dole Humboldt bude odloženo o 1 rok
2. přijímání nových horníků bude zastaveno na tak dlouho, dokud trvají volné směny a horníci jsou bez zaměstnání
3. případné nutné snížení počtu osazenstva bude provedeno pouze přirozeným způsobem, tj. provisionováním, úmrtím a dobrovolným odchodem.
4. svěřování prací subpodnikatelům, majícím za účel obcházení kolektivní smlouvy, bude odstraněno
5. hodiny přes čas a směny ve volných dnech budou, nejedná-li se o nutné nouzové práce, bezvýjimečně zakázány.
6. nutné opravy ve dnech, kdy se netěží, budou rovnoměrně rozdělovány
7. přednarážení vozíků ve dnech, ve kterých se netěží, budiž zakázáno²⁵⁰

Tyto body představovaly asi jediný kompromis, na kterém byly ochotny se obě strany v danou chvíli dohodnout. Pro komunistické zástupce byly však nepřijatelné, jevíly se jim jako málo radikální. Konečná dohoda pražského jednání se tedy musela obejít bez jejich podpisu.

Součástí ujednání byl i příslib těžařů, že stávkujícím, kteří řádně nastoupí ve stanoveném termínu do zaměstnání a neprovinili se žádnými násilnými činy, udělí generální pardon. Zmeškané směny jim budou omluveny ve smyslu zákona o dovolených.²⁵¹

Ve středu 13. dubna, tedy ve stejný den, jako probíhalo pražské jednání, se měla konat několika tisícová manifestace. Její pořádání však okresní úřad v Mostě zakázal. Přesto Ústřední stávkový výbor na celorevírní konferenci 10. dubna vydal prohlášení, že manifestace se bude konat i přes tento zákaz a účastnit se jí mají i dělníci z ostatních profesí. Vláda tedy povolala do oblasti 4 dragounské oddíly z Terezína.

Již v dopoledních hodinách se začaly z okolních obcí do Mostu přesouvat davy demonstrantů. První vážnější incident se stal na silnici z Horního Litvínova, kde se jezdecký oddíl snažil dav rozptýlit, demonstranti však začali po vojácích házet kameny, jeden vojín byl

---

obchodní společnosti). Za Union der Berarbeiter senátor Jarolím a poslanec Pohl, za Svaz horníků posl. Hampl a tajemník Souček, za posl. Tučný, Lanc a předseda Mach za Jednotu horníků. Nosek a Malík reprezentovali Průmyslový svaz horníků. Revírní radu zastupoval její předseda Demel. VEHR, L.: *Mostecká ...*, str. 279

²⁵⁰ VEHR, L.: *Mostecká ...*, str. 278.

²⁵¹ VEHR, L.: *Mostecká ...*, str. 284.

raněn do hlavy. Podobná situace se opakovala i u Kopist, kde se shromáždilo okolo 4 tisíc lidí, i zde došlo ke zranění tentokrát dvou vojáků.

Také na soušské silnici u hostince „Na Střelnici“ se snažily 2 čety složené z četníků a jízdy zastavit 3 tisícový dav demonstrantů, kteří po nich začali házet kamení. Podle projevu ministra vnitra, kterým měl celou záležitost vysvětlit před poslaneckou sněmovnou, si demonstranté na silnici vytvořili z dlažebních kostek a železničních pražců barikády. „...při tomto útoku, když četnictvo i vojsko bylo krajně na životech ohroženo, dal velící štábní kapitán Nápravník, nevida z kritické situace jiného východiska, četnictvu povel k použití střelné zbraně. Střelbou byli na místě usmrceni 2 demonstranti a 9 raněno, z nichž 2 těžce.“ Z četníků a vojáků byly dva těžce zraněni.²⁵² Dvanáct osob bylo zatčeno pro výtržnosti. Také v Chomutově dal velitel četnictva povel ke střelbě proti demonstrantů, zraněni byli čtyři z nich. Ministr vnitra přislíbil, že celá věc bude znova prošetřena, jestli rozkazy ke střelbě se jevily skutečně jako oprávněné.

Pohřeb dvou zastřelených horníků, který se konal 16. dubna, se stal další masovou manifestací, tentokrát však pokojnou. Zúčastnilo se ho kolem 12. – 14. tisíc lidí. Z bezpečnostních důvodů průvod provázelo 450 četníků a vojáků. Na hřbitově promluvili A. Zápotocký, F. Malík a předseda závodní rady dolu Hedvika Rosenbaum²⁵³ Bylo požadováno odvolání četnictva z oblasti a sesazení vedoucích okresních úředníků, kteří se měli zodpovídat za střeďeční události.²⁵⁴

Po pražském ujednání se sešla v Teplicích-Šanově 17. dubna konference Svazu horníků a Union der Bergarbeiter, která vydala rezoluci o ukončení stávký a bezprostředním zahájení pracovní činnosti. Proti hlasovalo jen 14 ze 400 delegátů. Ve stejný den proběhla s podobným výsledkem i konference Jednoty. Němečtí nár. socialisté byli také pro návrat do zaměstnání.²⁵⁵

V neděli 17. dubna se měla sejít celorevírní konference pořádána Ústředním stávkovým výborem²⁵⁶, kde se mělo rozhodnout, jestli stávká bude dále pokračovat. Díky převaze komunistů byla přijata konečná rezoluce v tomto smyslu: pražské jednání proběhlo bez účasti Ústředního výboru, ten tudíž není vázán ujednáním a dále setrvává ve stávce. Dokonce byl

²⁵² PZÚ 207/543/2, fol. 79- 87.

²⁵³ PMR k. 567, č. 145/32.

²⁵⁴ PMR k. 567, č. 149/32.

²⁵⁵ PMR k. 566, č. 150/32

²⁵⁶ Složení delegátů na konferenci bylo následující: 350 za PHS, 51 za Jednotu, 43 za hakenkreuzlery, 43 za Svaz a 26 za Union, 21 za Národní sdružení, 4 členové odborového spolku v Duchcově a 220 odborově neorganizovaných. Dle Brüxer Zeitung 18. 4. 1932, str. 1.

přiját návrh, aby na doly byly vyslány hlídky, které by zabránily nastoupit horníkům do práce.²⁵⁷

V mosteckém a chomutovském revíru začala jen malá část horníků v pondělí 18. dubna pracovat, doly Severočeské, Mostecké a Lomské společnosti zůstávaly dále bez osazenstva.. Brüxer Zeitung informoval, že i komunistické hlídky agituji před doly a odhánějí ty, kteří chtějí pracovat.²⁵⁸

Již o den později byl Ústředním stávkovým výborem opět svolána revírní konference. Tentokrát se i komunisté rozhodli ukončit stávku. Dle jejich vysvětlení - to sice neznamená, že by souhlasili s pražským ujednáním, ale v tuto chvíli, kdy na Teplicku i jinde se již pracuje, nechtějí roztržít jednotu dělnictva. Ústřední výbor byl rozpuštěn, ale na jednotlivých dolech budou prý dál existovat akční výbory, které v případě opětovného útisku hornictva vyvolají novou stávku.²⁵⁹

Následující den, 20. dubna 1932, hlásilo Prezidium zemského úřadu ministerstvu vnitra, že stávka v 9. 20 hod. v severočeské oblasti skončila a na všech dolech nastoupili horníci v plném počtu.²⁶⁰ Ve stejný den se také začalo vojsko a četnictvo stahovat z oblasti, jezdecká škadrona se měla vrátit zpátky do Terezína a četnictvo na své kmenové stanice.²⁶¹ Oblast se pomalu začala vracet do normálních poměrů.

Komunistická strana se těžko smířovala s „prohranou bitvou“. Již za necelý týden hlásí přednosta okresního úřadu svému nadřízenému do Prahy, jaké jsou další záměry komunistické strany. Informace prý byly získány konfidentní cestou od spolehlivého zdroje a to na zasedání nejvyšších míst strany, které proběhlo 26. 4. 1932 v Mostě. Zde byl zvolen tzv. revoluční výbor stávající se z A. Zápotockého, K. Gottwalda, Schenka a Fr. Malíka. ... *“Při vypovězení kolektivní smlouvy je nynější jednotná fronta oprávněna proklamovati generální stávku ve všech podnicích, ať se již jmenují, jak chtějí. Při tom se má podniknouti generální útok proti státní moci a kasárna v Mostě a Chomutově mají býti obsazena, aby se pak mohli zmocniti zabraní a tyto dostatí do spolehlivých rukou. Prokázalo prý se, že se páni nemohou spolehnout na vojsko. (...)*

Dalším úkolem prý jest až do projednávání kolektivní smlouvy nejméně 50 % členů reformistických stran připojiti k průmyslovému svazu a utvořiti tak jednotnou frontu. Všechno dělnictvo, ať se jmenuje, jak chce, jde prý s nimi. Proto prý jest úkolem všechny jejich

²⁵⁷ PMR 566, č. 151/32.

²⁵⁸ Brüxer Zeitung 19. 4. 1932, str. 1.

²⁵⁹ Tamtéž, str. 6.

²⁶⁰ PMR k. 566, č. 162/32

²⁶¹ PMR k. 566, č. 163/32

soudruhy, kteří jsou spolehlivý spojiti a přípravy uchopiti, čímž se pak obsazení kasáren v Mostě a Chomutově lehce provede.“²⁶²

Bylo zřejmé, že komunistická strana přispívala k neklidu, byl to ostatně její hlavní záměr. Proto se státní správa zajímala o to, jaká nálada vládne mezi horníky a kolik příznivců zde komunisté mají. Podle hlášení vrchního rady politické správy Žáka bylo na 28 dolech v mosteckém okrese zaměstnáno 9148 horníků (nejsou zde zahrnuti důlní úředníci a zřízení) z toho 3108 mužů patřilo mezi příznivce komunistické strany. Je nutné podotknout, že se jejich zastoupení lišilo na jednotlivých dolech. Například doly Richard a Jan v okolí Mostu čítaly pouze kolem 10 či 15 komunistů, naproti tomu na dolech v okolí Dolního Jiřetína nebo Lomu patřila mezi komunisty skoro polovina osazenstva.²⁶³

Z dalších hlášení okresního úřadu vyplývá, že většina horníků si již další stávku nepřeje. Stejně tak koalované svazy se postavily proti a zároveň vznesly požadavek na prodloužení pražské dohody o další rok. Ve stejném duchu proběhla i revírní konference Svazu horníků, konaná 30. října 1932 v Duchcově, kde bylo přijato toto usnesení: ... „Vzhledem k zhoršeným odbytovým poměrům revíru odmítá konference postup komunistů, kteří, využívající těžkých poměrů hornictva, doporučují kladení požadavků, z nichž některé mohou jen zákonnou úpravou být docíleny. Komunisté, kteří sami vědí, že podané jimi požadavky neprosadí, chtějí, využívající známých švindlerských frází o Jednotné frontě (...) veštvati horníky do nového puče, ať následky jimi provedeného puče jarního hornictvo ještě dnes pociťuje.“²⁶⁴ Horníci se během stávky zadlužili a tak si přáli klid.

Stávkového hnutí na jaře 1932 se účastnili jak němečtí, tak čeští horníci, ostatně byla to poslední akce velkého významu, kde hrála národnostní otázka prakticky žádnou roli. *re-*

Celkově lze říci, že hospodářská krize zasáhla pohraničí velmi dramaticky. Jejím nejpříznačnějším výsledkem byla radikalizace německého obyvatelstva, která vyrůstala z několika faktorů. Zhoršení životní úrovně zapříčiněné krizí se spojilo s pocitem národního útisku ze strany Československého státu. Většina Němců v roce 1918 nepřijala vznik republiky, jejich záměrem bylo spojení s Německem. Ve 20. letech nastává jakési smíření s Československem. Ovšem důsledkem hospodářské krize opět vzrostl německý nacionalismus a pangermanismus, podpořený nástupem Adolfa Hitlera k moci. Krize v Německu proběhla o několik let dříve, kulminovala v letech 1930 až 1931 a hospodářský vzestup nastal již v roce 1933, tedy v době, kdy naopak Československo zažívalo největší

²⁶² PZÚ 207/543/5, fol. 40.

²⁶³ PZÚ 207/543/1, fol. 113.

²⁶⁴ PZÚ 207/543/2, fol. 151.

propad. Také hospodářská obnova a s tím spjatý růst zaměstnanosti byl v Německu rychlejší než v ČSR.²⁶⁵ Německo se snažilo vydobýt zmizelou slávu, stát se jednou z rozhodujících evropských mocností, vymazat potupu utrženou ve Versailles a spojit všechny Němce v jediné říši. Tato vidina se stala, pro převážnou část německého obyvatelstva v Československu, velmi lákavou a negativisté této mentality dokázali využít.

Němci zažívali pocit útisku ze strany ČSR. Ovšem tak jako jiná menšina měla svá práva zaručena ústavou. Jazykový zákon umožňoval použití menšinového jazyka ve styku s úřady tam, kde žilo minimálně 20 % obyvatelstva dané minority. Němci měli k dispozici síť svých školských zařízení, včetně univerzity a dvou technik. Od roku 1926 byli zástupci německých státoporných stran členy vlády. Na druhé straně je pravda, že procentuální zastoupení Němců zaměstnaných ve státních službách neodpovídal jejich celkovému počtu ve státě. Problém spočíval především v povinných jazykových zkouškách, které Němci shledávali jako zbytečně obtížné.²⁶⁶

Negativistické strany, které nacházely u německého obyvatelstva stále větší odezvu, byly Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei (DNSAP) – tzv. hakenkrajceři v čele s Hansem Knirschem, Rudolfem Jungem a Hansem Kriebsem a Deutsche Nationalpartei (DNP) vedená Rudolfem Londgmanem, Othmarem Kalinou a Ernstem Schollichem. Rozdíl mezi těmito stranami byl, že DNSAP se orientovala na sociální poměry, čímž nacházela příznivce mezi dělnictvem a středním stavem, byla také početně silnější než DNP.

Vedle těchto stran hrály významnou roli i jiné masové organizace, pro které byl typický velmi silný nacionalismus. Jednalo se o Bund der Deutschen (BdD), Deutscher Turnverein (DTV) a Deutscher Kulturverband (DKV). Tyto organizace sdružovali více jak 700 000 sudetských Němců, přičemž měly podstatný vliv na mentalitu svých členů, cílem bylo utvrzovat pocit nadřazenosti a výjimečnosti německosti.²⁶⁷

V červenci 1933 začala jednání o spojení obou negativistických stran do jedné, do jejíhož čela by byl dosazen dostatečně silný vůdce.²⁶⁸ Jako nejvhodnější se jevil náčelník

²⁶⁵ V roce 1933 dosáhla průmyslová výroba v ČSR 60,2 bodu v Německu 66,8 bodu. V průběhu následujících let se rozdíl zvětšoval: 1934 – 60,7 b : 78b, 1935 – 70,1 b : 94 b, 1936 – 80, 2 : 106, 3 b. Dle KURAL, V.: *Konflikt* ..., str. 116

²⁶⁶ NOVÁK, Otto: *Henleinovci proti republice*, Praha 1987, str. 12.

²⁶⁷ Tamtéž, str. 14.

²⁶⁸ Představitelé obou negativistických stran se tak chtěli vyhnout hrozícímu stíhání za prokazatelnou protistátní činnost. Většina z nich byla na podzim 1933 skutečně zatčena. K. Henlein interponoval u Spiny, jenž zprostředkoval jeho setkání s ministrem vnitra Černým. Po této schůzce, kde Černý vyjádřil „pochopení“ pro Henleinovi cíle, byli zatčení propuštěni a následně se většina z nich stala úzkým vedením SHF (W. Sebekowsky, W. Brand, F. Köller, O. Kuhn, E. Kundt. Tamtéž str. 27.

DTV a rodák z Vratislavic na Liberecku Konrád Henlein. Na jednání v Ústí nad Labem 23. září bylo dohodnuto, že se DNSAP sama rozejde a její členstvo přestoupí do nové strany - Sudetendeutsche Heimatfront (SHF). 3 října se DNSAP skutečně rozešla a o den později byla úředně zakázána. V stejnou dobu, 11. listopadu, vláda zastavila činnost i DNP.

Od 1. října vznikají místní organizace SHF v severních a západních Čechách - na Děčínsku, Ústecku, Jablonecku, Liberecku, Karlovarsku a Chebsku. Po období konsolidování strany, které probíhalo do října do ledna 1934, započala její organizační výstavba spojená s rozšiřováním členské základny. V lednu 1934 měla SHF 12 976 členů, avšak v říjnu 1934 v ní bylo organizováno již 71 431 lidí.²⁶⁹ Ústředí strany sídlilo v Chebu, v Praze byl umístěn sekretariát vedený W. Sebekowským. Následovaly zemské organizace se sídlem v Karlových Varech a v Brně do čela české organizace byl dosazen K. H. Frank a do moravské Skomorovský. V Šumperku bylo zřízeno zemské ústředí – Landesstelle, které mělo za úkol dohlížet na zakládání nových organizací. Nižší stupně představovaly krajské a okresní organizace. Za základní buňky strany tvořily místní organizace.

Struktura strany byla vybudována na základě vůdcovského principu. Jednotlivé organizace řídil vedoucí, jehož moc byla omezena představitelem vyššího stupně. Funkční období vedoucích v obcích a v okresech bylo stanoveno na jeden rok, v kraji na dva a v ústředí na tři roky. Volbu místního vedoucího měl na starosti tříčlenný volební výbor, který dostával návrhy kandidátů od členů organizace. Při samotné volbě pak rozhodovala nadpoloviční většina přítomných členů. Vůdce strany se volil na sjezdu vedoucích ze všech organizací místní až zemské úrovně a členů ústředí. Měl pravomoc odvolat jakéhokoliv svého funkcionáře²⁷⁰.

V důsledku prudkého nárůstu členů SdP došlo v roce 1935 k další organizační změně. Jednotlivé místní organizace se rozdělily na obvody (Gebiet), které spravoval Gebietleiter. Obvod se členil na buňky (Zellen).

Při slavnostech či projevech dbali o pořádek polovojenské oddíly ordnerů, které tvořili dobrovolníci. Jejich oblek tvořený tmavou čepicí, vysokými boty a opaskem s chlebníkem, připomínal uniformy SS.

21. října se uskutečnil sjezd SHF v České Lípě, jenž byl povolen díky intervenci českých a německých agrárníků. Ti se spokojili s vidinou koalice bez socialistů za přispění

²⁶⁹ Tamtéž, str. 29. Údaje o počtu členstva se liší, César s Černým uvádějí pro červen 1934 dokonce 85 000 členů organizovaných v 515 místních organizacích. Viz CÉSAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil: *Politika německých buržoazních stran v Československu II.*, Praha 1962, str. 231

²⁷⁰ CÉSAR, J. – ČERNÝ, B.: *Politika ...*, str. 232

SHF. V České Lípě Henlein deklaroval svoji loajalitu k československému státu, jako svůj cíl označil spolupráci Čechů a Němců a zároveň požadoval, aby se při obsazování míst v úřadech, armádě, finanční správě dodržoval národnostní klíč. Dále žádal přeměnu národního československého státu na stát národnostní s širokou autonomií pro německé obyvatelstvo a v neposlední řadě spojení všech Němců v ČSR.²⁷¹

Na rok 1935 byly připravovány parlamentní volby, v únoru tohoto roku započala SHF se svojí kampaní, kterou řídil organizační výbor vedený K. H. Frankem, G. Brandem, G. Flögelem a R. Dietlem. Zároveň Henlein jednal s představiteli zakázaných německých stran, kteří nebyli členy SHF; cílem bylo rozšířit řady strany o zbývající příznivce DNSAP a DNP, stranou neměli zůstat ani turneři a členové Bund der Deutschen.

V březnu 1935 se představitelé Deutsche Arbeiter und Wirtschaftsgemeinschaft (DAWG) dohodli s Henleinem, že rozpustí svoje organizace a členstvo vstoupí do SHF.²⁷² Již od ledna 1934 probíhalo intenzivní jednání o možném spojení BdL se Sudetendeutsche Heimatfront. Němečtí agráři nakonec vstoupili do voleb samostatně, avšak oslabeni rozkolem ve straně²⁷³. Stejně tak se podařilo uhájit samostatné postavení německým křesťanským sociálům. Henlein označoval toto slučování německých stran se SHF jako vytváření „*Volksgemeinschaftu*“, národnostního společenství všech Němců, přičemž Sudetendeutschen Heimatfront měla být jeho jedinou představitelkou²⁷⁴. Konrád Henlein si byl dobře vědom, že idea „jednotného německví“ má mezi německým obyvatelstvem velmi silný ohlas. Jak se můžeme dočíst v článku *Brüxer Zeitung* z 11. ledna 1935: „*Das Wort „Einigkeit“ hat bei uns schon einen recht abgebrauchten klang. Und doch verkörpert gerade dieses Wort die Idee, an deren Verwirklichung wir mit allen unseren Kräften arbeiten müssen. Einigung und einheitliche Willensbildung sind für uns Sudetendeutsche jene unerläßlichen Grundlagen, jenes unerbittliche Entweder – Oder, ohne daß es für Besserung und keinen*

---

²⁷¹ KURAL, Václav: *Konflikt ...*, str. 122.

²⁷² Již od roku 1934 se Henleinovci intenzivně snažili získat živnostníky na svoji stranu. Zahájili mezi nimi agitační akce, kdy např. obchodníkům dávali lístečky s nápisem „*Soeben hat ein Mitglied der Heimatfront bei Ihnen gekauft*“, ti, kteří se odmítli podříditi, pak zažili hospodářský bojkot. Stranické schůze živnostníků byly záměrně rozbíjeny CÉSAR, J. – ČERNÝ, B.: *Politika ...*, str. 240.

²⁷³ Své příznivce našel Henlein především mezi zemědělskou mládeží tzv. Landjungend vedenou Gustavem Hackerem, jenž se o Henleinovi vyjádřil jako o muži, který přinesl do politicky zpustošeného života osvěžení, zároveň prý chce omladit politiku a zemědělská mládež je připravena na práci pro národ a stát podle stavovské ideologie.

9. června 1934 pak byla v Mostě uzavřena mezi BdL a SHF dohoda o sestavování kandidátních listin a rozdělení „sfér vlivu“. Nakonec se však ukázalo, že agráři ztrácí své pozice mezi německým obyvatelstvem a sbližování s SHF jim více škodí než prospívá, proto se nakonec vedení strany rozhodlo vstoupit do voleb samostatně a opoziční funkcionáři (Hodina, Nitsche, Pfrogner aj.) byli ze strany vyloučeni. Tamtéž str. 248-251

²⁷⁴ Hlasovat pro SHF znamenalo hlasovat pro „sudetoněmecké národní společenství“, odevzdat hlas jiné straně pak proti němu. Tímto způsobem agitovali henleinovci na stránkách *Rundschau* 17. února 1935.

*Ausweg aus unserer Ohnmacht und Not gibt.*²⁷⁵ Ve stejném duchu je i psaný článek z 9. února a dodává: „*Man braucht kein Meister der Politik zu sein, um zu erkennen, daß eine Gruppe von 70 bis 75 mandaten, wie sie die Sudetendeutschen im Abgeordnetenhaus zu bilden vermöchten, bei einheitlichem Vorgehen ungleich mehr erreichen und in der inneren und äußeren Politik ein ganz anderer Faktor sein würde, als acht oder zehn Partei. Einzeln sind diese nichts.*“²⁷⁶

Co bylo většinou německého obyvatelstva od parlamentních voleb v květnu 1935 očekáváno, se můžeme dočíst v článku s názvem „*SHF vor den Tor*“. Autor zde poukazuje na skutečnost, že volební horečka zasahuje mnohem více Němce než Čechy a Slováky. Ti totiž, podle něj, neočekávají žádnou zásadní změnu poměrů. Avšak: „*Im sudetendeutschen Lager hingegen gärt und brodelt es gewaltig. Es kann kein Zweifel mehr bestehen, daß hier eine mehr als zehnjährige Entwicklung bei diesen Wahlen zur Entladung drängt. Der Volkswille hat sich nicht nur neu geformt, sondern wendet sich auch neuen Zielen zu. (...) Wir erleben eine jener Epochen, in denen der Volkswille gestaltend und handelnd auftritt. Das Ziel dieser Volksbewegung, denn eine solche ist es, stellt sich einfach so dar: Sudetendeutschen Volksgemeinschaft. Im ganzen sudetendeutschen Gebiet, vom kleinen Dorf bis zur großen Stadt, sprechen die Leute in den letzten Wochen nur davon, ob die SHF verboten würde oder nicht. (...) der eigentliche Sinn dieser Wahlen, das ist aber auch die eigentliche Hoffnung, die unser Sudetendeutschtum in das Angebot der SHF setzt: Eine bessere und günstigere nationalpolit. Plattform zu schaffen, um endlich einmal aus den unsicheren und krisenhaften Zuständen herauskommen, die wie ein schwerer Druck auf allen sudetendeutschen Parteien lasten.*“ Zároveň autor článku zmiňuje to, že Konrád Henlein vede sice tvrdý volební boj, avšak čestný, jelikož si chce zachovat otevřené dveře k povolební spolupráci s ostatními stranami.²⁷⁷

Ve stejném duchu byl pronesen i Henleinův projev 14. dubna v Liberci: „*Man hat uns zum Vorwurf gemacht, daß die SHF etwas ganz Neues sei, das in die alten Schablonen nicht eingeriht werden könne. Wir sind die erste aus den Heimatboden und aus den Herzen des Volkes gewachsene Bewegung ... . Uns vorzuwerfen, wir seien nicht demokratisch, weil wir*

²⁷⁵ Brüxer Zeitung 11. ledna 1935.

²⁷⁶ Brüxer Volkszeitung 9. února 1935. 27. dubna 1935 vyšel v těchto novinách článek, kde s můžeme dočíst, že ... „*die Wahlzettel als gewichtige Waffe in die Hand gedrückt werden. Waffe! Endlich kommen wir, so erwägt der Wähler, zu Wort und dürfen uns alles, was sich an Groll in unseren Herzen und Hirnen seit Jahr und Tag angesammelt hat, herunter-wählen.*“

²⁷⁷ Brüxer Volkszeitung 16. duben 1935.

das Neues verkörpern, ist abwegig. Was wir sind und wollen: das aufbrechende, zu ehrlicher Mitarbeit am Aufbau bereite Sudetendeutschtum...“²⁷⁸

Henlein používal výrazy jako Heimat, Boden, Volks, Deutschtum, na které německé obyvatelstvo plně slyšelo. Zároveň se tvářil, že je loajální s českosloveským státem a jeho demokratickými principy. Obával se, aby před volbami nedošlo k zákazu SHF.

Německá sociální demokracie se již v listopadu 1933 postavila za společný boj proti fašismu s ostatními stranami. Ve svém volebním programu DSDAP největší důraz na boj proti nezaměstnanosti, zkrácení pracovní doby a zlepšení systému zprostředkování práce. Přesto již před volbami bylo patrné, že i v pohraničních průmyslových oblastech, které tradičně byly její doménou, ztratí své pozice ve prospěch SHF.²⁷⁹ Příkladem může být právě Most, kde počet členů místní organizace SHF přesáhl 1 tisíc. Jednalo se s největší pravděpodobností o bývalé stoupence něm. sociální demokracie, které se vytýkáno, že nebyla dostatečně aktivní při pomoci nezaměstnaným.²⁸⁰ Za to Bund der Deutschen provozoval s podporou SHF od podzimu 1934 „*Sudetendeutsche Volkshilfe*“. Iniciátorem akce byl Ernst Peschka, jemuž posloužila za vzor „zimní pomoc“ organizovaná v Německu. Sběrka se prováděla na ulicích, při společenských událostech i po domech. Pomoc pak dostávali především členové SHF. V období do podzimu 1934 do května 1935 bylo vybráno přes 7 miliónů korun.²⁸¹

Koncem dubna se utvořilo nové politické uskupení – tzv. „*Sudetendeutscher Wahlblock*“, které sdružovalo malé německé a maďarské strany. Jednalo se o Christlichsoziale Landespartei, Sudetendeutschen Landbund, Gewerbeapartei, Deutschdemokratische Freiheitspartei a Maďarskou národní stranu. Živnostníci a němečtí demokraté již při vzniku tohoto bloku deklarovali, že se jedná o ryze účelové spojení pro nastávající volby a po nich se již nebudou cítit vázáni zbývajícími stranami.²⁸²

Těsně před volbami, 2. května 1935, vydala SHF prohlášení o změně názvu na Sudetendeutsche Partei, chtěla se tak vyhnout formálním námitkám, že se nejedná o řádnou stranu ve smyslu zákona.

²⁷⁸ Brüxer Volkszeitung 16. duben 1935.

²⁷⁹ Tamtéž, str. 262.

²⁸⁰ Tamtéž, str. 283.

²⁸¹ NOVÁK, O.: *Henleinovci ...*, str. 58.

²⁸² „*Die beiden Parteien betrachten das Zusammengehen mit dem Sudetedeutschen Block als rein technische Wahlgemeinschaft und werden nach den Wahlen ihre einigen Wege gehen.*“ Brüxer Volkszeitung 3. května, str.2.

V rámci předvolební kampaně podnikl Konrád Henlein řadu veřejných vystoupení po severočeských městech. 12. května navštívil také mostecký okres, kde měl promluvit na II. náměstí v Mostě a následně se přesunout do Horního Litvínova.

O tom, jak probíhala návštěva Konráda Henleina na Mostecku informují české a německé noviny rozdílně. Brüxer Volkszeitung píše, že ... „ *Brausende Heil-rufe, Hüte-, Mützen- und Tücherschwenken, ein nicht endewollender Beifall legen ein berendes Zeugnis hiefür ab. wir sind ein einig Volk von Brüder ...*“ Dále se můžeme dočíst, že se na slavnostně vyzdobeném náměstí sešlo kolem 15. 000 lidí, kteří jako jeden naslouchali slovům muže ochotného pro vybudování Volksmanschaftu obětovat i život, jak dokazuje znojemský incident. Nekonečný jásot se pak měl ozvat, když se Konrád Henlein objevil na tribuně. Po té, co jej a jeho spolupracovníky srdečně pozdravil okresní vedoucí Josef Witopil, ujal se slova Ortsleiter Dr. Adolf Füssel. Ve své řeči apeloval, že 19. květen je den, jenž přinese rozhodnutí, jestli jejich boj bude pokračovat či nikoliv. Také Dr. F. Zippelius, vedoucí kandidát SdP v lounské župě, naléhal na poslouchající, ať odevzdají do uren lístek s číslem 12. W. Brand měl zase poukázat na bídu v řadách sudetoněmeckých dělníků a žádal, aby těm pánům, kteří ji způsobili, vystavěli 19. května „Quittung“. Když se však jako poslední měl ujmout slova Konrád Henlein, ozval se z horního rohu II. náměstí pokřik „ pryč s fašisty“ a „marxisté“ se měli pokusit narušit pokojný průběh shromáždění.²⁸³

Noviny se snažily vysvětlit, proč Henlein nedakdiduje: „ ... *sonder daß er der einfache mann des Volkes bleiben will, der mit dem Volke fühlt und die Not desselben kennt.*“ Také on v závěru apeloval na účastníky shromáždění, aby příští neděli splnili své poslání.²⁸⁴

O tom, jak popisoval události na II. náměstí Severočeský dělník, si můžeme udělat představu již z názvu článku „ *Hitlerovský misionář Henlein na Mostecku nepochodil*“.²⁸⁵ Autor zde namítá, proč ostatní strany se musely spokojit se schůzemi v uzavřených místnostech, „ *jenom protistátní strana se těší zvláštní přízni a bylo ji povoleno konati schůzi uprostřed města*“ Ačkoliv prý Němci odhadli návštěvnost akce na 12 000, podle Severočeského dělníku, se jí zúčastnilo pouze 4 000. „ *Na schůzi přišlo asi 2000 českých lidí,*

²⁸³ „ *Bevor Konrad Henlein das Wort ergreifen konnte, mußte die Versammlung für kurze Zeit unterbrochen werden, da sich am oberen Ende des II. Platzes gewisse Elemente veranlaßt sahen, eine Gegenkundgebung abzuhalten. Auch versuchten einige Marxisten, durch Zwischenrufe: Nieder mit den Faschisten! Und durch Anzetteln einer Keilerei Verwirrung in die Reihen der Versammlungsteilnehmer zu bringen, was dank der hervorragenden Disziplin und dem entschlossenen Eingreifen der Ordner vermieden werden konnte.*“ Brüxer Volkszeitung 14. května 1935.

²⁸⁴ V Brüxer Volkszeitung se před volbami objevovaly volební hesla pouze SdP a to následujícího znění: „ *Wir wollen sein ein einig Volk von Brüdern. Wählet Sudetendeutsche Partei – Konrad Hnelein. Liste 12*“ či „ *Jeder Sudetendeutsche wählt die Sudetendeutsche Partei. Vorsitzter: Konrad Henlein*“

²⁸⁵ Severočeský dělník, 18. květen 1935, str. 2.

kteří již před zahájením protestovali proti provokacím henleinovských úderníků, kterých se sjelo z celého severu několik set. Městem procházeli jako vojsko v řadách. Henlein přijel se svou kohortou 5 autobusů a několik aut za ochrany velkého oddílu četnictva. (...) Henlein byl při objevení přivítán protesty velké části účastníků. Nechal předem mluvit 3 jiné řečníky a pak mluvil sám 10 minut, načež byla schůze rychle ukončena.“

Dále se zde píše, že když Henlein odjížděl z Mostu, protestovali před radnicí další Češi. Němečtí policisté pak měli mezi ně vrhnout a začít je dosti tvrdým způsobem zatýkat. „ Člen obecní správní komise soudr. Glás zakročil na velitelství policie proti jednání některých německých strážníků a žádal propuštění nevinně zatčených, což se také stalo. Proti stranickému jednání německých policistů bylo českými zástupci u vládního komisaře protestováno.²⁸⁶

Ještě dramatičtější průběh pak měla mít předvolební agitace SdP v Horním Litvínově. Brüxer Volkszeitung píše²⁸⁷, že tato oblast byla již před válkou známa svými marxistickými a anarchistickými sklony. Dopoledne, 12. května, byla uspořádána protihenleinovská manifestace, které se prý zúčastnilo sotva 100 komunistů, převážně české národnosti. Zároveň se zde konala schůze něm. sociálních demokratů, kde měl hovořit ministr Czech o tom, že nastane brzký konec henleinovského hnutí a sociální demokracie získá zpět své pozice.

Předvolební shromáždění SdP se konalo od 6 hodin na cvičišti, kde se podle zpráv z Brüxer Volkszeitung shromáždilo kolem 8 tisíc lidí, další 2 tisíce pak stáli v okolí. Když se ujal slova Sebekowsky, začali „marxisté“²⁸⁸ házet do shromáždění kameny. Četnictvo muselo zasáhnout a obnovit klid. Po té Konrád Henlein pronesl svůj krátký referát, ve kterém opět zdůvodnil, proč nekandiduje – chce zůstat obyčejným mužem z lidu. Také podotkl, že je ochoten bojovat za právo a spravedlnost, protože nenávisť přináší záhubu. Neopominul se ani zmínit o jednotném národním hnutí, které jako jediné může vyvést národ z bídy. Po té bylo shromáždění ukončeno.

„ Marxisté“ zaútočili kameny na autobus Henleina stojící na parkovišti, až museli zasáhnout ordneři, doteď držíci se zpátky. Celá kolona byla ještě jednou zasažena, když odjížděla do Jirkova. Článek se dále zmiňuje, že bylo zraněno 20 až 30 lidí a 2 sociální

---

²⁸⁶ Tamtéž.

²⁸⁷ Brüxer Volkszeitung, 14. květen 1935, str. 3., „ ... stark marxistisch und anarchistisch durchsetzen Kohlengebiete wurde.“

²⁸⁸ Článek se nezmiňuje o kolik lidí se jednalo, neuvádí ani nic bližšího například národnost, hovoří o nich pouze jako o marxistech.

demokraté byli zatčeni. Jednalo se o Willyho Hekla a Karla Malinovského, kteří byli obžalováni z výtržností a z toho, že způsobili na autobusu škodu ve výši 5000 korun²⁸⁹

Co se týče obsahu projevů předních funkcionářů SdP, nepřinesly nic nového, jednalo se pouze o povrchní populistická hesla. Neuvedly nic konkrétního, čím by zlepšily sociální postavení zdejších obyvatel.

To, jak silně Henlein na německé obyvatelstvo zapůsobil, ukázaly výsledky parlamentních voleb 19. května 1935. SdP získala přes 1 milion hlasů (15,2 %) a 44 poslaneckých mandátů a stala se tak nejsilnější stranou v Československu. „*To byl úspěch, který překvapil nejen mnohé politické činitele v ČSR, ale i samotné henleinovské předáky. Bylo to však i výstražné znamení, ukazující jak hluboce pronikl vliv nacistické ideologie mezi široké vrstvy německého obyvatelstva v ČSR.*“²⁹⁰

Volební systém I. republiky spočíval v tom, že celé území státu bylo rozděleno do 23 volebních krajů, které však měly různou rozlohu. Proto každý kraj volil jiný počet poslanců. Okres Most patřil do volební župy Louny a ta udělovala mandáty 17-ti poslancům.

Celkový počet odevzdaných hlasů v potickém okrese bylo 65 218²⁹¹, přičemž volební neúčast se pohybovala kolem 5 – 6 %²⁹². Volby vyhrála jednoznačně Sudetendeutsche Partei²⁹³ a to se skoro 30 % náskokem nad druhými národními socialisty. Všechny německé aktivistické strany utrpěly ztrátu oproti předešlým volbám, německé obyvatelstvo, tak jasně dalo najevo, že není spokojeno s dosavadní politikou těchto stran. Počet jim odevzdaných hlasů klesl o polovinu i více oproti roku 1929. Dosud v německém táboře nejsilnější strana - DSAP – ztratila skoro 6 tisíc hlasů (51%). Němečtí agráři přišli o více jak 3 tisíce příznivců; největší propad však nastal u DCV – takřka 4, 3 tisíce voličů.

V táboře českých stran vyhráli národní socialisté, přestože oproti minulým volbám utrpěli malou ztrátu. Naproti tomu sociální demokraté si polepšili o necelých 1300 hlasů. Poměrně výrazný pokles pak nastal u komunistů, kteří ztratili 2, 5 tisíce hlasů, což

²⁸⁹ Brüxer Volkszeitung 23. května 1935.

²⁹⁰ CÉŠAR, J – ČERNÝ, B.: *Politika ...*, str. 289

²⁹¹ Brüxer Volkszeitung uvádí, že německým stranám bylo celkem odevzdáno 37 929 hlasů, z toho 76, 4 % náleželo SdP. Českým stranám odevzdali voliči 21 587 hlasů a komunistům 7319 hlasů. Brüxer Volkszeitung 21. května 1935.

²⁹² Zajímavé je, že v soudním okrese Hora Sv. Kateřiny se pohybovala volební neúčast tradičně kolem 10 %, nyní však poklesla na 6 %. Obecně lze říci, že volby v roce 1935 provázela poměrně nízká neúčast. Můžeme to přisoudit velkým nadějím vkládaných do nich, především ze strany německého obyvatelstva. BÍŽOVÁ, Kateřina - PŘENOSIL, Michal – RADVANOVSKÝ, Zdeněk: *Volby v ústecké oblasti v letech 1920 – 1938*, sborník UJEP- JUVENILIA, Ústí nad Labem 2000, str. 59.

²⁹³ Získala třikrát více hlasů než obdrželi DSDAP a DNP dohromady v roce 1929. Dr. Zippelioví, který stál v čele kandidátky SdP lounském kraji, postačovaly jen hlasy ze samotného Mostu, aby obdržel mandát v poslanecké sněmovně. Brüxer Volkszeitung, 21. května 1935.

představovalo 25% voličů. S největší pravděpodobností tento odliv způsobili němečtí voliči, kteří své hlasy odevzdali SdP.²⁹⁴

Největší úspěch – 62, 9% hlasů sklídila SdP soudním okrese Hora Sv. Kateřiny, který byl v drtivé většině osídlen německým obyvatelstvem. Velkou ztrátu tu utrpěli němečtí sociální demokraté, kteří obdrželi pouze 23, 9 % hlasů, přičemž v minulých letech patřila tato oblast k jejich baštám, dosahovali tu volebních výsledků kolem 40 %.²⁹⁵ (souhrnné volební výsledky z politického okresu viz tabulka č.VIII.v přílohách, kde uvádím i výsledky z posl. voleb z r.1929)

I v lounském volebním kraji se stal SdP po zisku 140 428 hlasů a 5 mandátech jednoznačným vítězem. Daleko za ním se umístili němečtí sociální demokraté s 38 602 hlasy a 1 mandátem, který byl přidělen i komunistům po získání 20 327 hlasů. Bund der Deutscher a Deutsche Christlichsozial Partei neobdržely dostatek hlasů ani pro jeden mandát. Z českých stran získali nejvíce nár. socialisté a to 25 203 hlasů, následovali sociální demokraté s 21 898 hlasy a jako třetí se umístilo národní sjednocení díky 7 691 hlasů.²⁹⁶

Brüxer Volkszeitung komentovalo úspěch SdP jako nebyvalé vítězství jednoty německého národa, který konečně překonal rozdělující stranictví. I věrní příznivci starých stran prý přešli do strany volksmanschaftu.²⁹⁷

Krátce na to se obyvatelé opět vrátili k volebním urnám. 22. května 1935 proběhly volby do okresních a o čtyři dny později do zemských zastupitelstev²⁹⁸. Výsledky, které tyto volby přinesly v celém pol.okrese Most uvádím v tabulkách č. VII., VIII. v přílohách.

Při srovnání výsledků voleb do okresního a zemského zastupitelstva, zjistíme, že zde nedošlo k žádným výraznějším změnám. Oboje volby přinesly víceméně stejné výsledky. Rozdíly jsou patrné pouze v řádu jednoho, dvou procent, což bylo patrně způsobeno tím, že do okresních zastupitelstva nekandidovali lidovci, čeští fašisté a něm. Wahlblock. Strany, které neměly na Mostecku příliš silné postavení, tedy čeští agrárníci a živnostníci, sestavily

²⁹⁴ Zajímavé je, že ani po hospodářské krizi nenastal u komunistů velký příliv voličů, tak jak by se mohlo předpokládat. Naopak v českém táboře zůstali voliči vesměs „věrní“ těm stranám, které volili v předcházejícím období. Ztráta hlasů KSC byla patrná v celé ústecké oblasti, kde obdržela pouze 6, 5 % oproti 11, 34 % v roce 1929. BÍŽOVÁ, Kateřina - PŘENOSIL, Michal – RADVANOVSKÝ, Zdeněk: *Volby ...*, str. 61

²⁹⁵ Tamtéž.

²⁹⁶ Brüxer Volkszeitung 21. května 1935, str. 1.

²⁹⁷ Brüxer Volkszeitung, 21. května 1935, str. 2.

²⁹⁸ Na základě správní reformy v roce 1927 byla jedna třetina členů okresních i zemských zastupitelstev dosazena státem. Zároveň jejich rozhodnutí bylo kontrolováno okresním hejtmanem nebo zemských prezidentem. Tímto došlo k zásahu proti principu demokratičnosti správy. Více viz KURAL, V.: *Konflikt ...*, str. 93.

pro volby do okresního zastupitelstva společnou kandidátku, ve volebních přehledech jsou někdy označováni jako agrárníci, jindy jako sdružené občanské strany.²⁹⁹

Účast při volbách do zastupitelstev poklesla o necelé 4 tisíce oproti 19. květnu. Při komparaci výsledů parlamentních voleb a voleb do zastupitelstev, dojdeme k závěru, že procentuální podíl jednotlivých stran byl obdobný, nenastaly zde žádné výrazné výkyvy.

Mezi jednotlivými obcemi okresu se však výsledky měnily podle toho, jaký byl charakter dané obce a jaké bylo národnostní složení obyvatel. V horských obcích, které byly osídleny Němci, vyhrála volby SdP, získala zde mezi 60 – 70 %. Zajímavé však je, že němečtí sociální demokraté obdrželi ve zdejších obcích kolem 25 % hlasů, tohoto výsledku nedosáhli již v žádné jiné oblasti okresu.

Ve středního pásu pol.okresu, tj. v hornických obcích, již bylo české obyvatelstvo hojně zastoupeno, což se samozřejmě projevilo i na volebních výsledcích. Nebudu zmiňovat všechny hodnoty, pouze ty důležitější, kompletní výsledky uvádím v tabulkách.

Obyvatelé Souše potvrdili svoji středolevicovou orientaci. Volby vyhráli národní socialisté, obdrželi 33% hlasů. Velké procento také připadlo komunistům - 19%, což byl nadprůměrný výsledek. Následovali sociální demokraté s 19,4%. Heleinova strana obdržela v Souši pouze 14%, jednalo se o její nejnižší výsledek v celém okrese. Zajímavě dopadly i volby v Třebušicích, vyhrála zde sice SdP s 38%, následovaná národními socialisty – 25%. Komunisté získali opět vysoký podíl - 19% hlasů. Naopak české sociální demokraty volilo pouze 4% obyvatel. V Lomu, který byl známý svými komunistickými a anarchistickými sklony, dopadly volby následovně: Nár. socialisté i komunisté obdrželi shodně 27 %, SdP skončila na druhém místě s 25%, obě sociální demokracie, česká a německá obdrželi kolem 5% hlasů. Jednoho z nejlepších výsledků - 24% dosáhla sociální demokracie naopak v Záluží³⁰⁰, skončila zde na druhém místě za nár. soc. stranou - 27%, SdP pak byla třetí s 17% hlasů. V sousední obci, Dolním Jiřetíně již byly výsledky odlišné, volby vyhrála SdP s 29 %, následovaná nár. soc. stranou – 26%, komunisty –16% a čs. soc. demokraty – 15%. Také v Louce získali nejvíce henleinovci – 33%, nár. socialisté pak o 10% méně, na třetím místě skončila DSAP s 15%, což patřilo k nadprůměrným výsledkům této strany v okrese. Čtveřici zdejších nejuspěšnějších stran uzavřeli komunisté s 10% hlasů. Volby pro českou sociální demokracii nejlépe dopadli v Rudolicích n. Bílínou, volilo ji 22% a skončila těsně za národními socialisty – 24%. Henleinově straně odevzdalo hlas 18% voličů. V Rudolicích,

²⁹⁹ viz Brüxer Volkszeitung 6. června 1913 a Severočeský dělník 1. června 1935.

³⁰⁰ Lepšího výsledku dosáhla překvapivě v Kamenné Vodě – 40%, v roce 1930 se k československé národnosti přihlásilo 121 zdejších obyvatel k německé pak 102.

kteří leží na rozmezí středního, hornického pásu a jižního, zemědělského, získali vysoký podíl i agráři 10 % hlasů.

V obcích jižního pásu, kde opět převládalo německé obyvatelstvo, vyhrála volby SdP a sesadila tak zde tradičně nejsilnější BdL, který pouze ve Moravěvsi, Poleradech, Saběnicích, Židovicích, Kamenné Vodě a Skyřicích obdržel více jak 15% hlasů.

Mezi českými stranami byli nejsilnější stranou národní socialisté, slušné postavení měli i agráři, kteří v jiných částech okresu získali minimální podíl.

V Havrani obdržela SdP 70% hlasů, druhé národní socialisty volilo 10 krát méně obyvatel - 8% hlasů. Podobného výsledku se zde dočkali i komunisté – 7%. Ve Vtelně opět vyhrála SdP – 39%, avšak silné pozice měli v této obci i sociální demokraté – DSDAP volilo 16,6 % obyvatel a čs. soc. dem. 5% obyvatel. Národní socialisté získali pouze 5%. Největší podíl z celého politického okresu získala SdP v německém Vysokém Březně, volilo ji 82 % naproti tomu ostatní strany zde získaly mezi 2-3% hlasů.

V největších městech okresu, v Mostě a Horním Litvínově, volby také jednoznačně vyhrála SdP. V Horním Litvínově volilo Henleinovu stranu 58% obyvatel, s obrovskou ztrátou skončila na druhém místě DSDAP – 11%. Nejsilnější českou stranu, národní socialisty, volilo pouze 10% voličů. V Mostě dopadly volby podobně, SdP obdržela 59%, DSDAP získala 10krát méně hlasů- pouze 6%. V českém táboře volilo nejvíce hlasů obdrželi nár. socialisté a sociální demokraté, obě strany shodně kolem 7% hlasů.

Krátce po volbách se v Mostě uskutečnil již delší dobu plánovaný záměr – postátnění městské policie (četnictva)³⁰¹. 13. července vydal ministr vnitra na základě zmocňovacího zákona vyhlášku o převzetí výkonu bezpečnostní služby v Mostě politickou správou, zastoupenou vrchním radou Janem Zelenkou. Pod nově vytvořený policejní komisariát kromě Mostu spadaly tyto obce: Horní Litvínov, Chudeřín, Lom, Louka, Souš, Rudolice, Dolní Litvínov, Kopisty a Střimice.³⁰² Policejním komisařem se stal Dr. Josef Meiner z Plzně a sbor byl nově utvořen z příslušníků z jiných měst, pouze malá část bývalých četníků byla přijata do státní služby.

³⁰¹ Krušnohorský obzor informuje již 30. března o přijetí návrhu národně socialistického poslance Ježka o postátnění policie v pohraničí.

³⁰² Severočeský dělník 20. července 1935.

Státní moc se tímto krokem snažila čelit narůstajícím případům útokům na republiku pohraničí. Jako příklad může posloužit špionážní aféra v Mostě. Kožišník Gustav Töpfer, říšský příslušník z Drážďan, bydlící ovšem v Mostě, městský úředník Julius Rittig a horní úředník Wilhem Tomann, byli již v roce 1934 obžalováni z úkladu proti republice a zločinu špionáže. Jmenovaní měli mít napojení na organizaci „Major Helm“ v Německu a Gustav Töpfer pak přes hranice plnil kurýrní službu. Nejvyšší soud v Brně jej v červnu 1935 shledal vinného z vojenské zrady a odsoudil jej na 3 roky těžkého žaláře a vyhoštění z republiky. Zbylí dva spolupracovníci byli nejvyšším soudem zproštěni viny a jejich případ byl poslán zpět k soudu I. instance.³⁰³

Pouze devět dní od zřízení státní policie v Mostě, došlo k incidentu, který sice trval několik málo desítek minut, avšak rozdmýchal vlnu vášní v obou národnostních skupinách. 22. července 1935 se kolem 8 hodiny večerní uskutečnil průvod pořádaný „Bund der Deutschen“ a „Erster Deutscher Turnverein“ u příležitosti otevření pracovního tábora. Jednalo se o nepovolenou akci, jelikož předseda BdD Dr. Otto Füssel³⁰⁴ podal žádost na 23. července, průvod se však uskutečnil o den dříve než byl avizován. Dle hlášení policejního komisaře byl dav zastaven a upozorněn, že se jedná o nepovolené shromáždění, nato však Füssel reagoval mávnutím ruky na znamení pochodu.³⁰⁵ Po té policie v počtu 14 příslušníků měla rozehnat tento průvod, který čítal dle pořadatelů 400, podle policejního komisařství 200 lidí a v jehož čele kráčelo pouze 18 účastníků pracovního tábora s rýčí na ramenou. Přitom měla policie zranit 19 lidí, jak si stěžovala SdP. Samotný předseda spolku O. Füssel byl údajně bit obušky do obličeje.

Při vyšetřování celého případu se Füssel hájil tím, že v žádosti vznikl překlep, policejní komisařství však prý vědělo z tisku, že se průvod má konat již 22. července. Komisař Meiner však toto tvrzení vyvracel a podotknul, že se jeho úřad musí řídit oficiálními dokumenty, nikoliv tiskem. Navíc upozornil na to, že s Füsselem osobně žádost projednával a celou ji před ním nahlas přečetl, takže předseda BdD měl možnost uvědomit si svůj omyl.³⁰⁶

³⁰³ Brüxer Volkszeitung 16. června 1935.

³⁰⁴ 26-ti letý JUDr. Otto Füssel pracoval jako advokátní koncipient a jeho bratr Adolf byl Ortsleiter SdP v Mostě a členem zemského zastupitelstva za SdP.

³⁰⁵ Toto potvrzují ve svých výpovědích i náhodní svědkové. Alois Valenta, zaměstnanec firmy Baťa v Mostě vypověděl: „... šel jsem po Švehlově náměstí v Mostě a viděl jsem, jak tam na rohu tohoto náměstí a Chomutovské ulice byl zastaven průvod turnerů z nichž část nesla ostré rýče na pravém rameni po voj. způsobu. Slyšel jsem, jak velitel unif. stráže bezpečnosti okr. ins. Jan Minařík hlasitě, klidně a rozvážně vyzýval tento průvod německy a pak česky k rozchodu. Stál jsem poblíže něho. Sledoval jsem, jak účastníci průvodu výzev neuposlechli, sňali rýče z ramen a dali si je k noze po způsobu vojenském a vůbec se nerozcházeli.“ PZÚ 207/1290/4 fol. 112, 140.

³⁰⁶ PZÚ 207/1290/4, fol. 49, 51.

Incident se snažila SdP využít k tomu, aby ukázala jak je s Němci v Československu zacházeno.³⁰⁷ 30. srpna 1935 podal Klub senátorů a poslanců Sudetendeutschen Partei stížnost k zemskému úřadu na postup státní policie v Mostě.³⁰⁸ Píše se tu, že policie nedala davu možnost výzvu k rozchodu naplnit „ *Im selben Augenblick und ohne dem Zug Zeit zu lassen, dem Befehl Folge zu leisten, stürze sich die Gesamte Polizeiabteilung mit erhobenem Gummiküppel auf die Teilnehmer und schlug wütend auf diese ein, ohne Rücksicht auf das Schlacht oder das Alter.*“ Dále měli příslušníci státní policie obušky bít prchající účastníky, kteří přitom nekladli žádný odpor. Ke stížnosti byl také připojen lékařský protokol s popisem jednotlivých zranění.

Zemský úřad žádal policejní komisařství o vysvětlení zásahu proti účastníkům průvodu a zároveň byl pověřen MUDr. Josef Baloun novou lékařskou prohlídkou zraněných, kterou však bylo ochotno postoupit pouze 15 z nich. Jak vyplývá z jeho zprávy, neshledal u nikoho stopy vážného zranění, které by vypovídala o brutálním jednání policie.³⁰⁹

Při zásahu došlo ke zranění dvou policistů, jednalo se o tržnou ránu na noze, způsobenou rýčem a podlitinu pod kolenem, což potvrdila i lékařská zpráva.³¹⁰

Policie označila svůj zásah jako přiměřený, pouze chování obv. inspektora stráže bezpečnosti Františka Jánského při předvádění zadržovaných bylo shledáno policejním komisařem jako nekorektní a předáno k disciplinárnímu jednání. Zároveň byl Jánský z rozhodnutí komisaře přeložen na méně expandované místo do Lomu, protože „...zavdal podnět k útokům na zdejší úřad a dal možnost pořadatelům, aby stížností napadli i zákrok ostatní strážce“³¹¹ Komisař ve svém hlášení nepopisuje o jaké „ nekorektní chování“ mělo jít. Avšak na základě výpovědí ostatních strážníků se měl Füssel chovat jako zběsilý, tloukl rukama kolem sebe a celý červený neustále křičel, takže jej Jánský nemohl ani legitimovat. Prý pouze v sebeobraně se Jánský dotkl pravou rukou tváře Füssla, nejednalo se prý v žádném případě o úder.³¹²

---

³⁰⁷ ČTK musela dementovat informace některých zahraničních novin, že v Mostě došlo k brutálnímu zásahu policie proti turnerů, který si vyžádal i několik mrtvých. *Expres*, 23. července 1935

³⁰⁸ PZÚ 207/1290/4, fol. 45.

³⁰⁹ PZÚ 207/1290/4, fol. 50. Svoji zprávu lékař zakončuje slovy : „*Mám dojem, že poranění byla toho druhu, že se o poranění v pravém smyslu nedalo mluvit a že se spíše popsalo udání postižených, než snad skutečnost ukazovala.*“ Stejně tak se neprokázalo, že by byl předseda BdD Füssel bit do hlavy. Lékařská zpráva pouze konstatovala, že na ruce jmenovaného jsou patrné modřiny způsobené spíše stisknutím ruky než údery, pro které chybí jakýkoliv objektivní důkaz.

³¹⁰ PZÚ 207/1290/4, fol. 90, 91.

³¹¹ PZÚ 207/1290/4, fol. 54.

³¹² PZÚ 207/1290/4, fol. 132-136.

Avšak Brüxer Zeitung píše, že byl na strážnici zphlavlkován advokát (Dr. Füssel, pozn.aut.), což „...erinnert schon stark an Konzentrationslagermethode.“³¹³

Dnes již velmi těžko zjistíme, jestli celý incident vznikl omylem, nebo byl ze strany pořadatelů předem připraven³¹⁴. Každopádně průvod měl demonstrační charakter. Jak hlásil okresní hejtman Žák zemskému úřadu : „ *České obyvatelstvo průvod ten vůbec pokládá za provokaci, zdejší poměry národnostní jsou od voleb citlivější, v průvodu bylo pouze 18 účastníků tábora, tedy počet nepatrný, kterému neodpovídala pompésní forma průvodu a zahajování pracovního tábora bylo večer, tedy v dobu málo vhodnou*“³¹⁵

Podle mého názoru také nebylo náhodou, že akce byla uspořádána pouze několik dní po ustanovení státní policie, pořadatelé chtěli průvodem manifestovat svoji sílu. Každopádně de celý incident stal pro státní policii značně nešťastným a henleinovci toho dokázali propagandisticky využít.

V souvislosti s postátněním policie pocítili čeští obchodníci v Mostě a Horním Litvínově pocítiti úbytek německých zákazníků. Podle vysvětlení některých Němců, jim bylo pod hrozbami „doporučováno“, aby u Čechů nenakupovali. Policejní informátor naznačil, že za tím vším stojí Bund der Deutschen, avšak žádné oficiální udání nebylo učiněno.³¹⁶

Podezření, že BdD v Mostě vyvíjelo protistátní činnost, opět vyvstalo na podzim 1935. 1. listopadu byli zatčeni a obviněni z trestních činů podle §6 a 2 , příp. 17 zákona na ochranu republiky Richard Spillmann a Helmut Wanka, kteří měli 12. června odjet do Drážďan, aby tam vstoupili do Arbeitsdienstu a zároveň byli dotazováni členem SA oddílů o vojenských zařízeních i vnitropolitickém vývoji SdP.³¹⁷ Spillmann připojil k žádosti o vstupu do organizace legitimaci SHF a zvláštní potvrzení o rasové čistotě. Toto vysvědčení bylo vystaveno na oficiálním papíře s razítkem BdD v Mostě, opatřené podpisy předsedy spolku Dr. Füsselem a jednatelem Hrdlitschkou. Při výslechu Spillmann uvedl, že Füsselovi výslovně sdělil, na co toto potvrzení potřebuje. Předseda SdP se hájil tím, že mu Spillmann řekl, že ho potřebuje pro jednu libereckou firmu, u níž se chce ucházet o místo. Pokud by však tato firma žádala osvědčení o rasové čistotě, jednalo by se podle čs. zákonů o trestní čin. Na základě těchto podezření musel spolek pozastavit činnost a následně byl policejním komisařstvím v Mostě rozpuštěn.³¹⁸

³¹³ Brüxer Zeitung, 30. července 1935.

³¹⁴ Füssel byl potrestán za uspořádání nepovoleného průvodu k pokutě 50 Kč a 24 hodinám vězení podmíněně na 1 rok. PZÚ 207/1290/4, fol. 6.

³¹⁵ PZÚ 207/1290/4, fol. 4.

³¹⁶ PZÚ 207/1290/4, fol.7.

³¹⁷ PZÚ 207/1290/4, fol. 8.

³¹⁸ Tamtéž.

V prosinci 1935 vypukla další aféra, poté co se četnická stanice v Českém Jiřetíně „důvěrným způsobem“ dozvěděla, že jistý vrchní číšník Oskar Bretfeld³¹⁹ z Horního Litvínova poslal 6. prosince 1935 jednateli místní skupiny SdP Gudolfu Hermadörferovi vzor formuláře, ve kterém se vedle jiného ptá, jestli a jaké zbraně kdo má.³²⁰ Při vyšetřování vyšlo najevo, že Oskar Bretfeld měl spolu se studentem architektury Leopoldem Fischerem a Maxem Thielem stát v čele ilegální skupiny, jejímž úkolem bylo seskupovat spolehlivé muže, kteří by byli ochotni povstat se zbraní v ruce při „osvobození“ sudetských území. Jednalo se o členy SdP, silně nacionálně-socialisticky založené, kteří bývali v minulosti vojáci.³²¹ Příjímací ceremoniál členů se vesměs odehrával v salóнку hostince „Frank“, kde Bretfeld pracoval. Nově příchozí si museli stopnout do řady, na stole před nimi ležel obraz Adolfa Hitlera a praporek s hákovým křížem. Následně odříkali přísahu věrnosti Adolfu Hitlerovi: „*Ich schwöre in Namen des Gottes, daß wir Hitler als unseren Führer ansehen wollen und ihm die Treu geloben*“³²²

Do 1. února 1936 bylo zatčeno 19 osob, z toho 16 obžalovaných z příprav úkladů proti republice a 3 z neoznámení trestných činů.³²³

Otázkou zůstává, jestli tato organizace vznikla z popudu SdP či nikoliv. Při výslechu Bretfeld udal, že žádný pokyn k tomuto od strany nedostal, přestože se snažil vzbudit u členů skupiny zdání opaku.³²⁴ Spojitost mezi SdP a touto „Ordnergruppe“ se nepodařila prokázat. Jeden ze zatčených, Rudolf Göpfer, vypověděl, že okresního vedoucího SdP Josefa Witopila informoval o její existenci. Ortsleiterovi Adolfu Füsselovi měl také jistý Josef Siebenäuger říci, že se formuje „Ordnergruppe“ ze členů SdP a zároveň se jej zeptal, zda vzniká pod patronací strany. Füssel to popřel, doslova řekl: „*um Gottes Willen, das sind Sachen, was unsere Partei nicht kümmert. Sie hat damit nichts zu tun, denn das könnte ja ein Putsch sein, wenn das wahr ist, wie sie es erzählen*“.³²⁵ Josef Witopil byl vzat do vyšetřovací vazby a obžalován z neoznámení trestného činu podle § 12 zák. na ochranu republiky.³²⁶

Podle jedné z výpovědí se Bretfeld zmínil, že dostává pokyny z německého konzulátu, jindy zase, že v případě potřeby obdrží zbraně z Německa.³²⁷ Spojitost mezi německým

³¹⁹ Oskar Bretfeld se narodil 11. 8. 1904 v Horním Litvínově. Byl členem DNSAP, před volbami v květnu 1935 působil jako horlivý člen SdP a „Werbeleiter“, podle vlastního vyjádření získal straně na 600 nových příslušníků. PZÚ 207/582/62, fol. 93.

³²⁰ PZÚ 207/582/62, fol. 114.

³²¹ PZÚ 209/582/62, fol. 94.

³²² PZÚ 207/682/62, fol. 44.

³²³ Tamtéž, fol. 55.

³²⁴ Tamtéž, fol. 93, 116.

³²⁵ Tamtéž, fol. 46.

³²⁶ Tamtéž, fol. 36.

³²⁷ Tamtéž, fol. 49, 90.

konzulátem a Bretfeldem se také nepodařila prokázat. Stejně tak, že by se v lese mezi Flájami a Schönbachem nacházelo skladiště zbraní, o kterém hovořil další zadržený Rudolf Wiltner.³²⁸

Při vyšetřování celého případu policie musela čelit značnému nedostatku důkazů, k čemuž jistě přispěly i zmatky při zatýkání hlavního podezřelého Bretfelda. Tomu se podařilo uprchnout ze stanice v Horním Litvínově a dopaden byl až za půl hodiny za komínem jednoho domu, po té co se neúspěšně snažil najmout auto, které by ho odvezlo do Německa.³²⁹

Otázkou také zůstalo, zda byla skupina začleněna do nějaké sítě zabírající širší území. V průběhu vyšetřování vyplynulo na povrch, že studenti Leopold Fischer³³⁰ a Max Thiele se v Praze obklopovali stejně smýšlejícími akademiky, kteří měli za úkol v místě, odkud pocházejí, založit další organizaci³³¹. Z vyšetřovacích spisů je však patrné, že žádný další student nebyl obviněn. Počet zadržených a obviněných tak skončil na původních 19 mužích.

8. září 1937 však byl celý případ ukončen, po té co státní zastupitelství v Praze nenalezlo důvodů k dalšímu soudnímu stíhání obviněných pro zločin § 6, 2 zák. na ochr. republiky.³³²

Při celkovém hodnocení případu můžeme říci, že se patrně jednalo o skupinu, jejímž cílem bylo sdružovat „spolehlivé“ muže, členy SdP, kteří by ve hodný čas vystoupili se zbraní v ruce a mohli by tak „osvobodit“ sudetská území. Nepodařilo se prokázat spojení s říšskoněmeckými činiteli ani začlenění skupiny do nějaké širší ilegální sítě, stejně tak, že skupina vznikla na pokyn vedení SdP.

Jak vyplývá z hlášení četnického velitelství v Mostě z března 1936 nastaly menší změny v organizačním systému strany³³³, místní organizace SdP se dále dělila na obvody (Sprengel) a bloky (Block)³³⁴, v jejichž čela stáli Sprengelleiter a Blockleiter. Block tvořilo 20-25 domů a úkolem blokového vedoucí bylo informovat členy bydlící v jeho obvodu o záležitostech strany, vybírat z nich deputace pro větší schůze a provádět nad nimi celkový dohled. Z každého bloku bylo vybíráno až 30 mužů pro ordnerskou službu. Pro mládež se občas konaly tzv. „Schulungsabend“, kde se jim dostávalo „stranického vzdělávání“. Vyšším

---

³²⁸ Tamtéž, fol. 30.

³²⁹ PZÚ 207/682/62, fol. 87.

³³⁰ Leopold Fischer ještě před uzavřením případu utekl do Německa. Tamtéž, fol. 104.

³³¹ Tamtéž, fol. 30

³³² PZÚ 207/682/62, fol. 135.

³³³ PZÚ 207/859/1, fol. 10.

³³⁴ Blockwart byl pravděpodobně přejet z Třetí říše, kde měl také podobnou funkci. Tamtéž.

organizačním stupněm byla místní skupina, v jejímž čele stál ortsleiter. Soudní okres byl rozdělen na jednotlivé „Gebiet“, který zahrnoval několik místních skupin. Na okresní úrovni stál Bezirksleiter.³³⁵

Postoj SdP k ženám organizovaných ve straně se časem vyvíjel. Nejprve panoval názor, že německá žena nemá být politicky aktivní, její hlavním úkolem je býti dobrou matkou a hospodyní, časem se tento postoj změnil, ženy sice dále nezasedaly v parlamentě, ale velmi dobře se uplatňovaly v místních organizacích. Byly vytvořeny „ženské sekce“ strany – „Frauenschnft“, které se osvědčily především při akcích Sudetendeutsche Volkshilfe.³³⁶

Volby v roce 1935 přinesly zlom v dosavadním rozložení politických sil. Avšak vládní koalice mohla, i přes značné ztráty německých aktivistických stran, nadále existovat. Mezi agrárníky patřící do pravicového křídla strany se začaly objevovat úvahy o vytvoření nové koalice bez socialistů, tj. vytvořené z Národního sjednocení, luďáků a henleinovců. Nakonec se však tento záměr, pro rozpory v agrární straně a nesouhlas henleinovců, neuskutečnil. Nová Hodžova vláda byla tedy sestavena ze stejných stran jako předcházející vláda Malypetrova.³³⁷

Henlein se snažil znovu deklarovat svoji loajalitu k Československému státu, krátce po volbách zaslal prezidentu Masarykovi svůj děkonný telegram, stejně tak učinil i v případě ministra vnitra Černého.³³⁸

Na podzim 1935 musela vláda čelit krizi, jenž byla spojená s volbou prezidenta. V listopadu 1935 prezident Masaryk oznámil, že hodlá ze zdravotních důvodů abdikovat. Pravé křídlo agrárníků vedené R. Beranem se postavilo proti Benešovi a jako svého kandidáta představilo „nepolitického“ B. Němce. Proti Němcovi byli jak socialisté, tak komunisté a nakonec i luďáci. Také uvnitř agrárníků došlo k rozkolu, poté co se i Hodžovo křídlo vyslovilo pro Beneše. Za této situace stáhl dr. Němec svoji kandidaturu a 18. prosince byl Edvard Beneš zvolen 340 hlasy novým prezidentem. Poslanci SdP odevzdali při volbě prázdnné hlasovací lístky.

Počátkem roku 1937 byl učiněn pokus o řešení národnostní problematiky v Československu. Zástupci německých aktivistických stran v čele s ministrem Czechem

---

³³⁵ Tamtéž, fol. 92.

³³⁶ PZÚ 207/859/9, fol. 41.

³³⁷ CÉSAR, J – ČERNÝ, B.: *Politika ...*, str. 292

³³⁸ Tamtéž, str. 293.

předložili vládě memorandum, ve kterém požadovali hospodářské povzbuzení pohraničí, dodržování národnostního klíče ve státních službách a s tím spojené zjednodušení povinných jazykových zkoušek. Dále respektování školských a kulturních potřeb a zjednodušení jazykového styku s úřady.³³⁹

Memorandum vycházelo z principu, že Němci jsou jedním ze státních národů, avšak nepožadovalo autonomii. Předkladatelům memoranda bylo jasné, že ... „ *zavést nyní autonomii by znamenalo vytvořit v demokratické ČSR enklávu fašismu*“³⁴⁰

Vláda se k návrhu postavila vesměs příznivě, avšak dalo by se říci, že mohla reagovat razantněji. Vládní prohlášení bylo vydáno až 18. února a některé otázky, např. jazykové, nebyly dostatečně objasněny. I když byla vláda kladně naladěna, její celkový postoj k věci vyzněl trochu nešťastně.³⁴¹ 4. prosince 1937 byly směrnice únorového usnesení označeny za závazné.

Sdp návrh jednoznačně odmítla s tím, že je nedostatečný. Aktivistické strany neměly podle ní právo hovořit za německé obyvatelstvo, protože jejich reprezentantkou je pouze henleinova strana. V dubnu 1937 představila své vlastní národnostní vyrovnání – „ *Volksschutzgesetz*“. Podle něj měla být zavedena národní autonomie. Každý občan měl náležet do svého národnostního katastru. Musel se přihlásit do katastru v němž se narodil. Občané z daného katastru pak vytvářely národní svazy. V čele by stál mluvčí – „*Sprecher*“, jenž by byl volen předsednictvem svazu – orgánem utvořeném z poslanců a senátorů. Šlo o zavedení vůdcovského principu a totalitního systému, sprecher se stával vládcem svazu i když předsednictvo jej mohlo odvolat. Tento systém v sobě obsahoval ještě prvky spannismu.³⁴²

Po úspěchu v parlamentních volbách požaduje SdP vypsání nových voleb do obecních zastupitelstev. Vláda s vypsáním voleb otálela, až nakonec byl zveřejněn termín 14. listopadu 1937. Ještě předtím, 17. října, se uskutečnil krajský sjezd SdP v Teplicích, kterého se účastnili i K. Henlein, K. H. Frank a krajský vedoucí F. Zippelius. Po skončení sjezdu pozval Zippelius Henleina spolu s Frankem na oběd k sobě do domu. Po obědě, když Henlein s doprovodem opouštěli Zippeliův dům, se policie snažila uvolnit Henleinovi cestu k autu mezi jásajícím davem. Ve strkanici se na jednoho strážníka, Fr. Fuxe, vrhl muž ve světlém kabátě, až se policista převalil na vedle stojící auto. Když se snažil bránit obuškem, dotýčný

³³⁹ Tamtéž, str. 394

³⁴⁰ KURAL, V.: *Konflikt .....*, str. 153.

³⁴¹ Tamtéž, str. 154.

³⁴² KURAL, V.: *Konflikt .....*, str. 161.

muž mu jej vytrhl. Nakonec však byl ostatními strážníky „zpacifikován“ a odveden na strážnici, kde byl identifikován jako K. H. Frank. Po sepsání protokolu byl propuštěn.

Teplický incident se snažili Henleinovci využít, aby demonstrovali, jak je v ČSR zacházeno s německými poslanci. Deutsches Nachrichtbüro informovalo o napadení sudetoněmeckých poslanců.

Celý incident se několikrát projednával v parlamentě. Henlein požadoval vypsání nových parlamentních voleb, zrušení cenzury a zákazu shromažďování.

Ve vyhrocené atmosféře se vláda rozhodla odložit obecní volby a zakázala všechny veřejné schůze.³⁴³

Není jasné, zda byl celý incident předem připraven či vznikl náhodou. Pravděpodobné však je, že se ho SdP snažila využít, aby odvrátila pozornost od Ruthově homosexuální aféry.³⁴⁴

5. listopadu seznámil Hitler své nejužší vedení se závěry vojenského specialisty Hossbacha. Podle tzv. Hossbachova protokolu bylo určeno za nejbližší cíl německé agrese Československo a to nejen pohraničí, nýbrž jako celek. Zároveň při audienci lorda Halifaxe u Hitlera 19. listopadu bylo oznámeno, že Velká Británie nemá námitek proti úpravě hranic týkající se Gdaňska, Československa a Rakouska, pokud budou provedeny pokojnou cestou.³⁴⁵

V listopadu 1937 byla odstartována desetiměsíční krize státu, jež vyústila krátce před dvacetiletým jubileem Československa. Do této doby prosazovala SdP politiku autonomismu, kdy se pohraniční oblasti měly stát nezávislými na zbylém územím, které by bylo ekonomicky i politicky podřízené Německu. Tato idea byla i vtělena do „Volksschutzgesetz“. Od listopadu 1937 však nastala změna v politice Sdp, která se plně přimkla k Německu, za svůj cíl označila připojení pohraničních oblastí k Třetí říši.³⁴⁶ K této tezi se Henlein přihlásil v dopise Hitlerovi z 19. listopadu 1937. Na základě toho se v březnu 1938 rozhodl Hitler využít SdP při postupném rozkladu Československa. Úkolem Henleina mělo být kladení dalších a dalších požadavků a tím vyvolat napětí až do rozhodného zásahu říše.

³⁴³ NOVÁK, O.: *Henleinovci ...*, str. 155

³⁴⁴ 4. října 1937 byl zatčen mravnostní policií Heindrich Rutha a obviněn z „homosexuálního jednání“, čímž ve vedení strany vznikla krizová situace. Rutha se 5. listopadu 1937 oběsil ve vyšetřovací vazbě. Tamtéž, str.154.

³⁴⁵ KURAL, V.: *Konflikt ...*, str. 166.

³⁴⁶ KURAL, Václav - RADVANSKÝ, Zdeněk: *Sudety pod hákovým křížem*, Ústí nad Labem 2002, str. 27. I když v roce 1941 bude Henlein tvrdit, že od samého začátku prosazoval politiku připojení k Německu, avšak musel se tvářit loajálně k ČSR. Tomuto tvrzení nemůžeme přikládat zásadní význam, jelikož bylo vyřčeno v úplně jiné situaci, kdy Henlein musel nějakým způsobem „omluvit“ svoji tehdejší politiku.

III. část: Rok 1938

III.A. leden –březen 1938

Takřka ve všech periodikách se v prvních novoročních vydání zamýšleli nad tím, co přinese rok 1938, kdy si Československá republika připomínala dvacetileté jubileum. Agrární „Venkov“ otiskl na svých stránkách anketu vedenou mezi politiky: „*Co byste přáli Československé republice k jejímu 20 jubileu?*“ Jako nejzajímavější se jevily odpovědi představitelů dvou nejsilnějších stran – Rudolfa Berana a Konráda Henleina, které také převzaly Brüxer Zeitung³⁴⁷. Beran se zde vyslovil pro možnou spolupráci s henleinovci. Podle něj není možno přehlížet vůli jednoho a čtvrt milionu voličů. Jako podmínku stanovil, že tato strana musí být loajální a nepošilhávat po hranicích. Naproti tomu Henlein otevřeně přiznal, že Němci na rok 1918 nahlízejí s hořkostí a smutkem. Pro ně to nebyl rok vítězství, nýbrž porážky Německví. Zároveň doporučoval státním představitelům, aby našli ideologii odpovídající stavu Evropy v roce 1938.

Tímto dal Henlein jasně najevo, že hodlá pokračovat v intencích vytyčených v listopadu minulého roku. Také Beranův projev byl kritizován, Lidové noviny v reakci na něj napsaly 4. ledna, že je nemožné jednat s někým u koho nejsou dostatečně vyjasněné státoporné postoje, SdP totiž podle nich není obvyklou opozicí stavící se proti vládní koalici, ale opozicí, která chce změnit nejen zahraniční orientaci, ale i demokratický charakter státu. Za této situace je prý velmi těžké nalézt nějaký kompromis pro obě strany.

Od počátku roku volala SdP po vypsání obecních voleb. Před vládou stálo složité dilema. Má-li dodržet demokratický princip a vypsát volby i přesto, že s pravděpodobností rovnající se jistotě dojde k dalšímu posílení henleinovců a získání rozhodující převahy v obecních zastupitelstev pohraničních obcí. Nebo se zachovat nedemokraticky, ponechat v činnosti dosavadní zastupitelstva, či v některých obcích správní komise, které byly ustaveny před 3 a více lety, jako v případě Mostu. Podle zákona mohla být správní komise či vládní komisař ustanoven pouze na dobu 6 týdnů. Také Brüxer Zeitung³⁴⁸ v tomto směru kritizuje vládu, že nechce vypsát volby, přestože v zemi vládne klid, politický boj probíhá v obvyklých mezích a nic by nemohlo narušit jejich pokojný průběh voleb. Konrád Henlein

³⁴⁷ Brüxer Zeitung, 3. ledna 1938.

³⁴⁸ Brüxer Zeitung, 18. ledna, 27. ledna 1938,

se vyjádřil v tom smyslu, že je nutné vypsání nových voleb, jelikož složení zákonodárných sborů neodpovídá německé ani české vůli.³⁴⁹

SdP také kritizovala dohodu z 18. února 1937, která prý německému lidu nepřinesla nic pozitivního. S odstupem jednoho roku naopak česká strana hodnotila dohodu vcelku pozitivně, avšak upozorňovala na to, aby se úřední místa německými zaměstnanci obsazovala uvážlivě, aby ... „ *se nedostaly živly nespolehlivé do úřadů, především pak okresní úřady by měly být ve spolehlivých rukách.*“ Nemělo by se tedy postupovat překotně, pouze za účelem splnění předepsaného počtu německých zaměstnanců. Stejně tak Češi kritizovali, že jsou německým podnikům zadávány státní zakázky, přestože prý jejich provedení stojí státní pokladnu více nežli v případě českých podniků.³⁵⁰ Je zřejmé, že Češi v pohraničí si přeci jen „žárlivě“ střežili svá postavení a nařízení dohody neprováděli s příliš velkým nadšením, atmosféra v pohraničích byla počátkem roku 1938 díky působení henleinovců zradikalizovaná a to jak na německé, tak i české straně a radikalismus je nepřítelem smíření.

V Mostě požadavek nových voleb zintenzivněl v souvislosti s krizí ve správní komisi, která byla vyvolána zástupci SdP. Pro objasnění celé záležitosti se však musíme vrátit do roku 1931, kdy se konaly poslední obecní volby, ve kterých dosáhly značného úspěchu negativistické strany - DNSAP získala 9 mandátů a DNP 5 mandátů³⁵¹. 31. října pak byl 16-ti z 31 hlasů zvolen novým starostou Mostu člen DNSAP Kuchelmeister. Avšak při schvalování obecního rozpočtu se starostovi nepodařilo získat nutné 2/3 hlasů, když se proti jeho návrhu postavily české strany spolu s DSAP a KSČ. Kuchelmeister nechtěl rezignovat, nastala patová situace, která trvala až do 4. srpna 1933, kdy úřední nařízení rozpustilo obecní zastupitelstvo. Byl jmenován vládní komisař, – Vojtěch Pflieger – který měl záležitosti obce spravovat nanejvýš po několik týdnů, dokud se nenajde jiné řešení krize. Pro potřeby vládního komisaře byl ustanoven poradní orgán, složený z 8 německých a 6 českých zástupců, tento sbor však neměl žádné pravomoci, ale pouze poradní hlas. V situaci, kdy henleinovo hnutí nabíralo stále na síle, se vláda obávala vypsání nových obecních voleb, které by situaci vyřešily. V zákoně bylo pouze stanoveno, že obecní volby mají být vypsány v „příhodnou dobu“, nebyl dán žádný závazný termín. Vládní komisař se stal značně nepopulární, jak mezi německou, tak i českou veřejností. Pflieger byl pověřen zlepšit finanční

³⁴⁹ Severočeský dělník 25. února 1938

³⁵⁰ Hlas od hranic, 24. února 1938

³⁵¹ Rozložení zbývajících mandátů: německé strany: DCV- 5křesel, DAWG – 2 k., DGP(gewerbe partei) – 2 k., DSAP – 5 k., KSČ – 5, české strany: ČSND – 1k, ČSNS – 7k., ČSL – 1k., BÍŽOVÁ – PŘENOSIL - RADVANOVSKÝ, Volby ... , příloha č. 23.

situaci města, takže přistoupil k razantnímu omezení obecních výdajů především v sociální oblasti.³⁵² 6. května 1936 byl vládní komisař odvolán a na jeho místo nastoupila správní komise, přičemž se mělo jednat o „nepolitický“ orgán, kde by nerozhodovala stranická ani národnostní hlediska.³⁵³ Sestavena byla podle národnostního klíče, německé strany obdržely dohromady sedm mandátů - sociální demokraté a henleinovci obdrželi dva a ostatní německé strany po jednom mandátu³⁵⁴. Českým stranám náleželo 5 mandátů, přičemž předseda komise Šlemr byl také české národnosti.

Krize ve správní komisi vypukla 31. ledna 1938, kdy si ortsleiter SdP Füssel stěžoval, že komisaři SdP jsou ostatními německými stranami – sociálními demokraty, křesťanskými sociály a agrárníky uskupenými do „Volksfront“ – zatlačeni do izolace³⁵⁵. Toto ignorování prý stojí na základech linie vytyčené 18. února 1937³⁵⁶. Jako bezprostřední příčina vystoupení henleinovců posloužila skutečnost, že do výboru na sanaci městských jatek nebyl zvolen kandidát SdP Sribitz, jenž měl prý nejlepší předpoklady, ale německý sociální demokrat a úředník bratrské pokladny Sehring.³⁵⁷ Stejně tak měly být ignorovány další návrhy komisařů za SdP Blachska a Partha. Přesněji byl odmítnut kandidát henleinovců do „Schulausschuß der Gewerblichen Fortbildungsschule“. Také při rozdělování městských subvencí na kulturní a sociální účely se cítila SdP poškozena, jelikož Volkshilfe obdržela pouze 300 Kč oproti loňským 1000 korunám.³⁵⁸

SdP argumentovala, že rozložení sil ve správní komisí neodpovídá demokratickým principům, může-li 5 zástupců aktivistických stran, které ve volbách do parlamentu obdržely pouze 1820 hlasů přehlasovat 2 zástupce SdP, za nimiž však stojí 9294 voličů.³⁵⁹ Okresní úřad zaujal toto stanovisko: buď se německé strany dohodnou, nebo dojde k ustanovení vládního komisaře.

Poté co jednání s okresním hejtmanem Karlem Žaloudkem nepřineslo žádný posun a podle názoru SdP ani ze strany aktivistů nebyla zaznamenána žádná iniciativa, rozhodli se komisaři Dr. Blaschke a Parth odstoupit z funkce. K rezignaci se připojil i městský revizor,

³⁵² Severočeský dělník, 6. května 1938.

³⁵³ Brüxer Zeitung, 16. dubna 1938. (tzv. Jubiläums-Ausgabe)

³⁵⁴ Brüxer Zeitung, 5. února 1938.

³⁵⁵ Brüxer Zeitung 3. února 1938.

³⁵⁶ „Es lege ihm auch ein wohlausgeklügeltes System zu Grunde, dessen Anfang in die Zeit nach dem 18. Feber 1937 zurückreiche. Schon damals sei ein enges Zusammenrücken der ertreter der aktivistischen Parteien in BrüxerGemeindestube festzustellen gewesen.“ Brüxer Zeitung 11. února 1938.

³⁵⁷ Tamtéž.

³⁵⁸ Brüxer Zeitung, 11. února 1938. Tato „ztráta“ byla plně vynahrazena v neděli 13. února, kdy se podařilo pro Sudetendeutschen Volkshilfe vybrat na ulicích v Mostě částku 10 129 Kč a to i přes nepřízeň počasí, jak upozorňuje autor článku. Brüxer Zeitung, 14. února 1938.

³⁵⁹ Brüxer Zeitung, 5. února 1938.

funkcionář SdP prof. Alois Ott. Okresní hejtman jejich odstoupení přijal. SdP v prohlášení uvedla, že po celou dobu zastávala ve správní komisi linii nečinit žádnou „velkou politiku“, ale zabývat se čistě věcnými záležitostmi. Nyní však ... „*die SdP kann mehr von 9000 Wähler in Brüx die Mitverantwortung für Beschlüsse heute nicht mehr übernehmen. Sie zieht die Konsequens aus einer Entwicklung, für welche sie kein Verschulden trifft*“³⁶⁰

Záležitost se projednávala 10. února 1938 na měsíční schůzi místní organizace Sudetendeutschenpartei, které se zúčastnil i poslanec Erik Hirte. Ve svém projevu Alois Ott označil chování aktivistických stran jako neslýchané a naplňující německé uvědomělé kruhy v Mostě nejprudším rozčilením a rozhořčením. Na schůzi bylo přijato rozhodnutí, že SdP nevstoupí do nové komise, pokud ji nebude zaručen odpovídající vliv. Krizi prý nevyřeší ani ustanovení vládního komisaře, ani složení nové komise z odborníků. Nejlepším a jediným východiskem je vypsání obecních voleb.³⁶¹ Celá schůze byla zakončena voláním po obecních volbách: „*Wahlen sind unser Recht, sie sind in den Gesetzen der demokratischen Republik verbrieft. Wir berufen uns darauf! So wie wir vier Jahre um unser Recht kämpfen, so kämpft SdP im ganzen Staate. Wir wollen nur unser Recht! Wir wollen kein Geschenk und brauchen kein Almosen!*“³⁶²

Česká strana se vyjádřila, že se jedná výhradně o rozpory mezi Němci, na kterých nenese žádnou vinu. Zároveň se ptá, jak se celá záležitost bude odvíjet dál? Bud' bude komise pracovat dále v zúžené podobě bez henleinovců, bez ohledu na silnou kritiku SdP, nebo se vytvoření nějaká nová komise, či dojde k ustanovení vládního komisaře. Mezi českou veřejností také vyvstala otázka, co henleinovci sledují svým odchodem, protože důvody, které vedly bezprostředně ke krizi, byly malicherné.³⁶³

Těžko můžeme celou záležitost hlouběji posoudit, jelikož jsme pro nedostatek pramenů odkázáni pouze na tisk, který informuje velmi povrchně, jisté však je, že se SdP svým postupem snažila vyhrotil situaci a zároveň naléhat na vypsání obecních voleb.

Celá krize trvala měsíc bez nějakého posunu a rozhodující zvrát nastal vývojem celé mezinárodní situace, tedy až po anšlusu Rakouska, jenž naprosto změnil podobu aktivismu.

Na počátku roku 1938 měla SdP již dávno za sebou období vytváření své vnitřní stability probíhající v letech 1935/1936. Přesto v únoru 1938 veřejně vystoupilo opoziční

---

³⁶⁰ Brüxer Zeitung, 9. února 1938.

³⁶¹ „*Wir werden in keine neue Zerwaltungskommission eintreten, wenn uns nicht die Gewähr gegeben ist, daß unser Einfluß in einem gerechten Verhältnis zu unsere Verantwortung steht*“ Brüxer Zeitung 11. února 1938.

³⁶² Tamtéž.

³⁶³ Hlas od hranic, 10. února 1938.

křídlo v SdP, k němuž se hlásili především bývalý členové DNSAP³⁶⁴. Velitelství četnického oddělení v Mostě hlásilo zemskému úřadu³⁶⁵, že se 13. února 1938 uskutečnila v hotelu „Centrum“ v Horním Jiřetíně důvěrná schůze opozice SdP, jíž se zúčastnilo kolem 70 osob, z nichž asi 60 pocházelo z Horního Jiřetína a zbytek z Lomu a Horního Litvínova. Schůzi svolal horník Bedřich Sauerstein a jako řečník zde působil Otto Liebl. Poslanec Liebl stál od listopadu mimo klub SdP a v dubnu 1938 se vzdal svého mandátu. Ve své řeči měl, podle policejního hlášení, především kritizovat vedení SdP – Henleina a Brandta. Prohlásil, že pokud nedojde ke změně na nejvyšších místech, bude vytvořena nová strana „Deutsche Sozialisten“, za níž stál další nespokojený člen SdP Erich Meyer. Ten si stěžoval na to, že vedení SdP chce sudetským Němcům vnutit ideje spannismu a KB, které jim jsou cizí.³⁶⁶

Celá záležitost s Deutsche Sozialisten měla pouze epizodní trvání, koncem dubna 1938 utichla, po anšlusu Rakouska a po té, co Hitler sdělil, že potřebuje v Československu jednotné německé hnutí.

Od počátku února 1938 docházelo v mezinárodní politice ke událostem, jenž byly v Československu sledovány s velkými obavami a nevěštily pro něj nic dobrého. 4. února byl na postu ministra zahraničí nahrazen Konstantin Neurath razantnějším Joachimem Ribbentropem, zrušené ministerstvo války vystřídal Oberkommando der Wehrmacht, v jehož čele stál Wilhelm Keitel. Sám Hitler se pak prohlásil vrchním velitelem branné moci. V Rakousku trvala od počátku roku, díky působení nacistů, krizová situace. Po jednání Schuschnigga a Hitlera v Berchtesgadenu byl rakouský kancléř donucen ke značným ústupkům. Pro Československo nepříznivé zprávy přicházely také z Británie, kde byl ministr zahraničí Anthony Eden nahrazen lordem Halifaxem. Chamberlain se také vyjádřil, že malé státy nemají spoléhat na ochranu Společnosti národů.³⁶⁷

Atmosféra v pohraničí se značně vyostřila po projevu Hitlera před Reichstagem 20. února 1938, který přenášel i pražský rozhlas. Říšský kancléř v něm prohlásil, že v Německu jsou již všechny složky společnosti nacionálně socialistické a zároveň poukázal na velký hospodářský pokrok, který tento stát pod vedením NSDAP prodělal. Údajně pro zvýšení bezpečnosti Říše bude pokračovat zbrojení, i když jeho přáním je být s evropskými mocnostmi a ostatními státy v přátelském poměru. Největší ohlas však způsobily výroky

³⁶⁴ Rozpory uvnitř strany byly patrné již od konce roku 1937, následkem toho podal Rudolf Kasper demisy, aby demonstroval svůj nesouhlas s politikou Henleina. Bývalým členům DNSAP se zdála Henleinoва politika dvojí tváře málo „nacistická“. Ze strany byl také vyloučen Kasprův stoupenec Gustav Jonak. V únoru 1938 se ustanovila strana nazvaná Deutsche Sozialisten, v jejímž čele stáli Friedrich Brehm či Ferdinand Fischer.

³⁶⁵ PZÚ, 207/610/42, fol. 28.

³⁶⁶ Tamtéž, fol. 29.

³⁶⁷ KURAL, V.: *Konflikt ...*, str. 169

týkající se Němců v zahraničí. Podle Adolfa Hitlera dva sousední státy uzavírají masu 10 miliónu Němců, kteří před rokem 1866 tvořili spojený německý národ. Bojovali bok po boku s říšskými vojáky ve velké válce, avšak díky mírovým smlouvám jsou proti své vůli rozděleni. Dále uvedl, že jejich oddělení od Říše nemůže vést k národnostně politickému bezpráví, všeobecné právo na sebeurčení, které bylo základem pro klid zbraní, není možné přehlížet. Zároveň nesmí být Němcům upírán společný osud a světový názor. Řeč byla zakončena slovy, že při dobré vůli je možné nalézt cestu k vyrovnání a smíření.³⁶⁸

Dle komentáře uveřejněném v Brüxer Volkszeitung³⁶⁹ měl jeho projev historický význam. Hitler prý mluvil jako vůdce a kancléř velkoříše, která po letech ponížení a bezmocnosti znovuzískala své sebevědomí a to nejen v politické oblasti, ale především v morálním právu, protože se ustanovila za základnu 70 miliónového národa v srdci Evropy. Hitler vzal Němce v cizině pod ochranu Říše a je připraven bránit je před útlakem a ponížením. Nakonec autor trochu výhrušně dodává, že tento vzkaz nepřeslechli ani v Praze. Možnosti usmíření Hitler nabídl, teď je prý na československé vládě, jak se k nim postaví.

Samozřejmě docela jiné stanovisko zaujala česká strana, která projev označila za nepřipustné vměšování do vnitřních poměrů státu a porušování čs. státní integrity. Také si položila otázku, co by mohlo z takového to „práva na ochranu“ soukmenovců vzniknout při úmyslné provokaci nějakého henleinovce například v Karlových Varech či jinde.³⁷⁰

Český tisk si uvědomoval, že všechny události, které měsíc únor přinesl, nevyznívají pro Československo vůbec příznivě. Přesto: „*...Ukázalo se především, jak důležité je zachovat klid, jasný pohled a pevnou vůli. (...) Po schůzce berchtesgadenské (...) se Rakousko považovalo za ztracené a uvažovalo se, kdo bude další nejbližší obětí. Na naši republiku se soustřeďovaly zvědavé a soucitné, popřípadě potutelné pohledy. Dnes Rakousko zůstává samostatné (...), nemůže býti řeč o anšlusu. (...) Doufejme, že zatím je řada překvapení zakončena a počíná nová fáze, která bude celou svou povahou mírnější...*“³⁷¹

Bohužel se autor článku velmi mýlil, když očekával mírnější období. Naopak události nabraly rychlý spád. Již 11. března na nátlak Berlína rezignoval Schuschnigg a novým kancléřem se stal Seyss-Inquart, který požádal Hitlera, aby mu pomohl v Rakousku obnovit klid a pořádek. O den později pak do země vstoupily jednotky wehrmachtu. 13. března vyhlásil Seyss-Inquart zákon o připojení, z Rakouska byla vytvořena Ostmarka. Samotný

³⁶⁸ Dle Brüxer Zeitung 21. února 1938, Brüxer Volkszeitung 22. února 1938.

³⁶⁹ Brüxer Volkszeitung, 23. února 1938.

³⁷⁰ Hlas od hranic, 3. března 1938.

³⁷¹ Hlas od hranic 10. března.

pojem Österreich měl zmizet a s ním vše, co by připomínalo rakušanství.³⁷² Sjednocení Němců tak neproběhlo na bázi spannismu, ale v čisté nacionálně-socialistické verzi. A jak podotýká V. Kural: „...mezi 67 000 zatčenými Vídeňáky se ocitli i konkurenční fašisté včetně spannovců, jejichž ideové soupeření s nacismem se v mocenské sféře ukázalo být pouhou chimérou“³⁷³

Brüxer Zeitung naplňovaly články, které oslavovaly spojení Rakouska s Říší. Líčily nadšení, které nyní zažívali rakouští Němci, přinášely fotografie, na kterých jásající davy vítají německé vojáky. Němci prý zažívají sebevědomí a štěstí z toho, že jsou konečně jednotným národem. Tedy je jim dopřáno něco, co po staletí hledali. „*Wir Sudetendeutschen haben keinen Einfluß auf die Außenpolitik unseres Staates. Aber wenn wir ihn besäßen und wenn man auf uns hörte, werden wir die Tschechen, mit denen dieses Land seit tausend Jahren teilen, bitten, sich des 28. Oktober zu erinnern und der Gefühle, die sie damals befühl haben. Für die Österreicher ist 11. März 28. Oktober. (...) sind Zeugen eines neues Niebelungenzuges geworden.*“³⁷⁴

Zároveň podotýkaly, že anšlus pro ČSR znamená prodloužení státní hranice o dalších 375 km a nabádají k pozornosti.³⁷⁵ Ve stejném smyslu hovořil 14. března na shromáždění SdP v Liberci R. Sandner. Podle něj se sice vláda snaží s klidem sledovat události v Rakousku, ale doporučuje ji vyvést z nich důsledky. Měla by si vzít poučení ze zkrachovalé politiky Schuschnigga a zkorigovat svůj postoj k sudetským Němcům.³⁷⁶

Jako zajímavý se jeví komentář uveřejněný v Brüxer Volkszeitung: Češi prý jistě před 20 lety neprovedli v Praze převrat s cílem vytvořit německý národně jednotný stát, ale kdyby nedošlo k rozpadu Habsburské monarchie, který zapříčinili, nemohl by dnes Adolf Hitler vytvořit svůj jednotný stát. I někteří Češi, podle autora, nahlízejí na zánik monarchie jako na chybu. A další chybou bylo, že sudetským Němcům nebylo přiznáno právo na sebeurčení.³⁷⁷

Mezi německým obyvatelstvem panovalo přesvědčení, že jistě nebude trvat dlouho a i oni budou připojeni k Hitlerově říši. Díky cenzuře nemohl být tento názor plně vyjádřen v tisku, avšak z článků jej „mezi řádky“ vyčteme.³⁷⁸

---

³⁷² „Österreich lebt nur Landschaft und Gebietsbeziehung fort, im übrigen ist es aufgegangen in dem deutschen großen Deutschen Reich, das seit 1000 Jahren das Problem der deutschen Geschichte war und große Kaiser und Könige nicht lösen konnten. Reichskanzler Adolf Hitler hat jetzt geordnet.“ Brüxer Zeitung, 14. února 1938.

³⁷³ Kural, V. Konflikt ..., str. 171.

³⁷⁴ Brüxer Zeitung, 14. března 1938.

³⁷⁵ „Mahnung zur Vorsicht“ Tamtéž.

³⁷⁶ Brüxer Zeitung, 14. března 1938.

³⁷⁷ Brüxer Volkszeitung, 17. března 1938.

³⁷⁸ Ve své řeči z 20. února vzal Hitler pod ochranu 10. miliónu Němců v Rakousku a ČSR. „Alpendeutschen“ jsou nyní již součástí Říše, tudíž zůstává otázkou času, kdy přijdou na řadu i Sudetendeutschen. V tomto smyslu vyznívá článek v Brüxer Zeitung, 22. března 1938.

Český tisk nabádal opět ke klidu a rozvaze, ČSR se podle něj nemá čeho obávat, jelikož ... „naše samostatnost by mohla padnout, ale jen tehdy, padne-li demokracie západoevropských národů. A tomu nevěří jistě ani Hitler. (...) Kdo sáhne na náš stát zapálí světovou válku a z té útočnick nevyjde jako vítěz – i to ví pan Hitler. ...děkujeme Masarykovi a Benešovi, že náš osud spojil s osudem západní demokracie“³⁷⁹

Ve stejném duchu se nesl i veřejný projev uspořádaný 13. března v Souši, kde byla vyjádřena podpora bránit republiku.³⁸⁰

Krátce po anšlusu Rakouska došlo k zrychlení procesu rozkladu aktivistického tábora. Bund der Landwirte vydal 17. března prohlášení, že je nucen pod vlivem nejnovějších událostí přehodnotit svůj dosavadní postoj, jelikož není spokojen s postojem vlády k sudetoněmecké otázce, která nyní představuje klíč k řešení situace ve střední Evropě i vzájemného vztahu mezi ČSR a Třetí říší. Proto se dá očekávat, že v rámci utvoření sudetoněmecké jednoty vstoupí spolu s křesťanskými socialisty do SdP. BdL reagovalo na slova Konráda Henleina, který volal po vytvoření jednotné sudetoněmecké fronty. Události v Rakousku podle něj ukázaly, že jednotný národ s rozhodnou vůlí může vyhrát boj za svá práva.³⁸¹

Tento obrat se odrazil také v regionální politice, bezprostředně při řešení krize v mostecké správní komisi. Od odchodu zástupců SdP fungovala komise ve své zúžené podobě, k ustanovení vládního komisaře nedošlo, i když prý se jednu dobu uvažovalo o jmenování dosavadního předsedy komise Šlemra do této funkce. Také existoval návrh, aby se počet mandátů navýšil o dva, tedy, že by česká i německá strana získala po jednom mandátu.

Na základě výsledků voleb do parlamentu v roce 1935 si SdP nárokovala více jak 4 mandáty a tento svůj požadavek vznesla také na ministerstvo vnitra. Zástupce za DAWG, inspektor Sablik se vyjádřil, že v „nutném případě“ by rezignoval a svůj mandát by podstoupil SdP.

Na 21. března bylo naplánováno další jednání mezi zástupci aktivistických stran a okresním hejtmanem Žaloudkem. Ještě před tím však místní vedení BdL vydalo prohlášení, které reagovalo na dění v Rakousku a na nové postoje Gustava Hackera, tedy že „...*Mit Rücksicht auf das bezeitigen Verwaltungskommission bestehende Kräfteverhältnis der deutschen Parteien untereinander sieht die Ortsgruppe des BdL in Brüx den Anspruch auf*

³⁷⁹ Hlas od hranic, 18. března 1938.

³⁸⁰ Kronika Souše, II. díl, nestránkováno.

³⁸¹ Brüxer Zeitung, 17. března 1938.

Vermehrung der Mandate der SdP für berechtigt.“ Proto, dále stojí v prohlášení, se BdL vzdává jednoho svého mandátu ve prospěch SdP, čímž přispěje k řešení krize ve správní komisi.³⁸²

Celý tento akt se nakonec ukázal býti nepodstatným, jelikož den po jednání s okresním hejtmanem, 22. března 1938, oznámil BdL odchod z vlády a vstup do SdP³⁸³. O další den později to samé učinili i křesťanští sociálové. Tímto skončila také krize v mostecké správní komisi. SdP získala čtyři mandáty pro V. Partha, A. Otta, R. Honiga, J. Witopila a zároveň býv. něm. agrárník R. Ritter, vstoupil do klubu SdP³⁸⁴.

V aktivistickém táboře tak zůstala sociální demokracie, oslabená rezignací svého předsedy Czecha na post ministra.³⁸⁵ Přesto ve svých důsledcích znamenalo začlenění BdL a DCV do Sudetendeutsche Partei konec aktivismu.³⁸⁶

Podle *Brüxer Zeitung* je v těchto dnech dokončováno vytváření *Volksmanschaftu*, mimo něj stojí pouze mezinárodní marxisté, jejichž řady však denně opouští stovky pracujících, kteří hledají cestu zpět k národu.³⁸⁷

25. března se v Chomutově konala manifestace SdP, které se podle odhadů strany zúčastnilo až 21 tisíc sudetských Němců. Krajský vedoucí Zippelius ve svém projevu zdůraznil, že je nutné se probudit z marxistického snu, neboť i v Rakousku s ním skoncovali. Všechna jeho slova byla prý doprovázena bouřlivým jásotem poslouchajících.³⁸⁸ Je zde názorně vidět, jak se změnilo smýšlení Sudetských Němců za posledních pět let. Před rokem 1933 patřily severozápadní Čechy k největším „baštám“ něm.soc. demokracie a nyní nadšeně tleskají „skoncování s marxistickým snem“

O dva dny dříve, 23. března, pořádala SdP v Mostě v německé *turnhalle* veřejné shromáždění, kterého se podle odhadů *Brüxer Zeitung* zúčastnilo na 5 tisíc lidí. Všichni se však do haly nevešli, takže stáli na schodech, v předsíni i kolem haly. Projev poslouchali i obyvatelé z okolních domů stojících na střechách. Jako host promluvil poslanec Knorr, jehož řeč byla přenášena tlampači z haly ven. Knorr samozřejmě kritizoval vládu, její postoj k sudetským Němcům, vnitřní i zahraniční politiku. Poslouchající vyzval, aby se radovali, že Rakousko našlo cestu zpět do Říše, z čehož by se ČSR při tvoření své vnitřní politiky měla poučit. Češi údajně pro sudetské Němce, ani po jejich vstupu do vlády, neučinili nic.

³⁸² *Brüxer Volkszeitung*, 23. března 1938.

³⁸³ Ministr Fr. Spina byl naprosto proti začlenění do SdP, rezignoval proto na svoji funkci a stáhl se z politického života. KURAL, V.: *Konflik ...*, str. 171

³⁸⁴ *Stráž na severu*, 16. dubna 1938.

³⁸⁵ *Brüxer Zeitung*, 19. března 1938.

³⁸⁶ *Brüxer Zeitung* 23. března 1938.

³⁸⁷ *Brüxer Zeitung*, 24. března 1938.

³⁸⁸ *Brüxer Zeitung*, 26. března 1938.

Ustanovení z 18. února, jak také Gustav Hacker potvrdil, nebyly prý myšleny čestně. „*Wir wollen nichts anderes als Stück Erde auf dem wir leben, das wir mit Recht und Stolz Heimat nennen*“³⁸⁹

26. března vznesl Konrád Henlein požadavek na vypsání nových voleb, které se budou týkat všech zákonodárných a samosprávných těles. Vláda podle něj musí uznat, že německé „Einigung“ změnilo vnitropolitické poměry.³⁹⁰

O dva dny později byl zveřejněn vládní návrh národnostního statutu vypracovaný M. Hodžou, který ve své podstatě shrnoval již existující menšinová práva³⁹¹. Proti tomuto návrhu se postavila nejen SdP, ale i zástupci slovenských, maďarských a polských stran.³⁹²

Henleinovi se 28. března 1938 dostalo instrukcí od Hitlera, jak má dále postupovat. Místodržící v Sudetech, jak ho Hitler tajně tituloval, měl při jednání s vládou klást nepřijatelné požadavky, které by stupňovaly napětí.³⁹³

III.B. duben – červen 1938

České obyvatelstvo se snažilo vyjádřit vládě podporu, konaly se manifestační schůze a nejrůznější shromáždění. 10. března v mosteckém Hornickém domě promluvil k 1100 lidem poslanec za soc. demokracii Laušman, který označil poměr Čechů a Němců za vnitřní záležitost republiky. Čeští občané jsou, podle jeho slov, ochotni republiku bránit, kdyby byla napadena.³⁹⁴ 19. března na schůzi v Ervěnicích zase poslanec Němec odsoudil ustrašenecké chování a ujišťoval, že Francie a Rusko nám v případě války jistě pomohou. „*Nebáli jsme se tisíc let, nebudeme se bát nyní*“, řekl. Ve stejný den naopak v Lomu sepsaly hornické ženy dopis vládě, ve které ji vyjádřily podporu³⁹⁵.

Na 3. dubna 1938 byla legionáři plánována manifestace „za nedotknutelnost hranic, jednotu a sílu čs. republiky“ a zúčastnit se měli všichni demokraticky smýšlející občané. Průvod měl začít v Horním Litvínově, kde by se k němu cestou přidali obyvatelé Chudeřína a Kopist. Vyvrcholil by na Švehlově náměstí v Mostě.³⁹⁶ Akce se nakonec nekonaly, jelikož 1.

³⁸⁹ Brüxer Volkszeitung, 25. března 1938.

³⁹⁰ Brüxer Zeitung, 26. března 1938.

³⁹¹ KURAL, V.: *Konflikt ...*, str. 172.

³⁹² Brüxer Zeitung, 30. března 1938.

³⁹³ KOKOŠKA J.: *Plán „Grün“*. Praha 1968, str. 15. Podle slov Henleina „*Musíme tedy stále žádat tolik, abychom nemohli být nikdy uspokojeni*“

³⁹⁴ Severočeský dělník, 18. března 1938.

³⁹⁵ Severočeský dělník, 25. března 1938.

³⁹⁶ Severočeský dělník, 1. dubna 1938.

dubna vláda zakázala na celý duben veřejné projevy. Chtěla tak zamezit pořádání mohutných demonstrací Sudetendeutsche Partei.³⁹⁷

Po zákazu veřejných projevů byla mezi „hraničáři“ patrná snaha dodávat si vzájemného povzbuzení alespoň prostřednictvím tisku. „*Tato zem po předcích zděděná je naše a naši za každých okolností zůstane. V rámci hranic našeho státu chceme spolupracovati pro blaho všech občanů v tomto státě žijících s každým, kdo se hlásí pod vlajku republiky. Hranice naší vlasti jsou posvátné, budeme je také chránit všemi prostředky a jsme přesvědčeni, že je uchráníme*“ (...) Jelikož henleinovcům „...nejde o to, jaká práva v republice budou mít, o žádnou autonomii v rámci státu, ale o to, až autonomii dostanou, připojit se k Německé říši“³⁹⁸

16. dubna 1938 inicioval obecní zastupitel za komunistickou stranu Lohn dopis vládě, ve kterém ji spolu se DSAP a českými stranami vyjádřil podporu v boji proti fašismu a totalitě.³⁹⁹ Podobný obsah měl i dopis sepsaný na okresní konferenci české soc. demokracie v Mostě.⁴⁰⁰

10. dubna 1938 se konal v Ostmarce a v Německu Hitlerem slibovaný plebiscit. Na otázku: „*Bist du mit der 18. März 1938 vollzogenen Wiedervereinigung „Österreiches mit dem Deutschen Reich einverstanden und stimmst du für die Liste unseres Führers Adolf Hitlers?*“ odpovědělo „*Ja*“ 99, 75% v Ostmarce a v Německu 99, 1% voličů.⁴⁰¹ Brüxer Zeitung tuto skutečnost opět komentovaly jako vítězství německé jednoty a velký svátek všech Němců. Na věci samé by se však nic nezměnilo, ani pokud by Adolf Hitler nezískal takový volební výsledek. Potřeboval prý souhlas, z kterého by získal novou sílu k výstavbě velkého díla, jenž ještě nebylo dokončeno.⁴⁰² Že toto „dílo“ bude hotovo, až po začlenění všech Němců dosud stojící mimo Třetí říši, bylo zřejmé.

Hitlerem vytyčená taktika kladení nepřijatelných požadavků se naplno projevila v době konání sjezdu SdP v Karlových Varech. Z jednotlivých projevů zde zaznělo, že sudetské území je materiálně i duchovně poškozováno a vystaveno systematickému přistěhovalectví.

³⁹⁷ Hlas od hranic, 7. dubna 1938.

³⁹⁸ Tamtéž. Či další články: Severočeský dělník 1. dubna 1938 s názvem „*Naše síla je v klidu a rozvaze*“, „*Záškodnictví poraženců*“. Tamtéž, 8. dubna 1938 „*Byli jsme před Rakouskem*“. Tamtéž, 15. dubna 1938 „*Zůstaneme věrni*“ aj.

³⁹⁹ Gedenkbuch der Stadt Oberleutendorf für das Jahr 1938, SokA Most, AM Horní Litvínov, inč. 212, čj. 208 str. 8.

⁴⁰⁰ Severočeský dělník 15. dubna 1938.

⁴⁰¹ Brüxer Zeitung, 11. dubna 1938.

⁴⁰² Brüxer Zeitung, 11. dubna 1938.

Dále nejsou plněny sliby z pařížské mírové konference. Němci nemají ve skutečnosti statut menšiny, ale méněcenných občanů. Jsou podrobni útlaku, zestátnění policie bylo namířeno proti nim, stejně tak jako omezování samosprávy. Již nemá být používán termín „státní národ“, který je nadřazen ostatním, ale místo toho jednotlivé rovnocenné národy.⁴⁰³ Konrád Henlein přednesl na sjezdu 8 požadavků: 1. rovnoprávnost německé národní skupiny, 2. její uznání za právnickou osobu, 3. uznání německého osidlovacího území, 4. německou samosprávu na tomto území a to ve všech oborech veřejného života, 5. zákonná ochrana pro německé občany mimo toto území, 6. odstranění a odškodnění bezpráví, které postihlo německé občany od roku 1918, 7. zavedení německých veřejných zaměstnanců na německém území, 8. svolení svobodně se hlásit k německému národu a jeho světového názoru.⁴⁰⁴

České veřejné mínění se rozhodně postavilo proti těmto požadavkům, které označilo za „nebývalou provokaci Henleinovců.“⁴⁰⁵

Vláda přepracovala svůj národnostní statut, rozšířila jazykový zákon, zaručila podíl Němců na státním rozpočtu. Také v otázce státních zaměstnanců došlo k posunu ve prospěch německého obyvatelstva. Statut doprovázela rozsáhlá amnestie a příslib vypsání obecních voleb na jaro 1938. Vláda opouštěla ideu národního státu ve prospěch státu národnostního.⁴⁰⁶ Sdp návrh opět odmítla.

Karlovarský sjezd způsobil podle českého tisku nárůst sebevědomí u členů SdP, která se projevila i v mosteckém okresním zastupitelstvu, když požadováno neoprávněně požadovala místo ve správní výboru okresní nemocnice po zesnulém nár. soc. zastupiteli Pošváři pro jejich stranu.⁴⁰⁷

Blížil se první máj a vládní místa z obavy před možnými nepokoji, které hrozily v této napjaté atmosféře propuknout, prodloužila zákaz konání veřejných projevů až do 7. května 1938. Přesto byly policejním ředitelstvím v Mostě povoleny průvody městem pořádané jednotlivými stranami.

Průvodu SdP se zúčastnilo podle odhadů pořadatelů na 12 tisíc osob nejen z Mostu, ale i z okolních obcí. Z převážně levicového svátku se stal „*Tag der deutsche Arbeit*“. Heslo

⁴⁰³ Brüxer Zeitung, 22. dubna 1938.

⁴⁰⁴ Brüxer Zeitung, 25. dubna 1938.

⁴⁰⁵ Hlas od hranic, 29. dubna 1938.

⁴⁰⁶ KURAL, V.: *Konflik ...*, str. 172 – 173.

⁴⁰⁷ Hlas od hranic, 29. dubna 1938.

manifestace znělo: „ *Für Arbeit, Recht und Brot*“⁴⁰⁸. Průvod začal v Nádražní ulici, pokračoval Na Baštách a Wilsonovou třídou až na 3. náměstí, kde měl před řečnickou tribunou vyvrcholit. Podle zpráv Brüxer Volkszeitung se v průvodu shromáždili všichni sudetští Němci bez rozdílu stavu a třídy, dělník, řemeslník či státní úředník stáli bok po boku pod vlajkou SdP. Ortsleiter J. Witopil řekl, „ *Was wir geträumet haben, ist Wahrheit geworden, das Sudetendeutsche Volk ist geeignet*“ A. Füssel nejprve ve svém projevu vzpomenu „předbojovníků“ dnešního německého nacionálně socialistického nazírání, mosteckých rodáků z konce 19. stol. Ludwika Vogela a starostu města Dr. Herolda. Po té vládě výhrůžně vzkázal, že v budoucnu se nebude trpět, aby na německých hranicích byli střídáni Němci.⁴⁰⁹ Účastníkům shromáždění také přislíbil, že příští rok nebudou stát na Třetím náměstí, ale na Prvním. Dav při slovech funkcionářů SdP nadšeně hlásal a se zdviženou pravicí provolával Sieg-Heil!

Státní policie do průběhu shromáždění nezasáhla, pouze 3 osoby legitimovala kvůli „nedovoleným výkřikům“, po té co se dva z nich neprokázali, byli odvedeni na stanici a po zjištění totožnosti opět propuštěni.

Sjednocené české strany pod vedením obce legionářské uspořádali svůj projev na Prvním náměstí, jehož se zúčastnilo 14 tis. lidí. V němčině i češtině mobilizoval legionář Dr. Linhardt všechny morální i fyzické síly k zajištění nezávislosti státu. Zároveň byl přečten telegram odeslaný prezidentovi Benešovi, v němž mu byla vyjádřena podpora.⁴¹⁰

Na Masarykově náměstí oslavili 1. květen za účasti Wenzla Jaksche němečtí sociální demokraté, jichž se zde sešlo na 1500.

I v Horním Litvínově byl uspořádán průvod SdP, jaký prý ještě toto město nezažilo.⁴¹¹ Skoro 10 tis. lidí nejen z Horního Litvínova a okolí se shromáždilo na „Turnhallplatz“. Poslanec Luschka, jehož dav nejprve pozdravil nacistickým pozdravem a zvednutou pravou rukou, ve své řeči prohlásil ... „ *Der 1. Mai ist kein Werbefeldzug der Sozialdemokraten mehr, sonder ein Tag der innigen Begeisterung, des Bekenntnisses des deutsches Volkes der Arbeit, eines Volkes, welches seine Heimat erarbeitet und liebt*“⁴¹²

1. máj znamenal velkou zkoušku pro policejní ředitelství v Mostě. Do města se mělo sejít kolem 30. tisíc lidí naprosto odlišného smýšlení a atmosféra po Karlovarském sjezdu

⁴⁰⁸ Brüxer Volkszeitung, 2. května 1938.

⁴⁰⁹ „ *Man wird in Hinkunft nicht mehr dulden, daß an der Deutschen Grenzen auf Deutsche geschossen wird!*“ Tamtéž.

⁴¹⁰ Severočeský dělník 29. května 1938, Brüxer Volkszeitung, 2. května 1938.

⁴¹¹ „ *Noch nie gab es in unserer Stadt eine derart mächtige Kundgebung einer politischen Bewegung*“

Gedenkbuch der Stadt Oberleutendorf, str. 12. Nebo Brüxer Volkszeitung, 2. května 1938.

⁴¹² Brüxer Volkszeitung, 2. května 1938.

byla značně napjatá. Každý incident by byl jistě Henleinovo stranou využit k demonstraci útlaku sudetoněmeckého obyvatelstva v ČSR.⁴¹³

Nutno říci, že policie v této zkoušce uspěla, což překvapivě ocenily i Brüxer Zeitung, které informovaly, že všichni uniformovaní i neuniformovaní příslušníci policie byli ve službě. Také četnictvo i vojsko mělo pohotovost. Avšak jejich zásahu nebylo třeba, protože se policii podařilo, díky vhodnému prostorovému i časovému rozložení jednotlivých shromáždění, držet skupiny od sebe. Třetí náměstí, které patřilo SdP, policie kordony uzavřela v momentě, kdy okolními ulicemi procházeli Češi a antifašisté. „*Die Angehörigen der Verschiedenen nationalen und politischen Lager respektiere ihre Überzeugungen und Embleme und es kam nirgends zu Zwischenfällen. Die Disziplin wurde von allen Seiten gewahrt und der glatte Verlauf der Kundgebungen durch die umsichtige Dispositionen der Polizeidirektion und das tatvolle Vorgehen der Polizeibeamten und polizeioffiziere erleichtert.*“⁴¹⁴

Jak vyplývá z hlášení policejního ředitelství v Mostě, k narušení klidu naopak došlo o týden později, 8. května, v souvislosti se stavěním máje v Dolní Jiřetíně. Tato obec vykazovala poměrně silnou českou většinou. Místní skupina SdP měla od policejního ředitelství v Mostě povolen průvod městem a stavění máje. Zároveň však policejní úřad zakázal používání nacistického pozdravu.⁴¹⁵

Průvod 350 lidí včetně 36 krojovaných ordnerů a 6 žen nesoucích věnec prošel městem a zastavil se před hostincem „Radnice“, kde byl také vztyčen máj ozdobený stužkami SdP. Na průběh celé akce dohlíželi četníci, kteří do průběhu slavnosti nezasáhli, dokud funkcionář SdP Gustav Liem nezačal provolávat Sieg-Heil! Když jej četníci upozornili, že je tento pozdrav zakázán, dostalo se jim odpovědi, proč prý je zakázán, když byl v Mostě na 1. máje povolen. Následně začal celý dav provokativně heilovat a jistý Arnošt Moser měl přijít přímo před strážníka a zvedat ruku před jeho obličejem. Mezitím se však dozvěděli Češi, kteří slavili v Sokolovně Den matek, co se děje před „Radnicí“. Podle policejní zprávy jich sem dorazilo kolem čtyř stovek a to již nejen ze Sokolovny, ale i z kolonie Centrum. Účastníci německé slavnosti se dali rychle na útěk. Češi požadovali máj skácet, protože prý jeho věnec měl představovat na vlásku visící demokracii Československa.

⁴¹³ Již v dubnu 1938 hlásily četnické stanice v politickém okrese Most, že „*strana SdP je rozhodnuta pořádati dne 1. května manifestační průvody ve všech pohraničních významnějších místech. Manifestační průvody mají býti pořádány i proti zákazu příslušných úřadů. V případě, že bude bezpečnostními orgány proti nim zakročováno, mají klásti odpor, aby vyvolali konflikt. V případě použití zbraní proti demonstrantům má býti tohoto zákroku použito k zahraniční propagandě proti republice a zároveň má býti voláno o pomoc příslušných úřadů v Německu*“. PZÚ, k. 1108, 13/62/2.

⁴¹⁴ Brüxer Zeitung, 2. května 1938.

⁴¹⁵ PZÚ 207/610/42, fol.11-20.

Do Dolního Jiřetína byl povolán pohotovostní oddíl z Mostu, který měl zabezpečit klid. Zároveň byla zrušena německá taneční zábava a na příkaz policejního úřadu byl máj ve večerních hodinách poražen.⁴¹⁶

O den později obdržela policie zprávu, že se čeští horníci z dolů Centrum a Kolumbus chystají v noci skácat máj v Horním Jiřetíně. Na místo proto dorazil pohotovostní oddíl s policejním komisařem Karáskem. Situace se začala vyhrocovat, když se na místě sešlo asi 80 Čechů a 200 osob německé národnosti. Nakonec se však Češi začali rozcházet, takže k ničemu vážnému nedošlo.⁴¹⁷

O událostech v Dolním Jiřetíně informoval Brüxer Zeitung po svém: dav Čechů napadl bezdůvodně pokojné účastníky májové slavnosti. Zmínily se sice o tom, že se na slavnosti heilovalo, ale už nedodaly, že přes zákaz policejního ředitelství a výstrahu přítomných četníků. Češi se pak prý přidali ke kácení stromu a skákali po špičce ozdobené stužkami (s motivem SdP, pozn. autora). Večer pak házeli kameny do německých oken. A nakonec článku stojí: „*Wir forden Ruhe in unserem Gebiete! Wir forden Sicherheit für das Leben der deutschen Volksgenossen!*“⁴¹⁸

Atmosféra v obou obcích byla značně napjatá, němečtí rodiče, podle zpráv Brüxer Zeitung, se prý báli posílat své děti do školy samotné a raději je doprovázely. V Horním Jiřetíně u máje, který „... *der nationale Symbol des Deutschtums unser Gegend geworden war...*“⁴¹⁹, drží mladí muži hlídku. Na místo dokonce dorazil senátor E. Enhuber, podle jeho slov vznikla srážka při zcela nepolitické události a přítomný strážník ji mohl zabránit.⁴²⁰

Slavnostní skácení máje v Horním Jiřetíně bylo naplánováno na 15. května 1938. Zemské četnické velitelství vydalo rozkaz, aby při této akci byl zachován klid a pořádek. Opatření okresního četnického velitelství připomínaly manévry: akce se zúčastnilo na 30 gážistů, 1 důstojník správní a 1 výkonný. Pohotovostní oddíl v síle 17 mužů by umístěn v restauraci „Spořitelna“. 4 policisté stáli u stožáru máje a hlídali intervenujícího úředníka z policejního ředitelství v Mostě. Na silnicích měly udržovat normální provoz tři dvoučlenné hlídky. Na četnické stanici v Dolním Litvínově byl v záloze uniformovaný sbor státní policie v síle 31 mužů. Na stanici v Dolním Jiřetíně držel zase 1 příslušník službu u telefonu. Spojení mezi intervenujícím úředníkem a četn. pohotovostním oddílem měl obstarávat civilní agent státní policie z Mostu.

---

⁴¹⁶ Tamtéž.

⁴¹⁷ Tamtéž, fol. 10.

⁴¹⁸ Brüxer Zeitung, 9. května 1938.

⁴¹⁹ Brüxer Zeitung, 16. května 1938.

⁴²⁰ Brüxer Zeitung, 11. května 1938. Novináři si zde dále stěžují, že cenzura zabavila článek z předcházejícího dne, ve kterém informovali o dění v Horním Jiřetíně.

Avšak k žádnému policejnímu zákroku nemuselo dojít, protože celá slavnost proběhla bez potíží. Poté co ženy v krojích pod májem zatančily, začalo se s vlastním kácením. Nebyl pronesen ani žádný projev a asi 1500 účastníků slavnosti se odebralo do hostince „Feuerwehr“, kde pokračovala taneční zábava.⁴²¹

Tento den se prý stal znamením klidu, svornosti němectví, duchovním vítězstvím nad útlakem a násilím. Máj prý nyní představuje boj německého národa za svoji půdu.⁴²²

Případ Dolního Jiřetína dobře ilustruje, jak probíhaly vzájemné roztržky mezi oběma národnostmi. Němci se nesnažili vyhnout možným střetům, právě naopak jejich chování bylo vysloveně provokativní, nebylo tedy divu, že Češi mnohdy sáhli k násilné konfrontaci, která pak byla Sudetoněmeckou stranou využívána k propagandistickým účelům. Tato linie, kdy Němci svým chováním iniciovali vzájemné střety, byla typická pro všechny incidenty, které se na Mostecku staly do konce září 1938.

22. května 1938 se měly konat obecní volby v Mostě a v Horním Litvínově. V Mostě nebyla utvořena jednotná kandidátka českých stran. Do obecních voleb zde vstoupily tyto strany a uskupení – česká volební skupina⁴²³, národně-socialistická strana, česká strana sociálně demokratická, národní liga, komunistická strana, sudetoněmecká strana, německá sociální demokracie a sdružení židovských stran⁴²⁴. V Horním Litvínově se spojili národní socialisté se skupinou českých občanských stran. Sociální demokraté a komunisté kandidovali samostatně. DSAP vydržela nátlak SdP a uhájila si své nezávislé postavení.

V rámci předvolební kampaně navštívil 16. května 1938 posl. E. Kundt Horní Litvínov. Jeho projev vyzněl značně radikálně, plně v intencích karlovarských požadavků. Na úvod řekl, obecní volby představují velkou politickou příležitost, aby mohly být německé obce opět spravovány v německém duchu.⁴²⁵

Podle jeho slov byla i ve starém Rakousku umožněna Čechům svobodná správa obecních záležitostí a ti později toto právo německému obyvatelstvu odebrali. Sudetské Němce má čekat velká epocha, kdy si budou spravovat svůj sociální, kulturní a hospodářský život. Policie má být opět v německých rukách. Požaduje bezpodmínečnou národní suverenitu. „*Wir sind ja kein Negervolk, das verwaltet werden muß*“⁴²⁶ Češi by podle jeho

⁴²¹ PZÚ 207/610/42, fol. 5.

⁴²² Brüxer Zeitung, 16. května 1938.

⁴²³ česká volební skupina občanských stran byla tvořená národním sjednocením, českou živnostenskou stranou, agrární stranou a lidovou stranou

⁴²⁴ Brüxer Zeitung, 9. května 1938.

⁴²⁵ Brüxer Zeitung, 16. května 1938.

⁴²⁶ Brüxer Volkszeitung, 17. května 1938

slov měli být vděční, že Konrád Henlein představil v Karlových Varech skromné požadavky (!) a demagogicky dodává, že je podivuhodné, když lidé, kteří se považují za demokraty, se staví proti tomu, aby si každý národ mohl svobodně zvolit svůj světový názor. O zákazu „německého pozdravu“ řekl, že se jedná o oficiální pozdrav sudetského Německva a kdo jej nepoužívá, nehlasí se k němu. Pokud bude někdo kvůli tomuto pozdravu zadržen, má o tom podat protokol k parlamentnímu klubu Sdp.⁴²⁷ Kundt se ve svém dlouhém projevu věnoval i zahraniční politice státu, kde vznesl požadavek na spolurozhodování. Podle jeho slov tvoří dějiny velké národy a mužové. Úlohou sudetských Němců je pomáhat jim při tom a nekrvavým způsobem vytvořit odpovídající pořádek. Stejný úkol by měl připadnout také Čechům.⁴²⁸

V pátek 20. května 1938 se konalo shromáždění SdP, na kterém jako řečníci vystoupili W. Sebekowsky, A. Ott a místní vedoucí A. Füssel . V práci obecního zastupitelstva nastoupí po volbách nové způsoby, skončí marxistické pojetí, vyjádřil se ve svém projevu Alois Ott. Dvacet let prý bylo zastupitelstvo místo pro mezitřídní boj, který poškozoval obec, zastupitelstvo se stane reprezentantem „volksmanschaftu“. Jako nejdůležitější označil řešení sociální otázky, především pak situace nezaměstnaných. Je prý nutné vypracovat nové statistiky, protože ty oficiální (hovořící o klesající nezaměstnanosti, pozn. aut.) neukazují pravdivý stav. Zároveň se musí učinit pořádek v hospodaření obce.

A. Füssel se naopak zaměřil na sociální demokraty. Aby nedošlo ke ztrátě zbývajících německých hlasů, nabídla SdP spojení s místními sociálními demokraty, kteří prý bezdůvodně tuto nabídku odmítli. Podle Füssela i ti zbývajcí dělníci, kteří dosud stojí mimo národ, se v rozhodující chvíli přidají k volksmanschaftu. Na tyto slova navázal i W. Sebekowsky slovy, že každý Němec musí odevzdat hlas Konrádu Henleinovi.⁴²⁹

Také ostatní strany konaly své volební agitace. Národní socialisté, tradičně nejsilnější česká strana v oblasti, uspořádala svoji voličskou schůzi 13. května 1938 v Hornickém domě v Mostě. Před asi tisíci posluchači předstoupila posl. Zemínková. Její projev se však nedotkl žádné aktuální otázky, omezila se na význam ženy v obecní správě a odkaz Václava Klofáče.⁴³⁰ V Horním Litvínově pořádali 15. května s voličskou schůzi čeští sociální

⁴²⁷ Používání „německého pozdravu“ považovali Češi za provokaci. Svědčí o tom případ, který se stal v Mostě na I. náměstí. Poslanec Eichholz byl napaden dvěma Čechy, po té co se svým známým pozdravil tímto způsobem. Jan Lukeš a Jaroslav Pront byli za napadení zadrženi policií a obviněni z lehkého ublížení na těle. Brüxer Zeitung, 24. července 1938.

⁴²⁸ Brüxer Zeitung, 16. května 1938.

⁴²⁹ Brüxer Zeitung, 20. května 1938 a Brüxer Volkszeitung, 21. května 1938.

⁴³⁰ Stráž na Severu, 21. května 1938.

demokraté. Bohužel bližší informace o jejím průběhu nám stranický tisk nepřináší. Ve stejný den se zde konalo také shromáždění DSAP, na kterém promluvil Wenzl Jaksch.⁴³¹

Bezprostředně před prvním kolem voleb byli představitelé státu podrobeni těžké zkoušce v souvislosti s tzv. květnovou krizí. Mezi historiky nepanuje jednotný názor na bezprostřední příčinu jejího vzniku. Podle V. Kurala byly Praze předány mylné informace o sudetoněmeckém puči, údajně chystaném na 20. května a jeho podpoře jednotkami SA a SS. Později ještě získala zprávy o přesunech pravidelných svazků wehrmachtu k čs. hranicím. Vláda v reakci na tyto údaje nařídila vojenské uzavření hranic, obsazení pevností a povolání jednoho ročníku záložníků. Z mosteckých kasáren byli vojáci 9. pěšího pluku spolu s příslušníky SOS převezeni na hranice do okolí Brandova, Zeleného dolu a Cínovce.⁴³²

Hitler nyní mohl vystupovat před světem jako ten, který pouze reaguje na vojenské operace čs. strany.⁴³³ I když rozhodnutí vlády přinášelo obrovská rizika, přeci jen povzbudilo „hraničáře“, kteří se konečně dočkali rozhodného činu, po kterém dlouho volali: „ *poslední doba začíná znervosňovat víc a více klid našich lidí, prosíme proto jménem všech hraničářů, aby vláda velmi rozhodně zakročila vůči straně Konráda Henleina, aby nám to s tím stálým a úzkostlivým klidem nepřerostlo přes hlavu*“⁴³⁴

Republika ukázala, že je rozhodnuta se bránit. Na druhou stranu přinesla obtíže v mezinárodní politice, Británie si uvědomila, že by ji Československo svým samostatným rozhodnutím mohlo vtáhnout do válečného konfliktu: „ *... britská vláda v blízké budoucnosti učiní všechno, aby nemusela opakovat svůj postoj z 21. května, ba co víc – aby krize tohoto druhu nevznikla*“⁴³⁵

V neděli 22. května proběhlo první kolo obecních voleb a přestože byla atmosféra vypjatá, obešel se tento den bez potíží, k čemuž jistě přispěla i přítomnost vojska na hranicích a ve městech.⁴³⁶

⁴³¹ Gedenkbuch der Stadt Oberleutendorf..., str. 69.

⁴³² FRÖLICOVÁ, Zdena, *Mnichov a Mostecko*. In: Mnichov 1938, Praha 1988, str. 113.

⁴³³ KURAL, V.: *Konflikt...*, str. 175-177.

⁴³⁴ Stráž na severu, 21. května 1938.

⁴³⁵ Tamtéž, str. 178.

⁴³⁶ „*Máme za sebou první volební den. Minul v úplném klidu a pořádku a zvláště v pohraničí, kde v předvolebním týdnu docházelo k drzým provokacím a k přepadávání českých občanů i německých sociálních demokratů henleinovskými násilníky, nedošlo v den voleb k rušivým událostem. K tomuto náhlému uklidnění přispělo bezesporně rozhodnutí vlády o povolání záložníků k vojenskému cvičení, rozhodnutí, kterému bylo porozuměno na obou stranách státních hranic.*“ Severočeský dělník, 27. května 1938.

Volební účast byla v Mostě i v Horním Litvínově stejná jako při parlamentních volbách v roce 1935 – 94%, přičemž by podle tisku mohla být ještě vyšší, nevolili totiž povolání záložníci⁴³⁷.

V Mostě volby vyhrála Sdp, obdržela 10 671 (61,6%)⁴³⁸ hlasů, což představovalo 26 mandátů. Hlas jí odevzdalo odhadem 92% německých voličů. DSAP zažila ještě další pokles oproti roku 1935, volilo ji jen 572 (3,3%) voličů a získala 1 mandát, oproti posledním obecním volbám v roce 1931 ztratila 4 mandáty. Z českých stran byla tradičně nejúspěšnější nár. soc. strana, získala 2415 (13,9%) hlasů, přestože oproti roku 1931 1 mandát ztratila. Následovala česká sociální demokracie s 1256 (7,2%) voliči a s 3 mandáty, čímž si o 1 mandát polepšila oproti roku 1931. Česká volení skupina získala 1234 (7,1%) hlasů a 3 mandáty. KSČ obdržela hlasy od 716 (4,1%) voličů, což znamenalo 2 mandáty. Jako poslední mohla v obecním zastupitelstvu zasednout židovská skupina, volilo 374 (2,1%) voličů a měla nárok na 1 mandát. Národní liga obdržela pouze 80 hlasů, což na získání mandátu nestačilo. Brüxer Zeitung sice psaly, že Most zůstal německým městem, avšak více jak 30% jeho obyvatel volilo české strany.⁴³⁹

Také v Horním Litvínově se vítězem voleb stala Sdp, která získala 4311 (67,9%) hlasů a 25 mandátů, přibližně získala hlas od 90% (opět pouze odhadem) německého obyvatelstva. Něm. soc. demokraté zde byli úspěšnější než v Mostě, volilo je 482 (7,6%) voličů, což představovalo 3 křesla v zastupitelstvu.

Nár. socialisté se rozhodli vstoupit do voleb ve společné kandidátce se skupinou občanských stran. Toto seskupení obdrželo 788 (12,4%) hlasů a 4 mandáty. Zbýlé dvě české strany - sociální demokracie volilo 390 (5,8%) voličů, náleželi jí 2 mandáty. KSČ odevzdalo hlas 380 (5,7%) voličů a získala také 2 mandáty.

Večer po vyhlášení výsledků se na I. náměstí sešel dav německých obyvatel, na výzvu státní policie se však záhy rozešel. Stejně poklidně proběhl večer i v Horním Litvínově.⁴⁴⁰

O týden později, 29. května, se konaly volby v těchto obcích: Lom, Hamr, Hora Sv. Kateřiny, Kopisty, Konobrzhe, Paředla, Růžodol, Korozluky, Obnice, Horní Jiřetín, Střimice, Souš, Louka, Klíny a Saběnice. České strany kandidovaly samostatně pouze ve 4 obcích (Lom, Kopisty, Konobrzhe, Růžodol), v ostatních obcích se sdružily ve českou volební skupinu. Pouze v těch obcích, kde byla česká většina se nestala vítězem voleb SdP. V Lomu,

⁴³⁷ Tamtéž.

⁴³⁸ Počet hlasů SdP se oproti vlbě do poslanecké sněmovny narostl o 1377 hlasů. V roce 1935 odevzdalo hlas v Mostě BdL a DCV 977 voličů. Ztráta DSAP volbám do posl. sněmovny představovala 414 hlasů.

⁴³⁹ Brüxer Zeitung, 23. května 1938.

⁴⁴⁰ Tamtéž.

Kopistech, Růžodolu zvítězila KSČ. V Souši obdržela nejvíce hlasů ČSNS a to 1057, následovala za ní KSČ se 780 hlasy, ČSDSD s 482 hlasy, dohromady měly tyto strany 26 mandátů. Až na 4. místě se objevila SdP se 477 hlasy a 4 mandáty. Stejně tak v Konobřích vyhráli volby národní socialisté. Ve Střimicích pomohlo spojení českých stran, které dohromady vyhrály volby, poté co získaly 221 hlasů a 10 mandátů. V Saběnicích byla postavena jediná kandidátka SdP, takže o složení obecního zastupitelstva bylo rozhodnuto bez voleb.⁴⁴¹

V Hoře Sv. Kateřiny, kde před rokem 1933 byli jednoznačně nejsilnější stranou němečtí sociální demokraté, získali nyní 117 hlasů a 4 mandáty, SdP obdržela 713 hlasů a 19 mandátů, což představovalo přibližně 85,9 % německých hlasů.. Český volební blok získal 48 hlasů a 1 mandát. Brüxer Zeitung si stěžovaly, že odvolili i dva zdejší Češi, kteří byli povoláni do vojenské služby, přestože to zákony zakazují.⁴⁴² Stejně tak informoval, že v Klínech obdrželi Češi poprvé mandát v obecním zastupitelstvu, po té co získali hlasy i od německého obyvatelstva. V Klínech se voleb zúčastnilo 11 Čechů, přičemž sdružené české strany obdržely 22 hlasů. Pravděpodobně obdržely hlasy od německých sociálních demokraté, jejichž strana v Klínech nekandidovala.⁴⁴³ Měla by být oceněna jejich odvaha jednat proti volksmanschaftu a situovat se tak do postavení „zrádců národa“.

České strany a komunisté podaly 30. května stížnost na průběhu obecních voleb v Mostě. Němečtí sociální demokraté se od celé záležitosti distancovali. Předmětem sporu byl fakt, že na kandidátce SdP vystupovali bratři Adolf a Otto Füsselové, což je podle stěžovatelů nepřijatelné. Sudetoněmecká strana však namítala, že zákon nedovoluje, aby osoby v příbuzenském vztahu zasedaly v městské radě, nikoliv však v zastupitelstvu. Další sporný bod se týkal Národní ligy, která ve volbách obdržela pouze 80 hlasů, ačkoliv se pod její kandidátku podepsalo 160 lidí. Stížnost byla podstoupena k zemskému úřadu, který ji koncem června 1938 zamítl.⁴⁴⁴

Poslední, třetí kolo voleb se uskutečnilo 12. června 1938 obcích, kde uplynulo šestileté volební období obecní správy, v politickém okrese Most se to týkalo obcí: Bečov, Vysoké Březno, Bylany, Chánov, Dolní Jiřetín, Komořany, Lišnice, Moravěves, Polerady, Rudolice, Sedlec, Bedřichův Světec, Velebudice, Volevčice, Záluží, Židovice, Chudeřín, Janov, Dolní Litvínov, Rauschengrund, Mníšek. V Brandově se volby nekonaly, protože v sousední saské

⁴⁴¹ Brüxer Zeitung, 30. května 1938.

⁴⁴² Brüxer Zeitung, 30. května 1938.

⁴⁴³ Tamtéž.

⁴⁴⁴ Brüxer Zeitung, 27. června 1938.

obci Obernhau se vyskytla slintavka a kulhavka. Obyvatelstvo tedy odvolilo v Hoře Sv. Kateřiny 29. května.

SdP se stala opět vítěznou stranou ve všech obcích kromě těch, kde Češi tvořili většinu, jmenovitě to byly tyto obce: Dolní Jiřetín, kde ze 30 křesel v obecním zastupitelstvu získaly spojené české strany 19 mandátů. Stejně tak v sousedním Záluží volby vyhrála ČSNS s 8 mandáty, následovaly KSČ a ČSDSD, oběma stranám připadlo 7 mandátů. SdP zde skončila až na 3 místě se 6 křesly. Ve Velebudicích obdržely SdP a české spojené strany shodně po 6 mandátech. V Komořanech připadlo na SdP 9 mandátů, spojené české strany sice získaly o jeden mandát méně, ale poměrně silné zde bylo zastoupení KSČ – 3 mandáty a 1 křeslo zbylo také na DSAP.⁴⁴⁵ Naopak v Moravěvsi, Bylanech, Rauschengrundu a Mníšku kandidovala pouze jediná strana – Sudetendeutsche Partei.

Celkově SdP vyhrála ve 27 obcích ze 39, kde se obecní volby konaly. Volilo ji průměrně kolem 90 % německého obyvatelstva. Němečtí sociální demokraté ztratili oproti roku 1935 opět další příznivce, při srovnání volebních výsledků z roku 1935 a obecních v r. 1938 zjistíme, že ztráta DSAP činila 30% hlasů.⁴⁴⁶ (Při výpočtu tohoto údaje jsem započítávala i ty obce, kde byla postavena jediná kandidátka SdP, protože v nich i v roce 1935 bylo postavení DSDAP velmi slabé) Největší ztráta nastala v Mostě (414 hlasů, 42%), nejmenší pak v hornických obcích – Kopisty, Komořany, Souš, ale i Bedřichův Světec. Nárůst hlasů byl zaznamenán v Rudolicích n. Bílinou (42 hl v r. 1935, 51 hl. v r. 1938) Nejvíce mandátů – 4 – získala DSAP v Hoře Sv. Kateřiny, 3 křesla obsadila také v Louce a Konobřích. Jak píše M. Moulis ... „ *Všeobecně se projevilo, že němečtí sociální demokraté i komunisté si vedli lépe v místech, kde byla silná česká menšina, zaměřená ostře proti Henleinovi.*“⁴⁴⁷ Podle údajů Brüxer Zeitung odevzdalo svůj hlas SdP v soudním okrese Most 89,9% německého obyvatelstva, v s. o. Horní Litvínov 89, 2% a v Hoře Sv. Kateřiny dokonce 83, 8%. Tato čísla jsou nižší v porovnání s celosudetským průměrem, kde se odhaduje, že SdP volilo 90-95% německých voličů. Je prakticky nemožné spočítat přesně kolik německých voličů odevzdalo hlas SdP, jelikož nevíme, jaký počet Němců volilo KSČ.

Velmi těžko lze posoudit nějaké výkyvy uvnitř českého tábora, protože ve 23 obcích z 39 byla vytvořena jednotná kandidátka českých stran, ke které se někdy ještě přidala KSČ v (Souši) či DSAP (ve Volevčicích a Velebudicích).

⁴⁴⁵ Brüxer Zeitung, 13. června 1938.

⁴⁴⁶ Tento údaj se příliš neodchyluje od celorepublikového průměru, který činil asi 35 %. Karník, Zd. České země v éře první republiky. Praha 2003, str. 533.

⁴⁴⁷ MOULIS, Miloslav: *Henleinovci a obecní volby v roce 1938*. In: Historie okupovaného pohraničí 7, Ústí nad Labem 2003, str. 167.

Brüxer Zeitung komentovaly po skončení třetího kola celý průběh voleb: „*Die drei Wahlsonntage wurden drei Wahlsiege, von denen die ganze Welt sprach. Dreimal hat gemeldet werden müssen, daß es außer der Sudetendeutschen Partei keine politische, von einer wahren Überzeugung getragenen Macht mehr in unserem Volk gibt, und daß alle Hoffnungen Prags auf den Aktivismus, den einige tschechische Blätter jetzt gerne aus der Erde kratzen würden, Lustschlösser gewesen sind.*“⁴⁴⁸ Dále se můžeme dočíst, že sudetští Němci ukázali před světem, co chtějí a co si myslí. Nyní je již pražská vláda nemůže přehlížet. Stejně tak cizina by měla o jejich osudu spolurozhodovat.⁴⁴⁹

Český tisk se naopak obává, aby v obcích, kde získali rozhodnou většinu příznivci henleinovi strany „...*nepovstanou úřadům a státu nebezpečná hnízda ať pasivního či zjevného odporu*“ a to především v otázkách přenesených působností obcí (např. vojenské záležitosti).⁴⁵⁰

Co tedy přinesly obecní volby? Slovy M. Moulise: „*Lze pochopit snahu čs. Vlády splněním dalších Henleinovských požadavků uklidnit rozpoložení v českém pohraničí v oblastech s většinou německého obyvatelstva. Ale brzy a tím více po dlouhém časovém odstupu se ukázalo, že tento krok se nezdařil. Naopak: Henlein prokázal, že za ním stojí 90 - 95% německého obyvatelstva. Podařilo se mu prakticky potlačit všechnu opozici mezi sudetskými Němci. Plány Henleina i Hitlera, i tímto způsobem urychlit cestu k rozbití československé republiky, se naplňovaly.*“⁴⁵¹

Při ustanovujícím zasedání nově zvolených obecních zastupitelstev se projednávala otázka volby starosty, jeho zástupce (jednoho či dvou podle velikosti obce) a členů rady.

Volba představitelů města proběhla v Horním Litvínově 14. června za přítomnosti velkého počtu diváků. 25-ti hlasy byl starostou zvolen funkcionář SdP Franz Richter, prvním místopředsedou Anton Vatter (SdP), druhým pak Emanuel Dubský (blok DSAP a českých stran). Městská rada byla utvořena z 8 zástupců SdP a 4 zástupců ostatních stran.⁴⁵²

Na Mostecku bylo poměrně dost obcí, kde se prosadil starosta z jiné strany než ze SdP. Jednalo se o obce Chudeřín (starosta za ČSNS), Lom (ČSNS), Kopisty (KSČ), Záluží (ČSDSD), Dolní Jiřetín (spojené české strany), Souš (ČSNS). Dokonce v Lomu, Záluží Rudolicích a Souši neměli ani jako místostarostu člena SdP. Jedná se o poměrně výjimečnou

⁴⁴⁸ Brüxer Zeitung, 13. června 1938.

⁴⁴⁹ Tamtéž.

⁴⁵⁰ Severočeský dělník, 3. června 1938.

⁴⁵¹ Moulis, M. Henleinovci ..., str. 171.

⁴⁵² Do městské rady byli zvoleni kromě starosty a dvou místostarostů: Eduard Häckel (DSDAP), Wilhelm Martin (SdP), Karl Kaspar (SdP), Ferdinand Pietsch (SdP), Wenzel Fischer (SdP), Dr. Franz Schott (SdP), Hermann Lohn (KSČ), Antonín Hejskal (blok DSAPA českých stran), Arthur Löffler (SdP).

záležitost ve srovnání s ostatními oblastmi.⁴⁵³ (Výsledky obecních voleb v jednotlivých obcích uvádím v přílohách, tabulka č. X. ~~III~~ .)

I během obecních voleb pokračovala jednání o národnostním statutu, 4. června 1938 představila SdP svoji konkretizaci karlovarských požadavků v dokumentu nazvaném „*Skizze über Neuordnung der innenstaatlichen Verhältnisse der Tschechoslowakei ...*“. Tento náčrt však vládu dosti zaskočil, Henlein, přesně podle Hitlerových instrukcí o stupňování požadavků, se již nespokojil s Volksschutzgesetze, ale směřoval k velmi volné federativní podobě státu. Státní území mělo být rozděleno na jednotlivé národní skupiny, které by disponovaly rozsáhlou samosprávou. Centrální úřady by byly oslabeny na nejvíce možnou úroveň. Vláda se snažila o kompromis mezi jejím připravovaným návrhem a touto skizzou, přičemž vyloučila požadavky dotýkající se samotné integrity státu. Návrh národnostního statutu vláda představila až 26. července 1938.⁴⁵⁴

Český tisk však byl skeptický k tomu, že by národnostní statut zlepšil poměry v pohraničí. Henleinovcům prý ani o statut jako takový nejde neboť ... „*At' již národnostní statut přinese sebevětší výhody Němcům, sudetoněmecká strana bude mít stále obrácené oči do zaslíbené nacistické říše*“⁴⁵⁵

29. května začaly IV. středoškolské hry, které tvořily součást jubilejního X. všesokolského sletu. 2. července již cvičily na Strahově pražské sokolské župy. Slet, který byl chápán jako národní manifestace, přinesl Čechům optimističtější náladu: „*Bud' me věrni sokolské myšlence, idee, jež povzbuzuje a posiluje národ, rozradostňuje nás bezpečnou zárukou, že sebe těžší doby najdou nás silné a odolné a nezviklají naši důvěru v lepší příští*“.⁴⁵⁶ Sokol byl nejrozšířenějším českým spolkem, na Mostecku měl - až na výjimky - svoji pobočku v každé obci. Proto byl slet považován za jednu z nejvýznamnějších událostí v životě zdejších „hraničářů“. Jeho význam ještě zdůraznila atmosféra doby, ve které se konal. Při závěrečném průvodu Prahou však sokolové z Krušnohorské-Kukaňkovy župy ostantativně mlčeli, aby tak demonstrovali svůj nesouhlas se zákazem uskutečnit průvod městem při župním sletu v Duchcově. Sokolové se nechali slyšet, že „*nesmí-li křičet v pohraničí, nebudou křičet ani v Praze*“.⁴⁵⁷

⁴⁵³ BÍŽOVÁ, K. – RADVANOVSKÝ, Z. – PŘENOSIL, M: *Volby ...*, str. 89.

⁴⁵⁴ KURAL, V.: *Konflikt ...*, s. 181-183.

⁴⁵⁵ Stráž na Severu, 25. června 1938.

⁴⁵⁶ Stráž na Severu, 2. července 1938.

⁴⁵⁷ Stráž na severu, 16. července 1938.

Brüxer Zeitung však psaly, že slet vyjadřoval připravenost Čechů k boji a přispěl k zesílení jejich sebevědomí, což bude mít důsledky na sudetoněmeckém území. Sokolský slet s celou svojí symbolikou a atmosférou vypadá prý „teatrálně, popírající opravdové, hluboké národní vědomí (Volkstumkern)“⁴⁵⁸

Naopak nikoliv jako teatrální, ale vyjadřující dávnou německou tradici, označily zmíněné noviny oslavu slunovratu konanou 20. června 1938 v Mostě. Slavnost probíhala na cvičišti 1. Deutschen Turnverein a zúčastnit se ji mělo na 8 tisíc lidí. „*Aus Fabriken, Scheibstuben, von den Werkstätten und Felden kommen die Deutschen zum Feuer der große Wende um die Herzen aufrennen zu lassen an den Flammen des neues Geistes*“ Pořadatelé museli svůj program značně omezit, protože okresní úřad nepovolil průvod městem a u zapálené hranice na Hněvíně nesmělo být žádné další shromáždění.

Slavnost zahájily fanfáry, následoval přednes básní a tanec žen s pochodněmi. Poté co sbor zazpíval písně „Flamme empor“ a „Sonnenwende“, začali lidé skákat přes oheň. Celá oslava proběhla klidně a policie nemusela zasáhnout.⁴⁵⁹

III. C. Červenec – září 1938

Jak již bylo výše řečeno, v Mostě se nemohlo ustanovující zasedání zastupitelstva sejít do té doby, dokud nebude vyřízena stížnost na průběh voleb. Po zamítnutí stížností se nově zvolené zastupitelstvo sešlo 1. července 1938 ve školní tělocvičně na Wilsonově třídě vyzdobené městskými a státními vlajkami. Volby se zúčastnili i okresní hejtman Žaloudek a vrchní okresní komisař Dr. Cee, kteří na úvod schůze pohovořili o úlohách a povinnostech městského zastupitelstva. Jaké bylo rozložení politických stran v zastupitelstvu, názorně ukazuje fakt, že zastupitelům SdP nestačila polovina křesel u stolu ve tvaru U, ale museli být posazeni i na jeho druhou polovinu.⁴⁶⁰

Ještě před volbou starosty navrhly české strany spolu s KSČ a židovskou stranou na post prvního místopředsedy nár. socialistu Bohumila Dymeše, jenž také tuto funkci získal. Stalo se poprvé, že na tak vysoký post byl zvolen Čech. Starostou byl 26 hlasy SdP a 1 hlasu DSAP zvolen funkcionář SdP Alois Ott⁴⁶¹, druhým místostarostou okresní vedoucí SdP Josef

⁴⁵⁸ Brüxer Zeitung, 7. července 1938.

⁴⁵⁹ Brüxer Zeitung, 21. června 1938.

⁴⁶⁰ Brüxer Zeitung, 2. července 1938.

⁴⁶¹ Alois Ott se narodil 20. ledna 1894 v Mostě, vystudoval Filosofickou fakultu Karlo-Ferdinandovy university v Praze. Pro zranění oka byl zproštěn vojenské služby. Od roku 1918 působil jako profesor na reálném gymnáziu v Mostě, kde vyučoval latinu a řečtinu. Zabýval se také regionální historií. Oženil se s Annou Stanek z Dolního Jiřetína, s níž měl 7 dětí. V roce 1933 vystoupil z DCV a stal se členem nově vznikající SHF.

Witopil. Zasedání se zúčastnilo také velké množství přihlížejících lidí, kteří po zvolení starosty Aloise Otta propukli v bouřlivý jásot. Městská rada měla 14 členů z níž 9 bylo zvoleno za SdP, zbytek rady tvořily české strany. Němečtí sociální demokraté ani Židé nebyli v radě zastoupeni.⁴⁶²

Krátce po volbě podaly české strany opět odvolávání, tentokrát proti volbě starosty, jelikož jeho bratr Allexius Ott působil jako městský revizor. Stížnost byla 1. srpna 1938 opět zamítnuta.⁴⁶³

Zajímavě probíhala volba starosty v Záluží. Dle Stráže na Severu pomohlo ke zvolení starosty M. Vencla, který kandidoval za ČSDSD, 6 henleinovských hlasů. Zatímco kandidát národních socialistů obdržel 8 hlasů od své strany a 7 hlasů od KSČ. 15 hlasů získal i Vencl a to 8 od ČSDSD, 1 od živnostníků, 1 od sjednocených a 6 právě od Sdp. Při rovnosti hlasů nakonec o osobě starosty nakonec rozhodl los. Zvláštní je, že SdP se volby starosty vůbec účastnila a také, že odevzdala své hlasy právě sociálnímu demokratovi. Nepodařilo se mi k této kauze najít další informace, celá věc je pouze omezena na jeden článek v národně-socialistickém listu, proto je obtížné provést hlubší hodnocení⁴⁶⁴

Podle zákona měly státní orgány potvrdit zvolené starosty v jejich funkci. Starosty okresních měst potvrzoval ministr vnitra, ostatní pak zemské úřady. Avšak se schvalováním nových starostů, především těch z řad SdP příslušné orgány nespěchaly. Starosta Horního Litvínova – Franz Richter - obdržel potvrzení od zemského úřadu 22. července 1938. V pamětní knize Horního Litvínova je zaznamenáno, jak probíhalo předání úřadu. Krátce před 2 hodinou odpoledne přivítala nového představitele města, údajně podle starého obyčeje, dívka se solí, chlebem a vínem. Po té mu poblahopřál hodně štěstí jeho předchůdce. Nakonec nechal Richter vyvěsit vedle státní vlajky symboly SdP – vlajku a znak. Zakrátko se však před radnicí objevil dav lidí, který požadoval jejich odstranění. Symboly SdP zůstaly na místě až do 6 hodiny.⁴⁶⁵

Při prvním zasedání zastupitelského přednesl místostarosta za SdP dr. Franz Schott své cíle : „ *Die Sudetendeutschen sollen uns Bollwerk im Kampfe für unsere Volksrechte und Kampfe für den deutschen Sozialismus sein. Wir wollen das Leben unserer Gemeiden nach*

⁴⁶² Městská rada měla toto složení: Wilhelm Friedler (SdP), Richard Hönig (SdP), JUDr. Walter Parth (SdP), Rudolf Pflaum (SdP), Franz Sauerstein (SdP), JUDr. Hubert Mayer (SdP), Rudolf Nödl (SdP), prof. Alois Ott (SdP), Josef Witopil (SdP), Franz John (ČSNS), Bohumil Dymeš (ČSNS), Jan Lakaš (skupina čes. obč. stran) Josef Pisařovič (ČSDSD). Tamtéž.

⁴⁶³ Brüxer Zeitung, 2. srpna 1938.

⁴⁶⁴ Stráž na Severu, 18. července 1938.

⁴⁶⁵ Das Gedenkbuch der Stadt Oberleutendorf ..., str. 83.

*die Anschauung unserer Volksgruppe gestalten.*⁴⁶⁶ Z jeho projevu je patrné, jak stále sebevědoměji vystupovali jednotliví funkcionáři SdP, nesnažili se již ani příliš zakrývat, kam jejich snažení míří. Ve stejném duchu proběhlo i „shromáždění praporů“, pořádané 24. července 1938 v Mníšku. Brüxer Zeitung přináší zprávu, že se sjely uzavřené oddíly SdP ze všech míst litvínovského a mosteckého okresu, aby uctily památku válečných hrdinů.

Shromáždění, které mělo zřejmý manifestační charakter, se mělo zúčastnit na 10 tisíc lidí. Vrcholem celého dne byl průvod uspořádaný pouze z mužů, členů SdP, jenž čítal na 4 tisíce osob a v jehož čele kráčel starosta Horního Litvínova Richter a posl. Köhler. Richter ve svém projevu požadoval odproštění se od egoismu a převzítí německého světového názoru. Dále trval na tom, že musejí zůstat zachována německá pracovní místa.⁴⁶⁷

Richter narážel na převzetí Petschkova koncertu Živnostenskou bankou, ke kterému došlo 15. července 1938. Petschkové vlastnili Mosteckou uhelnou a Severočeskou uhelnou společnost, které nyní přešly z německo-židovských rukou do českých. Sudetoněmecká strana při jednání s vládou požadovala nejen zajištění německých pracovních míst, ale i dodržení smluv o dodávkách. Za nepřijatelné považovala to, že by mohlo dojít k počesťování německých pracovních míst.⁴⁶⁸ Na místech důlních úředníků totiž převažoval německý živel a snaha vlády, aby místa byla obsazována podle národnostního klíče, byla neúspěšná. Při převzetí Petschkova koncertu Živnostenskou bankou se SdP obávala, aby Němci nepřišli o svoji převahu jak na postech důlních úředníků, tak i ve vyšších funkcích.

Nový starosta Mostu, Alois Ott, byl potvzen mistrem vnitra až 5. srpna 1938. Slavnostní předání úřadu od vrchního komisaře Šlemra se mělo uskutečnit o 11 dní později při zasedání celé správní komise a za účasti obou místostarostů. Na oslavu převzetí starostenského úřadu naplánovala SdP lampiónový průvod městem a „německy smýšlející občané“ byli vyzváni, aby svá okna vyzdobili svíčkami a prapory.⁴⁶⁹

Ještě než začal průvod městem, shromáždili se na I. náměstí Češi a komunisté, podle úřední zprávy jich bylo kolem třinácti set. Ve 20 hodin se od sportovní haly vydal průvod pěti tisíc lidí doprovázený kapelou. Ordneři utvořili řetěz, který obepínal celý průvod. Nový starosta pozdravil shromážděné z balkónu zvednutou pravou rukou. V svém projevu se opět vrátil k tomu, že jim byla pět let protiprávně odepřena správa města, po ten čas prý zažívali útlak a ponížení a dodává, že si již za žádných okolností nenechají vzít správu města. Vyjádřil

⁴⁶⁶ Tamtéž, str. 86.

⁴⁶⁷ Brüxer Zeitung, 25. července 1938.

⁴⁶⁸ Brüxer Zeitung 15. července, 22. července, Stráž na Severu 30. července 1938.

⁴⁶⁹ Brüxer Zeitung, 11. srpna 1938.

se v tom smyslu, že děkuje za to, že volby byly tak dlouho odsouvány, protože nyní stojí německví pod ochranou Konráda Henleina jednotné a založené na základech nacionálního socialismu“⁴⁷⁰

Češi sice byli policií drženi stranou od průvodu, avšak při projevu starosty vydávali takový hluk, že nebylo z jeho projevu nic slyšet. 120 příslušníků státní policie jim v tom nedokázalo zabránit, ztěžovaly si Brüxer Zeitung.⁴⁷¹ Kritizovaly také to, že nebyl povolán pohotovostní oddíl četnictva, který měl sídlo v blízkosti I. náměstí, ve Vodní ulici. Celá záležitost prý ukazuje, jak vypadá „dobrá vůle“ a „snaha o porozumění“ na české straně.⁴⁷²

Stráž na Severu komentuje celou událost slovy ... „*Prosíme naše hraničáře, aby v zájmu celostátním nenechali se vyprovokovat k žádným činům, které by pověst našeho národa mohly poškodit. Nadávejte záminku nepřátelské propagandě, která slyší i trávu růst.*“⁴⁷³ Český tisk přinesl také informaci, že na Teplické třídě ordneři zbili svými obuškami tři české mladíky a další 18-ti letý muž byl bodnut nožem, takže skončil v nemocnici⁴⁷⁴. O těchto skutečnostech však Brüxer Zeitung nenapsaly sebemenší zmínku.

Tento incident byl během několika dnů druhým. První se odehrál 7. srpna 1938 při oslavě svátku Panny Marie Sněžné, která patřila mezi patronky města, roku 1421 měla ochránit město před husity. Češi však považovali oslavu tohoto svátku za protistátní akt.⁴⁷⁵ V rámci oslav, kterých se zúčastnilo kolem 3 tisíc osob, byl také uspořádán průvod městem, během něhož měla skupinka vojáků stojící na I. náměstí na účastníky průvodu volat „*chcíp-heil!*“. Na dotyčné vojáky pak byla podána stížnost, neboť „*Vojsko je k ochraně státu a jeho občanů, nikoliv k tomu, aby hanilo německé občany a rušilo jejich shromáždění.*“⁴⁷⁶

Události, které se staly při starostově projevu, měly širší dosah. 19. srpna totiž navštívili Most spolupracovníci lorda Rucimana - Frank T. A. Ashton-Gwatkin a Geoffrey Peto. Ashton-Gwatkin⁴⁷⁷ vedl hospodářskou sekci ministerstva zahraničí a byl pravou rukou Rucimana, Peto zase působil jako Rucimanův sekretář v době, kdy byl ministrem obchodu.

⁴⁷⁰ Brüxer Zeitung, 17. srpna 1938.

⁴⁷¹ Tamtéž. Za rušení veřejného klidu a pořádku byli ke 14 dnům vězení odsouzeni 4 osoby: Emilie Šálková, pomocná pokladní v městských lázních, Josef Řáda, městský dělník, Rudolf Pacík, řidič, Karel Nozar, dělník v městském hospodářském dvoře. Brüxer Zeitung, 20. srpna 1938.

⁴⁷² Tamtéž.

⁴⁷³ Stráž na Severu, 27. srpna 1938.

⁴⁷⁴ Stráž na Severu 20. srpna 1938.

⁴⁷⁵ Alois Ott se nechal slyšet, že poprvé za 20. let se slaví tento svátek v důvěře, ve znamení sudetoněmecké jednoty a v duchu nacionálního socialismu. (...) Zároveň jej prý naplňuje zadostiučiněním ten fakt, že právě sudetští Němci se stali středobodem celé světové politiky. A dodává, že jako jejich předkové teď bojují o svoji německou vlast. Brüxer Zeitung, 8. srpna 1938

⁴⁷⁶ Brüxer Zeitung, 8. srpna 1938

⁴⁷⁷ Gwatkinův postoj k sudetoněmecké otázce byl jednoznačný, již v březnu 1938 prohlásil, že by sudetoněmecké oblasti měly připadnout Německu. KVÁČEK, Robert – CHALUPA, Aleš – HEYDUK, Miloš: *Československý rok 1938*. Praha 1988, str. 138.

Oba Angličané navštívili město za doprovodu poslance Kundta, když se vraceli z Červeného Hrádku do Prahy. Starosta Alois Ott spolu s ortsleiterem Adolfem Füsselem jim ochotně vylíčili, jak jsou zdejší Němci utiskováni. Jako příklad samozřejmě uvedli záležitost se starostovým projevem a pokřikování vojáků při oslavě svátku Marie Sněžné.⁴⁷⁸ Po rozhovorech na radnici se vydala anglická delegace doprovázaná starostou a Füsselem k policejnímu řediteli, aby jim sdělil své stanovisko k oběma případům. Přítomen byl i inspektor státní policie Kračmar, jenž byl Hodžou pověřen, aby prozkoumal bezpečnostní poměry v Mostě.

Když se oba Angličané vraceli do hotelu Roß, německé obyvatelstvo shromážděné na I. náměstí je nadšeně zdravilo, zatímco Češi volali fůj, informovaly Brüxer Zeitung.⁴⁷⁹

Spolu s anglickou delegací navštívilo město množství zahraničních žurnalistů, kteří se zajímali o místní národnostně-politické poměry.⁴⁸⁰

Karta britského „nezávislého“ vyšetřovatele a zprostředkovatele mezi vládou a Sudetoněmeckou stranou byla Británií vytažena ve chvíli, kdy Henlein odmítl národnostní statut, který v sobě zahrnoval některé, pro Československo částečně přijatelné požadavky obsažené ve Skizze. Lord Walter Runciman byl známý svým germanofilstvím a jeho mise probíhala plně pod taktovkou henleinovců. 18. srpna 1938 zprostředkoval Max von Hohenlohe-Langenburg, který pracoval pro SdP a nacistickou zpravodajskou službu, schůzku Henleina s Runcimanem ve svém sídle Červeném Hrádku. Henlein tvrdil, že požaduje pouze autonomii, pokud na ni však československá vláda nepřistoupí, nezbude mu nic jiného než trvat na plebiscitu.⁴⁸¹

Koncem srpna předložil prezident Beneš svůj návrh na řešení sudetoněmecké otázky inspirovaný požadavky henleinovců, které mu byly odevzdány prostřednictvím Runcimana. Tento „třetí plán“ zajišťoval 50% podíl úřednických míst pro německé obyvatelstvo v jejich většinovém území, finance směřující do sociální, kulturní a vzdělávací oblasti byly rozděleny podle národností a dále počítal s vytvořením jednotlivými samosprávnými župami. Runciman se na tento návrh díval zpočátku příznivě, avšak po druhé schůzce s Henleinem na Červeném Hrádku 28. srpna, kde vůdce sudetských Němců nepřímou plán odmítl, změnil také své stanovisko.⁴⁸²

---

⁴⁷⁸ Brüxer Zeitung, 19. srpna 1938.

⁴⁷⁹ Tamtéž.

⁴⁸⁰ Tamtéž.

⁴⁸¹ KVAČEK, Robert – CHALUPA, Aleš – HEYDUK, Miloš: *Československý rok 1938*. Praha 1988, str. 155.

⁴⁸² Veřejně byl třetí plán označen jako nedostačující 1. září 1938. Brüxer Zeitung, 1. září 1938.

Při cestě z Aše na Červený Hrádek se měl Henlein zastavit také v Horním Litvínově, kde probíhala dožínková slavnost. Nakonec však na „Erntefest“ dorazil pouze K. H. Frank, který omlouval Henleinovu neúčast tím, že se jej čekala velmi důležitá jednání s lordem Runcimanem. Frank vysvětloval, že volksmanschaft se nachází v závěrečné fázi boje za svá práva a proto mají mít pochopení pro vůdce zaneprázdněnost. Nakonec nezapoměl dodat: „*Wir wollen nur eines: unsere deutsche Zukunft und den deutschen Sieg unserer deutsche Sache!*“⁴⁸³ Frankův projev si poslechl i známý novinář Daily Expressu – Sydney Morell, který ve své reportážní knize zaznamenal toto: „*Týž den odpoledne vyjel za zámku Henleinův vyslanec Karl Herrmann Frank, karlovarský knihkupec, který tiskl skoro všechny brožury vydávané stranou, a vrátil se autem na chůzi do Horního Litvínova, kde oznámil jásajícím Sudeťanům: 'Jsme na konci svého zápasu. Naše požadavky zůstávají nezměněny.'*“⁴⁸⁴

I když byla dožínková slavnost ochuzena o účast Konráda Henleina, proběhla velmi pompézně, zúčastnit se jí mělo na 15 tisíc lidí. Město bylo vyzdobené prapory strany, girlandami a květinami. Večer pak svítily v oknech svíce a lampióny, děkanský kostel byl ozářen refraktorem a u památníku válečných hrdinů byl ze svíček utvořen velký věnec.

Na programu oslav stála nejdříve mše, poté uctění památky válečných hrdinů, k památníku byl položen věnec se stuhami SdP. Po té byl uspořádán průvod městem v jehož čele kráčeli chlapi a dívky v krojích nesoucí obrovský věnec, následovaly je selské vozy ozdobené stuhami. Další část průvodu tvořili představitelé SdP a nakonec nechyběli ani zástupci německých spolků.

Starosta Richter ve svém projevu ocenil pomoc „Erntedienste“, která ulehčila zemědělcům těžkou práci při sklizních. Dále byl potěšen, že se sedláci stali rovnocenným článkem v řetězu národního společenství.⁴⁸⁵

26. srpna se konalo zasedání městského zastupitelstva v Mostě. Starosta se ve své řeči vrátil k událostem na I. náměstí. Celou záležitost využil ke kritice státní policie, která prý není schopná zajistit klid a pořádek. Jediné řešení proto viděl v znovuzavedení „Sicherheitswache“, která, prý dokázala plnit svoje povinnosti, přestože ji tvořilo kolem 40 mužů. Starosta však pozapomněl na to, že situace je naprosto odlišná než jaká byla před pěti lety a že za incidenty, které se v nedávné době staly, stálo provokativní chování sudetoněmecké strany.

⁴⁸³ Brüxer Zeitung, 29. srpna 1938.

⁴⁸⁴ MORELL, Sydney: *Viděl jsem ukřižování*. Brno 1995, str. 69.

⁴⁸⁵ Brüxer Zeitung, 29. srpna 1938.

Alois Ott přednesl své záměry do budoucna. Nutné je zlepšit zásobování vodou, kanalizaci a osvětlení ulic. Dále rozšířit parky a všechna zařízení, která slouží k odpočinku obyvatel. Oživení hospodářství a s tím spojené rozšíření pracovních možností je, podle jeho názoru, úkolem vlády a státu. Avšak některé sociální otázky musí řešit také obec, jedná se o péči o chudé a bytovou otázku. Jelikož předcházející vedení města zanechalo pohledávky ve výši 2 300 000, považuje za nezbytné se obrátit k občanům s žádostí o poskytnutí prostředků. Jinak by obec nebyla schopná splnit své kulturní a sociální povinnosti. Starosta Ott dodal, že příspěvky by byly rozděleny a upotřebeny podle národnosti dárce.⁴⁸⁶

7. září 1938 obdržela Henleinova strana „čtvrtý plán“, který oproti předešlému zaváděl v samosprávných orgánech národní kurie. Obvody státní správy, samosprávy a soudů by se navzájem přizpůsobily, soudy vyšší instance by byly organizovány v „národnostních odděleních“.⁴⁸⁷ Své stanovisko k návrhu chtěla SdP sdělit až po norimberském sjezdu NSDAP, jehož se účastnili i přední funkcionáři Sudetoněmecké strany. Zpravodaj Brüxer Zeitung vyslaný do Norimberku popsal svůj dojem ze sjezdu následovně: „*Der Gesamteindruck ist für jemand, der einem Parteitag in Nürnberg zum erstenmal erlebt, überwältigend. Dabei find es nicht eigentlich die Äußerlichkeiten und die Massenwirkungen, die den Zuschauer so sehr in den Bann ziehen. Es ist vielmehr das Gefühl und die Ahnung, welch gewaltiger Wille und welche Kraft hinter dieser politischen Herrschau des deutschen Volkes steht.*“⁴⁸⁸

Hitlerova řeč na sjezdu strany byla s napětím očekávána, podle některých náznaků měla zahájit útok německé armády na Československo.⁴⁸⁹

Vůdce vystoupil 12. září se svým projevem, ve kterém přímo napadl Československo. To je prý určeno k tomu, aby v případě války z jeho území vzlétávala letadla, aby bombardovala německá města a průmyslové oblasti. Dále, že v Československu je pouze 7 a půl milionům obyvatel přiznáno právo na sebeurčení. Ostatním je odepřeno. Sudetští Němci jsou potlačováni a je s nimi zacházeno nečestně. 3 miliony příslušníků německého národa je bito proto, že nosí potkolenky, nesmí zpívat písně, které se Čechům nelíbí či zdravít se svým pozdravem. Toto bezpráví musí být ukončeno. A na závěr dodal ono známé: „*Ich bin auch keineswegs gewill, hier mitten im Herzen Deutschladns durch die Tüchtigkeit kein anderer Staatsmänner ein zweites Palästina entstehen zu lassen. Die armen Araber sind mehrlos und*

⁴⁸⁶ Brüxer Zeitung, 27. srpna 1938.

⁴⁸⁷ KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky*. Praha 2003.

⁴⁸⁸ Brüxer Zeitung, 10. září 1938.

⁴⁸⁹ KVAČEK, Robert – CHALUPA, Aleš – HEYDUK, Miloš: *Československý rok 1938 ...*, str. 178.

*vielleicht verlassen. Die Deutschen in der Tschechoslowakei sind weder wehrlos, noch nicht sind sie verlassen, das möge man zur Kenntnis nehmen.*⁴⁹⁰

Po těchto slovech propukly na mnoha místech v pohraničí nepokoje, henleinovci přepadali policejní stanice, celnice, úřady. V místech, kde došlo ke srážkám vyhlásila vláda stanné právo. Na Mostecku byla situace mnohem klidnější. Pouze v Horním Litvínově se na náměstí shromáždilo kolem 100 Němců, kteří provolávají „Ein Volk, ein Reich, ein Führer!“. Na výzvu místního vedoucího se však dav rozešel.⁴⁹¹ Hitlerova řeč nevyvolala na Mostecku žádné nepokoje a za touto skutečností stálo pravděpodobně národnostní složení obyvatelstva, tedy silná česká menšina.⁴⁹² Okresní policejní ředitelství v Mostě hlásilo do Prahy již 11. září 1938, že se mu dostalo informací o zamýšlených protistátních demonstracích. Místní vedení SdP bylo upozorněno, že „... by se jednalo o nepovolenou akci a vzhledem k velkému počtu Čechů by mohla vážně narušit veřejný klid a měla by za následek důrazné zakročení bezpečnostních orgánů. Tím bylo docíleno, že vedoucí SdP působili na své příslušníky, takže od nějakých demonstrací bylo upuštěno. V celém policejním obvodu byl klid.“⁴⁹³

Henlein za této situaci označil jednání s vládou za vyloučené.⁴⁹⁴ 15. září utekli představitelé Sudetoněmecké strany do Německa a o den později byla strana a všechny organizace na ni napojené úředně rozpuštěny.⁴⁹⁵ V samosprávných orgánech zůstaly beze změn jednotlivé mandáty, které byly získány na základě kandidátní listiny SdP. Konrád Henlein byl obviněn z útoku proti republice podle § 1 a 2 zákona na ochranu republiky.⁴⁹⁶

19. září 1938 byla mimořádná opatření rozšířena na celou republiku a to na dobu tří měsíců podle § 4 zákona z 14. dubna 1920, č. 300 Sb. zák. a zákona z 10. června 1933, č. 125 Sb. zák. Zároveň nařídil zemský úřad uzavření hranic pro muže ve věku od 18 do 60 let, žen se opatření netýkalo.⁴⁹⁷ Po těchto nařízeních vlády nastal ve vnitrozemí klid, avšak na hranicích pokračovaly srážky s příslušníky Sudetendeutschen Freikorpsu, který byl vytvořen z uprchlých henleinovců a do jehož čela byl jmenován Henlein.

15. září se setkal Chamberlain s Hitlerem na Berghofu. Při jednání se britský premiér vyjádřil v tom smyslu, že nemá námitek proti odstoupení sudetských území Německu, musí

⁴⁹⁰ Brüxer Zeitung, 13. září 1938.

⁴⁹¹ NA, PMR, sign. 688, k. 3181.

⁴⁹² FRÖHLICHOVÁ, Z.: *Mnichov a Mostecko*, str. 116.

⁴⁹³ PMR, sign. 688, k. 3181.

⁴⁹⁴ Henlein prohlásil v lipském rozhlasu: „Naše další žití je nemožné, jen právo na sebeurčení je pro nás záchranou. Všechny možnosti jednání s českou vládou jsou nemožné. Předstupuji před vás a prohlašuji, že chceme svobodné sebeurčení a svobodné žití a chceme domů do říše. K tomu mně dopomáhej Bůh.“ PMR, sign. 688, k. 3181.

⁴⁹⁵ Brüxer Zeitung, 17. září 1938.

⁴⁹⁶ Brüxer Zeitung, 16. září 1938.

⁴⁹⁷ Brüxer Zeitung, 19. září 1938.

však ještě vyslechnout závěrečnou zprávu lorda Runcimana a stanovisko Francie. Daladier se návrhem souhlasil, 19. září byla čs. vládě předána britsko-francouzská ultimativní nota, která v rámci zachování evropského míru požadovala odstoupení okresů s více než 50% německého obyvatelstva.⁴⁹⁸ Československo mělo předat německé pohraničí, aniž by došlo k vypsání plebiscitu, ten by prý pouze celou situaci zkomplikoval. Vláda po těžkém rozhodování nakonec 21. září na notu přistoupila.

Proti rozhodnutí vlády se však zdvihla mohutná vlna odporu, české obyvatelstvo na celém území vyjadřovalo odhodlání bránit republiku. Byla vyhlášena generální stávkou, na demonstraci před Rudolfinem lidé požadovali demisy současného kabinetu a vytvoření vlády národní obrany. 22. září byl do čela vlády jmenován armádní generál Jan Syrový.

Bohužel pro poslední zářijový týden nejsou příliš k dispozici prameny, které by ukazovaly, jaká byla situace na Mostecku. Český tisk – Stráž na Severu, Severočeský dělník i Hlas od hranic – vydal svá poslední čísla do 23. září.⁴⁹⁹ Ani v kronikách se pro tuto dobu nenachází podrobnější informace. Zůstáváme tak odkázáni pouze na německý tisk, kde se ve velké míře objevují bílá místa - cenzurou zamítnuté pasáže.

Starosta Alois Ott vyzýval obyvatelstvo, jak německé, tak i české, aby v těchto „dějinných chvílích“ zachovalo klid a pořádek.⁵⁰⁰: „*In dieser Zeit des Überganges aus der alten in die neuen Sachlage, des Anschlusses des Sudetendeutschums an die großdeutsche Entwicklung, ist es notwendig, an die ganze Bevölkerung unserer Heimat zu appellieren, dabei mitzuhelfen, daß der Eintritt in die neuen Entwicklung in die strengster Ordnung und in voller Würdigung des hohen Augenblicks vor sich geht.*“ Tato slova muselo zdejší české obyvatelstvo vnímat jako nebývalou provokaci.

České a židovské obyvatelstvo začalo opouštět své domovy, na silnicích byla vidět nákladní auta naložená nábytkem. Život ve městě jakoby utichl, ačkoliv jsou obchody otevřené nikdo v nich nenakupoval, kromě potravin. Stejně tak hostince byly nebývale prázdné.⁵⁰¹

---

⁴⁹⁸ KVAČEK, R. – CHALUPA, A. – HEYDUK, M.: Československý..., str. 190-2.

⁴⁹⁹ Přesněji řečeno poslední číslo Severočeského dělníka vyšlo 23. září, Stráž na Severu 17. září a Hlas od hranic dokonce 9. září.

⁵⁰⁰ Brüxer Zeitung, 22. září 1938.

⁵⁰¹ Tamtéž.

Po jednání v Godesbergu, kde Hitler vystoupil s rozsáhlejšími požadavky než v Berchtesgadenu, západní spojenci dali najevo souhlas s případnou československou mobilizací. 23. září vláda povolala do zbraně všechny muže v záloze do věku 40 let.⁵⁰²

Brüxer Zeitung nám přináší svůj komentář toto, jak vydal průběh mobilizace v Mostě.⁵⁰³ krátce po té, co byla v půl 11 večer rozšířena zpráva o mobilizaci, město, jehož ulice byly již po několik dní brzy z večera vylidněny, rázem ožilo. Po ulicích začaly jezdit nákladní auta, lidé se shlukovali před domy, či vykukovaly v pyžamech z oken. Ráno byly na sloupech vylepeny plakáty s nápisem „všeobecná mobilizace“, na nádražích stáli bledí muži a pláčící ženy, na duchu zkleslí lidé mezi množstvím nejrůznějších zavazadel. Hustý těžký vzduch prý ležel nad městem. Celý článek byl zakončen slovy o tom, že mobilizace ještě není válka, ale je to příprava k válce. Již nejbližší hodiny by prý ukázaly, jaké obrovské neštěstí, bídu a žal by dnešní ráno započalo. Autor však věří, že se podaří v Evropě zachovat mír.

Je zde jasně vidět, že článek je napsaný tendenčně. Není tu ani jediná zmínka o tom, jak vnímalo mobilizaci české obyvatelstvo (jistě nikoliv jako „na duchu zkleslí lidé“), nepíše se tu, jestli všichni občané německé národnosti uposlechli mobilizační výzvu (otázkou je, zda by taková zmínka prošla cenzurou, nejspíše nikoliv). Prezident Beneš vyjádřil, že „*Průběh mobilizace bezvadný, lid absolutně pevný, vláda pánem situace, dosud není žádného rušení, naši Němci dosud klidně rukují*“.⁵⁰⁴

Mobilizace se týkala i tzv. Civilní protiletectké obrany, okresní úřad v Mostě nařídil v souvislosti s předpokládaným leteckým útokem provedení mimořádných opatření.⁵⁰⁵

Brüxer Zeitung si stěžovaly, že je velmi omezena možnost získat aktuální informace, noviny zůstaly odkázány pouze na informace z České tiskové kanceláře a z rádia. Proto pro nejbližší dny omezily svá vydání.⁵⁰⁶

L.M. z Mostu vzpomíná: „*V září 1938 se do třídy vrátilo jen několik studentů, takže se ani nevyučovalo a jen se vyprávěly zážitky z prázdnin. Většina hochů i dívek se již z rodičů z pohraničí odstěhovala. Můj otec však stále ještě otálel, protože jsme nikde nikoho neměli. Až když se do Mostu začalo stahovat vojsko, naložili jsme na vozík to nejnnutnější na cestu do otcovy domovské obce, která se prý měla o nás postarat. Cestou jsme potkávali celé řady uprchlíků. Spěchali jsme do vesnice Zeměchy u Kladna, kde měl otec známého, který nás*

⁵⁰² KVAČEK, R. – CHALUPA, A. – HEYDUK, M.: Československý..., str. 209.

⁵⁰³ Avšak musíme si uvědomit, že se jedná o německý pohled. Český tisk by danou záležitost popisoval jistě jiným způsobem. Brüxer Zeitung, 24. září 1938.

⁵⁰⁴ KVAČEK, R. – CHALUPA, A. – HEYDUK, M.: Československý..., str. 216.

⁵⁰⁵ Brüxer Zeitung, 24. září 1938.

⁵⁰⁶ Brüxer Zeitung, 27. srpna 1938.

nechal přenocovat v sále, ostatní uprchlíci byli ubytováni ve stodole a na půdě. Spát se stejně nedalo, protože okolo se celou noc valilo vojsko na ochranu státních hranic.“⁵⁰⁷

Chamberlain se rychle chopil Hitlerova vyjádření, že dává přednost mírového řešení situace před válkou a navrhoval, že by uzavření dohody mohl pomoci „nezávislý“ prostředník – Mussolini. Na 29. září byla svolána mezinárodní konference do Mnichova. Za základ jednání měl být položen Mussoliniho návrh řešení, který však krátce před tím odbržel od Hitlera. Odstoupené území překračovalo rámec jak požadavků z Berchtesgadenu, tak i Godesbergu. Zábor měl postupovat ve čtyřech pásmech, první tvořilo Pošumaví (mělo být obsazeno již 1., 2. října), druhé západní a severozápadní Čechy (2., 3. října), třetí severočeské výběžky (4., 5., října), čtvrté severní Morava (6., 7., října). Páté pásmo⁵⁰⁸ v sobě zahrnovalo zbylé území obývané převážně Němci a spolu s plebiscitními oblastmi, mělo být obsazeno do 10. října⁵⁰⁹

Obyvatelé Českolovenska se o podvolení se mnichovské dohodě dozvěděli prostřednictvím rádia z úst ministerského předsedy Syrového: *„vláda byla donucena naléhavou výzvou Anglie a Francie toto rozhodnutí přijmout, v poslední minutě bylo rozhodnuto zachránit národ“*. Po předsedovi vlády hovořil k vojákům generál Krejčí, který jim nařídil zachovat kázaň a klid.

„S pláčem a bolestí v srdcích svých hraničáři smutně pohlíželi na ty naše hranice, samým Bohem nám dané, s námi srostlé, oplývající krásou a bohatstvím a ty měly býti pro nás navždy ztraceny.“⁵¹⁰

Německé obyvatelstvo naproti tomu zažívalo obrovskou euforii, měli pocit, že začíná nový, radostnější život. *„ Wir gehen ihm (neues Leben, pozn. aut.) mit Andach und mit tiefer Rührung im Herzen entgegen und wir werden den Tag der Vereinigung mit dem Muttervolke mit einem Aufschrei schluckzenden Jubels begrüßen. Wir warten auf diesen Tag, auf das Licht“⁵¹¹*

⁵⁰⁷ *Vyhnání a život Čechů v pohraničí 1938 – 1945. Vzpomínky II.* Praha 1999, str. 53.

⁵⁰⁸ V Mnichově bylo dohodnuto, že definitivně bude páté pásmo a plebiscitní území určeno mezinárodním výborem, který byl ustanoven ze zástupců Německa, Francie, Velké Británie, Itálie a ČSR. Jeho dalším úkolem bylo definitivní stanovení hranic mezi Německem a ČSR. BIMAN, Stanislav: *Vojenské obsazení území připojeného k Německu podle mnichovské dohody a období jeho vojenské správy*, in: HOP 1, Ústí n. Labem 1998.

⁵⁰⁹ RADVANOVSKÝ, Z. – KURAL, V.: *Sudety pod hákovým křížem*, str. 39

⁵¹⁰ Kronika obce Louka, archív obce Louka, č. f. 568, inv. č. 14, event. j. 14, str 85..

⁵¹¹ Brüxer Zeitung, 1. října 1938.

III.D. Říjen – prosinec 1938

Celý politický okres Most připadl do V. záborového pásma. Hranice probíhala těsně u Loun, přičemž toto město již patřilo na území republiky. Českým zástupcům ve správní komisi se při stanovování hranic pátého pásma nepodařilo prosadit, aby základem k určování „převážně německého území“ bylo sčítání obyvatelstva z roku 1930. Němci si vymohli, že se hranice bude stanovovat podle sčítání z roku 1910.⁵¹² Tato skutečnost Československo výrazně poškodila, protože rakousko-uherské statistické údaje byly poměrně nepřesné, nezkoumala se národnost, ale obcovací jazyk, čímž byl vytvořen velký prostor pro manipulaci. Po té, co se Hitlerovi podařilo posunout hranici ze etnografické na strategickou, upustil od požadavku plebiscitu.

V politickém okrese Most se nacházalo, podle sčítání obyvatelstva z roku 1930, deset obcí, které měly českou většinu.⁵¹³ Tyto obce spolu s dalšími českými enklávami v uhelné pánvi měly vyrovnávat „obět“ za jihlavský německý ostrov, který se zůstal v ČSR.⁵¹⁴

*„Takto stanovená hranice připojovala k Německu území s obyvatelstvem, ve kterém Němci nepředstavovali ani 80% a kde zůstávalo více než 20% Čechů, připojovaných k Německu i v souvislých úsecích bez ohledu na právo sebeurčení, bez záruk a nadějí, že bude respektována jejich kulturní a národní osobitost a že nebudou vydáni mstivosti henleinovských ordnerů, zaujatých členů strany SdP a místního obyvatelstva“*⁵¹⁵ Záborem celého pátého pásma se ocitlo 700 tisíc Čechů do Německé říše.⁵¹⁶

České obyvatelstvo odcházelo z Mostecka již před Mnichovem, svědčí o tom zmiňovaný článek v Brüxer Zeitung, avšak v říjnu ještě zintenzivnělo. Pohraničí opouštěli především státní úředníci, učitelé, železničáři, tedy ti, kteří začleněním do Německa ztratili svoje zaměstnání. Dále lidé, kteří byli známi svým antifašistickým postojem – sociální demokraté, komunisté, legionáři, sokolové a také Židé. V menší míře pak ostatní obyvatelé, kteří se nemohli smířit s tím, že by žili v nacistickém státě.⁵¹⁷

⁵¹² PMR, sign. 688, k. 3182,

⁵¹³ Jednalo se o Dolní Litvínov, Lom, Dolní Jiřetín, Kopisty, Obrnice, Rudolice, Souš, Střimice, Třebušice, Kamenná Voda, Záluží. Viz příloha

⁵¹⁴ BIMAN, Stanislav: *Vojenské obsazení území připojeného k Německu podle mnichovské dohody a období jeho vojenské správy (1. – 20. října 1938)*. In: *Historie okupovaného pohraničí 1. Ústí nad Labem 1998*, str. 82.

Avšak v zabraném území se nakonec nacházelo o 484 tisíc Čechů více než zbylo Němců v republice.

GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan: *Druhá republika*. Praha 2004, str. 259.

⁵¹⁵ Tamtéž.

⁵¹⁶ GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan: *Druhá republika*, str. 21.

⁵¹⁷ RADVANOVSKÝ, Z. – KURAL, V.: *Sudety pod hákovým křížem*, str. 59.

Předpokládá se, že z převážné části odcházelo obyvatelstvo, které do dané oblasti přišlo po roce 1918. Avšak na Mostecku tvořili Češi vesměs starousedlíky, kteří sem přišli v souvislosti s těžbou uhlí, tedy od 70. let 19. století. Obyvatelé, kteří se zde narodili před rokem 1918, či mohli doložit, že jsou jejich potomky, byli při sčítání v roce 1939 označeni jako Češi s říšskou státní příslušností. Na základě dohody z 20. listopadu 1938 mohlo neněmecké obyvatelstvo, které získalo podle dohody určitou (tj. říšskou) státní příslušnost, optovat do 29. března 1939 pro československou státní příslušnost. Optanti také mohli přesídlit do 31. března 1940 do své země, avšak směli si s sebou vzít pouze movitý majetek. Opce však nakonec vyzněla na prázno, protože dříve než skončila, obsadili Němci i zbytek republiky.⁵¹⁸ Většina Čechů na Mostecku však na konzulátu v Drážďanech optovala pro česko-slovenskou národnost, i když se tak vystavili tvrdším životním podmínkám.⁵¹⁹

V době, kdy ještě nebylo jasné, jestli nedojde k případnému hlasování o plebiscitu posílaly čs. úřady (Ústřední evakuační komise) uprchlíky zpět do pohraničí. V Mostě bylo v sále Reprezentačního domu ubytováno na 600 uprchlíků z okolí Chebska, které úřady vrátili do záborového území.⁵²⁰ Pamětníci vzpomínají, že se vrátili zpět do pohraničí, aby v případě plebiscitu mohli hlasovat.⁵²¹ O tom samém vypovídá i kronika obce Louka: „*Jedinou útěchou, kterou lid český čekal, bylo to, že měl být v těchto zabraných krajích proveden plebiscit, který by dal výsledek o jistých procentech obyvatelstva obou národností, neboť okres Mostecký, Duchcovský a Bílinský byly silně obydleny českým obyvatelstvem, právě z toho plynula naděje, že by tyto okresy, když ne celé, alespoň z části, připadly zpět k republice.*“⁵²² Již 13. října však bylo rozhodnuto, že k hlasování nedojde.⁵²³

Při určování počtu Čechů, který v souvislosti se zábořem odešel do vnitrozemí, narážíme na nedostatek statistických pramenů. Porovnáním údajů ze sčítání obyvatel v roce 1939 zjistíme, že Most⁵²⁴ vykazoval o 20 085 méně Čechů oproti roku 1930.⁵²⁵ Absolutně se jedná o jeden z největších úbytků Čechů v pohraničí, avšak relativně, tj. poměr úbytku obyvatelstva mezi roky 1930 a 1939, byl průměrný.⁵²⁶ Podle situační zprávy z 7. března 1939

⁵¹⁸ BARTOŠ, J.: *Okupované ...*, str. 66-67.

⁵¹⁹ Kronika obce Souše II. díl, nestránkováno.

⁵²⁰ Brüxer Zeitung, 5. října 1938, či Brüxer Zeitung, 3. října 1930.

⁵²¹ *Vzpomínky II.*, str. 54,

⁵²² Kronika obce Louka, str. 88.

⁵²³ Brüxer Zeitung, 14. října 1938.

⁵²⁴ Jedná se o obvod landráta, podle něhož byly přepočteny i výsledky sčítání z roku 1930.

⁵²⁵ Tamtéž, str. 152. V roce 1930 – 45 064 Čechů, v roce 1939 – 24 979 Čechů (27,9% přít. obyvl.)

⁵²⁶ V Mostě v roce 1939 činil úbytek Čechů 45% oproti roku 1930. Avšak například v Podbořanech dosahoval úbytek 77%. Toto číslo je dosti vysoké a není objektivně vysvětlitelné, což vypovídá o nepřesnosti nacistického sčítání. Tamtéž.

odešlo ze samotného města Mostu do 10. ledna 1939 okolo 2500 Čechů.⁵²⁷ Je zřejmé, že nacistické sčítání obyvatelstva nebylo prováděno přesně, resp. že úmyslně počet Čechů snižovalo.

Pamětník F.S. vzpomíná na útěk Čechů z Mostu : „*Rozhodnutí o okupaci se osudově dotklo i rodin zdějši menšiny. Ve spěchu na poslední chvíli se pokoušely celé rodiny dotud uprchnout do vnitrozemí před řáděním nacistických fanatiků. Železnice a silnice, jako jediné únikové cesty, byly přecpány uprchlíky. Nedostávaly se kryté železniční vagóny a tak kdo měl štěstí, musel vzít za vděk otevřeným železničním vozem-uhlákem, kam se snažili poskládat svůj skromný zachráněný majeteček. Cesta pak dále pokračovala za sychravého počasí a za těchto podmínek odtud utíkala i naše rodina. Za stísněných podmínek opouštěli své domovy jen s tím nejdůležitějším, pokud se jim to vůbec podařilo zachránit a utíkali do vnitrozemí. Zde hledali útočiště u příbuzných, u známých, prostě u toho, kdo byl ochoten pomoci*“⁵²⁸.

Byla zaznamenána i vzpomínka Václava Rendla z Braňan: „*Otec byl havířem na dole v Mostě. Bydleli jsme v Braňanech u Mostu. V říjnu jsme byli v noci vyhnáni. Vzít jsme si mohli to, co jsme uvezli na vozíčku (tři osoby celkem 70 kg, a to jen nejnútnejší prádlo a peřinu) O vše ostatní jsme přišli*“⁵²⁹

3. října 1938 hlásí okresní hejtman z Mostu, jaká nálada vládne mezi českým obyvatelstvem: „...*vzmáhá se rozladění a nepokoj, stěžují si, že jsou pro ně vydávány pouze rozkazy, aby území neopouštěli, ale nikdo jim nesdělí, co s nimi bude a marně čekají tito hraničáři na nějaké povzbudivé slovo v rozhlase. Stěžují si dále na zásobování, že není o ně náležitě postaráno. Tak např. v okrese není k dostání benzín v množství úředně povoleném*“⁵³⁰

Obsazování okresu Most postupovalo od severu dále do vnitrozemí, 5. října obsadily jednotky generála von Reichenaua linii Brandov – Hora Sv. Kateřiny – Nová Ves v Horách – Mníšek. 6. října přeletěly nad Mostem 4 trojčlenné letky těžkých německých letadel.

⁵²⁷ KOCOURKOVÁ, Květoslava: *Příspěvek k dějinám Mostu v letech 1939-1945 vypracovaný na základě německých situačních zpráv (Lageberichte)*. In: Věstník okresního archívu v Mostě 1975, str. 15.

⁵²⁸ *Opožděná svědectví, Mnichov a ČSR 1938*, Děčín 2001, str. 147

⁵²⁹ *Vyhnání Čechů z pohraničí 1938. Vzpomínk.* Praha 1996, str. 83-84.

⁵³⁰ PMR, sign. 688, k. 3181.

Nízkoletoucí letadla vzbudila mezi německým obyvatelstvem značný rozruch, nadšeně je zdravili máváním.⁵³¹

9. října v 10 hodin opustili Most poslední četníci a vojáci, četnictvo odvezl autobus, vojáci odešli pěšky.⁵³² Ve stejnou dobu příslušníky státní policie odvezl z Horního Litvínova vůz požárníků.⁵³³ Nejbližším městem, které se nacházelo mimo zábor byly Louny. Proto se sem stahovalo nejen prchající civilní obyvatelstvo, ale i vojenské složky. Zdejší situace začala být kritická, jak vyplývá z hlášení okresního hejtmana v Lounech.⁵³⁴

Ihned po odchodu vojska a četnictva začali Němci odstraňovat „nenáviděné“ znaky s dvouocasým lvem, jakožto „symbolů neštěstí, které na nich 20 let leželo“⁵³⁵. České nápisy byly přetřeny barvou, socha T. G. Masaryka zakryta černým přehozem. Zmizet mělo vše, co připomínalo český národ. V Louce byla poražena lípa, která byla zasazena před sokolovnou 25. května 1919 jako symbol Československé republiky.⁵³⁶ V Mostě byla bronzová socha TGM, která zde stála od roku 1935 a při jejímž odhalení byl přítomen Edvard Beneš, odstraněna až v předvečer 28. října.⁵³⁷ Názvy ulic a náměstí začala nést jména nacistických pohlavárů. U křižovatek byly nainstalovány tabule s nápisem „RECHTS FAHREN“. Veřejné budovy (pošta, nádraží) obsadili členové Freiwillige Schutzdienst.⁵³⁸

9. října v půl jedné odpoledne se objevili v Horním Litvínově první vojáci Wehrmachtu. Město prý bylo vyzdobeno jako nikdy před tím, všude vlály prapory s hákovým křížem, dokonce i kostel a socha archanděla Michaela byla takto vzdobeny. U památníku padlých hrdinů se objevil nápis „*und Ihr habt doch gesiegt*“⁵³⁹. Ulice lemovaly davy jásajících lidí, kteří zasypávali vojáky květy. Projíždějící jednotky se ve městě nezastavily, pokračovaly dále na Most. V průvodu bylo možno vidět také „několik“ vojáků v československé uniformě, ovšem nyní s hákovým křížem na paži. Jednalo se o přeběhlíky, kteří se po mobilizaci přidali na německou stranu. Až k večeru část vojáků zůstala v Litvínově, ubytování byli v turnhalle.⁵⁴⁰

---

⁵³¹ Tamtéž.

⁵³² Brüxer Zeitung, 10. října 1930.

⁵³³ Das Gedenkbuch der Stadt Oberleutendorf, str. 45. Kronikář také píše, že do poslední chvíli vykonávali příslušníci policie, ač velmi neradi, svoji službu. Díky nim prý také nedošlo k žádné komunistické výtržnosti.

⁵³⁴ „...město Louny je přeplněno lidmi následkem evakuace 5 politických okresů, jakož i následkem toho, že do města znovu přichází mnoho civilních uprchlíků. Tato situace je zhoršována ještě tím, že vojenská tělesa demobilizují určitý počet vojáků nebo jiným dávají dovolené. (...)“ . Kromě těch, kteří ze zabíraného území utíkali, se v Lounech shromažďovali demobilizovaní vojáci, kteří měli svá bydliště v záborovém území a naopak se dožadovali prostředků k návratu domů. PMR, sign. 688, k. 3181.

⁵³⁵ Gedenkbuch der Stadt Oberleutendorf, str. 89.

⁵³⁶ Kronika obce Louka, str. 88.

⁵³⁷ Brüxer Zeitung, 27. října 1938.

⁵³⁸ Kronika obce Louka, str. 47 - 48.

⁵³⁹ Gedenkbuch der Stadt Oberleutendorf, str. 91.

⁵⁴⁰ Kronika obce Louka, str. 47 - 48

Stejně probíhal i příjezd vojska do Mostu, kde je také přivítal několika tisícový dav lidí. 10. října večer byla uspořádána oslava, představitelé strany nařídili, aby všechna okna, kudy vedl slavnostní průvod s pochodněmi, byla osvětlena, za což měli zodpovídat majitelé domů. Celé město pak ozařoval obrovský hákový kříž umístěný na Hněvíně. Oslavy se zúčastnil i velitel vojska v Mostě – oberleutnant Hörnlein. Místní vedoucí SdP Adolf Füssel neváhal ve svém projevu říci: „...was uns heute am Tage unsere Befreiung nach all den 20 Jahren Knechtschaft und Unterdrückung so tief bewegt, und es scheint uns wie ein unwirklicher Traum zu sein, wenn heute in Brüx, wo vor wenigen Tagen noch eine von wildem Haß erfüllte tschechische Soldateska Jagd auf deutsche Menschen machen können...“⁵⁴¹

Adolf Hitler, údajně aby zmírnil bídu, kterou zažívaly pohraniční oblasti, poskytl mimořádnou pomoc zdějším obyvatelům. V jednotlivých obcích byly pořádány mimořádné vyživovací akce – rozdáván černý chléb a eintopf, poskytnuto bylo i oblečení.⁵⁴² 12. října dorazila na Mostecko pomocná kolona Bavorsko (Hilfszug Bayern), která poskytovala teplé jídlo pro obě národnosti, jak zdůrazňovaly Brüxer Zeitung.⁵⁴³ V oblasti Horního Litvínova a Hory Sv. Kateřiny mělo být rozdáno na 12 tisíc teplých porcí denně.⁵⁴⁴ Akce NSV (Nationalsocialistische Volkswohlfahre) se neomezovaly pouze na dodávání potravin, v jejich náplni byla i jakási osvěta, samozřejmě vedená v duchu nacionálního socialismu – péče o dítě, o rodinu, zdravotvěda, pořádání ozdravných pobytů pro děti a matky.⁵⁴⁵

Ještě před příchodem vojska, 6. října, ohlásily jednotlivé místní organizace německé sociální demokracie, že se rozpouštějí. S nimi došlo k zániku i organizacích na ně napojených – Union der Bergarbeiter, Arbeiterverein Kinderfreunde, turistický spolek Naturfreunde, Internationaler Metallarbeiterverband, Sozialistischer Jugendverband, Verband der Eisenbahner. Starosta Chudeřína, Josef Kilian, vystoupil z DSAP a vyzval své kolegy, aby v rámci jednotného německví spolupracovali s nastupujícím režimem.⁵⁴⁶

Později byl zahájen útok na známé komunisty nebo sociální demokraty. Stačil jakýkoliv důvod – v Souši byl 12. října zapálen prapor s hákovým křížem, následkem čehož došlo

⁵⁴¹ Brüxer Zeitung, 11. října 1938.

⁵⁴² Kronika Souše II. díl, nestránkováno. Celkem měl Hitler poskytnout 5 760 tun potravin, z toho 180 tun brambor. Dále bylo dodáno přes 1 mil 600 tis. nejrůznějšího mužského oblečení, 1 mil. 500 tis. kusů oblečení pro ženy a 1 mil. 250 tis. kusů dětského oblečení. Brüxer Zeitung, 6. října 1938.

⁵⁴³ Brüxer Zeitung, 11. října 1938. Pisatel soušské kronika se zmiňuje, že někteří Češi neváhali si přijít pro jídlo. Kronika obce Souše II. díl, nestránkováno. Avšak Miroslav Kindl, tehdy z Komořan, vzpomíná: „...byli jsme donuceni jít s bandičkou do fronty na guláš, který vařili němečtí vojáci, a kde se fotografovalo, aby měli důkaz, že pomáhali hladovějícím Čechům, když předtím vykradli všechny sklady potravin“ Viz příloha „Vzpomínky Miroslava Kindla“, zaznamenané autorkou v Mostě 29. 10. 2007 .

⁵⁴⁴ Das Gedenkbuch der Stadt Oberleutendorf, str. 118.

⁵⁴⁵ Tamtéž.

⁵⁴⁶ Brüxer Zeitung, 7. října 1938.

k výslechu 40 osob, vesměs komunistů. Ze 40 zadržených bylo do vězení v Mostě posláno 8 vybraných osob. Po několik dní zde strávených byli propuštěni.⁵⁴⁷ Z. Fröhlichová se zmiňuje, že v rámci „honu na komunisty“ byl ubit Josef Henzl.⁵⁴⁸

Miroslav Kindl vzpomíná, že „...ihned v den obsazení našeho území německou armádou, mohli němečtí občané beztrzně po dobu 24 hodin si vyřizovat „své účty“ s českými občany. V Komořanech se vytvořila horda německých výrostků, která zmlátila každého Čecha, kterého chytili v uvedený den venku na ulici“.⁵⁴⁹

Na konci října došlo opět k zatčení 10 Čechů v Souši, dokonce i někteří byli zatčeni již podruhé. Tentokrát jako záminka posloužil přerýznutý kabel u ruského hřbitova, který sem položil Wehrmacht po obsazení. „Němci chtěli za každou cenu a při každé příležitosti ukázat svoji fyzickou převahu, kterou si vynucovali násilím, zstrašovali a zotročovali české lidi, nervově je ubíjeli ...“⁵⁵⁰

2. listopadu bylo zatčeno bez udání důvodu 11 mužů z Louky, 7 Čechů a 4 němečtí sociální demokraté, po třech týdnech strávených ve vězení byli opět propuštěni na svobodu.⁵⁵¹

Vedle hromadného zatýkání Čechů a antifašistů, byl podniknut i útok na židovské obyvatelstvo, které na okupovaném území zůstalo. Od začátku října se v tisku vyskytuje otevřená antisemitská propaganda. Útoky na židovské obyvatelstvo vyvrcholily v Křišťálové noci 10. – 11. listopadu 1938. Mělo se jednat o odvetu za vraždu německého diplomata v Paříži. Výlohy židovských obchodů byly rozbity v Mostě i Horním Litvínově⁵⁵², vyvráceny byly pomníky židovského hřbitova v Souši. Synagoga v Mostě se ocitla v plamenech.⁵⁵³ V kronikách a ani v tisku bohužel není k těmto událostem více informací, nepodařilo se mi zjistit, kdo byl vykonavatelem tohoto pogromu v Mostě a okolí, pouze odhaduji, že příslušníci SA a SS.

Goebels ve svém projevu popřel, že by tyto akce vznikly s podporou státních orgánů, prý se jednalo „o spravedlivý hněv lidí“. A dodal: „*Die Judenfrage wird in kürzesten Frist einer aus deutsche Volksempfinden befriedigende Lösung zugeführt. Das Volk will es so und wir vollstrecken nur seinen Willen*“.⁵⁵⁴

⁵⁴⁷ Kronika Souše II. díl.

⁵⁴⁸ FRÖLICHOVÁ, Z.: *Mnichov a Mostecko*, str. 117.

⁵⁴⁹ Viz příloha.

⁵⁵⁰ Kronika Souše II. díl.

⁵⁵¹ Kronika obce Louka, str. 88.

⁵⁵² Das Gedenkbuch der Stadt Oberleutendorf, str. 140.

⁵⁵³ KOCOUREK, L.: *Židé v okupovaných severozápadních Čechách (1938-1945)*. In: HOP 2. Ústí n. Labem 1998, str. 121, Synagogy hořely také v Telicích, Liberci, Opavě, v Krnově a Falknově.

⁵⁵⁴ Brüxer Zeitung, 14. listopadu 1938.

Přesný počet zatčených, nelze nejspíš zjistit. Zatčení prováděli příslušníci SS, resp. členové Einsatzkomand, kteří nosili uniformy SS a většinou byli uvězněni po nějaké době opět propuštění, ovšem pokud šlo o „zvláště nebezpečné nepřátele Říše“, kteří byli předáváni Tajné polní polici nebo gestapu.⁵⁵⁵ O tom, že zatýkání probíhalo velmi intenzivně svědčí nařízení šéfa Sipa Reinharda Heydricha, který požadoval uvolnění přeplněných věznic: „*Pokud z vyšetřování nevyplynulo, že se v případě uvězněných jedná o funkcionáře alespoň určitého významu anebo o zvláště aktivní a zvilé nepřátele Sudetoněmectva, je třeba tyto vězně (...) pokud možno do 30. 12. propustit.*“⁵⁵⁶ Byla patrná snaha eliminovat Sudetendeutsches Freikorps, který měl 1. října ukončit svoji bojovou činnost a o týden později byl rozpuštěn. Jeho příslušníci mohli asistovat při zatýkání a dalších policejních akcích.

Všechny české spolky a politické strany byly zakázány, stejně tak jako české školy až na jednu výjimku – v Mostě Na Komendě, jednalo se o jedinou českou školu v Podkrušnohoří. Stejně tak knihovny musely vyhotovit seznam svých knih, odstranit ty „závadné“. Přesto zůstaly uzavřeny.⁵⁵⁷ Majetek zakázaných organizací byl zabaven. Jediným českým spolkem, který zůstal zachován byli dobrovolní hasiči. 14. října bylo ustanoveno STIKO (Stillhalter für Organisationen im sudetendeutschen Gebiet), jehož úkolem bylo právě přezkoumávat činnost všech organizací, spolků a nadací, zda neodporují nacistickému duchu. STIKO mělo své oblastním okresní a místní pověřence, kteří prováděli soupis majetků spolků.⁵⁵⁸

Pokud byli majitelé podniků či dolů českého nebo židovského původu, jejich majetek jim byl odebrán a dán do správy německým komisařům. Státní doly přešly automaticky do rukou Říše. Na dolech byl vytvořen „Arbeitsfront“, který měl hájit zájmy horníků, avšak byl samozřejmě plně pod taktovkou nacistů. Ne vždy však byly bývalý komunisté eliminováni, pisatel soušské kroniky se zmiňuje, že jistý Erwín Bedřicháček, který kandidoval v roce 1938 za KSČ, vstoupil do služeb nacistů a stal se „obmanem“ (předsedou) arbeitsfrontu.⁵⁵⁹

Obsazené území prohlásil Hitler za operační oblast, tudíž jeho správa přecházela na vojenské velitele. U každé vojenské skupiny byl zřízen šéf civilní správy. Již 1. října byl Henlein jmenován říšským komisařem pro sudetoněmecká území, avšak měl začít plnit svoji funkci až po ukončení vojenské správy, tedy po 20. říjnu. Pořádkové i bezpečnostní služby se

⁵⁵⁵ RADVANOVSKÝ, Z. – KURAL, V.: *Sudety ...*, str. 45.

⁵⁵⁶ ZIMMERMANN, Volker: *Sudetští Němci v nacistickém státě*. Praha 2001, str. 83.

⁵⁵⁷ Kronika Souše II. díl, nestránkováno.

⁵⁵⁸ SokA Most, Amtliches Nachrichtenblatt, Der Stillhatekommisär für Organisationen, roč. 1, č. 49, s. 2142.

⁵⁵⁹ Kronika Souše II. díl, nestránkováno.

ujalo nejprve polní četnictvo, později ochranná policie (velitel Schröder) a gestapo. V Mostě bylo umístěno „Überfallkomando“ (přepadové komando) Schutzpolizei, které mělo za úkol zasáhnout při rušení klidu, stávkách a násilnostech.⁵⁶⁰ V Horním Litvínově našla své stanoviště stovka příslušníků SS-Verfügungstruppe Totenkopf, standarta Oberbayern.⁵⁶¹ Bylo vydáno oznámení, že jakýkoliv druh sabotáže, bude se zbraní v ruce potlačen.⁵⁶²

Krátce po obsazení se začali hrnout noví členové do úderných oddílů (Sturmabteilungen, SA), jednalo se především o bývalé příslušníky FS a Freikorpsu.⁵⁶³ 16. –17. října se konala v Mostě, Hoře Sv. Kateřiny a Horním Litvínově slavnostní přísaha nových členů SA, celkem přes 3 tisíce mužů, zatím sice neměli na sobě pověstnou hnědou uniformu, přesto prý na mimořádnosti této chvíle to neubralo, neboť ... „ *nichts das äußere Kleid ist entscheidend, sonder Herz und Gesinnung des einzelnen*“.⁵⁶⁴ Přísaha byla skládána do rukou standartführera Flämiga z Chemnitzu.⁵⁶⁵

Civilní správa měla připravit zavedení landratů, které nahradily bývalé okresní úřady. Starostové obcí, pokud byli přijatelní pro nový režim, zůstali ve svých funkcích. Ve svém postu tedy zůstal i mostecký starosta Alois Ott a hornolitivínovský Richter.⁵⁶⁶ Stejně tak nebyla prozatím rozpuštěna okresní a obecní zastupitelstva, avšak odstranění z nich byli nespolehliví jedinci, tj. Češi, Židé a „marxističtí“ Němci. Na post mosteckého okresního hejtmána byl dosazen dr. Tschauschner. Nařízením říšského komisaře z 18. listopadu 1938 se změnilo pojmenování okresních hejtmánů na landráty a z okresů se stávaly landkreise.⁵⁶⁷

Přestavba správní organizace budoucí sudetské župy začala již před 20. říjnem. 12. října bylo rozhodnuto, že se dojde k rozdělení území na 3 vládní oblasti – Liberec, resp. Ústí nad Labem, Karlovy Vary a Opava, o 6 dní později byli ustanoveni pověřenci říšského komisaře – budoucí vládní prezidenti. Za sídlo župního komisaře, později říšského místodržícího, byl zvolen Liberec.⁵⁶⁸

Po sloučení SdP a NSDAP byla vytvořena nová stranická správa, která měla víceméně odpovídat správě župní. 30. října 1938 Hitler zřídil pro sudetská území župu NSDAP, v jejímž čele stál župní vedoucí Konrád Henlein. Následovat měly nižší organizace strany – okresy (Kreisen), místní skupiny (Ortsgruppen) a bloky (Block). Členy strany se stalo přes půl

⁵⁶⁰ Brüxer Zeitung, 15. října 1938.

⁵⁶¹ Das Gedenkbuch der Stadt Oberleutensdorf, str. 116.

⁵⁶² Tamtéž, str. 117.

⁵⁶³ ZIMMERMANN, Volker: *Sudetští...*, str. 112.

⁵⁶⁴ Tamtéž, str. 113.

⁵⁶⁵ Brüxer Zeitung, 17. října 1938.

⁵⁶⁶ BIMAN, S.: *Vojenské obsazení...*, str. 101.

⁵⁶⁷ ZIMMERMANN, V.: *Sudetští Němci...*, str. 129.

⁵⁶⁸ RADVANOVSÝ, Z. – KURAL, V.: *Sudety...*, str. 93.

milionu lidí, což představovalo 16% obyvatelstva župy, v poměru k počtu obyvatel se jednalo o největší členskou základnu NSDAP v Říši.⁵⁶⁹ Pověřencem pro organizování okresu NSDAP v Mostě, byl jmenován K. Henleinem Otto Kraus⁵⁷⁰, který se 6. prosince 1938 stal „Kreisleiterem NSDAP“. Do 6. února 1939 bylo vytvořeno 46 místních skupin, které organizovaly 3 585 členů⁵⁷¹. Není pravdou, že by se říšští Němci ujali postů ve vedení strany, v roce 1939 byli ze 40 okresních vedoucích pouze 3 říšští Němci.

Během krátké doby navštívili Most tři říšští ministři. 19. října 1938 dorazil W. Frick doprovázený Hansem Kressem a hovořili spolu se starostou o organizační výstavbě sudetského území. Po jednání pozdravili z balkónu radnice jásající dav na náměstí. Z Mostu pak delegace odjela do Duchcova, kde položili věnec u hrobu Hanse Knirsche.⁵⁷² Právě Frickovo ministerstvo vnitra mělo na starosti vytvoření správního orgánů a pod jeho pravomoci patřil Ústřední úřad pro převod Sudetoněmeckých oblastí.⁵⁷³ Již o pět dní později se v Mostě objevil říšský ministr vzdělávání B. Rust, který se spolu se zmocněncem pro školství říšského komisaře Eichholzem zajímal o specifické poměry zdejšího školství.⁵⁷⁴

5. listopadu 1938 pak navštívil na krátkou dobu Most Rudolf Hess, jehož hlavním cílem byl slavnostní ceremoniál konaný v Liberci u příležitosti vstupu Sudetoněmecké strany do NSDAP.⁵⁷⁵

Termín doplňovacích voleb do říšského sněmu byl stanoven s konečnou platností na 4. prosince 1938.⁵⁷⁶ Tyto volby měly světové veřejnosti demonstrovat, jak drtivá většina obyvatel sudetského území souhlasí s přičleněním k Říši.⁵⁷⁷ Hlasovat mohli i Češi, kteří na základě dohody z 20. listopadu 1938, získali právo na říšskou státní příslušnost.⁵⁷⁸

Kampaň měla být velkolepá, „volební boj“ otevřel Goebels svým projevem pořádaným 19. listopadu 1938 v Liberci, jehož se údajně zúčastnilo 120 tisíc lidí.⁵⁷⁹ Goebels zde vyhlásil motto voleb: „*Führer befiel, wir folgen*“. Sudetští Němci měli svůj dík za osvobození vyjádřit

---

⁵⁶⁹ Tamtéž, str. 102.

⁵⁷⁰ ZIMMERMANN, V., Sudetští Němci ..., str. 386.

⁵⁷¹ RADVANSKÝ, Z. – KURAL, V.: Sudety ..., str. 107

⁵⁷² Brüxer Zeitung, 20. října 1938.

⁵⁷³ ZIMMERMANN, V., Sudetští Němci ..., str. 74.

⁵⁷⁴ Brüxer Zeitung, 24. října 1938.

⁵⁷⁵ Brüxer Zeitung, 5. listopadu 1938.

⁵⁷⁶ Brüxer Zeitung, 11. listopadu 1938.

⁵⁷⁷ Sám Goebels řekl, jaký mají tyto volby smysl: „*Erstens soll das sudetendeutsche Volk auch seine Vertretung im Deutschen Reichstag besitzen und zweitens soll ihm Gelegenheit gegeben werden, vor der ganzen Welt darüber Zeugnis abzulegen, wie gerechtfertigt unser Anspruch auf dieses Land und auf dieses Volk gewesen ist*“ Brüxer Zeitung, 21. listopadu 1938.

⁵⁷⁸ ZIMMERMANN, V., Sudetští ..., str. 96.

⁵⁷⁹ Brüxer Zeitung, 19. listopadu 1938.

vůdci tím, že odevzdají hlasovací lístek s označením „Ja“. Naopak Henlein na konci své řeči neopomněl dodat: ... *“Die Wahl in den Deutschen Reichstag ist kein Plebiszit. Die Grenzen des Deutschen Reiches stehen, unabhängig von dem Ergebnis der Wahl, unerschütterlich fest. Wer uns hier nicht versteht und gegen uns handelt, hat uns zum Feind. Wir drohen nicht, aber wir warnen, und dies aller Eindeutigkeit.”*⁵⁸⁰ Při kampani měla pomoci i vzducholod' Graf Zeppelin, která shazovala propagační materiály.⁵⁸¹

V Mostě byla konána volební shromáždění prakticky každý den až do od 26. 11 až do 1. 12., kde přednesli své projevy okresní vedoucí z Drážďan Helmut Walther, z Vídně Dr. Jury, z Norimberka Julius Streicher, z Düsseldorfu Dr. Florian a také župní vedoucí propagandy z Berlína August Scheerer.⁵⁸² Podle nařízení Josefa Witopila, pověřence pro okres Most, musel každý místní vedoucí, který pořádal volební shromáždění zajistit řečnickou tribunu, za ní obraz vůdce, prapor a také tlampač.⁵⁸³

Nacističtí funkcionáři se snažili, aby volební účast byla co největší, proto vyhrožovali, tomu, kdo by se voleb nezúčastnil: *„So muß, wenn nicht Schade und Verachtung über uns kommen soll, jeder der nun Bürger unseres herrlich Deutschlands geworden ist, seine Pflicht erfüllen und den Weg zur Wahlurne mit dem Gefühl jener unendlichen Dankbarkeit gehen...“*⁵⁸⁴

24. listopadu 1938 se konala volební schůze v Horním Litvínově, Gauleiera Eggelinga a starostu F. Richtera si mělo přijít poslechnout 7. tisíc lidí. Jejich řeč líčila mocenský vzestup, které Německo pod vedením Hitlera zažilo. Nyní je prý čas projevit vůdci svoji vděčnost a odevzdat mu svůj hlas.⁵⁸⁵

K zastrašení případných odpůrců bylo využíváno příslušníků SA. 20 listopadu 1938 byl uspořádán „propagandistický pochod“⁵⁸⁶ 128 členů SA a dalších mužů z bývalých Freikorpsů. Pochod začal v Horním Jiřetíně a rozdělil se na dvě části, první směřovala do Dolního Jiřetína a Souše, tedy obcí s českou většinou. Druhá část pak prošla Janovem, Hamrem, Chudeřínem a Dolním Litvínovem. Pochodující doprovázela tato slova hlásaná z tlampače: *„Volksgenossene! Hier spricht der Führer SA. Bekennt Euch zur Wahl zum*

⁵⁸⁰ Brüxer Zeitung, 21. listopadu 1938.

⁵⁸¹ ZIMMERMANN, V. Sudetští ..., str. 94

⁵⁸² Brüxer Zeitung, 21. listopadu 1938.

⁵⁸³ Tamtéž.

⁵⁸⁴ Brüxer Zeitung, 22. listopadu 1938.

⁵⁸⁵ Brüxer Zeitung, 24. listopadu 1938.

⁵⁸⁶ Das Gedenkbuch der Stadt Oberleutendorf, str. 149.

*Großdeutschland Adolf Hitler`s. Dein Ja dem Führer! Ein Volk, ein Reich, ein Führer! Ganz Sudetenland steht hinter dem Führer!*⁵⁸⁷

O týden později byl pochod uspořádán opět, tentokrát však přílušníci SA využili dopravních prostředků. Opět byly zvoleny dva směry. První kolonu tvořilo 40 mužů, 5 aut a 3 motocykly a směřovala na Chudeřín, Janov, Křižatky, Mníšek, Hora Sv. Kateřiny, Brandov, Dlouhou Louku, Osek a přes Lom zpět do Horního Litvínova. Druhá kolona 7 motocyklů a 5 aut vedla přes Louku, Lom, Mariánské Račice, Konobřez, Kopisty, Záluží, Dolní a Horní Jiřetín, Chudeřín zpět do Horního Litvínova. Na autech byly naistalovány plakáty a transparenty s volebními hesly, v jednotlivých obcích byly uspořádány projevy.⁵⁸⁸

V Horním Litvínově stály na ulicích hlídky SA a na významných místech se opět konaly projevy vyzývající k odevzdání hlasu s kladným označením.⁵⁸⁹

V obcích, kde nebylo kino, přijel speciální „Kinowagen der Reichspropaganda der NSDAP“, odpoledne 29. listopadu navštívil Janov a večer Mníšek. O den později mohli shlédnout propagandistický film v Klínech a Jiřetíně.⁵⁹⁰

V tuto dobu působil v okrese gauleiter Mainfranken, který objížděl obce s českým obyvatelstvem a vyzýval je k účasti na volbách.⁵⁹¹ 29. listopadu se konalo v Německém domě v Mostě volební shromáždění pro Čechy, jehož se mělo zúčastnit na 400 lidí. Jako řečníci působili okresní vedoucí propagandy Klan, SA-Mann Götz a N. Vavra.⁵⁹²

Henlein chtěl těsně před volbami vzbudit zdání jakéhosi smíření s Čechy. Ve svém projevu před českými starosty v Opavě pronesl: „ ...*Ich habe nicht gegen Tschechen, sonder gegen die damalige Redierung des tschechische Staates gekämpft, ...*“ (...) „*Ich werde mich dafür einsetzen, daß Ihnen im Saat eigene Schulen und alle notwendigen kulturelle Einrichtungen erhalten bleiben. Aber eines fordert das Reich von allen seinen Bürgern, für die es sorgt und arbeitet unbedingte Loyalität zum Staat und seiner Führung.*“⁵⁹³

Ve stejném duchu se neslo i shromáždění v Lomu, kde se mohlo zdejší české obyvatelstvo dozvědět, že budou žít v klidu a míru, pokud budou respektovat nový režim.⁵⁹⁴

Novinové články chtěly budit dojem, že se Češi mají lépe než předtím. „*Der tschechische Bergarbeiter, den früher die vielen Feierschichten drückten, fährt nun täglich*

⁵⁸⁷ Tamtéž.

⁵⁸⁸ Tamtéž, str. 153.

⁵⁸⁹ Tamtéž, str. 152.

⁵⁹⁰ Brüxer Zeitung, 24. listopadu 1938.

⁵⁹¹ Gedenkbuch der Stadt Oberleutendorf, str. 153.

⁵⁹² Tamtéž, str. 154.

⁵⁹³ Brüxer Zeitung, 28. listopadu 1938

⁵⁹⁴ Brüxer Zeitung, 29. listopadu 1938.

ein, der tschechische Kaufmann verdient und der tschechische Arbeitlose wird, falls er nicht schon Arbeit gefunden hat, von NSV ebenso betreut wie der deutsche.“⁵⁹⁵

Předvolební kampaň vyvrcholila 2. prosince 1938 projevem Hitlera v Liberci. Z nařízení Henleina se měly, jakmile vůdce překročí hranice, rozeznít zvony a sirény. Na budovách musely vlát prapory s hákovým křížem. Provoz v závodech měl být ukončen v 17.30. Obchody byly uzavřeny, jejich výlohy osvětleny a ozdobeny portréty Hitlera. Na náměstích byly seřazeny jednotky SA a HJ, aby si spolu s obyvateli poslechly projev vůdce. Nejen na náměstí, ale také v tělocvičnách a hostincích se scházeli lidé, strana pro tento účel zapůjčila několik radiopřítlačů.⁵⁹⁶ Bouřlivý jásot pak sklídila vůdcova slova o nutnosti ukázat, že Třetí říše se zrodila z vůle lidu.⁵⁹⁷

V předvečer voleb byl v Mostě uspořádán průvod s pochodněmi. V jeho čele kráčela kapela SA Standarty Most, následovalo místní vedení strany, Hitlerjugend a nechyběly ani příslušnice Frauenschaftu. Průvod začal v Jezerní ulici a prošel celým městem, skončil na býv. I. náměstí, nyní Adolf-Hitler Platz.

V sobotu 3. listopadu bylo také uspořádáno shromáždění Čechů, které svolal Miroslav Tomeš, loajální služebník nového režimu. Tématem schůze bylo „*Co najdou Češi v Třetí říši?*“. Podle slov Tomeše již nyní Češi pocítili zlepšení své situace. Pokud budou řádnými občany Třetí říše, nemají se prý čeho obávat, neboť nacionální socialismus respektuje jiné národnosti. Nakonec dodal, že Čechům budou prý poskytnuta stejná práva, jaká mají nyní Němci v Česko-Slovensku.⁵⁹⁸

O volbách, tak jak jsou chápány v demokratické společnosti, však samozřejmě nemohla být řeč. Tyto volby byly doprovázeny zastrašováním, výhružkami. Volič měl pouze zaškrtnout „Ja“ či „Nein“ na otázku „*Bekennst Du Dich zu unserem Führer Adolf Hitler dem Befreier des Sudetendlandes, und gibst Du Deine Stimme dem Wahlvorschlag der Nationalsozialistischen Deutschen Arbeiterpartei?*“ a „*Dieser führt an seiner Spitze folgende Namen auf: 1. Adolf Hitler 2. Konrad Henlein 3. Karl Hermann Frank*“⁵⁹⁹ Němečtí voliči obdrželi bílé hlasovací lístky, Češi zelené, na nichž stála otázka: „*Willst auch Du ein loyaler Staatsbürger des neuen Staates sein und Dein Pflichten gewissenhaft erfüllen, und gibst Du deshalb dem Wahlvorschlag des Führers und Reichskanzlers Deine Stimme? Der*

⁵⁹⁵ Brüxer Zeitung, 30. listopadu 1938.

⁵⁹⁶ Gedenksbuch der Stadt Oberleutendorf, str.158

⁵⁹⁷ Tamtéž.

⁵⁹⁸ Brüxer Zeitung, 5. prosince 1938.

⁵⁹⁹ Brüxer Zeitung, 2. prosince 1938.

*Wahlvorschlag führt an seiner Spitze folgende Namen auf: 1. Adolf Hitler 2. Konrad Henlein 3. Karl Hermann Frank*⁶⁰⁰

V den voleb, 4. prosince 1938, probudila obyvatele hudba kapely SA, která pochodovala městem. Vedle toho projížděla ulicemi policejní „Autowerbe-Kolone“ vyzývající voliče, aby přišli k urnám. Lidé, kteří se špatně pohybovali, byli odváženi do volebních místností, aby i oni mohli „*dem Führer ihr „JA“ geben*“⁶⁰¹

V městě Most přinesly doplňovací volby následující výsledky (nejsou započteny výsledky těch, kteří volili pomocí Wahlscheine v cizině): „Ja“ zaškrtló 13 082 voličů a „Nein“ pouze 9 voličů (0,069% odevzdaných hlasů). Neplatných bylo 11 hlasovacích lístků. Volební účast představovala 97,99%, k volbám se tedy nedostavilo 165 oprávněných voličů. Pro volbu v cizině úřady vydaly 103 volebních průkazů.

V celém Landkreise Most bylo odevzdáno 48 867 kladně označených hlasovacích lístků a 139 záporně (0,28% odevzdaných lístků) 69 lístků bylo neplatných⁶⁰². Volební účast představovala 97,96%, k urnám se nedostavilo 703 oprávněných voličů. Vydáno bylo 320 „Wahlscheine“.⁶⁰³ Absolutně nejvíce negativně označených lístků vykazovaly Kopisty – 39, což představovalo 2,19% všech odevzdaných hlasů. Následoval Horní Litvínov s 18-ti lístky označenými „nein“ (0,32%) a Záluží – 12 hlasů proti (1,15%). V Třebušicích se napočítalo 12 negativních hlasů (2,31%), což znamenalo relativně nejvyšší počet lístků s nein v celém landkreise. V Souši hlasovalo proti 8 voličů (0,52%), po 7 pak v Dolním Jiřetíně (0,48%) a Komořanech (0,59%). V Chudeříně, Lomu, Nové Vsi v Horách, Klínech, Hořanech, Janově, Růžodole, Dolním Litvínově, Rudolicích n. Bílinou, Sedleci, Střimicích a v Louce odevzdalo hlas s označením „nein“ méně jak 5 voličů, ve zbývajících 34 obcích nebyl ani jeden hlas proti.⁶⁰⁴

Dá se říci, že i nejvíce neplatných hlasů se vyskytovalo v již zmíněných obcích: Horní Litvínov a Třebušice po 8 hlasech, následovalo Záluží, Komořany a Brandov shodně napočítaly po 6 neplatných hlasovacích lístcích. Brandov se zde umístil možná překvapivě, jednalo se totiž o obec tvořenou výlučně německým obyvatelstvem, kde nebyl odevzdán ani jeden hlas proti, ale 6 hlasů (0,44%) zde bylo neplatných.

⁶⁰⁰ Das Gedenkbuch der Seidowitz, SokA Most, Archiv obce Židovice, č. f. 123, inv. č. 1, ev. č. 1.

⁶⁰¹ Brüxer Zeitung, 5. prosince 1938.

⁶⁰² Brüxer Zeitung sice uvádí souhrnně 138 hlasů proti a 68 neplatných hlasů, ale nejspíše se jedná o chybu, protože po sečtení údajů ze všech obcí jsem musela obě čísla navýšit o jedno. Počet hlasů pro je správné – 48867.

⁶⁰³ Tamtéž.

⁶⁰⁴ Tamtéž..

27 obcích z 53 v Lankdkreise Most dosáhlo 100% volební účasti. Nejnižší byla v Kopistech – „pouze“ 88,12%. Volební účast menší než 95% vykazovaly tyto obce: Brandov (94,21%), Mníšek (93,23%), Hořany (93,52%), Zaječice (94,79%), Chánov (94,53%) a Rudolice n. Bílinou (93,66%). Ve zbylých obcích se účast pohybovala mezi 95 - 99%.

I když můžeme mít pochyby o míře věrohodnosti volebních výsledků, přesto je na jejich základě možno učinit několik důležitých závěrů. Německé obyvatelstvo v drtivé většině jistě odevzdávalo své „ano“ nacistickému režimu nikoliv pod nátlakem, ale dobrovolně. Svědčí o tom obrovské nadšení, se kterým se k novému režimu hlásilo. Obce s německou většinou prakticky nevykazují žádné hlasy proti. Němečtí antifašisté, jediná možná opozice, byla umlčena rozsáhlým zatýkáním.

Avšak i obce s českou většinou hlasovaly na podporu nacistického režimu. Z údajů o volební účasti je patrné, že se většina Čechů obávala nedostavit se k volbám. V celém Landkreise byla jako „nejrozšířenější“ forma protestu používána neúčast (703 voličů). Pouze 138 voličů našlo odvahu vyjádřit svůj nesouhlas. Myslím, že lze i na část neplatných hlasů nazírat jako na jistou formu odporu.

Volební výsledky, především co se týče českých obcí vyvolaly podiv i mezi nacistickými místy. „... *Zehntausende tschechen zur Wahlurne schritten, die bis auf geringfügige Ausnahmen ebenfalls ihr „ja“ abgeben und damit gegenüber dem einigen Reich aller Deutschen ihre erste Loyalitätshandlung verrichteten.*“ (...) „*diesen völligen Wandel in der Einstellung unserer tschechischen Landsleute fast als ein Wunder hinzustellen...*“⁶⁰⁵

Noviny dále poukazovaly na to, že ve smíšeném území Mostecko-Duchcovského revíru se volební výsledky příliš neliší od čistě německých oblastí.⁶⁰⁶

Velmi smutně končil rok 1938 na Mostecku, ale i jinde v okupovaném území. Rok, kdy Československá republika měla oslavovat 20-ti leté jubileum, se stal jejím nejtěžším. Musela bojovat o svou svobodu a celistvost a tento boj prakticky prohrála. Tisíce československých občanů muselo opustit své domovy a hledat nové útočiště. Další statisíce byli podrobena rozsáhlému pronásledování a zvůli nacistických orgánů. A pouze minimální část jich našla odvahu otevřeně vyjádřit svůj odpor alespoň prostřednictvím hlasovacího lístku.

---

⁶⁰⁵ Brüxer Zeitung, 5. prosince 1938.

⁶⁰⁶ Tamtéž.

III.E. Školství v politickém okrese Most v roce 1938

České školství

Po vzniku Československa nastal další rozvoj českého školství a to jak základního, tak především vyšších škol. V Mostě tak bylo do roku 1938 celkem osm českých obecných a měšťanských škol a to: dvě obecné školy chlapecké (Na Komendě a ne Teplické třídě), dvě obecné školy dívčí a dvě měšťanské školy – dívčí a chlapecká. Také na Zahražanech mohli žáci navštěvovat obecnou smíšenou a měšťanskou školu.⁶⁰⁷

České vyšší školství na Mostecku až do r. 1918 prakticky neexistovalo. Proto již krátce po vzniku Československé republiky byla sepsána žádost o zřízení gymnázia v Mostě. Ministerstvo školství tuto žádost schválilo 28. srpna 1919 a zřídilo zde české státní reformní reálné gymnázium⁶⁰⁸. První dva ročníky našly dočasně útočiště v pěti třídách propůjčených od německého gymnázia. Ředitelem školy, kterou v roce jejího vzniku tvořily pouze 3 třídy⁶⁰⁹, byl jmenován PhDr. Stanislav Hlava, bývalý profesor reálky v Kladně. Na gymnázium bylo zapsáno 56 chlapců a 46 dívek. Prostory propůjčené německým gymnáziem naprosto nevyhovovaly, proto se roku 1925 se začalo se stavbou nové budovy, která byla dokončena o dva roky později. Nyní mělo gymnázium k dispozici 12 tříd, 8 specializovaných učeben a tělocvičnu. Vedle toho působila od roku 1934 státní průmyslová škola, která oficiálně sídlila v Mostě, ale své skutečné působiště měla v Kopistech. Škola poskytovala od r. 1937 úplné středoškolské vzdělání.⁶¹⁰ V Mostě byla také zřízena česká odborná škola pro ženská povolání při ÚMŠ.

Ihned po okupaci byly všechny české školy uzavřeny až na pětitřídní obecnou školu Na Komendě, která existovala do r. 1942. Na některých německých školách také provozovali pro české děti, které nerozuměly německy, jakési vyrovnávací třídy.⁶¹¹ Většina českých učitelů však raději odešla do vnitrozemí.

Zápis českých dětí se konal 19. října, rodiče se domnívali, že se bude vyučovat česky. Avšak 24. října bylo české vyučování zastaveno a děti musely přejít do škol německých.⁶¹²

⁶⁰⁷ KOCOUREK, Ludomír: *Dějiny mosteckého školství*, str. 40.

⁶⁰⁸ Dekret č. 38.998 mín.

⁶⁰⁹ Dva první ročníky a jeden ročník druhý. KOCOUREK, L., *Dějiny ...*, str. 44.

⁶¹⁰ Školní kronika SPŠ, psaná dodatečně, či KOCOUREK, L., *Dějiny ...*, str. 45.

⁶¹¹ KOCOUREK, L., *Dějiny ...*, str. 42.

⁶¹² Kronika obce Souše II. díl, nestr.

Stejně tak bylo zrušeno vyučování na středních školách. Z budovy českého gymnázia se staly kasarna pro německé vojáky, vybavení a učební pomůcky převzalo německé gymnázium.

Průmyslová škola byla v říjnu částečně přesunuta do Roudnice n. Labem, kam odešli i někteří učitelé. Stejně tak změnila své působiště odborná ženská škola, která se usídlila v Cítolibeč u Loun.

Pamětníci, kteří zůstali na Mostecku a museli navštěvovat německé školy vzpomínají: L.M., tehdy Most: *„Mně bylo 12 let, takže jsem po obsazení a uzavření českých škol nastoupila do německé střední školy, i když jsem znala jen několik německých slovíček. Protože byl školní řád převzat z Říše, kde měli prospěchovou stupnici 1-6, s pětkou z němčiny jsem ještě postoupila. Když jsem pak zvládla jazyk, šlo mi už učení docela dobře. Naštěstí tam byla jedna stará paní učitelka, která viděla, že se snažím, a tak si mě snad oblíbila, a já také tu „starou pannu“ (jak ji nazývali žáci) měla moc ráda. Pak vypukla válka a přišlo nařízení, že cizinci musí z vyšších škol pryč. ...“⁶¹³*

Podobné zážitky měl i Miroslav Kindl, tehdy Komořany: *„Po obsazení Sudet německou armádou byla okamžitě uzavřena česká obecná škola a já musel nastoupit, jako všichni, do obecné školy německé. Vzhledem k tomu, že rodiče optovali, nebylo mi dovoleno postoupit do německé měšťanky ani dále studovat.“⁶¹⁴*

Německé školství

Německé školství dosahovalo za I. republiky prakticky stejné úrovně jako české. Jeho struktura byla tvořena všemi stupni škol, od mateřských školek až po univerzitu. Jednalo se o jediné menšinové školství v Evropě, které bylo takto rozvinuto.⁶¹⁵

Do roku 1938 bylo v Mostě 6 německých obecních škol (3 chlapecké a 3 dívčí) a 4 školy měšťanské (3 chlapecké a 1 dívčí)⁶¹⁶

Z vyššího školství dále působilo německé reálné gymnázium, Německá veřejná škola obchodní škola, odborná škola pro ženská povolání, která byla založena r. 1925. Dále 2 pokračovací školy: Německá živnostenská škola pokračovací a Pokračovací škola pro horníky.⁶¹⁷

⁶¹³ Vyhnání a život Čechů v pohraničí. Vzpomínky II., str. 54.

⁶¹⁴ Více viz příloha „Vzpomínky Miroslava Kindla“

⁶¹⁵ RADVANOVSKÝ, Z. – KURAL, V.: *Sudety ...*, str. 380.

⁶¹⁶ KOCOUREK, L.: *Dějiny ...*, str. 17.

⁶¹⁷ KOCOUREK, L.: *Dějiny ...*, str. 31.

Němečtí rodiče v Mostě si stěžovali především na stav obecné školy v II. městské části, která podle jejich názoru odporovala hygienickým předpisům. Peníze se však sháněly již delší dobu bezúspěšně, nakonec přislíbila správní komise, že se záležitostí nové školní budovy bude zabývat, tím však celá věc skončila.⁶¹⁸

S tím, jak henleinovské hnutí začalo prorůstat sudetoněmeckou společností, začali se i němečtí učitelé přihlašovat k jeho ideím. Svědčí o tom prohlášení uskutečněné 14. května 1938 v turnhalle v Mostě. Shromáždění se měla zúčastnit převážná část německého učitelstva z okresu. Přítomni byli i poslanec za SdP Eichholz, po okupaci sudetský pověřence pro vzdělávání, a okresní vedoucí Josef Witopil. Prohlášení učitelů znělo následovně „ *Die deutsche Erzieherschaft des Bezirkes Brüx nimmt die völkische Einigung des Sudetendeutschtums unter der Führung Konrad Hnelein freudigen Herzens zur Kenntnis und erklärt sich zur bedingungslosen Eingliederung in die Reihen SdP und in dem sudetendeutschen Erzieherverband bereit*“.⁶¹⁹

Aby u německých dětí byl utvořen správný světový názor, měla škola a rodina působit stejným směrem. To znamenalo utvrzovat u něj zodpovědnost vůči volksmanschaftu a hrdost na to, že jsou sudetskými Němci.⁶²⁰

Po Mnichovu nastaly změny ve struktuře sudetoněmeckého školství. V rámci unifikace se říšské orgány snažily přizpůsobit sudetské školství německému vzoru. Sporným bodem se staly především měšťanské školy, které pocházely z dob Rakouska, a jichž se nechtěli sudetští Němci vzdát. Nakonec se jim podařilo zabránit rušení škol tohoto typu, na čemž měl značný podíl již zmíněný Ludwik Eichholz. Nutno říci, že sudetští Němci byli přesvědčeni o kvalitách svého školství a župní školskou správu dával za příklad i říšský ministr školství Bernard Rust.⁶²¹

Výuka musela odpovídat nacistickému duchu, všeobecně byl patrný odklon od společenských věd k technickým oborům. Německé gymnázium v Mostě bylo rozděleno na 2 školy: „Oberschule für Mädchen“ a „Oberschule für Jungen“. Byly omezeny klasické předměty – latina a řečtina, výuka dějepisu měla být postavena na rasovém základě, tj. „světové dějiny mají být vykládány jako dějiny rasy“⁶²² Zároveň byly zavedeny praktické

⁶¹⁸ 12. února 1938.

⁶¹⁹ Brüxer Zeitung, 16. května 1938.

⁶²⁰ Brüxer Zeitung, 6. září 1938.

⁶²¹ ZIMMERMANN, V.: *Sudetští ...*, str.125.

⁶²² RADVANOVSKÝ, Z. – KURAL, V., *Sudety ...*, str. 392.

předměty – u chlapců stavba lodních modelů, u dívek vaření, práce na zahradě a zdravotní péče.⁶²³

Názvy byly změněny i u ostatních vyšších škol v Mostě. Německá obchodní škola se rozdělila na Wirtschaftsschule a pokračovací školu Kaufmannische Berufsschule.

Všichni učitelé a veškerý personál musel projít důkladnou stranickou prohlídkou. Byla vyžadována rasová čistota, členství ve straně a mravní bezúhonnost. Vysvědčení o tomto vydávalo místní vedení NSDAP a evidovala okresní školská inspekce.⁶²⁴

Pro německé žáky platilo povinné členství v Hitlerjugend, jehož organizace byly prakticky v každé obci. Členové prováděli nejrůznější společenské akce – vystoupení k výročí, sbírky, brigády. O prázdninách byly pro děti pořádány letní tábory v Německu. Hitlerjugend samozřejmě působil na své členy správným ideologickým směrem, plně v nacistickém duchu.⁶²⁵

III.F. Stráž obrany státu a její činnost v politickém okrese Most

S zvětšujícím se ohrožením Československé republiky, s množícími se incidenty na hranicích a v pohraničních oblastech, přistoupila vláda k rozhodnutí posílit obranu státních hranic. Byly vymezeny tři hlavní úkoly stráže: „1. *Ochrana neporušitelnosti státní hranice a nedotknutelnosti státního území.* 2. *Spolupůsobení při ochraně veřejného pořádku, klidu a bezpečnosti.* 3. *Spolupůsobení při provádění úkolů celní správy*“ 31. října roku 1936 vydala vládní nařízení č. 270/36, na základě něhož došlo k utvoření Stráže obrany státu a to z příslušníků finanční stráže, četnictva, státních policejních strážních sborů a z vojenských osob v záloze. Vojenské posily z vojáků v záloze doplňovaly nedostatečné počty resortních příslušníků SOS.⁶²⁶ Prapory SOS nebyly ustanoveny ve všech okresech pohraničí, ale pouze při tzv. hlavních politických úřadech. Prapor SOS Most tak zahrnoval politické okresy Bílina, Duchcov, Most, Teplice-Šanov.⁶²⁷

Výnos z 16. listopadu 1936 dával okresnímu úřadu v Mostě vést agendu související s SOS a dále zajistit velitelství praporu stráže odpovídající úřadovny a vybavení, tj. psacích

⁶²³ KOCOUREK, L., *Dějiny ...*, str. 20.

⁶²⁴ RADVANOVSKÝ, Z. – KURAL, V., *Sudety...*, str. 391.

⁶²⁵ Tamtéž, str. 394.

⁶²⁶ HOLUB, Ota: *Organizace a příprava Stráže obrany státu k bojové činnosti při zajištění státní hranice ČSR v letech 1936 – 1938*. In: *Historie a vojenství* 3, 1991, str. 19, 23.

⁶²⁷ PZÚ, k. 1107, 13/62/2..

strojů, telefonních ústředen a pancéřových pokladem.⁶²⁸ V lednu 1937 bylo okresnímu úřadu přiděleni dva odborní referenti – jeden důstojník a jeden úředník finanční stráže, kteří měli na starosti právě záležitosti SOS.⁶²⁹

Velitelem praporu SOS Most se stal major pěchoty Josef Poděbradský. Na základě vládního nařízení č. 270/36 byli do sboru přijímáni členové výlučně uvedených profesí, po zveřejnění toho nařízení se začali hlásit zájemci o vstup do sboru. Ti však museli být odmítnuti s tím, že se uchazeči vybírají okresními hejtmany individuálně.⁶³⁰

Po vytvoření jednotlivých praporů bylo zapotřebí provést nový výcvik, který by odpovídal specifické úloze SOS. Výcvik byl rozdělen do 3 oddělených kurzů. V březnu a v dubnu probíhal třítydenní kurz instruktorů (tj. velitelé četnických stanic, okr.čet. velitelé, přednostové inspektorů a správcové finanční stráže a policejní důstojníci). V květnu se konal kurz velitelů a od června 1937 kurz strážců.⁶³¹

Výcvik instruktorů praporu SOS Most probíhal od 8. do 27. března 1937 a ubytování, stravu, výcvikové pomůcky a instruktory zajistilo velitelství 9. pěchotního pluku K. H. Borovského v Mostě. Zúčastnilo se jej celkem 46 příslušníků SOS, přesněji 26 četníků, 9 policistů a 11 finančníků. V hlášení se píše „*mužstvo všech složek, jak četníků, policie a finanční stráže bylo naprosto ukázněné a nezavdalo příčiny k jakýmkoliv zákrokům*“ Velmi dobrých výsledků bylo dosaženo především v hodů granátem. Při výcviku složili všichni příslušníci v přítomnosti přednosty okresního úřadu přísahu věrnosti prezidentovi a Československé republice.⁶³² Od 5. do 24. dubna 1937 probíhal v Mostě, na rozdíl od jiných praporů, výcvik velitelů.⁶³³ Kurzu se zúčastnilo 42 četníků, 11 finančníků a 4 policisté. Podle hlášení se jednalo o muže věkově starší, proto jim činili určité potíže přískoky. Závěr výcviku poznamenala smutná událost, kdy po operaci žaludečního vředu zemřel na plicní embolii vrchní strážmistr Jan Hořejš.⁶³⁴

V květnu 1937 proběhl výcvik strážců ve dvou turnusech. V prvním turnuse od 3. do 15. května se cvičilo 17 četníků a 17 finančníků a 17 policistů. V kurzu od 18. do 15. května se zúčastnilo 45 členů SOS (16 četníků, 11 finančních strážců a 20 policistů).⁶³⁵

Následoval výcvik dalších specialistů. V květnu probíhal pro 21 příslušníků praporu SOS Most zdravotnický kurz. Od 2. června do 14. července se školili 3 četníci u aut. praporu

⁶²⁸ PZÚ, k. 1108,

⁶²⁹ PZÚ, k.1108.

⁶³⁰ MV-SR, k. 5632, 10/663/7/12.

⁶³¹ HOLUB, O.: *Organizace...*, str. 24.

⁶³² MV-SR, k. 5632, 10/663/7/26.

⁶³³ Tamtéž.

⁶³⁴ Tamtéž.

⁶³⁵ Tamtéž.

v Praze v kurzu řidičů motorových vozidel.⁶³⁶ Celkem 30 příslušníků SOS prodělalo výcvik u 5. ženijního praporu v Praze. V roce 1937 absolvovalo výcvik celkově 600 příslušníků praporu SOS Most.

10. prosince 1937 proběhlo cvičení pohotovosti, jehož se zúčastnilo 357 členů praporu SOS Most, 10 gážistů a 111 vojínů.⁶³⁷ Bezpečnostní poplach byl vyhlášen v souvislosti s Hitlerovým projevem, po němž se očekával přepad čsl. území.⁶³⁸ Ukázalo, že by se měla zlepšit komunikace mezi jednotlivými stanovišti. A to jak prostřednictvím telefonů, dopravních prostředků, tak především zavedením jízdních a lyžařských oddílů, jelikož sněhové závěje znemožňovaly jakýkoliv pohyb.⁶³⁹ Z jednotlivých hlášení vyplývá, že průběh cvičení byl příznivý a morální stav příslušníků SOS byl označen za velmi dobrý.⁶⁴⁰

Již 2. prosince označoval velitel praporu počet vojenských posil – 96 mužů – za nedostatečný. Požadoval jejich zvýšení na 170, nakonec mu bylo přiznáno 200 mužů⁶⁴¹.

Od ledna 1938 měl prapor k dispozici kromě jednoho osobního auta⁶⁴², také auto nákladní. Do května 1938 bylo praporu SOS Most přiděleno 18 kulometů vz. 26, které byly rozmístěny na jednotlivé četnické stanice.

Na počátku roku 1938 zhodnotilo policejní ředitelství v Mostě jako největší přínos SOS to, že stmeluje všechny tři složky uniformované bezpečnosti. ...*“Tento osobní styk, který v mnoha případech odstraňuje zakořeněný a službě nepříznivý antagonismus těchto sborů, je podnes jediným, ale přesto důležitým výsledkem praporů stráže obrany státu.”*⁶⁴³

Podstatným úkolem Stráže obrany státu byla zpravodajská činnost. Prostřednictvím okresního úřadu bylo zasíláno jednou měsíčně celkové hlášení o situaci. Zachovala se hlášení praporu Most od ledna do května 1938 a hlášení pocházející z 1. září 1938. Zprávy informují především o pohybu vojenských složek v blízkosti saských hranic a o celkovém dění v příhraničním pásu, ale také o náladách obyvatelstva v horských obcích na československé straně.⁶⁴⁴

---

⁶³⁶ MV-SR, k. 5633,10/663/7.

⁶³⁷ Tamtéž.

⁶³⁸ HOLUB, O.: *Organizace ...*, str. 25. Později se ukázalo, že tato zpráva byla naprosto nepodložená a vznikla na základě rozhovoru dvou německých turistů, který vyslechl hostinský – důvěrník policie v Maršově. KOKOŠKA, Stanislav: *Několik poznámek k československé částečné mobilizaci v květnu 1938*. In: Pocta profesoru Janu Kuklíkovi. Praha 2000, str. 110.

⁶³⁹ PZÚ, k. 1108.

⁶⁴⁰ Tamtéž. „*Vzájemný poměr mezi složkami stráže – velmi dobrý, chování všech bylo kamarádké. Mezi stráží a vojskem také velmi dobrý a mezi stráží a civilním obyvatelstvem - civilní obyvatelstvo neprojevuje zvláštního zájmu*“.

⁶⁴¹ MV-SR, k. 5635, 10/663/7/48, fol. 42.

⁶⁴² Osobní auto měl prapor k dispozici od 21. ledna 1937., PZÚ, k. 1107,13/62/7/2.

⁶⁴³ PZÚ, k. 1108.

⁶⁴⁴ PZÚ, k. 1108.

V únoru 1938 hlásily v okolí Neuhausenu větší množství vojenských nákladních automobilů a tanků. Dále, že probíhají odvodny branců a to nejen odvodních ročníků, ale také mužů do 45 let. Zároveň docházelo k vytváření nových cest. „Tyto lesní cesty byly stavěny velmi důkladně, dobře vyštěrkovány a snesou těžké náklady. Vedou od hlavní silnice ve směru ke státní hranici“ Tyto skutečnosti měly nejspíš souvislost s přípravou na obsazení Rakouska.

V přílehlé saské obci Rothenthal byla prováděna podpurná akce pro nezaměstnané z Brandova, tedy pro ty nezaměstnané, kteří byli členy SdP. Jednou až dvakrát měsíčně dostávali poukázky na určené zboží, které si mohli zakoupit v tamních obchodech. Ženatí obdrželi poukázky v hodnotě až 8 RM, svobodní pak za 3RM.⁶⁴⁵

V souvislosti s obsazením Rakouska bylo v Saydě a okolí ubytováno pěší vojsko, dělostřelectvo, jezdecko a spojovací oddíl. Avšak v hlášení se neuvádí v jakém počtu. „Jsou připraveni k zajištění hranic pro případ, že by ostatní státy obsazení Rakouska neuznaly a chtěli činit na Německo vojenský nátlak. Podobný úkol má i 150 příslušníků SA v Neuhausenu, kteří tam přijeli ze Slezska rovněž v době převratu v Rakousku.“⁶⁴⁶ Dále v Olbernhau byl ubytován pěší pluk a v okolí silnice vedoucí z města byl zjištěn větší oddíl motorizované pěchoty, v počtu pravděpodobně menším jak 600 mužů.

V prostoru Altenberg-Cinvald a Olbernhau byly ve velké míře prováděny opevňovací práce. Také úzkokolejná železnice byla přestavěna na normální dráhu. Zároveň byly v lesích stavěny benzinové nádrže a skladiště zbraní. „Důstojníci, kteří tyto sklady kontrolují mluví o tom, že v případě konfliktu bude proti ČSR podniknut náhlý nápor, a že ČSR bude přivtěleno k Německé říši. Pro tento účel si slibují mnoho od pomoci Němců na čsl. území bydlících, kteří jim mají být nápomocni. Podle jejich názoru bude v tomto území kladen nejmenší odpor.“ Pozornost byla věnována také čsl. zbrojovce v Zeleném Dole, která byla fotografována od hraničního potoka muži v civilu předstírajících vyměřování terénu.

V souvislosti se zpravodajskými informacemi o pohybu německých vojsk vyhlásilo ministerstvo vnitra 20. května ve 23.40 pohotovost všem praporům Stráže obrany státu. Prapor Most obdržel tento rozkaz ve 23.45 ústně od posádkového velitelství Most a o deset minut telefonicky od okresního četnického velitelství. Během 17-ti minut byl velitelem praporu rozkaz telefonem rozhlášen. Do 01.00 21. května byla většina stálých členů stráže zpravodajského sledu na stanovištích, ve dvou případech i s většinou vojenských posil, všechny komunikace vedoucí od státní hranice byly obsazeny členy SOS a začalo se

---

⁶⁴⁵ PZÚ, k. 1108.

⁶⁴⁶ Tamtéž.

s vytvářením zátarasů. Velitelé četnických stanic, oddělení finanční stráže povolala vojenské posily a stálý členové SOS zaujímali svá bojová stanoviště.⁶⁴⁷ Velitelem praporu bylo poukazováno na to, že rychlé zaujmutí bojových pozic bylo docíleno „*poučováním velitelů čet a družstev přímo v terénu, kde bylo probíráno jak umístění jednotky, tak i její činnost pro předpokládané nepřátelské zásahy.*“

Také nástup vojenských posil proběhl v dostatečné rychlosti, nedostavilo se pouze 3% příslušníků a to pouze proto, že se zdržovali mimo bydliště. V květnu 1938 byl početní stav příslušníků praporu SOS následující: 137 četníků, 162 policistů, 136 finanční stráže a 449 mužů vojenské posily. Dohromady tedy prapor čítal 884 příslušníků.⁶⁴⁸

U posil nastala nepříjemnost s tím že vyživovací příspěvek byl vyplácen až po skončení pohotovosti, což kritizovaly především posily z řad horníků, jejichž rodiny se tak ocitly bez prostředků.⁶⁴⁹ „*Výplatu těchto příspěvků je nutno organizovat tak, aby mohla býti v čas vyplácena. Tato liknavost měla značný vliv na morální stav jedinců voj. posil*“. 24. května bylo vyměněna polovina stálých členů SOS z řad četnictva a uniformované policejní stráže a nahrazeny vojenskými posilami.

Vzájemná komunikace byla provozována prostřednictvím telefonů⁶⁵⁰ nebo pomocí motocyklů.⁶⁵¹ Jednotky mimo telefonní spojení používaly poštovních holubů. Na velitelství praporu se projevil nedostatek personálu, proto bylo požadováno poskytnutí jednoho důstojníka četnictva.⁶⁵²

Během pohotovosti došlo ke zranění 2 stálých členů sboru, jeden se při kácení stromu sekl do nohy a druhému se svalila na nohu kláda, která ji pohmoždila.⁶⁵³

Morální stav a chování byli u stálých příslušníků SOS označen za velmi dobrý, u vojenských posil za dobrý. Byl zaznamenán pouze jeden prohřešek, kdy se příslušník posil, který byl přidělen k čet. stanici, mimo službu opil v hostinci provedl výtržnost, za což byl předán do vojenské trestnice v Terezíně.⁶⁵⁴ Pouze vztah mezi německým civilním

⁶⁴⁷ MV-SR, k. 5636, 10/663/7/61, fol. 419.

⁶⁴⁸ Vzhledem k počtu příslušníků patřil prapor Most k těm lehce nadprůměrným. MV-SR, k. 5636, 10/663/7/62, fol.8.

⁶⁴⁹ MV-SR, k. 5636, 10/663/7/61, fol. 420.

⁶⁵⁰ V Bílině došlo v době předávání rozkazů k pohotovosti k úmyslnému přehození telefonických drátů, takže bylo na určitou dobu spojení s ostatními četnickými stanicemi. Velitel praporu proto požaduje dbát na to, aby telefonní stanice obsluhovaly osoby naprosto státně spolehlivé a pro případ selhání telefonního spojení vybavit velitele rot motorovými vozidly. Tamtéž, fol. 421.

⁶⁵¹ Tamtéž.

⁶⁵² Tamtéž, fol. 419.

⁶⁵³ Tamtéž, fol. 421.

⁶⁵⁴ Tamtéž, fol. 423.

obyvatelstvem a stráží nebyl příliš dobrý, neboť je u něj „pozorována určitá zaujatost, předcházející až k nepřátelství“⁶⁵⁵

Celkový průběh pohotovosti byl tedy ohodnocen velmi příznivě a oceňována byla především připravenost stálých členů sboru.

Kritické období nastalo pro členy praporu SOS Most na konci září 1938 v souvislosti s případy příslušníků Freikorpsů na československé území. 23. září 1938 se střílelo na 4 příslušníky SOS z továrny mezi obcemi Nová Ves v Horách a Mníškem. Továrna patřila obci říše Höniga a v té chvíli se v ní ukryvalo nejspíš kolem 20 příslušníků freikorpsu. Hlídka strážců musela přesile ustoupit a naštěstí nebyl nikdo zraněn.⁶⁵⁶ O dva dny později však byl u zbrojovky v Zeleném Dole v při kontrole hlídky zastřelen strážmistr Václav Staněk.⁶⁵⁷ Počet příslušníků SOS k 24. září byl následující: 99 četníků, 125 policistů a 146 finanční strážce. Vojenské posily tvořilo 757 mužů a praporu bylo přiděleno ještě 100 aktivních vojáků.⁶⁵⁸

27. září byl podniknut útok na zbrojovku, při neúspěšné obraně SOS byli zraněni dva příslušníci SOS. V noci byl pak celý obsazen Brandov, za pomoci místního obyvatelstva vniklo do obce údajně 200 Němců⁶⁵⁹. Četnictvo a Stráž obrany státu muselo obec opustit. Četníci se stáhli do Hory Sv. Kateřiny a četa SOS se držela v lesích nad Brandovem.⁶⁶⁰ Ten samý den byl obsazen také Český Jiřetín, který se však ještě odpoledne podařilo získat zpátky. Od osvobození Brandova bylo prozatím upuštěno. Srážky u Brandova a Českého Jiřetína si vyžádaly 6 zraněných příslušníků SOS a četnictva. O den později se odehrála další přestřelka mezi freikorpsem a SOS u Mníšku, kdy došlo ke zranění jednoho strážce. Po příchodu vojenských posil, 29. října, se podařilo získat Brandov zpět.

V souvislosti s útoky na české úřady byla 28. září nařízena insp. Honzátkem z ředitelství státních drah evakuace českých zaměstnanců ze stanic v Louce, Horním Litvínově a Lomu. Na stanicích zůstaly pouze osoby německé národnosti. Policejní ředitelství v Mostě upozorňovalo, že k tomuto není žádný důvod, „protože v okrese je klid a hranice jsou střeženy“⁶⁶¹

---

⁶⁵⁵ Tamtéž.

⁶⁵⁶ PMR, k. 3181

⁶⁵⁷ MV-SR, k. 5635, 10/663/7/148.

⁶⁵⁸ MV-SR, k. 5637, 10/663/7/123.

⁶⁵⁹ Dle FRÖHLICHOVÁ, Z., *Mostecko...*, str. 116.

⁶⁶⁰ MV-SR., k. 5635, 10/663/148.

⁶⁶¹ PMR, k. 3181.

1. října 1938 hlásil policejní ředitel, že „má k dispozici pro celý obvod pouze 76 uniformovaných strážníků, tj. 1/3 dřívějšího stavu. V Mostě jest vojska dosti. Stráž obrany státu je dosud na svých pozicích.“⁶⁶² Prapor se začal stahovat ze zabíraného území 9. října. 3. rota z Mostu odcházela přes Rudolice, kde jim místní obyvatelstvo nadávalo a plivalo na ně. Mužstvo v pevném útvaru, tak jak mělo podle předpisů, ale „*jsouce unaveni ustupovali po dvou nebo po třech.*“⁶⁶³ Informace o tom, co se dále v Rudolicích udalo, se již různí. Podle jedné verze začal vojín, později identifikovaný jako Antonín Melichar,⁶⁶⁴ střílet do oken vyzdobených hákovými kříži. Na místo rychle dorazil oddíl říšských vojáků, po kterých měl hodit ruční granát. Němečtí vojáci proto zahájili palbu a smrtelně zasáhli Melichara do břicha. Podle jiné verze se vojín pouze opozdil, když si šel koupit něco k jídlu a přijíždějící němečtí vojáci ho zastřelili. Na základě pramenů nelze říci, jak ke střelbě v Rudolicích došlo. O případu se hovořilo opět až v souvislosti s žádostí vdovy Milady Melicharové o přiznání důchodu po svém manželovi, ale ani zde není napsáno, jak celý incident vznikl.⁶⁶⁵

Další nepříjemná záležitost čekala ustupující rotu v Bílině, kde ji u hlavního nádraží dostihly příslušníci německé motorizované jednotky. Rotu SOS obklíčili, donutili je postavit se čelem ke zdi a odzbrojili je. Údajně jim měli vzít i peněžní hotovost ve výši 1500 Kč. Čsl. styční důstojník si stěžoval na chování německých vojáků u plk. Fischera. Ten se nechal slyšet, že vojáci postupovali podle jeho rozkazu, tj. aby odzbrojili příslušníky čsl. vojska, kteří se nepřemísťují v uzavřeném šiku. Nakonec přeci jen nechal zbraně přivést dvěma Čechy do Loun.⁶⁶⁶

Psychický stav příslušníků SOS byl po 10. říjnu ve velmi špatném stavu, na čemž se podepsaly nejen zážitky z bojů s freikorpelem a fyzické vyčerpání, ale především ztráta perspektivy. Poklesla morálka a kázeň. „*Složky, které se stáhly do různých obcí při demilitarizační čáře, nejsou zaměstnávány, nemají vymezených úkolů. Jednotlivci vysedávají v hostincích a silně se politizuje.*“⁶⁶⁷

Velitel praporu SOS Most Josef Poděbradský byl 10. října přidělen k nově vzniklému praporu do Vysokého Mýta.⁶⁶⁸ Většina příslušníků praporu Most odešla do Loun, avšak prameny nemluví o tom, o kolik mužů se jednalo. V Lounech se totiž soustřeďovali členové SOS ze dvou praporů – z Mostu a Kadaně.

---

⁶⁶² PMR, k. 3181.

⁶⁶³ Tamtéž.

⁶⁶⁴ MV-SR, k.5635, 10/663/7/148.

⁶⁶⁵ MV-SR, k. 5635, 10/663/7/148.

⁶⁶⁶ PMR, 3181.

⁶⁶⁷ PZÚ, 1108.

⁶⁶⁸ MV-SR, k. 5637, 10/663/7/121.

Závěr

Téma diplomové práce bylo „Politický okres Most v roce 1938“. Tato oblast měla svůj specifický charakter, jehož původ spočíval v národnostním vývoji. Cílem diplomové práce bylo vyložit, v čem se tato specifická projevovovala, zaměřit se při tom na zlomové okamžiky, především rok 1938. Při komparaci s jinými pohraničními oblastmi, osídlenými čistě německými obyvateli, zjistíme, že rok 1938 na Mostecku měl trochu jinou podobu. Německé obyvatelstvo muselo se vyrovnávat se zdejší silnou českou menšinou.

Nejprve jsem se pokusila objasnit národnostní vývoj této oblasti v průběhu necelých 70-ti let. V poslední třetině 19. století začalo přicházet české obyvatelstvo, které uspokojovalo poptávku po pracovních silách na dolech. Češi se usazovali v obcích v blízkosti dolů, či v koloniích, které pro ně zřizovaly těžební společnosti. Demografický růst byl rychlejší než u německého obyvatelstva, takže již na přelomu 19. a 20. století Češi tvořili v některých obcích většinu. Docházelo k vytváření českých spolků a škol. První světová válka však znamenala národnostní rozpor, který vyvrcholil po vzniku Československa. Německé obyvatelstvo je odmítlo a vyhlásilo provincii Deutschböhmen. 28. 11. 1918 byl okres obsazen armádou. Němci nadále odmítali uznání Československého státu a požadovali právo na sebeurčení. Během 20. let však došlo k jakémusi „smíření“ s novým státem, vrchol představoval vstup německých stran do vlády v roce 1926. Avšak hospodářská krize ve 30. let způsobila odklon německého obyvatelstva od aktivistických stran. Mělo pocit, že pro zlepšení jejich životních poměrů nečinili nic pozitivního. V diplomové práci jsem se věnovala i průběhu velké mostecké stávkou, která představovala poslední velké hnutí, jehož se účastnili stejně tak Češi jak Němci. Nespokojenost s politikou německých aktivistických stran se naplno projevila v parlamentních volbách v roce 1935, kde v politickém okrese Most získala SdP přes 70% německý hlasů. Krátce po těchto volbách požadovala Sudetoněmecká strana vypsání voleb do obecních zastupitelstev. Vláda však jejich vypsání odsouvala, čímž si získala další kritiku německého obyvatelstva. Jako nátlak na vypsání obecních voleb může představovat krize v mostecké správní komisi, jež vyvolali zástupci SdP. Vyřešení krize nastalo až po anšlusu Rakouska, kdy němečtí agrárníci a lidovci vstoupili do Sudetoněmecké strany. Obecní volby potvrdily masový příklon německého obyvatelstva k SdP. V politickém okrese Most odevzdalo hlas Konrádu Henleinovi necelých 90% Němců. DSAP zaznamenala oproti roku 1935 30-ti % ztrátu hlasů. Přestože ve dvou největších městech se stali starosty členové SdP,

nacházelo se zde poměrně dost obcí (10), kde se nepodařilo prosadit henleinovského kandidáta na funkci starosty, jednalo se právě o obce se silnou českou většinou, ke kterým se přidali němečtí sociální demokraté. Po volbách zesílilo sebevědomí členů SdP, svoji sílu manifestovali na nesčetných shromáždění a slavnostech. České obyvatelstvo naopak vyjadřovalo svoji podporu čs. vládě a prezidentovi Benešovi. Na hranicích zesílily útoky příslušníků Freikorpsu, přestože se zde odehrávaly boje, které si vyžádaly i obětí na životech, přeci jen byla situace v okrese Most klidnější například oproti Karlovarsku nebo Chebsku. Platí to i dění po Hitlerově projevu, kdy představitelé státní moci hlásili, že v oblasti je klid. Mnichovské rozhodnutí znamenalo pro zdejší Čechy otřes. Byli spolu s německými antifašisty postaveni před rozhodnutím zda zůstat, či opustit své domovy a hledat útočiště ve vnitrozemí. Počet těch, co odešli se dá těžko stanovit. Při sčítání obyvatel v roce 1939 oblast vykazovala o více jak 20 tisíc méně Čechů. Avšak nacistické sčítání počty Čechů snižovalo, dá se tedy předpokládat, že v této oblasti zůstalo více Čechů, než vyplývá z údajů. Ve své práci jsem popisovala, jak probíhalo obsazování okresu říšskou armádou, jaké byly nálady mezi německými obyvateli. Po obsazení nastalo pronásledování odpůrců režimu, počty zatčených se pravděpodobně již nedají zjistit. Okamžitě došlo k uzavření českých škol, až na jednu výjimku. České spolky, kromě dobrovolných hasičů byly musely zastavit činnost. Češi, kteří měli právo na říšské občanství, se mohli účastnit doplňovacích voleb do říšského sněmu. A jejich výsledek překvapil samotné organizátory, protože dá se říci, že jen několik málo jedinců našlo odvahu se volbám nedostavit, či odpovědět záporně.

Rok 1938 se stal v československý dějinách zcela přelomovým. Změnil celkovou podobu státu, jež musel bojovat o svou existenci. Zasáhl do života miliónů lidí. Byl to rok zvratů, přinesl očekávání, odhodlanost, nadšení, ale i nejhlubší zklamání a pocit zrady. Dvojnásobně to platí o pohraničním území, tedy i Mostecku. Henleinovo hnutí změnilo vzájemný vztah mezi oběma národnostmi, zpřetrhalo vazby, které vznikaly po více jak tři generace. Předtím panovala mezi Čechy a Němci snášenlivost. Obě národnosti se snažily bránit si svoji identitu, ale přesto docházelo k vzájemnému prolínání. Mnichov toto ukončil. Velká část Čechů raději opustila své domovy, než by se smířili s tím, žít ve Třetí říši. České obyvatelstvo, které v okupovaném území zůstalo, bylo vystaveno neustálému pronásledování, útlaku a bezpráví. Vzájemný vztah Čechů a Němců byl poznamenán do té míry, že se jen velmi těžko hledala cesta k budoucímu smíření.

Svoji práci jsem omezila pouze na rok 1938, avšak do budoucnosti by bylo možné věnovat se dění i v dalším období. Bylo by zajímavé sledovat, jak se vyvíjel vztah mezi českým a německým živlem za okupace. V rámci nuceného nasazení byli na doly a do

Hydriawerke umístování Češi z Protektorátu, kteří přicházeli do kontaktu se zdejším českým obyvatelstvem. Bylo by možné se zabývat i poválečným odsunem Němců z Mostecka, které znamenalo definitivní konec spolužití těchto dvou etnik.

Prameny

Archívní fondy:

Národní archív (NA):

Ministerstvo vnitra – Stará registratura (MV-SR), (1936 – 1940), č. f. 1075.

Prezídium zemského úřadu (PZÚ), (1931 – 1940), č. f. 753/1/1

Zemský úřad Praha – Prezidium (PZÚ – AMV), (1931 – 1940), č. f. 207

Předsednictvo ministerské rady (PMR), č. f. 1082.

Stání okresní archív Most (SokA):

Archív města Mostu (AM), č. f. 127

Obecní kroniky:

Gemeinde-Gedenkbuch Fleyh, SokA Most, Ao Fláje, inv. č. 7, ev. č. 7.

Gedenkbuch der Gemeinde Obergeorgthal, SokA Most, Ao Horní Jiřetín č. f. 407, in.č. 4, ev. č. 1.

Gedenkbuch der Stadt Oberleutensdorf für das Jahr 1938, SokA Most, Am Horního Litvínova, inv. č. 212, ev. j.208.

Gedenkbuch der Gemeinde Holtschitz, SokA Most, Ao Holešice č. f. 243, inv. č. 2, ev. j. 2.

Gedenkbuch der Gemeinde Bergesgrün, SokA Most, Ao Chudeřín, inv. č. 8, ev.č. 8.

Kronika pro obec Komořany, SokA Most, Ao Komořany, č. f. 43, inv. č. 3, ev. j. 3.

Chronik für Ortsgemeinde Lischnitz, SokA Most, Ao Líšnice č.f. 245, inv. č. 2, ev. j. 2.

Kronika obce Souše, SokA Most, Ao Souš, č.f. 90, inv. č. 2, ev. č. 2.

Kronika obce Souše, SokA Most, Ao Souš, č. f. 90, inv. č. 1, ev. č. 1.

Kronika obce Třebušice, SokA Most, Ao Třebušice, č. f. 106, ev. č. 2, č. j. 2.

Obecní kronika Louka, SokA Most, Ao Louka č. f. 568, inv. č. 14, ev. č. 14.

Gedenkbuch der Gemeinde Seidowitz, SokA Most, Ao Židovice č. f. 123, inv. č. 1, ev. č. 1.

Gedenkbuch der Gemeinde Niederleutendorf, SokA Most, Ao Dolní Litvínov, inv. č. 22, ev. č. 22.

Pamětní kniha Hořan, SokA Most, Ao Hořany č. f. 35, inv. č. 4, ev. č. 4.

Gedenkbuch für die Dorfgemeinde Kleinpriesen, SokA Most, Ao Malé Březno, č. f. 346, inv. č. 1, ev. č. 1

Gedenkbuch der Gemeinde Sedlitz, SokA Most, Ao Sedlec, inv. č. 1, event. č. 1.

Gedenkbuch der Ger Gemeinde Strimitz, SokA Most, Ao Střimice, inv. č. 1, event. č. 1.

Gedenkbuch für Johansdorf, SokA Most, Ao Janov, inv. č. 1, ev. č. 1.

Dobový tisk:

Brüxer Zeitung

Brüxer Volkszeitung

Hlas od hranic

Severočeský dělník

Stráž na Severu
Krušnohorský obzor

Edice pramenů:

Mnichov 1938 v řeči archivních pramenů. Praha 2000.
Mnichov dokumentech I. – II. Praha 1958.
Souhrnná hlášení prezidia pražského místodržitelství o protistátní a protiválečné činnosti v Čechách 1915 – 1918. Praha 1957.
Státní politika vůči německé menšině v období konsolidace politické moci v Československu v letech 1918 – 1920. Uspořádali: HARNA, Josef – ŠEBEK, Jaroslav. Historický ústav. Praha 2002.

Statistické prameny:

Retrospektivní lexikon obcí ČSSR. Praha 1978.
Statistická ročenka republiky Československé. Praha 1935.
Statistická ročenka republiky Československé. Praha 1936.
Statistická ročenka republiky Československé. Praha 1938.
Statistický lexikon obcí v Čechách. Vydán na základě výsledků sčítání lidu z 15. února 1921. Praha 1923.
Statistický lexikon obcí v Čechách. Vydán na základě výsledků sčítání lidu z 1. prosince 1930. Praha 1934.

Vydané vzpomínky:

Vyhnání Čechů z pohraničí 1938. Vzpomínky. Praha 1996.
Vyhnání a život Čechů v pohraničí 1938 – 1945. Vzpomínky II. Praha 1999.
Opožděná svědectví. Mnichov a ČSR 1938. Sestavil a vydal OVČÁČEK, Emil. Děčín 2001.

Vzpomínky Miroslava Kindla na období okupace, zaznamenané autorkou 29. 11. 2007 v Mostě.

Literatura

ADAMEC, Dalibor: *Pronikání Živnobanky do Severočeského hnědouhelného revíru.* In: SHR včera a dnes. Ústí nad Labem 1969.
BARTOŠ, Josef: *Okupované pohraničí a české obyvatelstvo 1938-1945.* Praha 1986.
BENEŠ, Zdeněk a kol.: *Rozumění dějinám. Vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948.* Praha 2002.
BIMAN, Stanislav: *Vojenské obsazení území připojeného k Německu podle mnichovské dohody a období jeho vojenské správy (1. – 20. října 1938).* In: Historie okupovaného pohraničí 1.. Ústí nad Labem 1998.

- BÍŽOVÁ, Kateřina - PŘENOSIL, Michal – RADVANSKÝ, Zdeněk: Volby v ústecké oblasti v letech 1920 – 1938, sborník UJEP- JUVENILIA. Ústí nad Labem 2000.
- CĚSAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil: *Politika německých buržoazních stran v Československu II.* Praha 1962.
- DOLEŽAL, Jan: *Česká škola v Litvínově 1900 až 1960.* In: Regionální studie Litvínovsko – Mostecko II., Most 1962.
- DOLEŽAL, Jan: *Z bojů o českou školu v Podkrušnohoří.* In: Regionální studie Litvínovsko- Mostecko II., Most 1962.
- FEDIUK, Ladislav.: *Národnostní poměry v okrese Litvínovském.* In: Vývoj a život českých menšin. Most 1908.
- FRÖHLICHOVÁ, Zdena – MACEK, Jaroslav: *Pátá kolona v severních Čechách. Fakta a dokumenty.* Ústí nad Labem 1960.
- FRÖHLICHOVÁ, Zdena: *Mnichov a Mostecko.* In: Mnichov 1938 II., Praha 1988.
- FRÖHLICHOVÁ, Zdena: *Vznik Československa a Severní Čechy.* In: Historický sborník Ústecka 1968. Ústí nad Labem 1968.
- GALANDAUER, Jan: *Vznik československé republiky 1918.* Praha 1988.
- GAWRECKÝ, Dan – MACHÁČOVÁ, Jana: *Vývoj dělnického hnutí do roku 1918.* In: Studie o vývoji průmyslu a průmyslových oblastí 5. Opava 1978.
- GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan: *Druhá republika.* Praha 2004.
- HOLUB, Ota: *Organizace a příprava Stráže obrany státu k bojové činnosti při zajištění státní hranice ČSR v letech 1936 – 1938.* In: Historie a vojenství 3, 1991.
- KOCOUREK, L.: *Židé v okupovaných severozápadních Čechách (1938-1945).* In: HOP 2, Ústí nad Labem Labem 1998.
- KOCOUREK, Ludomír: *Dějiny mosteckého školství.* In: Věstník OkA Most 1978.
- KOCOUREK, Ludomír: *Přehled správního vývoje mosteckého okresu.* In: Věstník OkA Most. Most 1976.
- KOCOURKOVÁ, Květoslava: *Příspěvek k dějinám Mostu v letech 1939-1945 vypracovaný na základě německých situačních zpráv (Lageberichte).* In: Věstník okresního archívu v Mostě 1975.
- KOKOŠKA J.: *Plán „Grün“.* Praha 1968.
- KOKOŠKA, Stanislav: *Několik poznámek k československé částečné mobilizaci v květnu 1938.* In: Pocta profesoru Janu Kuklíkovi. Praha 2000.
- KURAL, Václav - RADVANSKÝ, Zdeněk: *Sudety pod hákovým křížem.* Ústí nad Labem 2002.
- KURAL, Václav: *Společenství místo konflikt? Praha 1993.*
- KVAČEK, Robert – CHALUPA, Aleš – HEYDUK, Miloš: *Československý rok 1938.* Praha 1988.
- LEHÁR, Bohumil: *Kapitoly z dějin SHP v letech 1918-1929.* In: SHR včera a dnes. Ústí nad Labem 1969.
- MATOUŠKOVÁ, Kateřina: *Spolek Vlastimil a Podkrušnohorské muzeum.* Diplomová práce PF UJEP 2005.
- MĚCHÝŘ, Jan – MATĚJČEK, Jiří: *Černé miliony.* Ústí nad Labem 1987.
- MĚCHÝŘ, Jan: *Počátky dělnického hnutí na hornickém severu.* Praha 1967.
- MĚCHÝŘ, Jan: *První generace.* Praha 1973
- MORELL, Sydney: *Viděl jsem ukřižování.* Brno 1995.
- MOULIS, Miloslav: *Henleinovci a obecní volby v roce 1938.* In: Historie okupovaného pohraničí 7, Ústí nad Labem 2003.
- MOULIS, Miloslav: *Přesuny obyvatelstva 1938-1945.* In: Studie o sudetoněmecké otázce. Praha 1996.

- MOULIS, Miloslav: *Volby v sudetských oblastech 4. prosince 1938*. In: Krajanské organizace sudetských Němců v SRN 2. Praha 1998.
- NETÍK, Jan: *Příspěvky k počátkům dělnického hnutí na Mostecku*. In: Věstník OkA Most. Most 1976.
- NOVÁK, Otto: *Henleinovci proti republice*. Praha 1987.
- PITRONOVÁ, Blanka: *Otázka národnosti v rakouských statistikách (1880 – 1910)*. In: Slezský sborník 68, Opava 1970.
- RADVANSKÝ, Z. – KURAL, V.: *Sudety pod hákovým křížem*. Ústí nad Labem 2002.
- REINDL, Zdeněk: *Počátky českých spolků na Mostecku*. Písemná záv. práce PF UJEP 1967.
- SRB, František – PEŠKOVÁ, Hana: *Velká mostecká stávková mosteckých horníků roku 1932*. Praha 1952.
- SÝKOROVÁ, Jana: *Mostecko 1918 - 1919*. Diplomová práce FF UK, 1981.
- SÝKOROVÁ, Jana: *Příspěvek k národnostnímu vývoji na Mostecku v letech (1870 – 1914)*. In: Věstník SokA Most 1985.
- ŠTĚPÁNEK, L.: *Horníci na Mostecku*. In: Krušnohorský historický sborník – Regionální studie VII. . Most 1968.
- ŠUBRT, Jeroným: *Národnostní poměry v okrese mosteckém*. In: *Vývoj a život českých menšin*. Most 1908.
- TOMEK, Václav: *Český anarchismus a jeho publicistika*. Praha 2002.
- TŮMA, Jiří: *Bohuslav Vrbenský*. Praha 1980.
- VEBR, Ladislav: *Mostecká stávková 1932*. Praha 1955.
- ZIMMERMANN, Volker: *Sudetští Němci v nacistickém státě*. Praha 2001.

Seznam zkratek

BdD	Bund der Deutschen
BdL	Bund der Landwirte
ČFVO	Česká federace všech odborů
ČSAK	Československá agrární konzervativní strana
ČSDSD	Československá sociálně demokratická strana dělnická
ČSL	Československá strana lidová
ČSND	Československá národně demokratická strana
ČSNS	Československá národně sociální strana
DCV	Deutsche Christlichsoziale Volkspartei
DKV	Deutsche Kulturverband
DNP	Deutsche Nacionalpartei
DNSAP	Deutsche national – sozialialistische Arbeitpartei
DSAP	Deutsche Sozialidemokratische Arbeiterpartei
HSDVS	Hospodářská strana dlužníků všech stavů
KSČ	Komunistická strana Československa
NJS	Národní jednota severočeská
NOF	Národní obec fašistická
NS	Národní souručenství
RS	Republikánská strana
SdP	Sudetendeutsche Partei
SHF	Sudetendeutsche Heimatsfront
UMŠ	Ústřední matice školská
WB	Wahlblock

Přílohy

Vzpomínky Miroslava Kindla na období okupace pohraničí

(zaznamenané autorkou 29.11. 2007 v Mostě)

Narodil jsem se 7. dubna 1928 v obci Komořany, okres Most. V obci žilo více Čechů než-li Němců. Byla zde obecná a měšťanská škola česká a obecná škola německá. V obci bylo několik hospod, obchodů, řeznictví, pekařů a sedláků. Větší počet obyvatel byli horníci. Nacházely se zde různé politické strany a sportovní organizace, například Sokol, DTJ. Působil zde také hasičský sbor a fotbalový klub. V obci žilo několik rodin ve smíšeném manželství. Otec Čech, matka Němka, nebo naopak. Až do roku 1938 vládla mezi obyvateli české a německé národnosti snášenlivost. Zabráním Sudet německou armádou na podzim roku 1938 se situace Čechů v okupované vlasti úplně změnila.

Až do roku 1938 jsem chodil do české školy. Po obsazení rodiče optovali a tím jsme se stali cizinci ve vlastním domě. Získali jsem občanství v Protektorátu a domovský list v obci Stradonice, okres Rakovník. Okamžitě byla uzavřena česká obecná škola v Komořanech a já musel nastoupit, jako všichni Češi, do obecné školy německé. Vzhledem k tomu, že jsem byl Čech, nebylo mi dovoleno postoupit do německé měšťanky ani dále studovat. Po vychození německé obecné školy třídy 6 a, b jsem byl ihned zařazen pracovním úřadem do práce. Krátce jsem pracoval v klempířské dílně v Komořanech, odkud jsem byl 24. 8. 1942 převeden k firmě Rudolf Bittner do Mostu. Zpočátku působil jako pomocná síla v obchodě a v radiodílně. Vzhledem k válce se dílna rozšířila a firma začala vyrábět díly pro zhotovení přijímaček a vysílaček do tanků a letadel. Zaučoval jsem nové pracovní síly, převážně ženy, jak správně montovat a letováním spojovat příslušné odpory a jiné součástky na pertinaxové destičky. Po celou dobu mého pracovního nasazení jsem nesměl na pracovišti promluvit česky, ani s českými zákazníky. Ve styku s úřady, například, když jsem šel prosit na obecní úřad v Komořanech o poukaz na plášť pro jízdní kolo, jsem byl s nadávkami vyhozen pouze proto, že jsem pozdravil „Guten Tag!“ místo „Heil Hitler!“. Chci jasně vysvětlit, že čeští občané, věrni své republice, což dokázali svým optováním a získáním českého občanství, trpěli a byli utlačováni daleko více, než-li Češi v Protektorátu. Byli jsme nežádoucí element, nižší rasa a denně šikanováni ve svém okupovaném rodišti. Ihned v den obsazení našeho území německou armádou, mohli němečtí obyvatelé beztrestně, po dobu 24 hodin, si vyřizovat „své účty“ s českými občany. V Komořanech se ihned vytvořila horda německých výrostků, která zmlátila každého Čecha, kterého chytili v uvedený den venku na ulici. Později, když se situace zklidnila, byli jsme donuceni jít s bandičkou do fronty na guláš, který vařili němečtí vojáci a kde se fotografovalo, aby měli důkaz, že pomáhali hladovějícím Čechům, když před tím vykradli všechny sklady potravin. Čechům v Sudetech bylo odepřeno základní školní vzdělání. V obecné škole nás vychovávali jen k poslušnosti a k podřízenosti německému národu, sebemenší neposlušnost se tvrdě trestala nadávkami, jako například „bolševici!“, „revolucionáři!“, „protestanti!“ a „český svině!“. Celou dobu okupace jsme byli vystaveni národnostnímu utiskování.

Statistická část

Č. I. Počet dělníků zaměstnaných v SHR v letech (1868-1883)

(Dle MĚCHÝŘ, Jan: Počátky dělnického hnutí na hornickém severu. Praha 1967, str. 33)

<i>rok</i>	<i>Počet dělníků</i>	<i>rok</i>	<i>Počet dělníků</i>
1868	4136	1876	10661
1869	4458	1877	10425
1870	4818	1878	10833
1871	6444	1879	11192
1872	7100	1880	11694
1873	9427	1881	12442
1874	10072	1882	12202
1875	10495	1883	12532

Č.II. Národnostní vývoj v politickém okrese Most (1880 – 1900)

(Dle ŠUBRT, Jeroným: Národnostní poměry na Mostecku. IN: Vývoj a život českých menšin. Most 1908, str.39)

Rok	Počet Čechů	V procentech	Počet Němců	V procentech
1880	3 166	9,3	30735	90,7
1890	9520	19,9	38335	80,1
1900	19218	26,3	53287	73,6

ČIII. Národnostní složení v jednotlivých obcích soudního okresu Most

(Dle ŠUBRT, Jeroným: Národnostní poměry na Mostecku. IN: Vývoj a život českých menšin. Most 1908, str. 39-40)

obec	Úřední sčítání 1900		Soukromé sčítání
	Německá obc. řeč	Česká řeč	obc. Čechů
Bečov	843	64	187
Bedřichův světec	163	-	8
Březno Vysoké	179	-	10
Bylany	181	-	27
Čepirohy	198	125	130
Havraň	687	227	354
Hořany	483	173	174

Chanov	186	-	32
Jiřetín Dolní	3201	899	1850
Komořany	1403	692	956
Kopisty	1249	2778	2778
Korozluky	296	-	31
Líšnice	669	-	24
Moravěves	538	-	58
Most	17082	4223	5588
Nemilkov	208	-	11
Obrnice	392	249	280
Paředla	280	116	116
Plan	97	72	72
Polerady	404	48	48
Rudolice	233	55	60
Růžodol	373	549	598
Saběnice	284	-	38
Sedlec	182	-	11
Slatinice	213	31	31
Střimice	294	207	207
Třebušice	281	528	643
Velebudice	160	-	17
Voda Kamenná	176	-	40
Volevčice	212	33	33
Vršany	125	76	77
Vtelno	552	-	33
Záluží	1097	1990	2567
Židovice	274	-	42

Soudní okres Horní Litvínov

obec	Úřední sčítání 1900		Soukromé sčítání
	Německá obc. řeč	Česká obc. řeč	Češi
Hamr	656	-	60
Chudeřín	1870	717	1200
Janov	1111	-	-
Jiřetín Český	776	-	11
Jiřetín Horní	2686	160	300
Klíny	271	-	-
Křižatky	87	-	-
Litvínov Dolní	1658	849	1210
Litvínov Horní	7557	1119	2000
Lom	3211	4392	4695
Louka	1456	473	885
Mníšek	440	-	4
Nová Ves v Horách	79	-	6
Rauschengrund	345	-	30
Schönbach	304	-	3

**Č. IV. Přehled národnostních poměrů v soudních okresech, dle sčítání osob v roce 1920
a 1930**

(zdroj Statistický lexikon obcí v Čechách, 1921, 1931)

obec	1920		1930	
	Čsl.národnost	Něm.národnost	Čsl.národnost	Něm.národnost
<u>Hora Sv. Kateřiny</u>	10	1476	39	1454
Brandov	27	2315	42	2231
Mníšek	6	356	6	288
Nová Ves v H.	2	1745	22	1714
Rudolice	-	375	-	262
CELKEM s.o.	45	6267	109	5949

Soudní okres Horní Litvínov

obec	1920		1930	
	Čsl.národnost	Něm.národnost	Čsl.národnost	Něm.národnost
<u>Horní Litvínov</u>	1921	7287	2302	7279
Hamr	73	800	51	864
Chudeřín	1583	1830	1583	2054
Janov	48	1332	62	1498
Jiřetín, Český	6	712	16	721
Jiřetín, Horní	329	2882	339	3077
Litvínov, Dolní	1473	1254	1355	1256
Lom	6918	2698	6129	2984
Louka	981	935	998	1085
Klíny	-	353	6	391
Rauschengrund	11	456	6	462
Schönbach	9	289	5	303
CELKEM s.o.	13352	20828	12852	21974

Soudní okres Most

obec	1920		1930	
	Čsl.národnost	Něm.národnost	Čsl.národnost	Něm.národnost
Most	8802	17014	9710	17549
Bečov	231	764	287	772
Březno, Vysoké	10	163	22	137
Bylany	34	161	3	206
Havraň	117	682	172	676
Hořany	403	478	418	590
Chánov	100	170	48	182
Jiřetín, Dolní	2168	1342	2406	1396
Komořany	1030	1224	1437	1464
Kopisty	3615	2344	3932	2376
Korozluky	70	210	100	276
Lišnice	156	678	129	683
Moravěves	48	163	41	166
Obrnice	418	584	631	560
Polerady	78	411	141	481
Rudolice n.Bíl.	208	159	839	440
Saběnice	33	208	19	228
Sedlec	9	133	18	181
Skyřice	95	231	137	201
Slatice (Zlatníky)	249	615	389	584
Souš	2302	711	4029	697
Střimice	204	238	352	266
Světec, Bedřichův	14	147	7	141
Třebušice	867	737	916	691
Velebudice	75	149	58	137
Kamenná Voda	94	156	131	102
Volevčice	26	292	58	203
Vtelnno	284	519	273	469
Záluží	2852	875	2984	840
Židovice	96	319	123	283
CELKEM s. o.	24688	31877	29810	32977

Č. V. Nárůst počtu neumístěných uchazečů z hornictví u zprostředkovatelen práce v l. 1929-1934

(Dle Statistická ročenka republiky Československé 1936, str. 200)

1929	1930	1931	1932	1933	1934
299	890	4. 313	15. 673	17. 470	16. 335

Č. VI. Počet dělníků zaměstnaných v oboru hornictví v l. 1929-1934

(Dle Statistická ročenka republiky československé 1936, str. 61)

1929	1930	1931	1932	1933	1934
40. 923	39. 428	35. 944	33. 387	31. 378	29. 520

Č. VII. Počet nezaměstnaných podporovaných prostřednictvím odborových organizací v l. 1929 – 1935 (obor hornictví)

(Dle Statistická ročenka republiky Československé roč. 1936, str. 202)

1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935
179	458	1. 549	5. 324	6. 771	6. 477	5. 739

Č. VIII. Celkové výsledky voleb do poslanecké sněmovny v politické okrese Most

v roce 1935

(Dle Severočeský dělník, 25. květen 1935, str. 4, pro srovnání uvádím i rok 1929)¹

	1935	1929
<i>ČSAK</i>	1080 / 1,7%	502
<i>ČSDSD</i>	5709/ 8,8%	4441
<i>ČSNS</i>	9895 / 15,1 %	10 393
<i>KSCČ</i>	7146 / 11 %	9726
<i>ČSL</i>	370 / 0,6 %	336
<i>DSAP</i>	5673 / 8,7 %	11 642
<i>BdL</i>	1249 / 1,9 %	4605
<i>DCV</i>	1733 / 2,7 %	6143
<i>ČŽOS</i>	1376 / 2,1 %	926
<i>DWB</i>	299 / 0,5 %	–
<i>SdP</i>	28 987 / 44,5 %	–
<i>NOF</i>	72 / 0,1 %	–
<i>HSDVS</i>	86 / 0,1 %	–
<i>NS</i>	2811 / 4,3 %	1600
<i>CELKEM hlasů</i>	65 218	

¹ Pro přesnost uvádím i výsledky uveřejněné v Brüxer Volszeitung, které se však liší pouze v několika jednotlivých hlasech, toto periodikum přineslo také údaje o hlasech odevzdaných při volbě do senátu. Nejdříve uvádím posl. sněmovnu a za lomítkem senát. Agráři: 1089/978, soc. demokracie: 5709/5153, nár. socialisté: 10 102/8759, komunisté: 7139/6184, lidovci: 365/369, něm. soc. demokraté: 5673/5095, něm. agráři: 1248/1160, něm.křesť. soc. 1731/1711, čsl. živnostníci: 1376/1156, Wahlblock: 295/291, SdP: 28 982/25255, čsl. fašisté: 1376/1156, str. dlužníků: 66/1, Národní sjednocení: 2815/2504.

Č. IX Volby do okresního zastupitelstva

(dle Brüxer Volkszeitung, 6. června 1935)

strana	Agrární a živ. str.	Čs.soc. dem. str.	Nár. soc. str.	KSČ	DSAP	BdL	DCV	NS	AWG	SdP ²
Počet hlasů	2349 3,9%	5039 8,4%	10060 16,7%	6210 10,3%	4938 8,2%	994 1,7%	1386 2,3%	2593 4,3%	389 0,7%	27130 45,1%
Počet mandátů	1	2	4	2	2	-	-	2	-	12

CELKEM hlasů: 61080

Č. X Celkové výsledky voleb do zemského zastupitelstva v roce 1935

(dle Brüxer Volkszeitung, 6. června 1935)

Strana	Agrární str.	Čs.soc. dem. str.	Nár. soc. str.	KSČ	Čs.lid. str.	DSAP	BdL	DCV	Čs.živ. str.	SdP
Počet hlasů	1126 1,8%	5083 8,2%	10116 16,4%	6219 10,1%	276 0,5%	4968 8%	950 1,5%	1368 2,2%	1090 1,8%	27130 44%

AWG	NS	Wahlblok	Fašist. str.
314 0,5%	2039 3,3%	140 0,2%	107 0,2%

CELKEM hlasů: 61 848

² Severočeský dělník uvádí, že SdP obdržela 27 318 hlasů

Č. XI Výsledky voleb do okresního zastupitelstva v jednotlivých obcích v r.

(dle Brüxer Volkszeitung, 6. června 1935)

Soudní okres Hora Sv. Kateřiny

	ČSAK	ČSDSD	ČSNS	KSČ	DSAP	BdL	DCV	NS	AWG	SdP
H.Sv. Kateřiny	1 /0,1%	3 /0,3%	18 /2%	6 /0,6%	226 /26,3%	5 /0,6%	46 /5,3%	19 /2,2%	6 /0,6%	529 /61%
Brandov	2 /0,1%	10 /0,8%	2 /0,1%	28 /2,3%	360 /29,2%	11 /0,9%	69 /5,6%	9 0,7%	2 /0,2%	742 /60,1%
Mníšek	2 /0,9%	1 /0,5%	-	4 /1,9%	3 /1,4%	17 /8%	19 /9%	3 /1,4%	3 /1,4%	159 /75%
Nová Ves	-	-	7 /0,7%	28 /2,8%	227 /23,3%	-	70 /7,2%	6 /0,6%	-	636 /65,3%

Soudní okres Horní Litvínov

	ČSAK	ČSDSD	ČSNS	KSČ	DSAP	BdL	DCV	NS	AWG	SdP
Horní Litvínov	128 /2,1%	359 /6,1%	560 /9,5%	340 /5,8%	627 /10,6%	7 /0,1%	137 /2,3%	168 /3,2%	128 /2,16%	3431 /58,1%
Hamr	1 /0,2%	6 /1%	17 /2,8	2 /0,3%	113 /18,7%	8 /1,3%	6 /1%	8 /1,3%	-	444 /73,4%
Chudeřín	92 /4,4%	130 /6,2%	368 /17,4%	283 /13,4%	244 /11,5%	8 /0,4%	5 /0,2%	92 /4,4%	12 /0,6%	879 /41,6%
Janov	1 /0,1%	6 /0,6%	16 /1,6%	21 /2,1%	151 /15,4%	77 /7,8%	14 /1,4%	4 /0,4%	3 /0,3%	686 /70%
Jiřetín, Český	5 /1,1%	-	7 /1,6%	2 /0,5%	47 /11%	-	14 /3,3%	8 /1,7%	-	345 /80,1%
Litvínov, Dolní	38 /2,3%	204 /12,5%	353 /21,6%	164 /10%	152 /9,3%	5 /0,3%	9 /0,6%	99 /6,1%	-	608 /37,3%
Lom	234 /4,5%	229 /4,5%	1392 /27%	1411 /27%	277 /5,4%	13 /0,3%	43 /0,83%	261 /5%	2 /0%	1287 /25%
Louka	17 /1,54%	47 /4,2%	263 /23,8%	113 /10,2%	162 /14,7%	8 /0,7%	7 /0,63%	115 /10,4%	-	371 /33,6%
Mníšek	2 /1%	1 /0,5%	-	1 /0,5%	3 /1,4%	17 /8,2%	19 /9,1%	3 /1,4%	3 /1,4%	159 /76,4%
Rauschengrund (Šumná)	1 /0,3%	-	-	5 /1,7%	24 /7,9%	31 /10,2%	-	-	-	241 /79,8%

Soudní okres Most

	ČSAK	ČSDSD	ČSNS	KSC	DSAP	BdL	DCV	NS	AWG	SdP
Most	669 /4,6%	1015 /7%	1101 /7,5%	773 /5,3%	859 /5,9%	95 /0,6%	528 /3,6%	656 /4,5%	204 /1,4%	8620 /59,3%
Bečov	40 /7,1%	60 /10,6%	27 /4,8%	5 /0,9%	48 /8,5%	75 /13,3%	17 /3%	16 /2,8%	1 /0,1%	273 /48,5%
Březno, Vysoké	-	2 /2,6%	1 /1,3%	2 /2,6%	3 /3,9%	1 /1,3%	2 /2,6%	3 /3,9%	-	62 81,6%
Bylany	-	2 /2,2%	-	-	4 /4,5%	18 /2,2%	1 /1,1%	3 /3,4%	-	61 /68,5%
Havraň	19 /4,27%	6 /1,4%	34 /7,7%	30 /6,8%	12 /2,7%	14 /3,2%	14 /3,2%	4 /0,9%		311 /70%
Hořany	7 /1,2%	65 /11,3%	112 /19,4%	59 /10,24%	31 /5,4%	6 /1%	8 /1,4%	11 /1,9%		277 /48%
Chánov	3 /2,1%	4 /2,8%	20 /14,2%	3 /2,1%	11 /7,8%	14 /9,9%	2 /1,4%	3 /2,1%	2 /1,4%	79 /56%
Jiřetín, Dolní	38 /1,7%	320 /15%	562 /25,5%	353 /15,9%	124 /5,6%	23 /1%	24 /1%	139 /6,3%		637 /29%
Komořany	19 /1,2%	202 /12,3%	244 /15,6%	354 /22,7%	148 /9,5%	9 /0,6%	21 /1,3%	4 /0,3%		559 /35,8%
Kopisty	304 /6,3%	655 /13,6%	1360 /28,1%	959 /19,9%	199 /4,1%	16 0,3%	37 /0,8%	200 /4,1%		1090 /22,6%
Korozluky	21 /12,7%	9 /5,4%	20 /12%	1 /0,6%	2 /1,2%	-	-	1 /0,6%	-	112 /67%
Lišnice	10 /2,6%	10 /2,6%	14 /3,7%	13 /3,4%	77 /20,2%	14 /3,7%	7 /1,8%	10 /2,6%	-	227 /59,4%
Moravěves	16 /13,4%	1 /0,9%	-	-	1 /0,9%	18 /15,5%	1 /0,9%	1 /0,9%	-	78 /67%
Obrnice	13 /2%	33 /5,1%	235 /36,3%	18 /2,8%	10 /1,5%	45 /6,7%	21 /3,2%	26 /4%		246 /38%
Polerady	35 /10,9%	23 /7,1%	9 /2,8%	1 /0,3%	36 /11,2%	49 /15,2%	-	3 /0,9%	-	166 /51,6%
Rudolice n.Bílínou	79 /10,3%	170 /22,2%	179 /23,4%	73 /9,5%	27 /3,5%	29 /3,7%	3 /0,4%	66 /8,6%	3 /0,4%	135 /17,7%
Saběnice	-	-	-	5 /4,5%	6 /5,5%	31 /28,2%	-	4 /3,6%	-	64 /58,2%
Sedlec	-	-	2 /0,2%	-	27 /2,5%	7 /0,7%	-	5 /0,5%	-	63 /6%
Skyřice	6 /3,7%	10 /6,1%	3 /1,8%	1 /0,6%	16 /9,8%	29 /17,8%	2 /1,2%	40 /24,5%	1 /0,6%	55 /33,7%
Slatice (Zlatníky)	1 /0,6%	1 /0,6%	6 /3,7%	6 /3,7%	26 /15,6%	14 /8,5%	16 /9,8%	-	3 /1,8%	91 /55,5%
Souš	215 /7,3%	549 /18,7%	985 /33,6%	569 /19,4%	29 /1%	23 /0,8%	16 /0,5%	126 /4,3%		418 /14,3%
Střimice	2 /0,6%	50 /14,7%	50 /14,6%	6 /1,8%	36 /10,6%	15 /4,4%	1 /0,3%	96 /28,2%	-	85 /24,9%
Světce, Bedřichův	2 /2,4%	2 /2,4%	1 /1,2%	7 /8,3%	17 /20,2%	11 /13,1%	3 /3,6%	1 /1,2%	-	40 /47,6%
Třebošice	9 /1%	37 /4,1%	231 /25,3%	180 /19,8%	44 /4,8%	4 /0,4%	13 /1,4%	49 /5,3%		346 /38,2%
Velebudice	20 /18,2%	6 /5,4%	8 /7,3%	2 /1,8%	5 /4,5%	10 /9,1%	2 /1,8%	3 /2,7%	5 /4,5%	49 /44,5%
Kamenná Voda	5 /4%	51 /40,1%	2 /1,6%	-	6 /4,8%	25 /20%	2 /1,6%	3 /2,4%	1 /0,8%	30 /24%
Volevčice	23 /16,2%	6 /4,2%	2 /1,4%	-	15 /10,6%	6 /4,2%	-	-	-	90 /63,4%
Vteln	29 /7,8%	43 /11,5%	19 /5,1%	17 /4,5%	62 /16,6%	23 /6,1%	16 /4,2%	19 /5%		146 /39%

Záluží	98 /4,5%	534 /24,6%	577 /26,6%	395 /18,2%	59 /2,71%	20 /0,9%	30 /1,4%	201 /9,3%		366 /17%
Židovice	10 /4,6%	2 /0,9%	20 /9,2%	4 /1,8%	11 /5%	56 /25,8%	6 /2,8%	19 /8,8%	-	89 /41%

XII. Výsledky voleb do parlamentu v roce 1935 v soudních okresech pol. okresu

Most

(dle Severočeský dělník, 25. května 1935)³

Soudní okres Hora Sv. Kateřiny

	ČSAK	ČSDSD.	ČSNS.	KSC	ČSL	DSAP	BdL	DCV	ČZOS	WB	SdP	NOF	HSDVS	NS
H. Sv. Kateřiny	4 /3	1 /1	15 /13	7 /6	- /-	230 /212	7 /11	53 /59	- /-	21 /21	574 /488	- /-	4 /-	6 /5
Brandov	1 /3	15 /14	6 /5	33 /32	- /-	397 /349	29 /29	84 /88	- /-	8 /8	761 /652	- /-	1 /-	- /-
Klíny	6 /5	-/-	- /1	- /-	2 /3	22 /18	29 /29	20 /19	1 /1	- /1	162 /140	- /-	1 -	- /-
Mníšek	2 /2	1 /1	1 /-	- /-	- /1	5 /5	32 /32	21 /20	- /-	1 /1	164 /143	- /-	2 /-	1 /1
Nová Ves v H.	1 /1	- /-	8 /7	34 /29	- /-	232 /209	1 /-	65 /72	- /-	1 /-	689 /592	- /-	5 /-	2 /3
Rudolice	- /-	- /-	- /-	- /-	1 /-	30 /27	- /2	18 /18	- /-	3 /2	169 /137	1 /-	- /-	- /1

Soudní okres Horní Litvínov

	ČSAK	ČSDSD.	ČSNS.	KSC	ČSL	DSAP	BdL	DCV	ČZOS	WB	SdP	NOF	HSDVS	NS
Horní Litvínov	55 /45	403 /369	553 /522	367 /327	23 /27	714 /633	14 /11	166 /167	48 /44	66 /58	3784 /3317	20/- /-	7 /-	163 /161
Hamr	2 /1	5 /4	16 /15	3 /4	1 /2	125 /114	10 /12	8 /8	- /-	-/-	462 /411	-/- /-	- /-	8 /9
Chudeřín	68 /56	138 /120	346 /323	319 /280	8 /6	279 /238	8 /7	6 /10	42 /35	6 /4	953 /826	8/- /-	2 /-	98 /26
Janov	1 /2	3 /3	21 /17	22 /23	1 /1	166 /148	101 /89	19 /19	- /-	3 /4	697 /611	-/- /-	3 /-	4 /2
Jiřetín, Český	5 /3	- /-	7 /7	1 /-	- /-	54 /58	1 /2	13 /15	- /-	2 /2	351 /309	-/- /-	15 /-	2 /1
Jiřetín, Horní	3 /7	31 /30	93 /87	73 /54	1 /2	288 /263	43 /44	93 /96	3 /3	6 /7	1594 /1400	2/- /-	6 /-	25 /24
Litvínov, Dolní	21 /20	205 /183	351 /293	207 /179	3 /2	173 /151	13 /12	12 /11	17 /15	2 /1	646 /554	-/- /-	- /-	126 /108
Lom	9 /12	271 /236	1383 /1243	1521 /1331	57 /55	304 /272	19 /17	57 /55	230/ 198	4 /2	1378 /1208	9/- /-	3 /-	322 /265
Louka	2 /2	65 /50	268 /240	125 /107	1 /2	206 /184	43 /39	11 /9	14 /12	2 /2	372 /323	-/- /-	2 /-	124 /111
Rauschengrund (Šumná)	- -	- /-	- /-	2 /2	1 /1	32 /29	31 /28	- /1	- /-	- /-	259 /230	-/- -	- -	3 /4
Schönbach	3 /1	- /-	5 /4	7 /7	- /-	39 /39	19 /15	1 /2	- /-	- /-	125 /108	-/- /-	- /-	- /-

³ Za lomítkem uvádím výsledky voleb do senátu.

Soudní okres Most

	ČSAK	ČSDSD.	ČSNS.	KSC	ČSL	DSAP	BdL	DCV	ČZOS	WB	SdP	NOF	HSDVS	NS
Most	268 /252	1368 /1176	281 /1802	836 728	139 /147	986 /893	68 /64	766 /739	566 486	143/ 144	9294 /873	26/-	14 /-	673 618
Bečov	22 20	66/ 59	27 /21	8 /7	3 /3	64 58	88 79	13 11	1 /1	3 /3	283 /248	1/-	1 -	17/ 17
Březno, V.	- /-	3 /3	1 /1	3 /2	2 /2	4 /4	2 /1	2 /2	- /-	-/ 1	63 58	- /-	2 /-	- /-
Bylany	- /-	- /-	2 /2	- /-	- /-	4 /4	23 /18	1 /-	- /-	2 /2	63 /52	- /-	- /-	2 /3
Čepirohy	23 /20	12 /13	181 /115	25 23	11 /7	27/ 26	10 /9	12 /11	3 /3	1 /1	130 /117	- /-	- /-	7 /5
Havraň	22 /18	12 /10	34 /30	32 /27	1 /1	10/ 12	21/ 15	19 /19	- /-	1 /-	321 /297	- /-	- /-	5 /7
Hořany	5 /5	66 /58	123 /95	60 /57	6 /6	50 /39	11 /10	9 /11	- -	2 /1	282 /254	- /-	1 -	8 /8
Chánov	-/ /3	3 /3	21 /18	3 /3	- /-	16 /15	18 /21	2 /3	2 1	- /-	82 67	- /-	- /-	3 /2
Jřetín, D.	17 /14	345 306	694 /498	436 /371	3 /4	160 /145	24 /23	27 /27	31 /25	4 /4	674 /587	- -	2 /-	158 /142
Komořany	11 /7	224 /167	220 /205	415 /358	4 /-	171 /150	13 /11	27 /29	7 /9	3/ 4	598 /517	2 /-	- /-	33 /80
Kopisty	148 /124	719 624	1349 /1177	1074 /910	36 /34	250 /216	17 /19	31 /33	192 /168	4 /4	1152 /986	1 /-	3 /-	25 7/225
Korozluky	22 /19	11 /12	21 /18	- /-	1 /1	8 /8	- /-	- /-	- /-	- /-	123 /108	- /-	- /-	- /-
Línice	5 /6	22 /19	14 /11	13 /12	1 /1	87 /82	21 21	10 11	2 /2	2/ 2	223/ 203	- /-	1 /-	7 /7
Moravěves	18 14	- /1	1 1	2 /2	- /-	1 /-	36/ 29	1 /-	- /-	- /-	62 /60	- /-	- /-	- /-
Obrnice	5 /4	44 /34	240 /206	27 /19	9 /7	12 /11	44 /45	19 /22	10/ 9	1 /-	261 /226	- /-	1 /-	36 /30
Polerady	35 /31	32 /27	8 8	5 /3	1 /1	46 /38	57 /54	1 /1	- /-	1 -	164 /144	- /-	- /-	1 /2
Rudolice	49 /44	195 167	172 /161	93 /81	1 /1	42 /39	35 /31	6 /6	22 /19	- -	123 /112	1 /-	-/ -	69 /60
Saběnice	- /-	- /2	- /1	9 /9	1 /1	5 /4	32 /32	- /-	- /1	- /-	59 /59	1 /-	- /-	2 /1
Sedlec	- /-	1 /2	2 /2	- /-	- /-	25/ 25	17 /16	- /-	- /-	- /-	66 53	- -	- /-	4/ 4
Skyčice	5 /4	9 /7	3 /3	5 /5	- /1	18 /17	26 /19	1 /2	- /-	- /-	66 /58	- /-	- /-	41 /37
Slatinice	- /-	1 /1	8 /6	7 /7	1 /1	39 /35	22 /21	13 /11	- -	- /-	85 /76	- -	- /-	- /-
Souš	124 /113	617 /540	929 821	659 /561	39 /38	39 /35	26 /23	27 /25	104 /91	3 /4	412 /354	- /-	2 /-	165 /136
Střimice	- /-	53 /46	57/ 49	9 /8	- /-	46 /40	23 /19	2 /2	3 /3	- /-	83 /70	- /-	- /-	96/ 83
Světec, Bed.	2 /2	2 /2	1 /1	2 /2	- /-	23/ 23	16 /18	5 /4	- /-	- /-	39 /29	- /-	- /-	- /-
Třebošice	4 /5	56 /47	197 /176	237 /197	3 /2	51/ 45	6 /6	21 /27	7 /5	1/ 3	344 /307	- /-	1 /-	58/ 47
Velebudice	21 /19	6 /6	7 /7	2 2	2 /2	10 /7	11 /10	- /-	- /-	2 /1	52 /50	- -	1 /-	2 /3
Voda K.	2 /2	59 /51	1 /-	- /-	- /-	6 /7	29 /26	1 /1	- /-	- /-	27 /24	- /-	- /-	5 /5
Volevčice	29 /20	7 6	3 /2	- -	- /-	13 /12	9 /8	1 /1	- /-	- /1	84 75	- /-	3 /-	- /-
Vršany	- /-	5 /5	16 /15	8 /7	- /-	5 /5	16 /15	1 /1	- /-	- /-	32/ 31	- -	1 /-	1 /1
Vteln	27 /27	42 /40	22 /19	18/ 18	1 /1	75 /73	27 /27	17 /16	2 /1	- /1	137 /122	- /-	- /-	23 /21
Záluží	26 25	563 /521	581 518	434 /386	4 /4	66 /61	18/ 18	39 /38	67 /57	1/ -	382 /329	- /-	- /-	230 /200
Židovice	7 /10	28/ 22	12 /9	3 /4	- /-	18 /19	83 /73	10 /8	2 /2	- /-	6 /56	- /-	- /-	23 /18

Č. XIII Výsledky obecních voleb v roce 1938

(dle Brüxer Zeitung, 23. května 1938, 30. května 1938, 13. června 1938)

Soudní okres Hora Sv. Kateřiny

Hora Sv. Kateřiny:

SdP – 713/19m

DSAP – 177/4m

Český volební blok – 48/1

Klíný:

Sdp – 237/11m

Český volební blok – 22/1m

Mníšku: pouze kandidátka Sdp

Nová Ves v H.:

SdP – 871/21 m

DSAP + maloročníci a domkaři – 148/3 m

Rauschengrundu (Šumná): pouze kandidátka SdP

Soudní okres Horní Litvínov

Dolní Litvínov:

SdP – 791/10m

DSAP – 83/1

Český blok – 1538/19

Hamr:

Sdp – 559/13m

DSAP – 41/1m

Česká volební skupina 42/1m

Horní Jiřetín:

SdP – 1971/26 m

DSAP – 143/2 m

Český blok – 198/2 m

KSČ – 28/0 m

Horní Litvínov:

SdP – 4311/25 m

DSAP – 482/3 m

České obč. strany – 788/4 m

ČSDSD – 390/2 m

KSČ – 380/2 m

Chudeřín:

SdP – 1117/15

DSAP – 134/2 m

KSČ – 311/4 m

Český blok – 676/9 m

Janov:

SdP – 893/21 m

DSAP – 110/2 m

ČSNS – 53/1 m

Lom:

SdP – 1485/10 m

DSAP – 194/1 m

KSČ – 1487/11 m

ČSDSD – 193/1 m

ČSNS – 1222/9 m

ČŽOS – 230/1

NS – 482/3 m

Čeští maloobchodníci – 227/1 m

Louka:

SdP – 534/13 m

DSAP – 130/3 m

ČCDSD – 82/2 m

KSČ – 79/2 m

NS – 173/4 m

Soudní okres Most

Bečov:

SdP – 430/13 m

Český blok – 150/4 m

Bedřichův Světec:

SdP – 83/8 m

DSAP – 13/1 m

Bylany: kandidovala pouze SdP

Dolní Jiřetín:

SdP – 791/10 m

DSAP – 83/1 m

Český blok – 1538/19 m

Dolní Litvínov:

SdP – 735/13 m

DSAP – 143/2 m

ČSDSD – 211/4 m

ČSNS – 393/7 m

Rep. strana – 35/0 m

KSČ – 245/4 m

Chánov:

SdP – 103/8 m

Český blok – 45/4 m

Komořany:

SdP – 663/9 m

DSAP – 137/1 m

KSČ – 418/3 m

Český blok – 510/8 m

Konobříž:

SdP – 205/6 m

DSAP – 20/0 m

ČSDSD 100/2 m

ČSNS – 295/7 m

KSČ – 142/3 m

Kopisty:

SdP – 1231/9 m

DSAP – 194/1 m

ČSNS – 1221/9 m

ČSL – 75/0 m

ČŽOS – 318/2 m

ČSDSD – 588/4 m

KSČ – 1544/11 m

Korozluky:

SdP – 135/9 m

Český blok – 53/3 m

Lišnice:

SdP – 290/10 m

DSAP – 53/2 m

Český blok 70/3 m

Moravěves: kandidovala pouze SdP

Most:

SdP – 10671/26 m

DSAP – 572/1 m

ČSNS – 2415/6 m

ČSDSD – 1256/3 m

Český volební blok – 1234/3 m

KSČ – 716/2 m

NL – 80/0m

ŽS – 374/1 m

Pařidla:

SdP – 110/6

Český blok – 103/6 m

Polerady:

SdP – 240/11 m

DSAP – 25/1 m

Český blok 73/3 m

Rudolice n. Bílínou:

SdP – 209/4 m

DSAP – 51/1 m

Český blok – 615/13 m

Růžodol:

SdP – 157/4 m

DSAP – 30/0 m

ČSNS – 1/0/4 m

ČSDSD – 80/2 m

KSČ – 260/3 m

Saběnice: kandidovala pouze SdP

Sedlec:

SdP – 79/7 m

DSAP – 22/2 m

Souš:

SdP – 477/4 m

DSAP – 28/0 m

KSČ – 780/

ČSDSD – 482/

ČŽOS 83/

ČSNS – 1057/

(spojené české strany a KSČ dohromady měly 26 m)

Střimice: SdP – 91/4 m

DSAP – 22/1m

České strany 221/10 m

Velebudice:

SdP – 53/6 m

České strany a DSAP – 49/6 m

Volevčice:

SdP – 103/9 m

České strany a DSAP – 35/3 m

Vtelno:

SdP – 196/8 m

DSAP – 59/2 m

Česká volební skupina – 106/5 m

Vysoké Březno:

SdP – 430/14 m

České strany – 150/4 m

Záluží:

SdP – 420/6 m

DSAP – 43/0 m

KSČ – 511/7 m

ČSNS – 603/3 m

ČSDSD – 521/7 m

Český blok – 131/2 m

Židovice:

SdP – 197/9 m

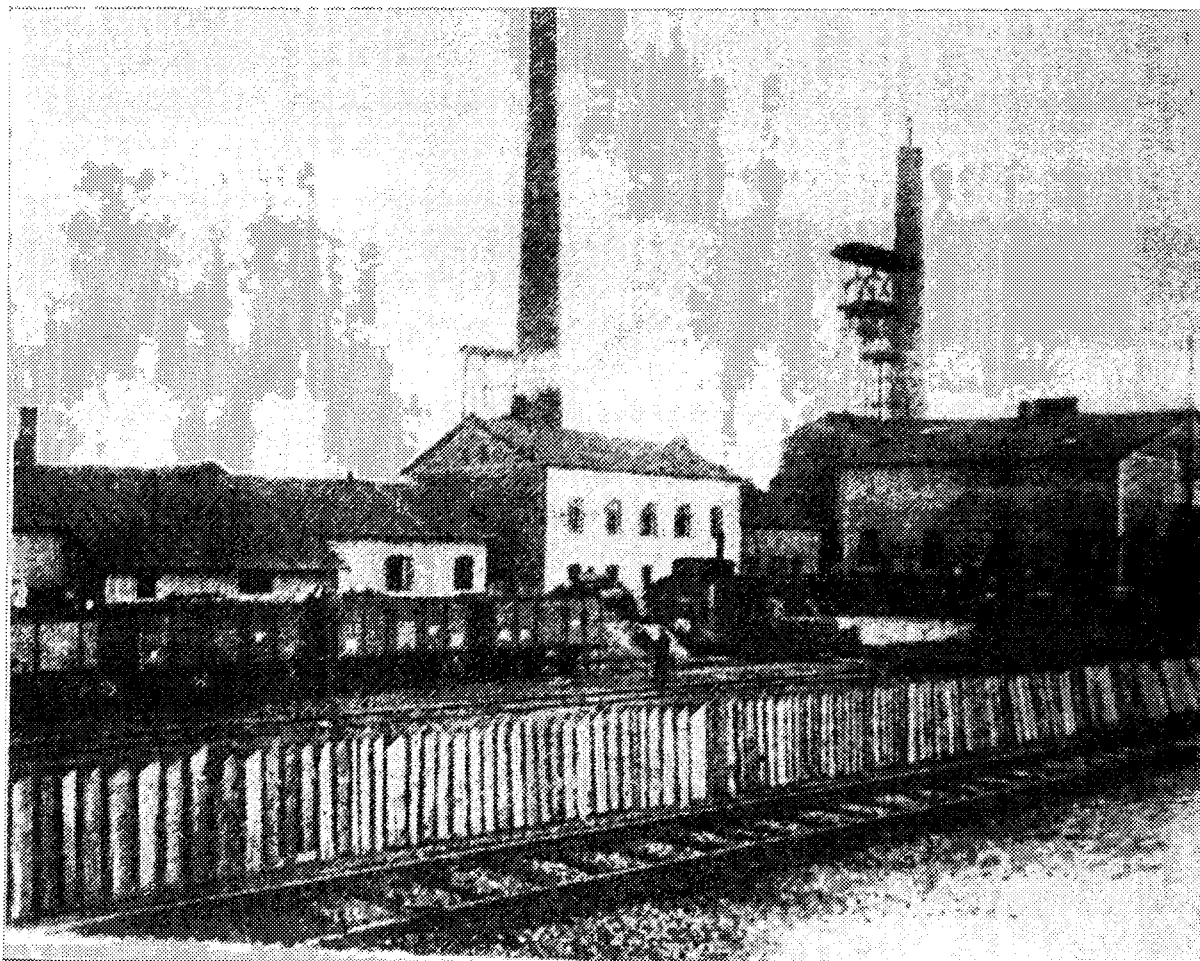
Český blok – 78/3 m

Č.IV. Přehled výsledků doplňovacích voleb do Říšského sněmu konaných 4. 12.**1938 v Landkreise Most** (dle údajů Brüxer Zeitung, 5. prosince 1938)

obec	Počet platných hlasů „JA“	Počet platných hlasů „NEIN“	Počet neplatných hlasů	Počet opráv. voličů	Voleb. účast (%)
Bečov	446	–	–	453	98,45
Bedřichův Světec	100	–	–	100	100
Brandov	1362	–	6	1452	94,21
Bylany	115	–	–	118	97,45
Čepirohy	234	–	–	234	100
Dolní Jiřetín	1455	7	1	1512	96,76
Dolní Litvínov	1124	4	5	1139	99,47
Hamr	659	–	1	661	99,80
Havraň	506	–	2	508	100
Hora Sv. Kateřiny	995	–	2	997	100
Horní Jiřetín	2372	–	–	2387	99,37
Horní Litvínov	5564	18	8	5765	96,96
Hořany	430	2	1	463	93,52
Chánov	121	–	–	128	94,53
Chudeřín	1642	2	1	1665	98,79
Janov	1076	1	1	1078	100
Jiřetín (v Hor.)	506	–	–	506	100
Kamenná Voda	85	–	–	89	95,50
Klíný	229	1	–	230	100
Komořany	1166	7	6	1218	96,79
Konobříže	288	–	2	290	100
Kopisty	1740	39	2	2021	88,12
Korozluky	168	–	–	168	100
Lišnice	395	–	–	406	97,29
Lom	2871	4	2	2878	100
Louka	88	–	–	89	100
Mníšek	248	–	–	266	93,23
Moravěves	111	–	–	111	100
Most	13 082	9	11	13 370	97,99
Něm. Zlatník	178	–	–	178	100
Nová Ves v H.	1094	1	–	1096	99,91

Obrnice	495	–	–	495	100
Pařidla	513	–	1	514	100
Polerady	286	–	–	295	96,95
Rauschengrung (Šumná)	335	–	–	335	100
Rudolice n. B.	323	1	1	347	93,66
Rudolice v H.	239	–	–	239	100
Růžodol	437	3	2	442	100
Saběnice	129	–	–	129	100
Sedlec	103	1	–	107	96,26
Schönbach (Meziboří)	208	–	–	208	100
Skyřice	172	–	–	173 (?)	100
Souš	1525	8	–	1569	96,47
Střimice	132	1	–	134	98,50
Třebošice	630	15	8	653	100
Velebudice	88	–	–	88	100
Volevčice	124	–	–	124	100
Vršany	84	–	–	84	100
Vteln	321	–	–	321	100
Vysoké Březno	88	–	–	88	100
Zaječice	91	–	–	96	96
Záluží	1027	12	6	1089	95,95
Židovice	223	–	–	224	99,55
CELKEM	48 867	136	69	50 096	97,95

Fotografická část

Důl Johann v Lomu na zač. 20. století (převzato z MĚCHÝŘ, Jan: *Černé milióny*. Praha 1987)

Manifestace horníků během Mostecké stávký (převzato z výboru Mostecká dramata, Praha 1972)

Shromáždění SdP na Třetím náměstí v Mostě 1. května 1938

(Brüxer Zeitung, 2. května 1938)

Slavnostní stavění máje v Horním Jiřetíně

(Gedenkbuch der Stadt Oberleitendorf, str. 95)

Předvolební leták SdP

(Brüxer Zeitung, 21. května 1938)

Záatarasy na lesních cestách během částečné mobilizace

(Gedenkbuch ser Stadt Oberleutendorf, str. 31)

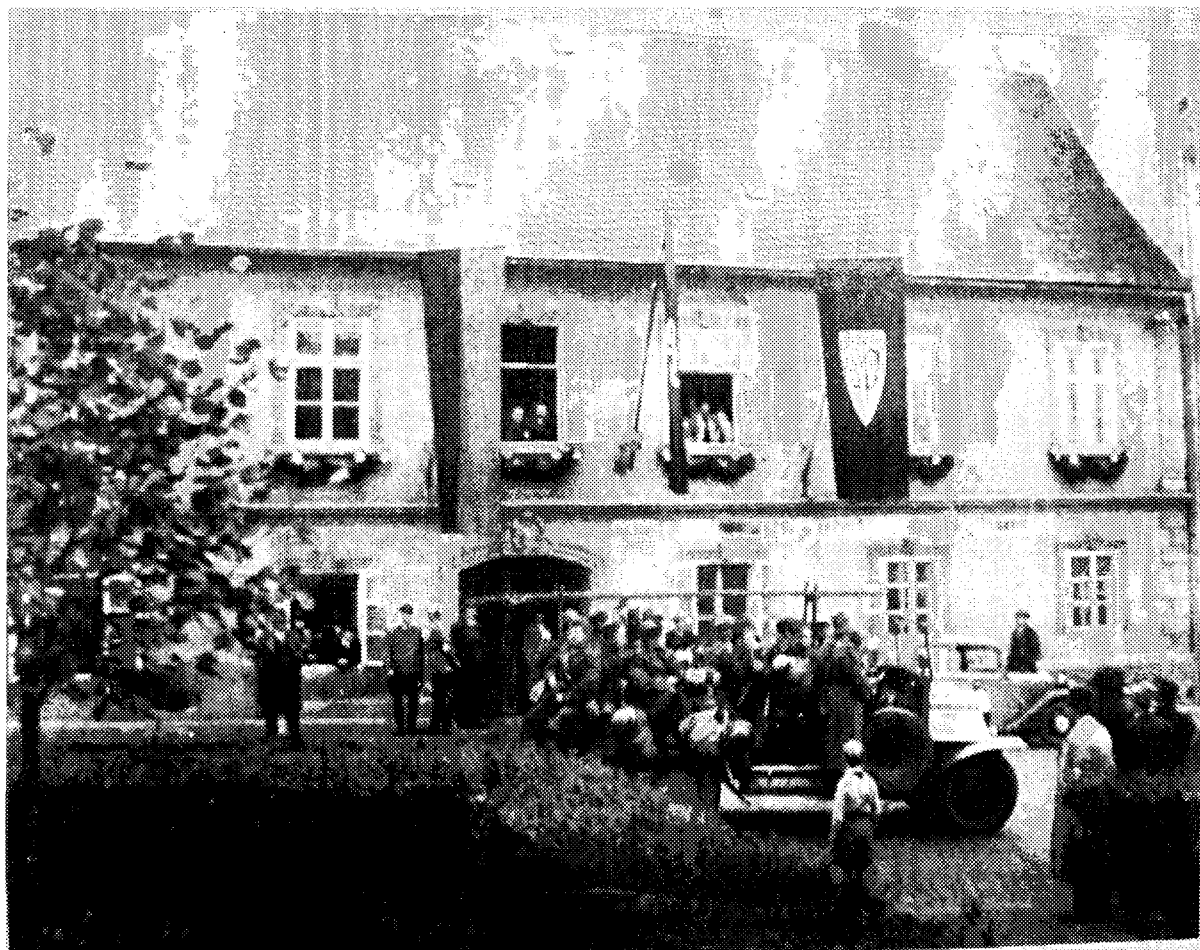
Nový starosta Horní Litvínova Franz Richter (vlevo) přebírá svůj úřad

(Gedenkbuch der Stadt Oberleutendorf)

Starosta Mostu Dr. Alois Ott

(Brüxer Zeitung, 11. srpna 1938)

Příslušníci státní policie opouštějí na voze požárníků Horní Litvínov

(Gedenkuch der Stadt Oberleutendorf, str.45)

**Požárníci odstraňují znak s dvouocasým lvem z budovy okresního soudu v Horním
Litvínově**

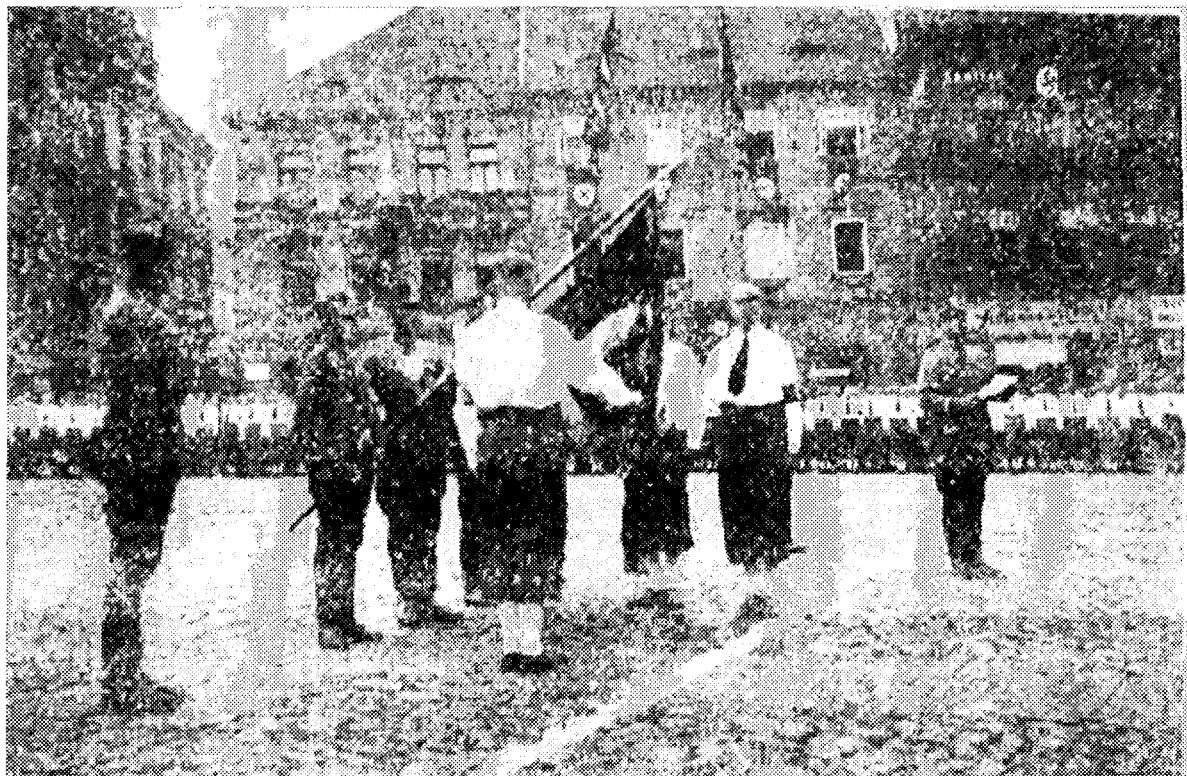
(Gedenkbuch der Stadt Oberleitendorf, str. 48)

Příjezd německé armády do Horního Litvínova 9. 10. 1938

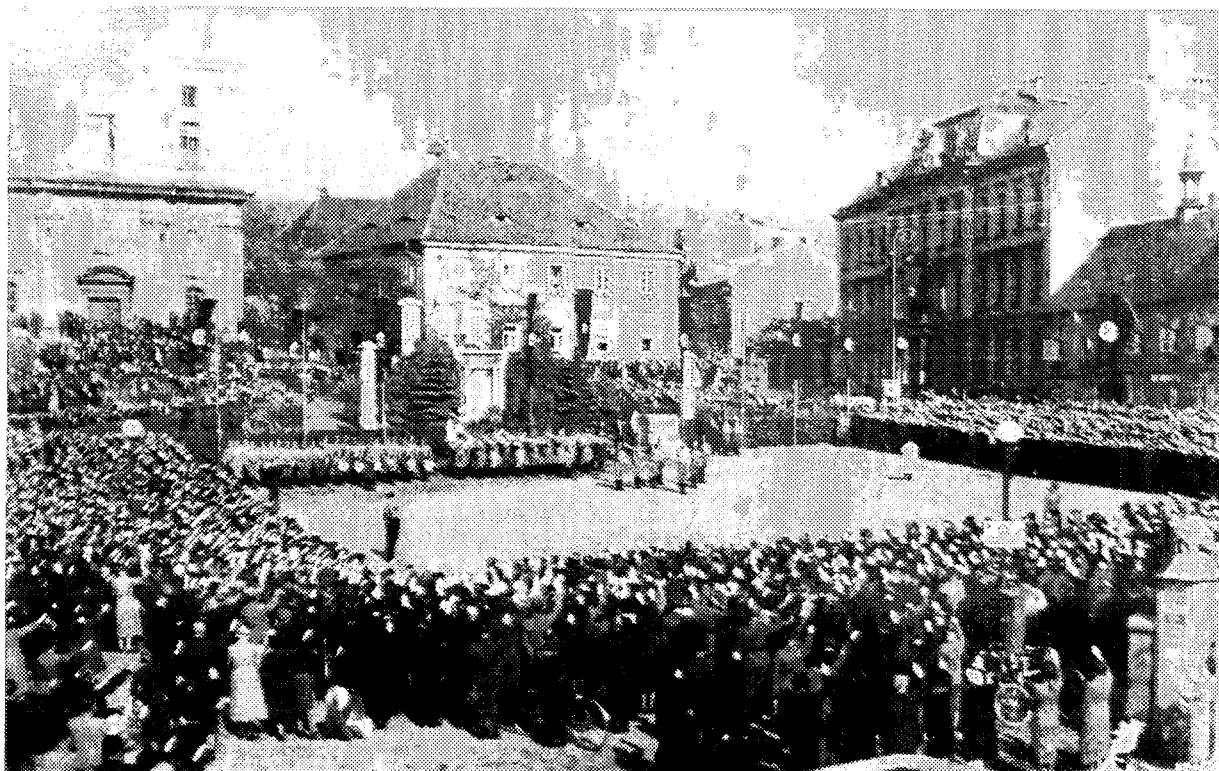
(Gedenkbuch der Stadt Oberleutendorf, str.)

Přísaha nových členů SA v Mostě

(Brüxer Zeitung, 19. října 1938)

Přísaha nových členů SA v Horním Litvínově

(Gedenkubuch der Stadt Oberleutendorf, str. 114)

Návštěva říšského ministra Fricka v Mostě. Zleva: krajský vedoucí F. Zippelius, W. Frick, starosta města A. Ott, místní vedoucí A. Füssel.

(Brüxer Zeitung, 21. 10. 1938)

Říšský ministr školství B. Rust v Mostě

(Brüxer Zeitung, 24. 10. 1938)

Říšský ministr R. Hess při slavnostní projíždce Mostem

(Brüxer Zeitung, 7. 11. 1938)

9. Oktober 1938

Tag der Befreiung

Gnada kungge noch 12 Uhr morgens
die Österreichische Schlüsselübergabe-Abteilung
unter Führung ihres Kommandanten Königs
Kriegsmann für ein deutsches Heer ist über
Händler. Wir sind nun Bürger des Reiches
Dankend.

Gnädig
Gnädig!

Stránka z kroniky Horního Jiřetína